

4

R. II ed. To. II. p. 33 n. 16.

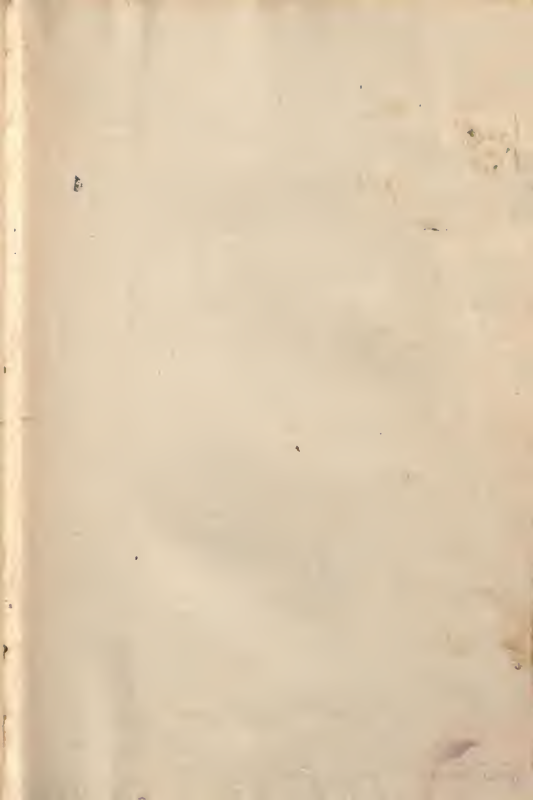
, 32. 4. 6

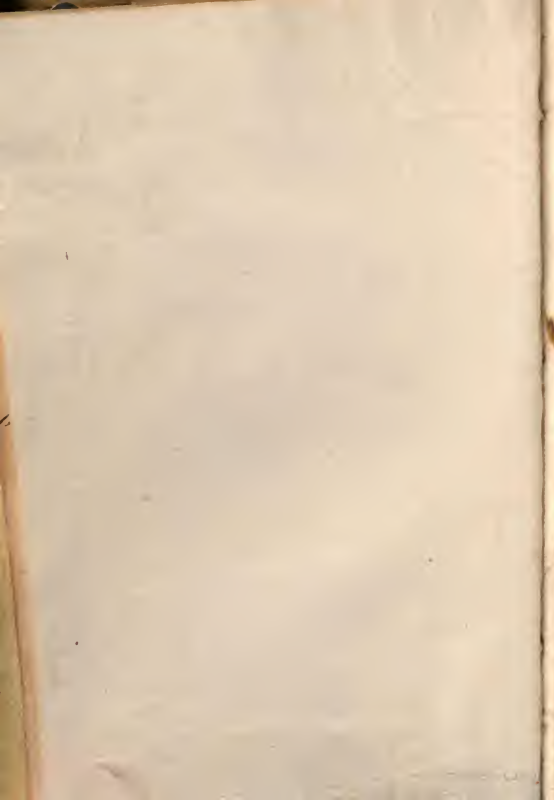
5-10. B. 4

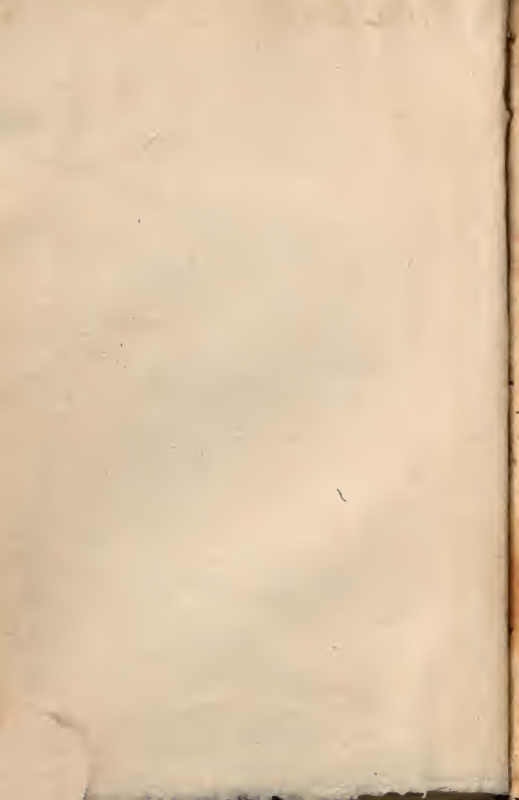

C. SALLVSTII. CRISPI
CONIVRATIO. CATILINAE
ET. BELLVM. IVGVRTINVM

FRAGMENTA

*eiusdem historiarum, e scriptoribus antiquis
ab Aldo Manutio, Pauli F. collecta.*

SCHOLIA. ALDI. MANVTII

Index rerum, & uerborum memorabilium.

ROMAE. M. D. LXIII

INDEX . EORVM . QVAE
IN . HOC . LIBRO
CONTINENTVR

<i>C. Sallustij Crispi Catilina,</i>	1.
<i>Eiusdem Iugurtha,</i>	29.
<i>Eiusdem oratio M. Aemilii Lepidi cos.</i>	83:
<i>Eiusdem oratio Philippi,</i>	86.
<i>Eiusdem oratio C. Cottae cos.</i>	88:
<i>Eiusdem oratio C. Macri trib. pl.</i>	90.
<i>Eiusdem epistola Cn. Pompeii,</i>	92:
<i>Eiusdem epistola regis Mithridatis,</i>	93:
<i>Ad C. Caesarem, de rep. ordinanda I.</i>	95:
<i>Eidem II.</i>	99:
<i>Porcii Latronis declamatio in L. Catilinam,</i>	107.
<i>C. Sallustij Crispi in M. Tullium Ciceronem</i>	
<i>oratio,</i>	122:
<i>In Sallustium oratio, Ciceroni falso attributa,</i>	124:
<i>Fragmenta librorum nouem historiarum Sallustij,</i>	
<i>ab Aldo Manutio, Pauli F. collecta,</i>	129.
<i>Scholia Aldi Manutij,</i>	159.
<i>Index rerum, & uerborum.</i>	

COLLEGIO . ROMANO

SOCIETATIS . IESV

A L D V S . M A N V T I V S

P A V L I . F

Atebor quod res est. contuli me

F ad Urbem superiore anno, uocatus a patre, libentissime. cupiebam scilicet ea praesens intueri, quae saepe legeram, & in iisdem locis uestigium imprimere, ubi sedes clarorum uirorum, ac domicilia fuisse cognoueram. ac me quidem hic permulta delectarunt ex ueteribus monumentis, quae uel excellentium artificum ingenia, uel mores, aut eruditionem superiorum temporum declarant: sed neque marmoreum ullum, aeneumue simulacrum, neque septem collium adspectus, neque augusta illa Capitoli facies tantam animo meo iucunditatem, admirationemue attulit, quantam Collegii uestri dignitas, & ordo: in quo nihil ad inanem uoluptatem, aut ad breuem usum, omnia uidi ad aeternum solidae gloriae fructum, ad certam animorum salutem instituta. itaque concursus ad uos quotidie maiores fiunt. nec dubitandum

A 2 uide-

uidetur; cum uobis in ista tam nobili disciplina nō honor, aut quaestus, quarum rerum spe multorum excitari solet industria, sed diuina tantum praemia proposita sint; quin haec ante paucos annos a summo uiro, Ignatio Loyola, inducta bene merendi cōsuetudo & perpetua futura sit, & uberiores non in hac modo ciuitate, uerum in uniuerso terrarū orbe fructus ferat. quae est enim ciuitas, quae gēs, quae natio, sanctissimis Christi legibus addicta, quae non probet maxime uestrum institutū, quae uos non recipiat, atque adeo non accersat ad erudiendam iuuentutem, ad mores cōformandos, ad religionem propagandam? equidem uel hoc unū, cum innumerabilia sint, diuinae erga nos benignitatis, atque clementiae maximū statuo esse documentum, quod inter haec temporum uitia, quibus iam paene omnia periere, tantum bonum, tam praeter omnium opinionem, tam celeriter disseminauit, ut etiam gentes, nostra demum, patrumq. nostrorum memoria cognitae, longissimo a nobis pelagi, terraeq. interuallo disiunctae, a uestris doctoribus ab exitioso idolorū cultu ad salutarem ueri Dei uenerationem traducantur, omnemque litterarum, et
morum

morum elegantiam, quã antea penitus ignorarunt, a uobis potissimũ acceptam diligenter colant. Quae cũ ipse mecum cogito; & cum haec intueor, quae in urbe Roma sedulo quisque uestrum, interpretandis optimis libris, exceptis dumtaxat, qui ad ius ciuile, aut ad medendi rationẽ pertinent, cohortando, monendo, uigilando pro communi emolumento praestat: deberi uobis iudico a bonis uiris omnia, nec ullam esse tantam laudem, quae cum uestris collata meritis non longe inferior esse uideatur. sed hoc nostrum est, ut id, quod debemus, si persoluere non licet, animo saltem, ac mente peruoluamus: uestra quidem & sapientia singularis, & ad optimam Christi normam directa modestia, quidquid ab hominibus dari potest, id plane totum excludit. Ego tamen, studio uestri, & inductione quadam animi, patre etiam cohortante, qui uestra instituta ad caelum ferre solitus est, feci, ut Sallustiu. n. & meos in eo corrigendo labores uobis dicarem. nam, cum eius historiam assidue in manibus habeatis, magnaq. auditorum frequentia explanetis: commendabit, opinor, me uobis studium meum; & ut spero, cõsequar id, quod uche-

menter opto, ut patris mei, meamq. si-
mul incolumitatem, ac salutem piis pre-
cibus, agentes cum Deo suppliciter,
curetis. M . D . LXIII. Kal. Oct.

THE HISTORY OF THE

ROYAL SOCIETY OF LONDON

FROM ITS FIRST INSTITUTION

TO THE PRESENT TIME

BY JOHN DE LAET

AND JOHN WALLIS

IN TWO VOLUMES

THE SECOND VOLUME

CONTAINING THE HISTORY

OF THE SOCIETY FROM

THE YEAR 1662 TO 1688

AND THE HISTORY

OF THE SOCIETY FROM

THE YEAR 1688 TO 1701

AND THE HISTORY

OF THE SOCIETY FROM

THE YEAR 1701 TO 1714

AND THE HISTORY

OF THE SOCIETY FROM

ALDVS . M A N V T I V S
S T V D I O S I S

COLLEGI pro uestra utilitate, cui semper studuit familia nostra, ueterum sciptorum testimonia, quae ad ingenium, mores, uitamq. Sallustii pertinent. nam Petrus Crinitus ea, quae scripsit, testibus non probat. nos igitur & ab illo scripta pleraque confirmamus, & multa, quae omisit, adiungimus; labori numquam parcentes, ut commodis uestris consulatur. quam consuetudinem, ab auo, & patre acceptam, intermitteri, quantum in me erit, minime patiar.

M. D. L X I I I. pridie Kal. Dec.

VETERVM. SCRIPTORVM
DE. SALLVSTIO

TESTIMONIA

ab Aldo Manutio , Pauli F. collecta .

EX. VELLBIO. PATERCVLO

AEMVLVS Thucydidis Sallustius .

Hist. lib. 2 .

Et paullo post : Paene stulta est inhaerentium oculis ingeniorum enumeratio: inter quae maxime nostri aevi eminent , princeps carminum Virgilius , Rabiriusque , & consecutus Sallustium Linius , Tibullusque , & Naso perfectissimi in forma operis sui . nam , uiuorum ut magna admiratio , ita censura difficilis est .

EX. QVINCTILIANO

LIVIVS a pueris magis legendus , quam Sallustius : & hic historiae maioris est auctor : ad quem tamen intelligendum , iam profectu opus sit .

Lib. 1. c. 7 .

Crispus Sallustius in bello Iugurthino , & Catilinario nihil ad historiam pertinentibus principijs orsus est .

Lib. 3. c. 10 .

Vitanda illa Sallustiana (quamquam in ipso virtutis locum obtinet) breuitas , & abruptum sermonis genus : quod otiosum fortasse lectorem minus fallit , audientem transuolat , nec , dum repetita-

Lib. 4. c. 2 .

petatur, expectat.

Lib. 8. c. 3.

Nec minus noto Sallustius epigrammate incessitur:

*Et uerba antiqui multum furate Catonis,
Crispe, Iugurthinae conditor historiae.*

Lib. 9. c. 3.

Ex Graeco translata Sallustii plurima: quale est, Vulgus amat fieri.

Lib. 10. c. 1.

At non historia cesserit Graecis: nec opponere Thucydidi Sallustium uerear: nec indignetur sibi Herodotus aequari T. Liuium.

Ibidem.

Lib. 10.

cap. 3.

Liuius, & Sallustius pares magis, quã similes. Sic scripsisse Sallustium accepimus. & sane manifestus est etiam ex opere ipso labor.

EX. CORNELIO. TACITO

Hist. lib. 3.

C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor.

EX. SVETONIO

In Augusti uita.

TVQ. dubitas, Cimber ne Annius, an Verrius Flaccus imitandi sint tibi? ita ut uerbis, quae Crispus Sallustius excerpserit ex Originibus Catonis, utaris? an potius, Asiaticorum oratorum inanibus sententijs, uerborum uolubilitas in nostrum sermonem transferenda?

In libro de claris gramm. c. 9. de Ateio Philologo.

EX. EODEM

ASINIUS Pollio librum scripsit, in quo Sallustij

lustij scripta reprehendit , ut nimia priscorum uerborum affectatione oblita .

Coluit familiarissime C . Sallustium , & , eo Ibidem.
defuncto , Asinium Pollionem : quos historiam componere aggressos , alterum breuiario rerum omnium Romanarum , ex quibus , quas uellet , eligeret , instruxit ; alterum praeceptis de ratione dicendi , quo magis miror , Asinium Pollionem credidisse , antiqua eum uerba , & figuras solitum esse colligere Sallustio : cum sibi sciat nil aliud suadere , quam ut noto , ciuiliq. & proprio sermone utatur , uitetq. maxime obscuritatem Sallustij , & audaciam in translationibus .

Tanto amore erga patroni memoriam exstitit , Cap. 14.
de Lenaeo .
ut Sallustium historicum , quod eum oris improbi , animo inuerecundo scripsisset , acerbissima satyra lacerauerit , lastaurum , & lurconem , & nebulonem , popinonemq. appellans , & uita , scriptisq. monstrosum , praeterea priscorum , Catonisq. uerborum ineruditissimum furem .

EX . I V S T I N O

P O M P E I U S Trogus in Liuius , & Sallustio reprehendit , quod , conciones directas , ac orationes operi suo inferendo , historiae modum excesserint . Hist. lib. 38.

EX . S E N E C A

O R A T I O N E S Sallustij in honorem historiarum leguntur . Decl. lib. 3.

Sal-

Epit. lib. 30:
cp. 115.

Sallustio uigente, amputatae sententiae; & uerba ante exspectatum cadentia, & obscura breuitas fuere pro cultu. Arruntius, uir rarae frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens.

Ibidem.

Quae apud Sallustum rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & paene continua. nec sine causa. ille enim in haec incidebat: at hic illa quaerebat.

EX . G E L L I O

Lib. 1. c. 15.

SALLUSTIUS, nouator uerborum.

Lib. 4. c. 15.

Elegantia orationis Sallustij, uerborumq. facundia, & nouandi studium cum multa prorsus inuidia fuit: multiq. non mediocri ingenio uiri conati sunt reprehendere pleraque, & obrectare: in quibus plura inscite; aut maligne uellicant. nonnulla tamen uideri possunt non indigna reprehensione: quale illud &c.

Lib. 10. c. 20.

Sallustius, proprietatum in uerbis retinentissimus, consuetudini concessit.

Lib. 10. c. 26.

Asinio Pollioni in quadam epistola, quam ad Plancum scripsit, & quibusdam aliis C. Sallustius inique dignus nota uisus est.

Et paullo post: Minus proprie, & a nullo graui auctore dictum.

Lib. 17.
cap. 18.

+ graui)

M. Varro in litteris, atque uita fide homo multa, & + grauis, in libro, quem inscripsit Pius, aut de Pace, C. Sallustum, scriptorem seruae illius,

illius, & seuerae orationis, † in cuius histo-
ria notiones censorias fieri, atque exerceri ui-
demus, in adulterio deprehensum ab Annio Mi-
lone loris bene caesum dicit, &, cum dedisset pecu-
niam, dimissum.

† al. in cuius
not. &c. in
qua not.)

EX. HORATIO

Libertinarum dico: Sallustius in quas
Non minus insanit, quam qui moechatur. -

Serm. lib. 1.
fat. 2.

EX. MACROBIO

SALLUSTIUS, grauissimus alienae Lib. 3. c. 15.
luxuriae obiurgator, & censor.

Quattuor sunt genera dicendi; copiosum, in Lib. 5. cap. 1.
quo Cicero dominatur; breue, in quo Sallustius re-
gnat; siccum, quod Frontoni adscribitur; pingue
& floridum, in quo Plinius Secundus quondam,
& nunc, nullo ueterum minor, noster Symmachus
luxuriatur.

EX. VIBIO. SEQUESTRE

SALLUSTIUS, auctor certissimus.

In lib. de Flum.

EX. ISIDORO

SALLUSTIUS, auctor certissimus.

Lib. 13. cap. 21.

EX. AELIO. SPARTIANO

Amavit genus dicendi uetustum, controuersias
declamauit: Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium,

In uita D.
Hadriani.

Sal-

Sallustio Catilinam praetulit : eademq. iactatione
de Homero, ac Platone iudicavit.

EX. FLAVIO. VOPISCO

In uita D. Au-
reliani.

Nemo scriptorum, quantum ad historiam per-
tinet, non aliquid est mentitus. in quo Linius, in
quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo
denique Trogus manifestis erroribus conuincerentur.

EX. APPVLEIO

Apol. 3.

Neque Cato grauitatem requirit, neque Lae-
lius lenitatem, neque Gracchus impetum, nec Cae-
sar calorem, nec Hortensius distributionem, nec
Caluus argutias, nec parsimoniam Sallustius, nec
opulentiam Cicero.

EX. LACTANTIO. FIRMIANO

De falsa relig.
lib. 1. c. 21.

De orig. erro-
ris lib. 2. c. 13.

SALLUSTIUS, homo eruditus.
Sallustius, homo nequam, ait : Sed omnis nostra
uis in animo, & corpore sita est : animi imperio,
corporis seruitio magis utimur. Recte, si ita ui-
xisset, ut locutus est. seruiuit enim foedissimis uo-
luptatibus, suamq. ipse sententiam uitae prauita-
te dissoluit.

EX . D . AVGVSTINO

SALLVSTIVS, nobilitatae ueritatis hi
storicus. De Ciuit. Dei
lib. 1. c. 5.

EX . MARTIALE

Hic erit, ut perhibent doctorum corda uirorum, Lib. 14.
Crispus, Romana primus in historia.

EX . STATIO

Sed tuas artes puer ante discat : Sil. lib. 4.
Omne queis mundi senium remensus,
Orsa Sallusti breuis, & Timani
Reddis alumnum.

Ad. aliud ex Symmaco, lib. 8. epist. 66.

C. SALLVSTII . CRISPI
DE . CONIVRATIONE
L. SERGII . CATILINAE

M N²-S homines, qui sese student prae-
O stare ceteris animantibus, summa ope
niti decet, ne uitam silentio transeant,

*animalibus
ut hominibus*

ueluti pecora; quae Natura prona, atque uentri
obedientia finxit. sed nostra omnis uis in animo,
& corpore sita est. animi imperio, corporis serui-
tioni magis utimur. alterum nobis cum dijs, alte-
rum cum belluis commune est. quo mihi rectius
esse uidetur, ingenij, quam uirium, opibus glo-
riam quaerere, &, quoniam uita ipsa, qua frui-
mur, breuis est, memoriam nostri quammaxime
longam efficere. nam diuitiarum, & formae glo-
ria fluxa, atque fragilis est; uirtus clara, aeter-
naq. habetur. Sed diu magnum inter mortales cer-
tamen fuit, ui ne corporis, an uirtute animi, res
magis militaris procederet. nam & prius, quam
incipias, consulto, &, ubi consulueris, mature
facto opus est. ita utrumque per se indigens, al-
terum alterius auxilio eget. igitur initio reges,
(nam in terris nomen imperij id primum fuit) di-
uersi, pars ingenium, alij corpus exercebant. etiã
tum uita hominum sine cupiditate agitabatur: sua
cuique satis placebant. postea uero quam in Asia
Cyrus, in Graecia Lacedaemonij, & Athenienses

*idrog platin
Chitipon. uoco
N. agxorlo
N. agxorperov.
Deca finit. Neo
V. uet. mo. i. p. p. o.
Er. o. o. p. o. i. b. s. t.
ma. no. p. d. g. t. f. o. r.
No. p. p. o. s. a. l. e. n. t.
Hom. d. g. o. i. d. u. a. l.
u. i. d. g. o. u. o.
C. o. n. i. u. r. a. t. i. o. n. e.
M. a. t. t. a. p. a. l. a. e. n. t.
+ alterius sic
Al. p. o. o. r. et
Coniuratio anni
Vis consilii appa
m. l. u. i. r. i. t. u. e.*

*D. u. i. d. e. t.
i. n. f. e. r. e.
i. n. t. e. r. i. u. m.
i. n. t. e. r. i. u. m.
i. n. t. e. r. i. u. m.
i. n. t. e. r. i. u. m.
i. n. t. e. r. i. u. m.*

*ai μάλιστ' ἐξίνοντο μάγον τῆς τυχεύς, ἢ τῆς
τῶν σωμάτων σώματις. Xenoph. 3. παρδ.
coepere*

C O N I V R A T I O

coepere urbes, atque nationes subigere; libidinem
 dominandi, caussam belli habere; maximam glo-
 riam in maximo imperio putare: tum demum pe-
 riculo atque negotijs compertum est, in bello plu-
 rimum ingenium posse. quod si regum, atque im-
 peratorum animi uirtus in pace ita, ut in bello, ua-
 leret: aequalius, atque constantius sese res huma-
 nae haberent; neque aliud alio ferri, neque muta-
 ri, ac misceri omnia cerneret. nam imperium fa-
 cile ijs artibus retinetur, quibus initio partum est.
 uerum, ubi pro labore desidia, pro continentia,
 & aequitate libido, atque superbia inuasere; for-
 tuna simul cū moribus immutatur. ita imperium
 semper ad optimum quemque a minus bono trans-
 fertur. quae homines arant, nauigant, aedificant,
 uirtuti omnia parent. sed multi mortales, dediti
 uentri, atque somno, indocti, incultique, uitam
 sicuti peregrinantes transiere. quibus profecto con-
 tra naturam corpus uoluptati, anima oneri fuit.
 eorum ego uitam mortemque iuxta aestimo: quo-
 niam de utraque siletur. uerum eniñ uero is mi-
 hi uiuere demum, atque frui anima uidetur, qui
 aliquo negotio intentus, praeclari facinoris, aut
 artis bonae famam quaerit. sed in magna copia
 rerum, aliud alij natura iter ostendit. pulchrum
 est, bene facere reip. etiam bene dicere, haud
 absurdum est. uel pace, uel bello clarum fieri li-
 cet. et qui fecere, & qui facta aliorum scripsere,
 multi laudantur. Ac mihi quidem, tametsi haud-
 quaquam

178

a. l. aequati
 lins

ab

pas

g. h. cap. 27
 lib. 13

al. translegere

l. v. d. s. angu

A. A. uall = 178

am
 178
 178

Persidia

CATILINAE

quaquam par gloria sequatur scriptorem, et a-
 ctorem rerum; tamen in primis arduum uidetur,
 res gestas scribere; primum, quod facta dictis sunt
 exaequanda: dehinc, quia plerique, quae delicta
 reprehenderis, malevolentia, & inuidia dicta pu-
 tant: ubi de magna uirtute, atque gloria honorum
 memores; quae sibi quisque facilia factu putat,
 aequo animo accipit; supra ea, ueluti ficta pro
 falsis ducit. Sed ego adolescentulus initio, sicuti
 plerique, a studio ad rep. latus sum: ibique
 mihi multa aduersa fuere. nam pro pudore, pro
 abstinentia, pro uirtute, audacia, largitio, aua-
 ritia uigebant. quae tametsi animus aspernaba-
 tur, insolens malarum artium: tamen inter tan-
 ta uitia imbecilla aetas, ambitione corrupta, te-
 nebatur. Ac me, cum ab reliquis malis moribus
 dissentirem, nihilo minus honoris cupido eadem,
 quae ceteros, fama, atque inuidia uexabat. igitur,
 ubi animus ex multis miserijs, atque pericu-
 lis requieuit, et mihi reliquam aetatem a rep. pro-
 cul habendam decreui; non fuit consilium, socor-
 dia, atque desidia bonum otium conterere: neque
 uero, agrum colendo, aut uenando, seruilibus of-
 ficijs intentum aetatem agere; sed, a quo incepto,
 studioq. me ambitio mala detinuerat, eodem re-
 gressus statui res gestas populi R. carptim, ut quae-
 que memoria digna uidebantur, perscribere, eo
 magis, quod mihi a spe, metu, partibus reip. ap-
 pugnatus liber erat. Igitur de Catilinae coniuratione,

Symmacus lib. 5. ep. 66. hunc Sallustii locum nominatim
 referendū. quem omnino uide.

Invidia, ut inuidia, ut desidia, ut imbecilla
Sallustii lib. 5. ep. 66.
103
qua

103
cupido
fama
inuidia

Vide in var.
lib. 5. uidec
31.
u
animus

C O N I V R A T I O

quam uerissime potero, paucis absoluam. nam id facinus in primis ego memorabile existimo, sceleris atque periculi nouitate. de cuius hominis moribus pauca prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam. L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna ui & animi, & corporis, sed ingenio malo, prauoque. huic ab adolescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia ciuilis grata fuere: ibiq. iuuentutem suam exercuit. corpus ~~patiens~~ inediae, algoris, uigiliae, supra quam cuiquam credibile est. animus audax, subdolos, uariis, cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus. satis loquentiae, sapientiae parum. uastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. hunc, post dominationem L. Sullae, libido maxima inuaserat reip. capiundae: neque, id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quidquam pensi habebat. agitabatur magis magisque in dies animus ferox inopia rei familiaris, & conscientia scelerum: quae utraque his artibus auxerat, quas supra memorauimus. incitabant praeterea corrupti ciuitatis mores: quos pessima, ac diuersa inter se mala, luxuria, atque auaritia uexabant. Res ipsa hortari uidetur, quoniam de moribus ciuitatis tempus admonuit, supra repetere, ac paucis instituta maiorum domi, militiaeque, quo modo remp. habuerint, quantamque reliquerint, utque, paullatim immutata, ex pulcherrima

1 patiens

eloquentiae

cherrima, & optima, pessima, ac flagitiosissima fa-
 Eta sit, differere. Urbem Romam, sicuti ego ac-
 cepi, condidere, atque habuere initio Troiani; qui,
 Aenea duce, profugi, incertis sedibus uagaban-
 tur; cumq. his Aborigines, genus hominum a-
 greste, sine legibus, sine imperio, liberum, atque
 solutum. hi postquam in una moenia conuenere,
 dispari genere, dissimili lingua, alius alio more ui-
 uentes, incredibile memoratu est, quam facile co-
aluerint. sed, postquam res eorum ciuibus, mori-
 bus, agris aucta, satis prospera, satisq. pollens
 uidebatur; sicuti pleraque mortalium habentur,
inuidia ex opulentia orta est. igitur reges, popu-
liq. finitimi bello tentare: pauci ex amicis auxilio
 esse. nam ceteri, metu percussi, a periculis ab-
 erant. at Romani, domi, militiaeque intenti, fe-
 stinare, parare; alius alium hortari; hostibus ob-
 uiam ire; libertatem, patriam, parentesq. armis
 protegere. post, ubi pericula uirtute propulerant,
 socijs, atque amicis auxilia portabant; magisq.
dandis, quam accipiendis beneficijs amicitias pa-
 rabant: imperium legitimum, nomen imperij re-
gium habebant: delecti, quibus corpus annis in-
firmum, ingenium sapientia ualidum erat, reip.
 consultabant. hi, uel aetate, uel curae simili-
 tudine, patres appellabantur. post, ubi regium
 imperium, quod initio conseruandae libertatis, at-
que augendae reip. fuerat, in superbiam, domi-
 nationemq. conuertit; immutato more, annua

8 295 page
 RES DE REGA
 MES 185
 183. 182
 Sic 185
 C. 185
 185. 185
 185. 185

lerm
 estig
 lerm
 oria
 gti
 m
 h
 A

C O N I V R A T I O

imperia, binos imperatores sibi fecere. eo modo
 minime posse putabant per licentiam insolescere
 animum humanum. Sed ea tempestate coepere se
 quisque magis extollere, magisque ingenium in
 promptu habere, nam regibus boni, quam mali,
 suspectiores sunt: semperq. his aliena uirtus for-
 midolosa est. Sed ciuitas, incredibile memoratu
 est, adepta libertate, quantum breui creuerit.
 tanta cupido gloriae inceserat. Iamprimum iu-
 uentus, simul ac belli patiens erat, in castris per
 laborem usu militiam discebat: magisq. in deco-
 ris armis, & militaribus equis, quam in scor-
 tis, atque conuiujs, libidinem habebant. igitur ta-
 libus uiris nō labor insolitus, non locus ullus asper,
 aut arduus erat, non armatus hostis formidolo-
 sus: uirtus omnia domuerat. sed gloriae maximū
 certamen inter ipsos erat. sic se quisque hostem fe-
 rire, murum adscendere, conspici, dum tale faci-
 nus faceret, properabat. eas diuitias, eam ba-
 nam famam, magnamq. nobilitatem putabant.
 laudis auidi, pecuniae liberales erant: gloriam in-
 gentem, diuitias honestas uolebant. Memorare
 possem, quibus in locis maximas hostium copias
 populus R. parua manu fuderit; quas urbes na-
 tura munitas pugnando ceperit; ni ea res longius
 nos ab incepto traheret. sed profecto Fortuna in
 omni re dominatur. ea res cunctas ex libidine ma-
 gis, quam ex uero, celebrat, obscuratque. Athe-
 nitio aut Trosca niensium res gestae, sicuti ego existimo, satis am-
 plae,

Hipp. res
 ant. v. 10.
 Ego cap. 14
 lib. 13. van
 lect.
 Argus. mic
 p. p. e. e.

IV. J. de Plin
 in Marella.

sic Thug. i.
 nitio aut Trosca niensium res gestae, sicuti ego existimo, satis am-
 plae, quam fama ferantur.

Bud
 me
 Olli
 s. s. s.
 Tab.

29
 30
 Mar
 Galle
 s. s. s.
 Plin
 Lu. C. in Ar
 nia.

plae, magnificaeq. fuere, uerum aliquanto minores tamen, quam fama feruntur: sed, quia prouenere ibi scriptorum magna ingenia, per terrarum orbem Atheniensium facta pro maximis celebrantur. ita eorum, qui ea fecere, uirtus tanta habetur, quantum uerbis ea potuere extollere praeclara ingenia. at populo R. numquam ea copia fuit: quia prudentissimus quisque negotiosus maxime erat. ingenium nemo sine corpore exercebat. optimus quisque facere, quam dicere, sua ab alijs bene facta laudari, quam ipse aliorum narrare, malebat. igitur domi, militiaeq. boni mores colebantur. concordia maxima, minima auaritia erat. ius bonumq. apud eos non legibus magis, quam natura, ualebat. iurgia, discordias, iras, similitates cum hostibus exercebant: ciues cū ciuibus de uirtute certabant. in supplicijs deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. duabus his artibus, audacia in bello; ubi pax euenerat, aequitate, seque, remq. publicam curabant. Quarum rerum maxima documenta haec habeo; quod in bello saepius uindicatum est in eos, qui contra imperium in hostem pugnant, quiq. tardius reuocati proelio excesserant, quam qui signa relinquere, aut pulsī loco cedere ausi erant; in pace uero, quod beneficijs magis, quam metu, imperium agitabant, & accepta iniuria, ignoscere, quam persequi, malebant. sed, ubi labore, atque iustitia resp. creuit; reges

magni

Amil. T. Marci, Ant. fil. L. L. 4. Gell. cap. ult. l. 1.
 T. Manlius Torquatus, L. L. l. 1. l. 1. Gell. cap. ult. l. 1.
 13. 48.

per infinita, insatiabilis est; neque copia, neque inopia minuitur. Sed, postquam L. Sulla, armis recepta rep. bonis initijs malos euentus habuit; rapere omnes, trahere; domum alius, alius agros cupere; neque modum, neque modestiam uictores habere; foeda, crudeliaq. in ciues facinora facere. huc accedebat, quod L. Sulla exercitum, quem in Asia ductauerat, quo sibi fidum faceret, contra morem maiorum luxuriose, nimisq. liberaliter habuerat. loca amoena, uoluptaria facile in otio feroces militum animos molliuerant. ibi primum insuevit exercitus populi R. amare, portare, signa, tabulas pictas, uasa caelata mirari, ea priuatim ac publice rapere, delubra spoliare, sacra, profanaq. omnia polluere. Igitur hi milites, postquam uictoriam adepti sunt, nihil reliqui uictis fecere. quippe secundae res sapientium animos fatigant: ne illi, corruptis moribus, uictoriae temperarent. postquam diuitiae honori esse coeperunt, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur: hebescere uirtus, paupertas probro haberi, innocentia pro maleuolentia duci coepit. igitur ex diuitijs inuentutem luxuria, atque auaritia cum superbia inuasere. rapere, consumere; sua parui pendere, aliena cupere; pudorem, pudicitiam, diuina atque humana promiscua; nil pensi, neque moderati habere. operaepretium est, cum domos atque uillas cognoueris, in urbiu modu aedificatas, uisere templa deoru, quae nostri maiores,

310 Campani
Hannibal
L. S.

Agrippa
L. S.
C. S.
C. S.
C. S.
C. S.
C. S.
C. S.
C. S.
C. S.

† Capmana ... reli

rat, quo flagitium, aut facinus redimeret; praeterea, omnes undique parricidae, sacrilegi, conuicti iudicijs, aut pro factis iudicium timentes; ad hoc, quos manus, atque lingua periurio, aut civili sanguine alebat; postremo, omnes, quos flagitium, egestas, conscius animus exagitabat, hi Catilinae proximi, familiaresque erant. quod se quis etiam a culpa uacuus in amicitiam eius incidere; quotidiano usu, atque illecebris, facile par, similisque ceteris efficiebatur. sed maxime adolescentium familiaritates appetebat. eorum animi molles, & aetate fluxi, dolis haud difficulter capiebantur. nam, ut cuiusque studium ex aetate flagrabat, alijs scorta praebere; alijs canes, atque equos mercari; postremo neque sumptui, neque modestiae suae parcere, dum illos obnoxios, fidosque sibi faceret. Scio fuisse non nullos, qui ita existimarent; iuuentutem, quae domum Catilinae frequentabat, parum honeste pudicitiam habuisse. sed ex alijs rebus magis, quam quod cuiquam id compertum foret, haec fama ualebat. Iamprimum adolescens Catilina multa nefanda supra fecerat cum uirgine nobili, cum sacerdote Vestae, & alia huiusmodi contra ius, fasque. postremo, captus amore Aureliae Orestillae, cuius, praeter formam, nihil umquam bonus laudauit; quod ea nubere illi dubitabat, timens priuignum adultum aetate; pro certo creditur, necato filio, uacuum domum scelestis nuptijs fecisse. quae quidem res mihi

Talis quisq. est
qualis confusio
gaudet.

Cereus in v. flor.

fabia. Profus

Amelia pars

Amelia pars

Amelia pars

Amelia pars

Amelia pars

C O N I U R A T I O

mibi in primis uidetur caussa fuisse facinoris matu-
 randi. namque animus impurus, dijs, homini-
 busq. infestus, neque uigilijs, neque quietibus se-
 dari poterat: ita conscientia mentem excitauit uastabat. igitur color eius ex sanguis, foedi oculi, ci-
 tus modo, modo tardus incessus: prorsus in facie,
 uultuq. uacordia inerat. Sed iuuentutem, quam,
 ut supra diximus, illexerat, multis modis mala
 facinora edocebat. ex illis testes, signatores, fal-
 sos commodare; fidem, fortunas, pericula uilia
 habere. post, ubi eorum famam, atque pudorem
 attriuerat, maiora alia imperabat. si caussa pec-
 candi in praesens minus suppetebat, nihilo minus
 insontes, sicuti fontes, circumuenire, iugulare.
 scilicet, ne per otium torpescerent manus, aut a-
 nimus, gratuito potius malus, atque crudelis e-
 rat. His amicis, socijsq. confisus Catilina; simul,
 quod aes alienum per omnes terras ingens erat; et
 quod plerique Sullani milites, largius suo usi, ra-
 pinarum & uictoriae ueteris memores, ciuile bel-
 lum exoptabant; opprimendae reip. consilium ce-
 pit. in Italia nullus exercitus: Cn. Pompeius in
 extremis terris bellum gerebat: ipsi consulatum
 petendi magna spes: senatus nihil sane intentus:
 tutae, tranquillaeq. res omnes. Haec prorsus op-
 portuna Catilinae erant. igitur circiter xal. Iun.
 L. Caesare, & C. Figulo eos. primo singulos ap-
 pellare; hortari alios; alios tentare; opes suas,
 imparatam remp. magna praemia coniurationis
 docere.

v. t. opation
 Exagitata
 uoluntate a. l.

et
 Nihil

non uident,
 igitur
 N
 prouincias l. v.

erat:
 l. v.

erat:
 l. v. s. p.
 uidebantur.
 hic alio ag.
 nia et h. or.
 mnt

l. v.

docere . ubi satis explorata sunt , quae uoluit ; in
 unum omnes conuocat , quibus maxima necessitu-
 do , & plurimum audaciae ierat . eo conuenere
 senatorij ordinis P. Lentulus Sura , P. Autro-
 nius , L. Cassius Longinus , C. Cethegus , P. &
 Ser. Sullae , Seruij filij ; L. Vargunteius , Q. An-
 nius , M. Porcius Laeca , L. Bestia , Q. Curius ;
 praeterea , ex equestri ordine , M. Fuluius Nobi-
 lior , L. Statilius , P. Gabinius Capito , C. Corne-
 lius ; ad hoc , multi ex colonijs , & municipijs , domi
 nobiles . erant praeterea coplures paullo occultius
 consilij huiusce participes nobiles : quos magis do-
 minationis spes hortabatur , quam inopia , aut alia
 necessitudo . ceterum iuuentus pleraque , sed ma-
 xime nobilem , Catilinae inceptis fauebat . quibus
 in otio uel magnifice , uel molliter uiuere copia e-
 rat , incerta pro certis , bellum , quam pacem ,
 malebant . fuere item ea tempestate , qui crederent ,
 M. Licinium Crassum non ignarum eius consilij
 fuisse : quia Cn. Pompeius , inuisus ipsi , magnum
 exercitum ductabat , cuiusuis opes uoluisse con-
 tra illius potentiam crescere : simul confisum , si
 coniuratio ualisset , facile apud ^{se} se principem
 fore . Sed antea item coniurauere pauci contra
 temp. in quibus Catilina fuit . de qua , quam ue-
 rissime potero ; dicam : L. Tullo , Man. Lepido
 cos . P. Autronius , & P. Sulla designati consi-
 les , legibus ambitus interrogati , poenas dederant .
 post paullo Catilina , pecuniarum repetundarum

Sulla reus,

Sullae fratris filij . Di.

Arano 20000
 qualia multa
 apud T. Sneyd.

C O N I V R A T I O

reus, prohibitus erat petere consulatum; quod in-
 tra legitimos dies profiteri nequiverit. erat eo-
 dem tempore Cn. Piso, adolescens nobilis, sum-
 mae audaciae, egenus, factiosus; quem ad pertur-
 bandam remp. inopia, atque mali mores stimula-
 bant. cum hoc Catilina, & Autronius, circiter
 nonas Dec. consilio communicato, parabant in
 Capitolio x kalendis Ian. L. Torquatum, & L. Cot-
 tam eos interficere; ipsi, fascibus correptis, Pi-
 sonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias
 mittere. ea re cognita, rursus in nonas Febr. con-
 siliium caedis transtulerunt. iam tum non consuli-
 bus modo, sed plerisque senatoribus perniciem ma-
 chinabantur. quod ni Catilina maturasset pro cu-
 ria signum socijs dare: eo die, post conditam ur-
 bem Romam, pessimum facinus patratum foret.
 quia nondum frequentes armati conuenerant; ea
 res consiliium diremit. Postea Piso in citeriorem
 Hispaniam quaestor pro praetore missus est, adni-
 tente Crasso; quod eum infestum inimicum Cn.
 Pompeio cognouerat. neque tamen senatus pro-
 uinciam inuitus dederat. quippe foedum hominem
 a rep. procul esse uolebat: simul, quia boni com-
 plures praesidium in eo putabant; & iam tum po-
 tentia Cn. Pompeij formidolosa erat. sed is Piso,
 in prouinciam iter faciens, ab equitibus Hispanis,
 quos in exercitum ductabat, occisus est. sunt qui
 ita dicunt, imperia eius iniusta, superba, crude-
 lia barbaros nequiuisse pati: alij autem, equites
 illos,

xxx Crass.

ex tra ordin.
 sues.

illos, Cn. Pompeij ueteres, fidosq. clientes, uoluntate eius Pisonem aggressos: numquam Hispanos praeterea tale facinus fecisse, sed imperia saeva multo antea perpeffos. nos eam rem in medio relinquemus. De superiori coniuratione satis est dictum. Catilina, ubi eos, quos paullo ante memorauimus, conuenisse uidet; tametsi cum singulis multa saepe egerat; tamen, in rem fore credens uniuersos appellare, & cohortari, in abditam partem aedium secedit; atque ibi, omnibus arbitris procul amotis, orationem huiuscemodi habuit.

Ni uirtus, fidesq. uestra satis spectata mihi foret: nequidquam opportuna res cecidisset: spes magna dominatio in manibus frustra fuisset. Neque ego, per ignauiam, aut uana ingenia, incerta pro certis capta rem. sed, quia multis, & magnis tempestatibus uos cognoui fortes, fidosque mihi; eo animus ausus est maximum, atque pulcherrimum facinus incipere; simul, quia uobis eadem, quae mihi, bona, malaque esse intellexi. nam, idem uelle, atque idem nolle, ea demum firma amicitia est. Sed ego, quae mente agitauimus, omnes iam antea diuersi audistis. ceterum mihi in dies magis animus accenditur, cum considero, quae condicio uitae futura sit, nisi nosmet ipsos uindicamus in libertatem. nam, postquam respublicae in paucorum potentium ius, & aequa ditionem concessit, semper illis reges, tetraarchae uectigales esse: populi, nationes, stipendia pendere: ceteri omnes,

strenui,

dominationemq. cossidit.

magis:

11 Ergo magis

magisq. v. n. g. d.

Cat. Post uent

er. f. ant. magis

magis inuoluit

scuz

boni, boni, nobiles, atque ignobiles, vulgus fuimus
2. dicitur atque ignobiles. ut in, vulgus fuimus.

C O N I V R A T I O

Strenui, boni, nobiles, atque ignobiles, vulgus fuimus, sine gratia, sine auctoritate, ijs obnoxij, quibus, si resp. ualeret, formidini essemus. itaque omnis gratia, potentia, honos, diuitiae apud illos sunt, aut ubi illi uolunt: nobis reliquerunt pericula, repulsas, iudicia, egestatem. quae quousque tandem patiemini o fortissimi uiri? nonne emori per uirtutem praestat, quam uitam miseram, atque inhonestam, ubi alienae superbiae ludibrio fueris, per dedecus amittere? uerum enim uero, pro deum atque hominum fidem, uictoria in manu nobis est. uiget aetas: animus ualet. contra illis, annis, atque diuitijs, omnia consenuerunt. tantummodo incepto opus est: cetera res expediet. etenim quis mortaliu[m], cui uirile ingenium est, tolerare potest, illis diuitias superare, quas profundant in exstruendo mari, & montibus coarctandis; nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse? illos binas, aut amplius domos continuare, nobis larem familiarem nusquam ullum esse? cum tabulas, signa, toreumata emunt; noua diruunt, alia aedificant; postremo omnibus modis pecuniam trahunt, uexant; tamen summa libidine diuitias suas uincere nequeunt. at nobis est domi inopia, foris aes alienum, mala res, spes multo asperior. denique quid reliqui habemus, praeter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quam saepe optastis, libertas, praeterea diuitiae, decus, gloria in oculis sita sunt. fortuna ea

omnia

Diu, quodlibet mandatum, et de eius visceribus non gustasse. sed
hoc factum dicit sub finem eius anni qui Cicero consul fuit. V. de

C O N I U R A T I O

Li. viii. lib. 23. curae haberent, conuentum dimisit. Fuere ea tem-
pestate, qui dicerent, Catilinam, oratione habi-
ta, cum ad iusiurandum populares sceleris sui ad-
diceret, humani corporis sanguinem uino permix-
tum in pateris circumtulisse; inde, cum post exse-
crationem omnes degustauissent, sicuti in solle-
mnibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium
suum. atque eo dititare fecisse, quo inter se magis
fidi forent, alius alij tanti facinoris conscij. non
nulli ficta & haec, et multa praeterea existima-
bant ab ijs, qui Ciceronis inuidiam, quae postea or-
ta est, leniri credebant atrocitate sceleris eoru, qui
poenas dederant. nobis ea res pro magnitudine pa-
rum comperta est. Sed in ea coniuratione fuit Q.
Curius, natus haud obscuro loco, flagitijs atque
facinoribus coopertus: quem senatu censors pro-
bri gratia mouerant. huic homini non minor ua-
nitas, quam audacia, inerat. neque reticere, quae
audierat, neque suamet ipse scelera occultare,
prorsus neque dicere, neque facere, quidquam
pensi habebat. erat ei cum Fulvia, muliere nobi-
li, stupri uetus consuetudo. cui cum minus gratus
esset, quod inopia minus largiri poterat; repente
glorians maria, montesq. polliceri coepit: & mi-
nari interdum ferro, nisi obnoxia foret: postremo,
ferocius agitare, quam solitus erat. at Fulvia, ex
insolentia Curij caussa cognita, tale periculum
reip. haud occultum habuit; sed, sublato aucto-
re, de Catilinae coniuratione quae, quo modo au-
dierat, ||

sibi

ne

med
ka
par

et
||

Picenum, C. Iulium in Apuliam dimisit, praeterea alium alio, quem ubique opportunum sibi fore credebat. interea Romae multa simul moliri: consuli insidias tendere: parare incendia: opportuna loca armatis hominibus obsidere: ipse cum telo esse, item alios iubere: hortari, uti semper intenti, paratiq. essent: dies, noctesq. festinare: vigilare: neque insomnia, neque labore fatigari. postremo, ubi multa agitantibus nihil procedit, rursus intempesta nocte coniurationis principes conuocat per M. Porcium Laecam: ibiq. multa de ignauia eorum questus, docet se Manlium praemisisse ~~eam~~ multitudinem, quam ad capiendam arma parauerat; item alios in alia loca opportuna, qui initium belli facerent; seq. ad exercitum proficisci cupere, si prius Ciceronem oppressisset: eum suis consilijs multum officere. Igitur, perterritis, ac dubitantibus ceteris, C. Cornelius, eques Romanus, operam suam pollicitus, & cum eo L. Vargunteius senator, constituere ea nocte paullo post cum armatis hominibus, sicuti salutatum, introire ad Ciceronem, ac de improviso domus suae imparatum confodere. Curius, ubi intelligit, quantum periculum consuli impendeat, propere per Fulviam Ciceroni dolum, qui parabatur, enunciat. ita illi ianua prohibiti, tantum facinus frustra susceperant. Interea Manlius in Etruria plebem sollicitare, egestate simul, ac dolore iniuriae nouarum rerum cupidam; quod, Sullae domina-

argumenta

ad

quae

quae

Ciceroni

profata, hoc

ad indicand.

illud.

B 3 tione

Handwritten notes and bleed-through at the bottom of the page.

C O N I V R A T I O

tione, agros, bonaque omnia amiserat; praete-
rea, latrones cuiusque generis, quorum in ea
regione magnacopia erat, non nullos ex Sullanis
colonis, quibus libido, atque luxuria ex magnis
rapinis nihil reliqui fecerant. ea cum Ciceroni nun-
ciarentur; ancipiti malo permotus, quod neque
urbem ab insidijs priuato consilio longius tueri
poterat, neque, exercitus Manlij quantus, aut
quo consilio foret, satis compertum habebat, rem
ad senatum refert, iam antea uulgi rumoribus
exagitatam. itaque, quod plerumque in atroci ne-
gotio solet, senatus decreuit, darent operam con-
sules, ne quid resp. detrimenti caperet. ea po-
testas per senatum more Romano magistratui ma-
xima permittitur, exercitum parare, bellum ge-
rere, coercere omnibus modis socios, atque ciues:
domi, militiaeq. imperium, atque iudicium sum-
mum habere. aliter, sine populi iussu, nulli earum
rerum consilius est. Post paucos dies L. Senius
senator in senatu litteras recitauit, quas Faesulis
allatas sibi dicebat; in quibus scriptum erat, C.
Manlium arma cepisse, cum magna multitudine,
ante diem VI. kal. Nou. simul, id quod in tali
re solet, alij portenta, atque prodigia nunciabāt:
alij, conuentus fieri, arma portari, Capuae, at-
que in Apulia seruile bellum moueri. igitur sena-
ti decreto Q. Marcius Rex Faesulas, Q. Metellus
Creticus in Apuliā, circumq. ea loca missi sunt.
bi utrique ad urbem imperatores erant, impedi-

pro, diuina.

Caesar i' comu

multitudo

Senius aut
Senius

20 die habit
et prima Ca
liantia.

Senius Rex
Metellus
Creticus

ἔδοξε δὲ τῷ βουλευτικῷ πρὸς τὸν λαόν τε καὶ τοῖς

πραιπόσιτοις καὶ κεραιῶσι καὶ θάλασσαν. Πρωτ.

Ἰδὲ Cec. i' Ἰδὲ τῶν. Τῶν τε 51. et 56.

ti, ne triumpharent, calumnia paucorum; quibus omnia honesta, atque inhonesta uendere mos erat. sed praetores Q. Pompeius Rufus Capuam, Q. Metellus Celer in agrum Picenum: hisq. permissum, uti pro tempore, atque periculo exercitiū compararent. ad hoc, si quis indicasset de coniuratione, quae contra remp. facta erat, praemium decreuere seruo libertatem, HS C, libero impunitatem eius rei, & HS CC. itemq. decreuere, uti gladiatoriae familiae Capuam, & in cetera municipia distribuerentur pro cuiusque opibus; Romae per totā urbem uigiliae haberentur; eisq. minores magistratus praecessent. Quibus rebus permota ciuitas, atque immutata facies urbis erat: ex summa laetitia, atque lasciuia, quae diuturna quies pepererat, repente omnes tristitia inuasit. festinare, trepidare: neque loco, neque homini cuiquam satis credere: neque bellum gerere, neque pacem habere: suo quisque metu pericula metiri. ad hoc, mulieres, quibus pro reip. magnitudine belli timor insolitus inceserat, afflictare sese: manus supplices ad caelum tendere: miserari paruos liberos: rogare: omnia pauere: si peribia, atque delicijs omissis, sibi, patriaeq. diffidere. At Catilinae crudelis animus eadem illa mouebat: tametsi praesidia parabantur; & ipse lege. Plautia interrogatus erat ab L. Paulo. postremo, dissimulandi caussa, & quasi sui expurgandi, sicuti inurgio laceffitus foret, in senatum uenit.

ut si iniuria

B. 4

sum

Sturris. Plur.

Cic. in Orat. A nobis homo audacissimus Catilina in senatu accusatus
obtusior

C O N T R A D I C T I O

tum M. Tullius consul, siue praesentiam eius ti-
mens, siue ira commotus, orationem habuit lu-
culentam, atque utilem reip. quam postea scri-
ptam edidit. Sed, ubi ille assedit, Catilina, ut erat
paratus ad dissimulanda omnia, demisso uultu, uo-
ce supplici, postulare a patribus coepit, ne quid
de se temere crederent: ea familia ortum, ita se
ab adolescentia uitam instituisse, ut omnia bona
in spe haberet: ne existimarent, sibi, patricio ho-
mini, cuius ipsius, atque maiorum plurima bene-
ficia in plebem R. essent, perdita rep. opus esse;
cum eam seruaret M. Tullius, inquilinus ciuis ur-
bis Romae. ad haec maledicta alia cum adderet;
obstrepere omnes, hostem, atque parricidam uoca-
re. tum ille furibundus, Quonia quidem circum-
uentus, inquit, ab inimicis praeceps agor; incen-
dium meum ruina restinguam. Deinde se ex curia
domum proripuit. ibi multa secum ipse uoluens,
quod neque insidiae consuli procedebant, et ab in-
cendio intelligebat urbem uigilijs munitam, opti-
mum factu credens exercitum augere, ac prius,
quam legiones scriberentur, multa ante capere,
quae bello usui forent, nocte intempesta cum pau-
cis in Manliana castra profectus est. sed Cethego,
atque Lentulo, ceterisque, quoru cognouerat prom-
ptam audaciam, mandauit, quibus rebus possent,
opes factionis confirmant; insidias consuli matu-
rent; caedem, incendia, aliaq. belli facinora pa-
rent: sese propediem cu magno exercitu ad urbem
access-

se:

v. l. v. t.

con:

t:

Cic. pro Mur.

uolens:

is: 337

is: 337

is: 337

is: 337

is: 337

is: 337

is: 337

is: 337

is: 337

is: 337

is: 337

plu
Cic
pro
Mur

330

plu

330

plu

330

plu

330

non quin ^{in lege} aut alienis meis nominibus et possessionibus
soluere possem: cui et liberalitas A. O. S. f. q. c. persolueretur

CONIVRATIO

fificantur: ea misericordia, ac mansuetudine senatum, populumq. R. semper fuisse, ut nemo unquam ab eo frustra auxilium petiuerit. At Catilina ex itinere plerisque consularibus, praeterea optimo cuique litteras mittit: se, falsis criminibus circumuentum, quoniam factioni inimicorum resistere nequiverit, fortunae cedere, Massiliam in exsilium proficisci; non quo sibi tanti sceleris conscius esset; sed uti resp. quieti foret; ne ue ex sua contentione seditio oriretur. Ab his longe diuersas litteras Q. Catulus in senatu recitauit; quas sibi nomine Catilinae redditas dicebat. earum exemplum infra scriptum est.

L. CATILINA

Q. CATVLOS

EGREGIA tua fides, re cognita, grata mihi, magnis in meis periculis, fiduciam commendationi meae tribuit. quamobrem defensionem in nouo consilio non statui parare: satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decreui: quam medijs fidijs licet ueram cognoscas. Iniurijs, contumelijsq. concitatus, quod fructu laboris, industriaeq. meae priuatus, statum dignitatis non obtinebam, publicam miserorum causam pro mea consuetudine suscepi: non, quin aes alienum meis nominibus ex possessionibus soluere possem; cum et alijs nominibus liberalitas Aureliae Orestillae,
suis,

et
alienis

quum aut alienis nominibus. reperitur ex illis, quin
aut alienis meis nominibus. lego cui et liberali-

suis, filiaeque copijs persolveret: sed, quod non dignos homines honore honestatos uidebam; meque falsa suspitione alienatum esse sentiebam. hoc nomine satis honestas pro meo casu spes reliquae dignitatis conseruandae sum secutus. Plura cum scribere uellem, nunciatum est mihi uim parari. nunc Orestillam tibi commendo, tuaeque fidei trado. eam ab iniuria defendas, per liberos tuos rogatus, aucto. Sed ipse, paucos dies commoratus apud C. Flaminius in agro Reatino, dum ciuitatem antea sollicitatam armis exornat, cum fascibus, atque alijs imperij insignibus in castra ad Manlium contendit. Haec ubi Romae comperta sunt; senatus Catilinam, et Manlium hostes iudicat; ceterae multitudini diem statuit, ante quam liceret sine fraude ab armis discedere, praeter rerum capitalium condemnatis: praeterea, decernit, uti consules delectum habeant; Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturet; Cicero urbi praesidio sit. Ea tempestate mihi imperium populi Romani multo maxime miserabile uisum est: cui cum ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parerent; domi otium, atque diuitiae, quae prima mortales praetant, affluerent; fuere tamen ciues, qui sequeremque publicam obstinatis animis perditum irent. namque, duobus senati decretis, ex tanta multitudine neque praemio inductus coniurationem praestiterat, neque ex castris Catilinae quisquam omnium discesserat. tanta uis morbi, atque uti tabes

vicinitatem

Non Glycorin' con
 tu' es prodit'!
 Ja' non uita' tu' h'it'
 Land' es qu'is'it'
 salus.

bes

C O N I U R A T I O

bes plerosque ciuium animos inuaserat . neque so-
 lum illis aliena mens erat , qui conscij coniuratio-
 nis fuerant ; sed omnino cuncta plebes , nouarum
 rerum studio , Catilinae incepta probabat . id adeo
 more suo uidebatur facere . nam semper in ciuita-
 te , quibus opes nullae sunt , bonis inuidet , malos
 extollunt ; uetera odere , noua exoptant ; odio sua-
 rum rerum mutari omnia student ; turba , atque
 seditionibus sine cura aluntur ; quoniã egestas fa-
 cile habetur sine damno . Sed urbana plebes ea ue-
 ro praiceps erat multis de causis . primũ omnium
 qui ubique probro , atque petulantia maxime prae-
 stabant , item alij , per dedecora patrimonijs a-
 missis , postremo omnes , quos flagitium , aut fa-
 cinus domo expulerat , hi Romam , sicuti in senti-
 nam , confluxerant . deinde multi , memores Sul-
 lae uictoriae , quod ex gregarijs militibus alios
 senatores uidebant , alios ita diuites , ut regio ui-
 ctu , atque cultu aetatem agerent , sibi quisque , si
 uictoria in armis foret , talia sperabat . Praeterea ,
 iuuentus , quae in agris manuum mercede inopiã
 tolerauerat , priuatis , atque publicis largitioni-
 bus excita , urbanum otium ingrato labori praetu-
 lerat . eos , atque alios omnes malum publicum a-
 lebat . quo minus mirandum est , homines egentes ,
 malis moribus , maxima spe , reip. iuxta ac sibi
 consuluisse . praeterea , quorum , uictoria Sullae ,
 parentes proscripti , bona erepta , ius libertatis
 imminutum erat , haud sane alio animo belli euen-
 tum

C O N I U R A T I O

profecto magna clades, atque calamitas remp. oppressisset: neque illis, qui uictoriam adepti forent, diutius ea uti licuisset; quin, defessis, & exsanguibus, qui plus posset, imperium, atque libertatem extorqueret. Fuere tamen extra coniurationem complures, qui ad Catilinam initio profecti sunt. in his erat Fuluius, senatoris filius: quem retractum ex itinere parens necari iussit. Iisdem temporibus Romae Lentulus, sicuti Catilina praeceperat, quoscumque moribus, aut fortuna nouis rebus idoneos credebat, aut per se, aut per alios sollicitabat; neque solum ciues, sed cuiusque modi genus hominum, quod modo usui bello foret. igitur P. Umbreno cuidam negotium dat, uti legatos Allobrogum requirat; eosque, si possit, impellat ad societatem belli; existimans publice, priuatimq. aere alieno oppressos; praeterea, quod natura Gallica gens bellicosa esset, facile eos ad tale consilium adduci posse. Umbrenus, quod in Gallia negotiatus erat, plerisque principibus ciuitatis notus erat, atque eos nouerat: itaque sine mora, ubi primum legatos in foro conspexit, percunctatus pauca de statu ciuitatis, & quasi dolens eius casum, requirere coepit, quem exitum tantis malis sperarent. postquam illos uidet queri de auaritia magistratum, accusare senatum, quod in eo auxilij nihil esset; miserijs suis remedium mortem expectare: At ego, inquit, uobis, si modo uiri esse uultis, rationem ostendam, qua tanta mala ista effu-

oligarchia ad
 iustitiam, ~~...~~
 diuina, ~~...~~
 ad iustitiam, ~~...~~
 Democritus.
 Democritus facile
 in tyrannidem.
 + ut ingenio, et
 fraus, et letitiam
 profectus. Valer.
 lib. V. cap. VIII.
 Dio lib. 37. profectus
 non se illi
 filium ad usum pa
 triam, sed et ut
 multi alij id
 facere.

duo erant plura.

conspirare exqui
 rere.

effugiatis. Haec ubi dixit; Allobroges, in maximam spem adducti, Umbrenum orare, ut sui misereretur: nihil tam asperum, neque tam difficile esse, quin cupidissime facturi essent; dum ea res ciuitatem aere alieno liberaret. Ille eos in domum D. Bruti perducit; quod foro propinqua erat, neque aliena consilij propter Semproniam. nam tum Brutus ab Roma aberat. praeterea Gabinium accessit; quo maior auctoritas sermoni inesset. eo praesente coniurationem aperit: nominat socios, praeterea multos cuiusque generis innoxios; quo legatis animus amplior esset: deinde eos, pollicitos operam suam, domum dimittit. Sed Allobroges diu in incerto habuere, quidnam consilij caeperent. in altera parte erat aes alienum, studium belli, magna merces in spe uictoriae: at in altera maiores opes, tuta consilia, pro incerta spe certa praemia. haec illis uoluentibus, tandem uicit fortuna reip. itaque Q. Fabio Sangae, cuius patrocínio plurimum ciuitas utebatur, rem omnem, uti cognouerant, aperiunt. Cicero, per Sangam consilio cognito, legatis praecipit, ut studium coniurationis uehementer simulent; ceteros adeant; bene polliceantur; dentq. operam, uti eos quammaxime manifestos habeant. Iisdem fere temporibus, in Gallia citeriore, atque ulteriore, item in agro Piceno, Bruttio, Apulia motus erat. namque illi, quos ante Catilina dimiserat, inconsulte, ac ueluti per dementiam, cuncta simul agebant:

noctur-

προξενος ἢ
 ἴσος πάλαι.
 προσάγει. Α. Μ.

C O N I U R A T I O

nocturnis consilijs, armorum, atque telorum portationibus, festinando, agitando omnia, plus timoris, quam periculi, effecerant. ex eo numero complures Q. Metellus Celer praetor, ex S. C. causa cognita, in uincula coniecerat: item in citiore Gallia C. Murena, qui ei prouinciae legatus praeerat. At Romae Lentulus cum ceteris, qui ^{parhi} principes coniurationis erant, paratis, ut uidebatur, magnis copijs, constituerat, uti, cum Catilina in agrum Faesulanum cum exercitu uenisset, L. Bestia tribunus pl. concione habita, quereretur de actionibus Ciceronis, belliq. grauissimi inuidiam optimo consuli imponeret; eo signo, proxima nocte cetera multitudo coniurationis suum quisque negotium exsequeretur. sed ea diuisa hoc modo dicebantur: Statilius, & Gabinius uti cum magna manu duodecim simul opportuna loca urbis incenderent; quo tumultu facilior aditum ad consulem, ceterosque, quibus insidiae parabantur, fieret: Cethegus Ciceronis ianuam obsideret, eumq. ui aggrederetur, alius autem alium; sed filij familiarum, quorum ex nobilitate maxima pars erat, parentes interficerent; simul, caede, & incendio percussis omnibus, ad Catilinam erumperent. Inter haec parata, atque decreta, Cethegus semper querebatur de ignauia sociorum: illos, dubitando, & dies prolatando, magnas opportunitates corrumpere: facto, non consulto, in tali periculo opus esse: seque, si pauci adiuuarent, languentibus

tibus alijs, impetum in curiam facturum, natura
ferox, uehemens, manu promptus erat: maxi-
mum bonum in celeritate putabat. Sed Allobro-
ges ex praecepto Ciceronis per Gabinium ceteros
conueniunt: ab Lentulo, Cethego, Statilio, item

L. Cassio postulant iusiurandum, quod signatum ad
ciues perferant: aliter haud facile eos ad tantum
negotium impelli posse. ceteri, nihil suspicantes,
L. dant. Cassius semet eo breui uenturum pollicetur,
ac paullo ante legatos ex urbe proficiscitur. Len-
tulus cum his P. Vulturium quendam Croto-
niensem mittit: ut Allobroges, prius quam do-
mum pergerent, cum Catilina, data, atque acce-
pta fide, societatem confirmarent. ipse Vulturio
litteras ad Catilinam dat: quarum exemplum
infra scriptum est. Qui sim, ex eo, quem ad
te misi, cognosces. fac cogites, in quanta cala-
mitate sis: & memineris, te uirum esse. conside-
res, quid tuae rationes postulent: auxilium petas
ab omnibus, etiam ab infimis. Ad hoc, manda-
ta uerbis dat: cum ab senatu hostis iudicatus sit,
quo consilio seruitia repudiet: in urbe parata esse,
quae iusserit: ne cunctetur ipse propius accedere.
His rebus ita actis, constituta nocte, qua profici-
scentur, Cicero, per legatos cuncta edoctus, L.
Valerio Flacco, & C. Pomptinio praetoribus im-
perat, ut in ponte Miluio per insidias Allobrogū
comitatus deprehendant: rem omnem aperit, cu-
ius rei gratia mittebantur: cetera, uti factū opus

C sit,

T.

Haec epistola
sunt apud Cic.?
Cat.

C O N I U R A T I O

fit, ita agant, permittit illis. homines militares, sine tumultu praesidijs collocatis, sicuti praeceptum erat, occulte pontem obsident. postquam ad id loci legati cum Vulturio uenerunt; et simul utrinque clamor exortus est: Galli, cito cognito consilio, sine mora praetoribus se tradunt. Vulturius primo, cohortatus ceteros, gladio se a multitudine defendit; deinde, ubi a legatis desertus est, multa prius de salute sua Pomptinium obtestatus, quod ei notus erat, postremo timidus, ac uitae diffidens, uelut hostibus, sese praetoribus dedit. quibus rebus confectis, omnia propere per nuncios consuli declarantur. At illum ingens cura, atque laetitia simul occupauere. nam laetabatur intelligens, coniuratione patefacta, ciuitatem periculis ereptam esse. porro autem anxius erat, dubitans, in maximo scelere tantis ciuibus deprehensis, quid facto opus esset. poenam illorum sibi oneri, impunitatem perdundae reip. fore credebat. igitur, confirmato animo, uocari ad sese iubet Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, itemque Ceparium Terracinensem; qui in Apuliam, ad concitanda seruitia proficisci parabat. ceteri sine mora ueniunt: Ceparius, paullo ante domo egressus, cognito indicio, ex urbe profugerat. consul Lentulum, quod praetor erat, ipse manu tenens in senatum perducit; reliquos cum custodibus in aedem Cōcordiae uenire iubet. eo senatum aduocat; magna. frequentia eius ordinis, Vulturium cum legatis

+ primo uocari
Gabinium, deinde
Statilium, 2° Cethegum,
postremo Lentulum.
+ Cethegum
Hanc ad hanc
3° No. Dec.
24° die a pro-
fectione Carthagini
+ inuenit ad praesens sena Gallis.

C O N I U R A T I O

bello fauebat, mutata mente Catilinae consilia ex-
 secrari, Ciceronem ad caelum tollere; ueluti ex ser-
 uitate erepta, gaudium, atque laetitiam agitabat.
 namque alia belli facinora praedae magis, quam
 detrimento, fore, incendium uero crudele, immo-
 deratum, ac sibi maxime calamitosum putabat,
 quippe cui omnes copiae in usu quotidiano, & cul-
 tu corporis erant. Post eum diem quidam L. Tar-
 quinius ad senatum adductus erat: quem, ad Ca-
 tilinam proficiscentem, ex itinere retractum aie-
 bant. is cum se diceret indicaturum de coniura-
 tione, si fides publica data esset; iussus a consu-
 le, quae sciret, edicere, eadem fere, quae Vul-
 turtius, de paratis incendijs, de caede bonorum,
 de itinere hostium senatum edocet: praeterea, se
 missum a M. Crasso, qui Catilinae nunciaret, ne
 eum Lentulus, & Cethegus, alijq. ex coniura-
 tione deprehensi terrerent; eoq. magis propera-
 ret ad urbem accedere, quo & ceterorum ani-
 mos reficeret, & illi facilius e periculo eriperen-
 tur. Sed, ubi Tarquinius Crassum nominauit, ho-
 minem nobilem, maximis diuitijs, summa poten-
 tia; alij rem incredibilem rati; pars, tametsi ue-
 rum existimabant, tamen, quia in tali tempore
 tanta uis hominis magis leniunda, quam exagi-
 tanda, uidebatur, plerique Crasso ex priuatis ne-
 gotijs obnoxij, conclamant, indicem falsum esse;
 deq. eare postulant uti referatur. itaque, con-
 sulente Cicerone, frequens senatus decernit, Tar-
 quinij

quiniij indicium falsum uideri; eumq. in uinculis retinendum; neque amplius potestatem faciendam, nisi de eo indicaret, cuius consilio tantam rem esset mentitus. Erant eo tempore, qui existimarent, indicium illud a P. Autronio machinatum; quo facilius, appellato Crasso, per societatem periculi reliquos illius potentia tegeret. alij, Tarquinium inmissum a Cicerone, aiebant; ne Crassus, more suo suscepto malorum patrocini-
 no, remp. conturbaret. ipsum Crassum ego postea praedictantem audiui, tantam illam contumeliam sibi ab Cicerone impositam. Sed iisdem temporibus Q. Catulus, & G. Piso neque precibus, neque gratia, neque pretio Ciceronem impellere potuere, uti per Allobroges, aut per alium indicem C. Caesar falso nominaretur. nā uterque cum illo graues inimicitias exercebant; Piso, oppugnatus in iudicio, repetundarum, propter cuiusdam transpadani supplicium iniustum; Catulus, ex petitione pontificatus odio incensus; quod extrema aetate, maximis honoribus usus, ab adolescentulo Caesare uictus discesserat. res autem opportuna uidebatur; quod is, priuatim egre-
 gia liberalitate, publice maximis muneribus, grandem pecuniam debebat. Sed, ubi consulem ad tantum facinus impellere nequeunt, ipsi, sigillatim circueundo, atque ementiendo quae se ex Vultur-
 tio, aut Allobrogibus audisse dicerent, magnam illi inuidiam conflagauerant; usque eo, ut

P. Autronius

frons est. ci
 M. Glabrio
 quadriennis ante
 praetor sine qu
 Longi. Cic. Refe
 Capito defende
 Nominatus est
 et a L. Vellei
 indicit et a L.
 Cicerone de quo g.
 Suet.
 in libro plutor. in
 Cicero.

nam ante illu... C 3 nota
 1700 tabulae
 320 paginae
 superantur. Plu.

huiuscemodi uerba locutus est. Omnes homines
 P. C. qui de rebus dubijs consultant, ab odio, ami-
 citia, ira, atque misericordia uacuos esse decet. haud
 facile animus uerum prouidet, ubi illa officium;
 neque quisquam omnium libidini simul, & usui
 paruit. ubi intenderis ingenium; ualet. si libido
 possidet; ea dominatur; animus nihil ualet. ma-
 gna mihi copia est memorandi P. C. qui reges,
 aut qui populi, ira, aut misericordia impulsu, male
 consuluerint: sed ea malo dicere, quae maiores no-
 stri contra libidinem animi sui, recte, atque ordi-
 ne fecere. Bello Macedonico, quod cum rege Per-
 se gessimus, Rhodiorum ciuitas, magna, atque
 magnifica, quae populi R. opibus creuerat, infida,
 atque aduersa nobis fuit: sed postquam, bello con-
 fecto, de Rhodijs consultum est; maiores nostri,
 ne quis diuitiarum magis, quam iniuriae causa
 bellum inceptum diceret, impunitos eos dimisere.

De ira Xenoph.
 328.

Goll. cap. 9. h. 27
Lin. lib. 42. c. 2
lib. 48.

metus me socij
est infirmi.

Item, bellis Punicis omnibus, cum saepe Cartha-
 ginienses & in pace, & per inducias multa nefa-
 sta facinora fecissent, numquam ipsi per occasio-
 nem talia fecere: magis, quod se dignum foret,
 quam quod in illos iure fieri posset, quaerebant.

Hoc item uobis prouidendum est P. C. ne plus a-
 pud uos ualeat P. Lentuli, & ceterorum scelus;
 quam uestra dignitas; neu magis irae uestrae;
 quam famae, consulatis. nam si digna poena pro
 factis eorum reperitur: nouum consilium appro-
 bo. sin magnitudo sceleris omnium ingenia exsu-

Lin. lib. 42. c. 2.

U. Saguntor
contra S. d. d. d.
in Oppugn. N. u. d.
et Messane fr. d. d.
uolunt fortis.

perat
S. d. d. d.
S. d. d. d.
S. d. d. d.

C O N I U R A T I O

perat : ijs utendum censeo , quae legibus compara-
 ta sunt . Plerique eorum , qui ante me sententias
 dixerunt , compositae , atque magnifice casum reip.
 miserati sunt : quae belli saeuitia esset , quae uictis
 acciderent , enumerauere : rapi uirgines , pueros :
 diuelli liberos a parentum complexu : matres fa-
 miliarum pati , quae uictoribus collibuisse : fana ,
 atque domos spoliari : caedem , incendia fieri : po-
 stremo armis , cadaueribus , cruore , atque luctu
 omnia compleri . sed , per deos immortales , quo
 illa oratio pertinuit ? an , uti uos infestos coniura-
 tioni faceret ? scilicet , quem res tanta , atque tam
 atrox non permouit , eum oratio accendet . non
 ita est : neque cuiquam mortalium iniuriae suae
 paruae uidentur : multi eas grauius aequo habue-
 re . sed alijs alia licentia est , P. C. qui demissi in ob-
 scuro uita agunt , si quid iracundia deliquere , pau-
 ci sciunt ; fama , atque fortuna eorum pares sunt :
 qui magno imperio praediti , in excelsa aetatem
 agunt ; eorum facta cuncti mortales nouere . ita
 in maxima fortuna minima licentia est . neque stu-
 dere , neque odisse , sed minime irasci decet . quae a-
 pud alios iracundia dicitur , ea in imperio super-
 bia , atque crudelitas appellatur . Equidem ego sic
 existimo P. C. omnes cruciatus minores , quam fa-
 cinora illorum , esse . sed plerique mortales postre-
 ma meminere ; & in hominibus impijs , sceleris eo-
 rum obliti , de poena differunt , si ea paullo saeuior fue-
 rit . D. Silanum , uirum fortem , atque strenuum , certo

Homerus .
 U. i. Kai Ute
 Dd mege arrou
 Euzeros para
 Kois Aiaes
 Odu romelun, ki
 katylos pa a tux
 ye kinw o' o' an
 g'w' p'oi' p'ell
 In deu d'elw
 Avoy a' p'w' k'elw
 oi, p'ell w' te
 p'ur' e' m' a' d'w' d'
 Teuta d' e' d'w' d'
 & l'w' oi, b' adu
 l'w' i' n' d' e' p'w' a' s
 kw' s . Deu' w' d' s
 p' s' i' s' e' p' . & e'
 d'w' a' g'k'w' s' o' p'w' r' u'
 l'w' i' w' d' e' p'w' a' n'
 l'w' . o' i' k' i' a' s' k' a' t' e' o' n' a' p' p' e' i' n' a' s , l' d' w' p' e' g' i' n' a' p' e' i' n' a' s ,
 l'w' s' a' s' l' e' s' o' m' a' i' d' e' e' l' a' n' k' i' a' , p'w' a' i' a' d' e' i' y' p' a' i' d' a' p' i' n' a' s ,
 o' i' l' i' a' s' , k' i' p' r' e' k' o' u' l' a' s' w' i' d' e' s' t' o' u' s' d' i' k' t' e' s' . A' g' u' l' i' a' s' .

scio

C O N I V R A T I O

nis inijtjs orta sunt : sed , ubi imperium ad igna-
^{us} ros ciues , aut minus bonos peruenit ; nouum illud
 exemplum ab dignis , & idoneis ad indignos , &
 non idoneos transfertur . Lacedaemonij , deuictis
 Atheniēsis , triginta uiros imposuere , qui remp.
 eorum tractarent . hi primo coepere pessimū quem-
 que , & omnibus inuisum indemnatum necare . ea
 populus laetari , & merito dicere fieri . post , ubi
 paullatim licentia creuit ; iuxta bonos & malos li-
 bidinose interficere , ceteros metu terrere . ita ci-
 uitas , seruitute oppressa , stultae laetitiae graues
 poenas dedit . Nostra memoria uictor Sulla , cum
 Damasippum , & alios eiusmodi , qui malo reip.
 creuerant , iugulari iussit ; quis non factum eius
 laudabat ? homines scelestos , factiosos , qui seditio-
 nibus remp. exagitauerant , merito necatos aie-
 bant . sed eares magnae initium cladis fuit . nam ,
 uti quisque aut domum , aut uillam , postremo uas ,
 aut uestimentum alicuius concupiuerat ; dabat o-
 peram , uti is in proscriptorum numero esset . ita
 illi , quibus Damasippi mors laetitiae fuerat , paul-
 to post ipsi trahebantur : neque prius finis iugulan-
 di fuit , quam Sulla omnes suos diuitijs expleuit .
 Atque ego hoc non in M. Tullio , neque his tem-
 poribus uereor . sed in magna ciuitate multa , &
 uaria ingenia sunt . potest alio tempore , alio con-
 sule , cui item exercitus in manu sit , falsum ali-
 quid pro uer. credi . ubi hoc exemplo , per senatus
 decretum , gladium consul eduxerit ; quis illi fi-
 nem

Xenops. 271.
 Plutar. opus. 77

Valer. lib. 9. cap. 2.
 Livius lib. 86.

T. C. M. C.

Scam. lib. 1. cap. 1.

rom. ut Syllae.

intra seculum.

Carbo. C. Mari.

fili. cf. Plutar.

lib. 2. Or. ser.

lib. 5. cap. 19.

Cic. 2. de nat. d.

idem. lib. 1. cap. 1.

intra seculum.

Reuerent.

nem statuet, aut quis moderabitur? Maiores nostri P. C. neque consilij, neque audaciae umquam eguere: neque illis superbia obstat, quo minus aliena instituta, si modo probaerant, imitarètur. arma, atque tela militaria ab Samnitibus, insignia magistratuum ab Tuscis pleraque sumpserunt: postremo, quod ubique apud socios, aut hostes idoneum uidebatur, cum summo studio domi exequabantur. imitari, quam inuidere bonis, malebant. sed eodem illo tempore, Graeciae morem imitati, uerberibus animaduvertebant in ciues, de condemnatis summū supplicium sumebant. postquam resp. adoleuit; & multitudine ciuium factiones ualuere; circumueniri innocentes, alia huiusmodi fieri coepere: tunc lex Porcia, aliaeque leges paratae sunt; quibus legibus exsilium damnatis permissum est. Hanc ego caussam P. C. quo minus nouum consilium capiamus, in primis magnam puto. Profecto uirtus, atque sapientia maior in illis fuit, qui ex paruis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis, qui ea bene parta uix retinemus. Placet igitur eos dimitti, & augeri exercitum Catilinae? minime: sed ita censeo: publicandas eorum pecunias; ipsos in uinculis habendos per municipia, quae maxime opibus ualent: neu quis de his postea ad senatum referat, ne ue cum populo agat: qui aliter fecerit, senatum existimare, eum contra remp. & salutem omnium facturum. Postquam Caesar dicendi finem fecit;

✓
103
probarant
+ qui quidem bul
hisi fuerunt,
cognoscat e. S.
bono lib. 5. quod
firmo. 24. b. r.
p. 1. de e. y. uol.
Pugnarum prop.
C. Amos et Rom.
uis.

C O N I V R A T I O

cit; ceteri uerbo, alius alij uarie assentiebantur. at M. Porcius Cato, rogatus sententiam, huiusce-
 modi orationem habuit. Longe mihi alia mens
 est P. C. cum res, atque pericula nostra confide-
 ro, & cum sententias non nullorum ipse mecum
 reputo. illi mihi differuisse uidentur de poena eo-
 rum, qui patriae, parentibus, aris, atque focis
 suis bellum parauere. res autem monet, cauere
 ab illis magis, quam, quid in illos statuamus, con-
 sultare. nam cetera maleficia tum persequare,
 ubi facta sunt: hoc, nisi prouideris, ne accidat;
 ubi euenit, frustra iudicia implores. capta urbe,
 nihil reliqui fit uictis. sed, per deos immortales,
 (uos ego appello, qui semper domos, uillas, si-
 gna, tabulas uestras pluris, quam remp. fecistis)
 si ista, cuiuscumque modi sint, quae amplexamini,
 retinere, si uoluptatibus uestris otium praebere
 uultis: expergiscimini aliquando, & capeffite
 remp. non agitur de uectigalibus, neque de socio-
 rum iniurijs: libertas, & anima nostra in dubio
 est. saepe uero P. C. multa uerba in hoc ordi-
 ne feci: saepe de luxuria, atque auaritia nostro-
 rum ciuium questus sum; multosq. mortales ob
 eam caussam aduersos habeo. qui mihi, atque ani-
 mo meo nullius umquam delicti gratiam fecissem,
 haud facile alterius libidini malefacta condona-
 bam. sed, ea tametsi uos parui pendebatis: tamen
 resp. firma erat: opulentia negligentiam tolera-
 bat. nunc uero non id agitur, bonis ne, an malis

mo-

moribus uiuamus; neque, quantum, aut quam
 magnificum imperium populi R. sit; sed, cuius
 haec cumque modi uidentur, nostra, an, nobiscum
 una, hostiura futura sint. Hic mihi quisquam man-
 suetudinem, & misericordiam nominat? iam pri-
 dem equidem nos uera rerum uocabula amisimus.
 quia, bona aliena largiri, liberalitas; malarum
 rerum audacia, fortitudo uocatur; eo resp. in ex-
 tremo sita est. sint saue, quoniam ita se mores ha-
 bent, liberales ex sociorum fortunis: sint miseri-
 cordes in furibus aerarij: ne illi sanguinẽ nostrum
 largiantur; &, dum paucis scelestis parcunt, bo-
 nos omnes perditum eant. Bene, et cõposite C. Cae-
 sar paullo ante in hoc ordine de uita, et morte disse-
 ruit, credo falsa existimans ea, quae de inferis me-
 morantur; diuerso itinere malos a bonis loca tae-
 tra, inculta, foeda, atque formidolosa habere.
 itaque censuit, pecunias eorum publicandas, ip-
 sos per municipia in custodijs habendos, uidelicet
 timens, ne, si Romae sint, aut a popularibus con-
 iurationis, aut a multitudine conducta, per uim
 eripiantur. quasi uero mali, atque scelesti tatum-
 modo in urbe, & non per totam Italiam sint; aut
 non ibi plus possit audacia, ubi ad defendendum
 opes minores sunt. quare uanum equidem hoc con-
 silium est, si periculum ex illis metuit. sin in tan-
 to omnium metu solus non timet: eo magis refert,
 me mihi, atque uobis timere. Quae de P. Lentu-
 lo, ceterisq. statuetis; pro certo habetote, uos si-
 mul

Quare cu

C O N I U R A T I O

mul de exercitu Catilinae, & de omnibus coniura-
tis decernere. quāto uos attentius ea agetis; tan-
to illis animus infirmior erit. si paullulum modo
uos languere uiderint; iam omnes feroces aderūt.
Nolite existimare, maiores nostros armis remp.
ex parua magnam fecisse. si ita res esset; multo
pulcherrimam eam nos haberemus. quippe socio-
rum, atque ciuium, praeterea armorum, atque
equorum maior nobis copia, quam illis, est. sed
alia fuere, quae illos magnos fecere; quae nobis
nulla sunt; domi industria, foris iustum imperiū;
animus in consulendo liber, neque delicto, neque
libidini obnoxius. pro his nos habemus luxuriam,
atque auaritiam, publice egestatem, priuatim
opulentiam: laudamus diuitias, sequimur iner-
tiam: inter bonos & malos nullum discrimen est;
omnia uirtutis praemia ambitio possidet. neque
mirum; ubi uos separatim sibi quisque consiliū ca-
pitis; ubi domi uoluptatibus, hic pecuniae, aut
gratiae seruitis. eo fit, ut impetus fiat in uacuam
remp. Sed ego haec omitto. Coniurauere nobilissi-
mi ciues patriam incendere: Gallorum gentem,
infestissimam Romano nomini, ad bellum accer-
sunt: dux hostium cum exercitu supra caput est:
uos cunctamini etiam nunc? & dubitatis, quid,
intra moenia deprehensis hostibus, faciatis? mise-
reamini, censeo: deliquere homines adolescentuli
per ambitionem: atque etiam armatos dimittat-
is. nae ista uobis mansuetudo, & misericordia, si
illi

Εἰ δὲ ἴσῃ ἴσῃ
καὶ ἐν τῷ κακῷ
ἵσῃ ἴσῃ ἴσῃ
Εἰ δὲ ἴσῃ ἴσῃ
καὶ ἐν τῷ κακῷ

adhuc
A

CONIVRATIO

properandum est. Quare ita censeo: cum nefario
 consilio sceleratorum ciuium resp. in maxima peri-
 cula uenerit; hiq. indicio T. Vulturij, & legato-
 rum Allobrogum cōiūcti, confessiq. sint, caedem,
 incendia, aliaq. foeda, atque crudelia facinora
 in ciues, patriamq. parauisse; de confessis, sicuti
 de manifestis rerum capitalium, more maiorum
 supplicium sumendum. Postquā Cato assedit; con-
 sulares omnes, itemq. senatus magna pars, sen-
 tentiam eius laudant, uirtutem animi ad cae-
 lum ferunt: alij alios increpantes, timidos uo-
 cant: Cato magnus, atque clarus habetur: se-
 nati decretum fit, sicuti ille censuerat. Sed mihi,
 multa legenti, multa audienti, quae populus R.
 domi, militiaeque, mari, atque terra praeclara fa-
 cinora fecit, forte libuit attendere, quae res maxi-
 me tanta negotia sustinisset. Sciebam, saepenu-
 mero parua manu cum magnis legionibus hostium
 contendisse: cognoueram, paruis copijs bella ge-
 sta cum opulentis regibus: ad hoc, saepe fortunae
 uiolentiam tolerauisse: facundia Graecos, gloria
 belli Gallos Romanos antefuisse. ac mihi, multa
 agitanti, constabat, paucorum ciuium egregiam
 uirtutem cuncta patrauisse; eoq. factum, uti di-
 uitias paupertas, multitudinem paucitas supera-
 ret. sed, postquam luxu, atque desidijs ciuitas cor-
 rupta est; rursus resp. magnitudine sua imperato-
 rum, atque magistratum uitia sustentabat; ac,
 ueluti effeta parente, multis tempestatibus haud

sane

Org. Caesar, qui tempore Jure S. P. P. scripserit, iam fuerat.

C A T I L I N A E 25

sane quisquam Romae uirtute magnus fuit. sed, memoria mea, ingenti uirtute, diuersis moribus fuere uiri duo, M. Cato, & C. Caesar: quos quoniam res obtulerat, silentio praeterire non fuit consilium, quin utriusque naturam, & mores, quantum ingenio possem, aperirem. Igitur his genus, aetas, eloquentia prope aequalia fuere: magnitudo animi par, item gloria: sed alia alij. Caesar beneficijs, ac munificentia magnus habebatur; integritate uitae Cato. ille mansuetudine, et misericordia clarus factus: huic seueritas dignitatem addiderat. Caesar, dando, subleuando, ignoscendo; Cato, nihil largiendo, gloriam adeptus est. in altero miseris perfugium erat; in altero malis perniciēs. illius facilitas, huius constantia laudabatur. postremo Caesar in animum induxerat, laborare, uigilare; negotijs amicorum intentus, sua negligere, nihil denegare, quod dono dignum esset; sibi magnum imperium, exercitum, nouum bellum exoptabat, ubi uirtus enitescere posset. at Catoni studium modestiae, & decoris, sed maxime seueritatis erat. non diuitijs cum diuite, nec factione cum factioso, sed cum strenuo uirtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat: esse, quam uideri, bonus malebat: ita, quo minus gloriam petebat, eo magis illam assequebatur. Postquam, uti dixi, senatus in Catonis sententiam discessit; consul optimum facturatus, noctem, quae instabat, ante capere,

Caput Cicero de nullis oratoris orationis adhibet dicitur scribitur in

A. J. C. S. y. l. i.

De C. Caes. ad C. Cato. Nox. Quis D. pere, uatou quon huc aut p. t. C. C. qui nihil aliud. quoniam? quoniam? Senatus huius aut dicitur aut dicitur. qui uerborum aut orationum aut obsequio. C. C. S. y. l. i.

do in Galliam uersus castra mouere: hostibus occa-
 sionem pugnandi non dare. sperabat, propediem
 magnas copias se habiturum, si Romae socij incepta
 patrauissent: interea seruitia repudiabat, cuius
 initio ad eum magnae copiae concurrebant, opibus
 coniurationis fretus, simul alienum suis rationi-
 bus existimans, uideri causam ciuium cum fernis
 fugitiuis communicasse. sed, postquam in castra
 nuncius peruenit, Romae coniurationem patefa-
 ctam, de Lentulo, & Cethego, ceterisque, quos
 supra memorauimus, supplicium sumptum: plerique,
 quos ad bellum spes rapinarum, aut nouarum re-
 rum studium illexerat, dilabuntur: reliquos Cati-
 lina per montes asperos magnis itineribus in a-
 grum Pistoriensem abducit, eo consilio, uti per
 tramites occulte profugeret in Galliam transal-
 pinam. at Q. Metellus Celer cum tribus legioni-
 bus in agro Piceno praesidebat, ex difficultate re-
 rum eadem illa existimans, quae supra diximus,
 Catilinam agitare, igitur, ubi iter eius ex perfu-
 gis cognouit, castra propere mouit, ac sub ipsis
 radicibus motium consedit; qua illi descensus erat
 in Galliam properanti. neque tamen Antonius
 procul aberat, utpote qui magno exercitu locis
 aequioribus expeditos in fugam sequeretur. Sed
 Catilina, postquam uidet montibus, atque copijs
 hostium sese clausum, in urbe res aduersas; neque
 fugae, neque praesidij ullam spem; optimum factu
 ratus, in tali re fortunam belli tentare, statuit

re
 talia multa
 apud T. Lucij.

que
 n. p.

D. l. x. i. Stipitibus fernis sudi. l. 2. cum
 i. m. t. u. l. u. b. u. s. i. r.

C O N I V R A T I O

loco, atque copijs instruit. nam, uti planities e-
 rat inter sinistros montes, & ab dextera rupe a-
 spera, octo cohortes in fronte constituit; reliquarum
 signa in subsidijs artius collocat. ab his centurio-
 nes omnes lectos, & euocatos, praeterea ex gre-
 garijs militibus optimum quemque armatum in
 primam aciem subducit; C. Manlium in dextra,
 Faesulanum quendam in sinistra parte curare iu-
 bet: ipse cum liberis, & colonis propter Aequi-
 lam adsistit; quam bello Cymbrico C. Marius in
 exercitu habuisse dicebatur. At ex altera parte
 C. Antonius, pedibus aeger, quod proelio adesse
 nequibat, M. Petreio legato exercitum permit-
 tit. ille cohortes ueteranas, quas tumulti caus-
 sa conscripserat, in fronte, post eas ceterum exer-
 citum in subsidijs locat. ipse equo circuens, unum-
 quemque nominans, appellat, hortatur, rogat,
 ut meminerint, se contra latrones inermes, pro
 patria, pro liberis, pro aris, atque focis suis cer-
 tare. homo militaris, quod amplius annos xxx
 tribunus, aut praefectus, aut legatus, aut prae-
 tor cum magna gloria in exercitu fuerat, pleros-
 que ipsos, factaq. eorum fortia nouerat; ea comme-
 morando, militum animos accendebat. sed, ubi,
 omnibus rebus exploratis, Petreius tuba signum
 dat; cohortes paullatim incedere iubet; idem fa-
 cit hostium exercitus. postquam eo uentum est,
 unde a ferentarijs proelium committi posset: ma-
 ximo clamore, infestis signis concurrunt: pila
 mittunt;

liberis.

circuens.

11

utriusque.

1

omittunt; res gladijs geritur. veterani, pristinae
 uirtutis memores, comminus acriter instare: illi
 haud timidi resistunt: maxima uicertatur. interea
 Catilina cum expeditis in prima acie uersari: la-
 borantibus succurrere: integros pro saucijs arces-
 sere: omnia providere: multum ipse pugnare,
 saepe hostem ferire: strenui militis, & boni
 imperatoris officia simul exsequebatur. Petreius,
 ubi uidet Catilinam contra, ac ratus erat, ma-
gna uic contendere; cohortem praetoriam in me-
 dios hostes inducit; eosq. perturbatos, atque alios
 alibi resistentes, interficit: deinde utrinque ex la-
 teribus ceteros aggreditur. Manlius, & Fae-
 sulanus in primis pugnantes cadunt. postquam fu-
 sas copias, seq. cum paucis relictum uidet Catili-
 na; memor generis, atque pristinae dignitatis
 suae, in confertissimos hostes incurrit, ibiq. pu-
 gnans confoditur. Sed, confecto proelio, tum ue-
 ro cerneret quanta audacia, quantaq. animi uis
 fuisset in exercitu Catilinae. nam fere, quem quis-
 que pugnando uiuus locum ceperat, eum, amif-
 sa anima, corpore tegebat. pauci autem, quos
 medios cohors praetoria difsecerat, paullo diuer-
 sus, sed omnes tamen aduersis uulneribus, con-
 ciderant. Catilina uero longe a suis inter hostium
 cadauera repertus est, paullulum etiam adspira-
rans, ferociamq. animi, quam habuerat uiuus,
 in uultu retinens. postremo, ex omni copia, ne-
 que in prelio, neque in fuga quisquam ciuis in-

Eximius: magna ac-
 tate opum uis.
 uis. Prosequitur uis.
 uis. Prosequitur uis.

Amphotegor,
 βασιλευς Ἰθακῆς
 τῆς κρητικῆς
 τ' αἰχμητῆς.

Xenoph. in Agost.
 lib. 384.

dissecerat:
 Τὸ δὲ Νεὺ Νίξ
 ἢ αἰ τ' τοῖς.
 Se quoq.
 Principibus.

Ving. Dissic. Di corpora fuit. D. ita⁴ liber Carpentis ea uent.
 Plant. Curcul. Clupantibus ubi elephanti macfarra Dissicis.
 Vener. p. 10. apud Cic. pro Cordo Dele. se ac Dissicis. per m.
 h'a-biz. Boet. lib. 3. Dissic. terrenam uulgaris ac p. 10.
 nulis.

genus captus est . ita cuncti suae hostiumq. uitae
 iuxta pepercerant . neque tamen exercitus popu-
 li R. laetam , aut incrementam uictoriam adeptus
 erat . nam strenuissimus quisque aut occiderat in
 proelio , aut grauiter uulneratus discesserat . mul-
 ti autem , qui e castris uisendi , aut spoliandi gra-
 tia processerant , uolentes hostilia cadauera , a-
 micum alij , pars hospitem , aut cognatum repe-
 riebant . fuisse item , qui inimicos suis cogno-
 scerent . ita uarie per omnem exercitum laetitia,
 macror, luctus , atque gaudium agitabantur .

C. SALLUSTII CRISPI
DE BELLO
IUGURTHINO

ALSO *queritur* de natura sua genus
F. humanum; quod imbecilla, atque aeni
brevis, forte potius, quam uirtute, re-
gatur. nam, contra reputando, neque maius a-
liud, neque praestabilius inuenis; magisq. natu-
rae industriam hominum, quam uim, aut tempus
deesse. sed dux, atque imperator uitae mortaliu,
animus est. qui ubi ad gloriam uirtutis uia grassa
tur; abunde pollens, potensque, et clarus est, ne-
que fortunae eget; quippe quae probitatem, indu-
striam, ceterasq. bonas artes neque dare, neque
eripere cuiquam potest. sin, captus praui cupi-
dinibus, ad inertiam, & uoluptates corporis pes-
sumdatus est, perniciose libidine paulisper usus:
ubi per socordiam uires, tempus, ingenium de-
fluxere, naturae infirmitas accusatur: suam quip-
pe culpam actores ad negotia transferunt. quod
si hominibus bonarum rerum tanta cura esset, qua-
to studio aliena, ac nihil profutura, multumq. e-
tiam periculosa, petunt: neque regerentur ma-
gis casibus, quam regerent casus; & eo magnitudi-
nis procederent, ubi pro mortalibus gloria aeter-
ni fierent. nam uti genus hominum compositum
e corpore, & animae est: ita res cunctae, studiaq.
omnia nostra, corporis alia, alia animi naturam

Vishr. in ur. 16
queritur
A

Goll. cap. 2. 46.
xi.

aliasq. artes
bonas

cuique quique
u.

uti
admirari, ut
re apud Cicero. sap
humanum

sequitur

Sallustius de e praetura Numidia delinuit, qua consilata
a Cicerone quidam absolute est, sed summam infamiam, quod tunc pro a
scribitur, vna de seditione Div. lib. 43. fuerat, ut autem senatum multo

I V G V R T H I N V M 30

ignominia con fa.
7d. lib. 42.
Polybius principio libri
primi. Diodor. i. Gibbitt.

exercentur, in primis magno usui est memoria rerum gestarum: cuius de uirtute quia multi dixerent, praetereundum puto; simul, ne per insolentiam quis existimet memet studium meum laudando extollere. Atque ego credo fore, qui, quia decreui procul a rep. aetatem agere, tanto, tamq. utili labori meo nomen inertiae imponant: certe, quibus maxima industria uidetur, salutare plebem, & conuiujs gratiam quaerere. qui si reputauerint, & quibus ego temporibus magistratum adeptus sum; & quales uiri idem assequi nequiuert; & postea, quae genera hominum in senatum peruenierint: profecto existimabunt, me magis merito, quam ignauia, iudicium animi mei mutauisse; maiusq. commodum ex otio meo, quam ex aliorum negotijs, reip. uenturum. nam saepe audiui ego, Q. Maximum, P. Scipionem, praeterea ciuitatis nostrae praeclaros uiros solitos ita dicere: cum maiorum imagines intuerentur, uehementissime sibi animum ad uirtutem accendi: scilicet non ceram illam, neque figuram tantam uim in sese habere; sed memoria rerum gestarum eam flammam egregijs uiris in pectore crescere; neque prius sedari, quam uirtus eorum famam, atque gloriam adaequauerit. At contra, quis est omnium, his moribus, quin diuitijs, & sumptibus, non probitate, neque industria, cum maioribus suis contendat? etiam homines noui, qui antea per uirtutem soliti erant nobilitatem anteuenire, furtiua affertur optate.

Non ego autem
v. s. p. i. c. i. ab li.
Sim. muner. uisio.

sim

tim, & per latrocinia potius, quam bonis artibus, ad imperia, & honores nituntur. proinde quasi praetura, & consulatus, atque alia omnia huiuscemodi per se ipsa clara, & magnifica sint, ac non perinde habeantur, ut eorum, qui ea sustinent, uirtus est. Verum ego liberius, altiusq. processsi, dum me ciuitatis morum piget, taedetque. nunc ad inceptum redeo. Bellum scripturus sum, quod populus R. cum Iugurtha rege Numidarum gessit: primum, quia magnum, & atrox, uariaq. uictoria fuit: deinde, quia tum primum superbiae nobilitatis obuiam itum est. quae contentio diuina & humana cuncta permiscuit; eoq. uacordiae processit, ut studijs ciuilibus bellum; atque uastitas Italiae finem faceret. sed prius quam huiuscemodi rei initium expedio, pauca supra repetam; quo, ad cognoscendum, omnia illustra magis, magisq. in aperto sint. Bello Punico secundo, quo dux Carthaginensium Hannibal, post magnitudinem nominis Romani, Italiae opes maxime attriuerat; Massanisa rex Numidarum, in

amicitiam receptus a P. Scipione, cui postea cognomen Africano ex uirtute fuit, multa & praecleara rei militaris facinora fecerat: ob quae, uictis Carthaginensibus, & capto Syphace, cuius in Africa magnum, atque late imperium ualuit; populus R. quascumque urbes, & agrös manuceperat, regi dono dedit. igitur amicitia Massanisae bona, atque honesta nobis permansit: sed imperij, uitaeq.

perinde ::

Caro. Nunc et ad non
 reddam, quod promisi,
 in ista huius principii hoc
 uerba. Ter. Ea ad hos
 reddat lego genitrix.
 plantis pseudulo. nisi
 argentum nisi reddetur.
 Et l. uerba reddendi
 de uerb. sign. l. cu
 quidam de legat. q.

faciam

Et is qui nonagenarij
 moribus filiolem quae
 tur annos natum uel
 que. quicquid quod
 uel uel uel magna
 pugna uictis
 Carthaginensibus
 plurim. et l. uel uel
 gov. et uel uel uel
 uel uel Cic. de fin.

Ma
 su
 lu

uitaeq. eius finis idem fuit. deinde Micipsa filius
 regnum solus obtinuit, Manastabale, & Gu-
 lussa fratribus morbo absumptis. is Adherbalem,
 & Hiempsalem ex sese genuit; Iugurthamq. Ma-
 nastabalis fratris filium, quem Massanisa, quia
 ortus ex concubina erat, priuatum reliquerat,
 eodem cultu, quo liberos suos, domi habuit. Qui
 ubi primum adoleuit, pollens uiribus, decora fa-
 cie, sed multo maxime ingenio ualidus, non selu-
 xu, neque inertia corrupendum dedit, sed, uti
 mos gentis illius est, equitare, iaculari, cursu
 cum aequalibus certare: et, cum omnes gloria an-
 teiret, omnibus tamen carus esse: ad hoc, pleraque
 tempora in uenando agere: leonem, atque alias fe-
 ras primus, aut in primis ferire: plurimum fa-
 cere, & minimum ipse de se loqui. Quibus rebus
 Micipsa tametsi initio laetus fuerat, existimans
 Iugurthae uirtutem regno suo gloriae fore: tamen
 postquam hominem adolescentem, exacta sua aeta-
 te, & paruis liberis, magis magisque crescere in-
 telligit, uehementer eo negotio permotus, multa
 cum animo suo uoluebat. terrebat eum natura
 mortalium auida imperij, & praecepta ad explen-
 da animi cupidine; praeterea, opportunitas suaeq.
 & liberorum aetatis, quae etiam mediocres uiros
 spe praedae transuersos agit; ad hoc, studia Numi-
 darum in Iugurtham accensa; ex quibus, si talem
 uirum dolis interfecisset, ne qua seditio, aut bel-
 lum oriretur, anxius erat. His difficultatibus cir-
 cum-

me 5185

cumuentus, ubi uidet neque per uim, neque insidijs opprimi posse hominem tam acceptum populatibus; quod erat Iugurtha manu promptus, & appetens gloriae militaris, statuit cum obiectare periculis, & eo modo fortunam tentare. igitur bello Numantino Micipsa, cum populo R. equitum, atque peditum auxilia mitteret; sperans uel ostentando uirtutem, uel hostium saeuitia facile eum occasurum, praefecit Numidis, quos in Hispaniam mittebat. sed ea res longe aliter, ac ratus erat, euenit. nam Iugurtha, ut erat impigro, atque acri ingenio, ubi naturam P. Scipionis, qui tum Romanis imperator erat, & morem hostium cognouit; multo labore, multaq. cura, praeterea modestissime parendo, & saepe obuiam eundo periculis, in tantam claritudinem breui peruenerat, ut nostris uehementer carus, Numantinis maximo terrori esset. ac sane, quod difficillimum in primis est, & proelio strenuus erat, & bonus consilio: quorum alterum ex prouidentia timorem, alterum ex audacia temeritatem plerumque afferre solet. Igitur imperator omnes fere res asperas per Iugurtham agere, in amicis habere, magis magisq. eum in dies amplecti, quippe cuius neque consilium, neque inceptum ullum frustra erat. Huc accedebat munificentia animi, ingenij solertia: quibus rebus sibi multos ex Romanis famulari amicitia coniunxerat. Ea tempestate in exercitu nostro fuere complures noui, atque nobiles, quibus

+ anno ab urbe condita
 619. minor
 athena cul 12 ele
 phantibus, ac sagittariis
 et fundebus multis. App.

quibus diuitiae bono, honestoq. potiores erant, factiosi, domi potentes, apud socios clari magis, quam honesti: qui Iugurthae non mediocrem animum pollicitando accendebant, si Micipsa rex occidisset, fore uti solus imperio Numidiae potiretur: in ipso maximam uirtutem, Romae omnia uenalia esse. Sed postquam, Numantia deleta, P. Scipio dimittere auxilia, & ipse reuerti domum decreuit: donatum, atque laudatum magnifice pro concione Iugurtham in praetorium adduxit: ibique secreto monuit, ut potius publice, quam priuatim, amicitiam populi R. coleret; neu quibus largiri insuesceret: periculose a paucis emi, quod multorum esset: si permanere uellet in suis artibus, ultro illi et gloriam, et regnum uenturum: sin properantius pergeret, pecuniam, et ipsum praecipitem casurum. Sic locutus, cum litteris eum, quas Micipsae redderet, dimisit. earum sententia haec erat. Iugurthae tui bello Numantino longe maxima uirtus fuit. quam rem certo scio tibi gaudio esse. nobis ob merita sua carus est: ut idem sentui, populoq. R. sit, summa ope nitentur. Tibi quidem pro nostra amicitia gratulor. en habes uirum dignum te; atque auo suo Massanisa. Igitur rex, ubi ea quae fama acceperat, ex litteris imperatoris ita esse cognouit, tum uirtute, tum gratia uiri permotus, flexit animum suum; & Iugurtham beneficijs uincere aggressus est; statimq. eum adoptauit, & testamento pariter cum filijs heredem

Dis. Ag. filii.

*sic nulli esse,
et mort esse apu
Her.*

tu:

+ Platon ad Dionysium *Υπομνήσαι δε σε βούλομαι, διότι κ' εἰς τὸν αἰῶνα βίβω-
 ὀποισιν οἱ πλείστοι ὄσαν ἰσχυρὸν ἀπαλήθορον Ἰουγαίον ἐιστάσειν
 ἀναβοῶντα πρὸς τοὺς Φίλους ἕσσημος β' βλάσ ἀπόμυμαι. Ἰουγ' Ἰουγ' οὐ*
 B E L L V M

*καὶ ἀπομύμειν
 ἰσχύος περὶ τὴν
 ἰσχύος ἀπομύμειν
 in amicitiam recipi
 a Demone et Phintia
 Cic. 3. d. off. 5. T. sc.
 Platon. πρὶ πολυμυ-
 νῶν Χερσῆ. 8. ἴδι
 κ' εἰς τὴν παιδείαν.
 νῦν sic plam- g-
 τῆς ἐστ. ὁδο-
 et Platon. πρὶ
 Φιλεδελφίας.*

dem instituit. Sed ipse paucos post annos, morbo,
 atque aetate confectus, cum sibi finem uitae adesse
 intelligeret, coram amicis, & cognatis, itemq.
 Adherbale, & Hiempsale filijs, huiuscemodi uer-
 ba cum Iugurtha fertur habuisse. Paruum ego te
 Iugurtha, amisso patre, sine spe, sine opibus, in
 meum regnum accepi, existimans non minus me
 tibi, quam liberis, si genuissem, ob beneficia ca-
 rum fore. neque ea res falsum me habuit. nam,
 ut alia magna, & egregia tua facinora omittam,
 nouissime rediens Numantia, meq. regnumq. me-
 um gloria decorasti; tuaq. uirtute nobis Romanos
 ex amicis amicissimos fecisti: in Hispania nomen fa-
 miliae nostrae renouasti: postremo, quod difficilli-
 mum inter mortales est, gloria inuidiam uicisti.
 Nunc, quoniam mihi natura finem uitae facit, per
 hanc dextram, per regni fidem moneo, obtestorq. &
 uti hos, qui tibi genere propinqui, beneficio meo
 fratres sunt, caros habeas; neu malis alienos ad-
 iungere, quam sanguine coniunctos retinere.
 Nō exercitus, neque thesauri praesidia regni sunt,
 uerum amici: quos neque armis cogere, neque au-
 ro parare queas: officio, & fide participant. quis
 autem amicior, quam frater fratri? aut quem alie-
 num fidum inuenies, si tuis hostis fueris? equidem
 ego regnum uobis trado firmum, si boni eritis; sin
 mali, imbecillum. nam concordia paruae res cre-
 scunt, discordia maximae dilabuntur. Ceterum
 ante hos te, Iugurtha, qui aetate, & sapientia
 prior

*Scilicet moribus
 go filiorum patris
 fasciati familiarium
 etc. Platon. in apst.
 Dic de iudibus
 quis scribit.*

prior es, ne aliter quid eueniat, prouidere decet. nam in omni certamine, qui opulentior est, etiã si accipit iniuriam, tamen, quia plus potest, facere uidetur. Vos autem, Adherbal, & Hiempsal, colite, obseruate talem hunc uirum: imitami uirtutem: & enitimini, ne ego meliores liberos sumpsisse uidear, quã genuisse. Ad ea Iugurtha, tametsi regem ficta locutum intelligebat, & ipse longe aliter animo agitabat: tamen pro tempore benigne respondit. Micipsa paucis post diebus moritur. Postquam illi more regio iusta magnifice fecerant, reguli in unum conuenere, ut inter se de cunctis negotijs disceptarēt. Sed Hiempsal, qui minimus ex illis erat, natura ferox, etiam ante ignobilitatem Iugurthae, quia materno genere impar erat, despiciens, dextrã Adherbalem adfedit: ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Iugurtha foret. dein tamen, ut aetati concederet, fatigatus a fratre, uix in alteram partem transductus est. Ibi cum multa de administrando imperio differerent, Iugurtha inter alias res iacit, oportere quinquennij consulta, & decreta omnia rescindi. nam per ea tempora confectum annis Micipsam parum animo ualuisse. Tum idem Hiempsal placere sibi respondit: nam ipsum illum tribus his proximis annis adoptione in regnum peruenisse. quod uerbum in pectus Iugurthae altius, quam quisquam ratus, descendit. itaque ex eo tempore ira, &

et.:

et iam ante

ambigis iam de regim
3. A. c. s. m. d. i. m. g. l. a.
em. Vid. Plut.
cap. 3. lib. 1. o. p. u. r.
Vid. et 7. 1. 4. 8.

et.:

E metis

erat.:

A

metu anxius, moliri, parare, atque ea modo in
 animo habere, quibus per dolum Hiempsal cape-
 retur. quae ubi tardius procedunt, neque lenitur
 animus ferox: statuit quouis modo inceptum per-
 ficere. Primo conuentu, quem ab regulis fa-
 ctum supra memoravi, propter dissensionem pla-
 cuerat diuidi thesauros, finesq. imperij singulis
 constitui. itaque tempus ad utramque rem decer-
 nitur, sed maturius ad pecuniam distribuendam.
 reguli interea in loca propinqua thesauris, alius
 alio concessere. Sed Hiempsal in opido Thir-
 mida forte eius utebatur domo, qui proximus li-
 betor Iugurthae, carus, acceptusq. ei semper fue-
 rat: quem ille casu ministrum oblatum promissis
 onerat, impellitque, uti tamquam suam domum ui-
 sens eat: portarum clauas adulterinas paret: na-
 uerae ad Hiempusalem referebantur: ceterum, ubi
 res postularet, se ipsum cum magna uenturum
 manu. Numida mandata breui conficit: atque,
 uti doctus erat, noctu Iugurthae milites introdu-
 cit: qui postquam in aedes irrupere, diuersi re-
 gem quaerere: dormientes alios, alios occursantes
 interficere: scrutari loca abdita: clausa effringe-
 re: strepitu & tumultu omnia miscere: cū interim
 Hiempsal reperitur, occultans se in tugurio mu-
 lieris ancillae, quo initio pauidus, & ignarus loci
 profugerat. Numidae caput eius, uti iussi erant,
 ad Iugurtham referunt. Ceterum fama tanti fa-
 cinoris per omnem Africam breui diuisgatur:

Adher-

Adherbalem, omnesque, qui sub Micipsae imperio fuerant, metus inuadit. In duas partes discedunt Numidae: plures Adherbalem sequuntur, sed illum alterum bello meliores. Igitur Iugurtha quam maximas potest copias armat: urbes partim ui, alias uoluntate imperio suo adiungit: omni Numidiae imperare parat. At Adherbal, tamen si Romam legatos miserat, qui senatum docerent de caede fratris, & fortunis suis; tamen fretus multitudine militum parabat armis contendere. sed ubi res ad certamen uenit, uictus ex proelio profugit in prouinciam, ac deinc Romam contendit. Tum Iugurtha, patris consilijs, postquam omni Numidia potiebatur, in otio facinus suum cum animo reputans, timere populum, neque aduersus iram eius, uquam, nisi in auaritia nobilitatis, & pecunia sua, spem habere. itaque, paucis diebus, cum argento, & auro multo legatos Romanos mittit: queis praecipit, uti primum ueteres amicos muneribus expleant: deinde nouos acquirant: postremo, quemcumque possint largiendo parare, ne cunctentur. Sed ubi Romam legati uenere, & ex praecepto regis hospitibus, alijsque, quorum ea tempestate in senatu auctoritas pollebat, magna munera misere: tanta commutatio incessit, uti ex maxima inuidia in gratiam & fauorem nobilitatis Iugurtha ueniret: quorum pars spe, alij praemio inducti, singulos ex senatu ambiundo nitebantur, ne grauius in eum

consuleretur . igitur , ubi legati satis confidunt ,
 die constituto senatus utrisque datur . tum Adher-
 balem hoc modo locutum accepimus . Patres con-
 scripti , Micipsa pater meus moriens mihi praecep-
 tit , uti regni Numidiaetantummodo procuratio-
 nem existimarem meam ; ceterum ius , & impe-
 rium penes uos esse : simul eniterer domi , mili-
 tiaeq. quammaximo usui esse populo R. uos mi-
 hi cognatorum , uos affinium loco ducere : si ea
 fecissem , in uestra amicitia exercitum , diuitias ,
 monumenta regni me habiturum . Quae praecepta
 patris cum agitarem ; Iugurtha , homo omnium ,
 quos terra sustinet , sceleratissimus , contempto im-
 perio uestro , Massanisae me nepotem , etiam ab
 stirpe socium , atque amicum populi R. regno ,
 fortunisq. omnibus expulit . Atque ego , P. C.
 quoniam eo miseriarum uenturus eram , uellem ,
 potius ob mea , quam ob maiorum meorum bene-
 ficia posse a uobis auxilium petere ; ac maxi-
 me deberi mihi beneficia a populo R. quibus non
 egerem ; secundum ea , si desideranda erant , uti de-
 bitis uterer . sed quoniam parum tuta per se ipsa pro-
 bitas est ; neque mihi in manu fuit , Iugurtha qua-
 lis foret : ad uos confugi P. C. quibus , quod mihi
 miserrimum est , cogor prius oneri , quam usui
 esse . Ceteri reges , aut bello uicti in amicitiam a
 uobis recepti sunt , aut in suis dubijs rebus socie-
 tatem uestram adpetiuerunt . familia nostra cum
 populo R. bello Carthaginiensi amicitiam insti-
 tuit :

ita

u

que ab =
 usque ab
 est.

al. utinon
 ||
 quibus me ege-
 rem. quod si ex
 desideranda e-
 ram etc.
 Liv.

tuit: quo tempore magis fides eius, quam fortuna, pendenda erat. quorum progeniem uos, P. C. nolite pati me nepotem Massanisae frustra a uobis auxilium petere. si ad impetrandum nihil causae haberem, praeter miserandam fortunam; quod paullo ante rex genere, fama, atque copijs potens, nunc deformatus aerumnis, inops, alienas opes exspecto: tamen erat maiestatis populi R. prohibere iniuriam; neque pati, cuiusquam regnum per scelus crescere. uerum ego ijs finibus eiectus sum, quos maioribus meis populus R. dedit: unde pater, & auus meus una uobiscum expulere Syphacem, & Carthaginienses. Vestra beneficia mihi erepta sunt, P. C. uos in mea iniuria despecti estis. Eben me miserum, huccine, Micipsa pater, beneficia tua euasere, ut, quem tu parem cum liberis tuis, regniq. participem fecisti, is potissimum stirpis tuae extinctor sit? Numquam ne ergo familia nostra quieta erit? semper ne in sanguine, ferro, fuga uersabimur? dum Carthaginienses incolumes fuere, iure omnia saeua patiebamur. hostis ablatere: uos amici procul: spes omnis in armis erat. postquam illa pestis ex Africa eiecta est, laeti pacem agitabamus: quippe, quous nullus hostis erat, nisi forte quem uos iussissetis. Ecce autem ex improviso Iugurtha, intoleranda audacia, scelere, atque superbia sese efferens, fratre meo, atque eodem propinquo suo, intersecto, primum regnum eius sceleris sui praedam fecit: post

familia quorundam

ubi me iisdem dolis nequit capere, nihil minus, quam uim, aut bellum expectantem, in imperio uestro, sicuti uidetis, extorrem patria, domo, inopem; & coopertum miseris effecit, ut ubiuis tutius, quam in meo regno, essem. Ego sic existimabam, P. C. uti praedicantem audieram patrem meum; qui uestram amicitiam diligenter colerent, eos multum laborē suscipere, ceterum ex omnibus maxime tutos esse. quod in familia nostra fuit, praestitit, uti in omnibus bellis adesset uobis: nos uti per otium tuti simus, in manu uestra est, P. C. Pater nos duos fratres reliquit: tertium Iugurtham beneficijs suis ratus est nobis coniunctum fore. alter eorum necatus: alter ipse ego manus impias uix effugi. Quid agam? aut quo potissimum infelix accedam? generis praesidia omnia extincta sunt. pater, uti necesse erat, naturae concessit: fratri, quem minime decuit, propinquus per scelus uitam eripuit: affines, amicos, propinquos ceteros meos, alium alia clades oppressit: capti ab Iugurtha, pars in crucem acti, pars bestijs obiecti sunt: pauci, quibus relicta est anima, clausi in tenebris cum maerore, & luctu, morte grauiorem uitam exigunt. Si omnia, quae aut amisi, aut ex necessarijs aduersa facta sunt, incolumia manerent: tamen, si quid ex improviso mali accidisset, uos implorarem P. C. quibus pro magnitudine imperij ius & iniurias omnēs curae esse decet. nunc uero exsul patria, domo, solus, atque omnium honestarum egens rerum, quo

acce-

est
 11
 n. ergo

accedam? aut quos appellem? nationes ne, an re-
 ges, qui omnes familiae nostrae ob uestram amicitiam
 infesti sunt? an quoquam mihi adire licet, ubi non
 maiorum meorum hostilia monumenta plurima sint?
 an quisquam nostri misereri potest, qui aliquando
 uobis hostis fuit? Postremo Massanisa nos ita insti-
 tuit, P. C. ne quem coleremus, nisi populum R.
 ne societates, ne foedera noua acciperemus: abun-
 de magna praesidia nobis in uestra amicitia fore: si
 huic imperio fortuna mutaretur, una occidendum
 nobis esse. uirtute, ac dijs uolentibus, magni, &
 opulenti estis, omnia secunda, & obedientia sunt:
 quo facilius sociorum iniurias curare licet. tantum
 illud uereor, ne quos priuata amicitia Iugurthae,
 parum cognita, transuersos agat: quos ego audio
 summa ope niti, ambire, fatigare uos singulos, ne
 quid de absente, incognita caussa, statuatis: finge-
 re me uerba, & fugam simulare, cui licuerit in re-
 gno manere. quod utinam illum, cuius impio faci-
 nore in has miseras proiectus sum, eadem haec si-
 mulantem uideam: et aliquando aut apud uos, aut
 apud deos immortales rerum humanarum cura ori-
 riatur: ut ille, qui nunc sceleribus suis ferox, at-
 que praeclarus est, omnibus malis excruciatu, im-
 pietatis in parentem nostrum, fratris mei necis, mea-
 rumq. miseriarum graues poenas reddat. Iamiam
 frater animo meo carissime, quamquam tibi imma-
 turo, et, unde minime decuit, uita erepta est, tamen
 laetandum magis, quam dolendum puto casum tuum.

aut

 red modo ut
 ego simulo.

non enim regnum, sed fugam, exsilium, egesta-
 tem, & omnes has, quae me premunt, aerumnas
 cum anima simul amisisti. At ego infelix, in tan-
 ta mala praecipitatus, pulsus ex patrio regno, re-
 rum humanarum spectaculum praebeo; incertus
 quid agam, tuas ne iniurias persequar, ipse auxi-
 lij egens; an regno consulam, cuius uitae, necisq.
 potestas ex alienis opibus pendet. Vtinam, emori,
 fortunis meis honestus exitus esset: ne uiuere
 contemptus uiderer, si defessus malis iniuriae con-
 cessissem. Nunc quoniam neque uiuere libet, neque
 mori licet sine dedecore, P. C. per uos, per liberos,
 atque parentes uestros, per maiestatem populi R.
 subuenite mihi misero: ite obuiam iniuriae: nolite
 pati regnum Numidiae, quod uestrum est, per sce-
 lus, et sanguinem familiae nostrae tabescere. Post-
 quam rex loquendi finem fecit, legati Iugurthae
 largitione magis, quam caussa freti, paucis respon-
 dent: Hiempsalem, ob saeuitiam suam, ab Numi-
 dis interfectum: Adherbalem ultro bellum inferen-
 tem, postquam superatus sit, queri, quod iniuriã
 facere nequisset: Iugurtham ab senatu petere, ne
 se alium putarent, ac Numantiae cognitus esset;
 neu uerba inimici ante facta sua ponerent. Deinde
 utrique curia egrediuntur. senatus statim consuli-
 tur: fautores legatorum, praeterea magna pars
 gratia deprauata, Adherbale dicta contemnere:
 Iugurthae uirtutẽ laudibus extollere: gratia, uo-
 ce, denique omnibus modis pro alieno scelere, et fla-
 gitio,

✓
 105
 neu
 inue

v. c. u. s. b. o. r.
 d. u. i. l. e. g.

senatus
 A

gitio, sua quasi pro gloria, nitebantur. At contra
 pauci, quibus bonū et aequū diuitijs carius erat,
 subueniendum Adherbali, & Hiempsalis mortē
 seuerē uindicandā censebant. sed ex omnibus maxi-
 me Aemilius Scaurus, homo nobilis, impiger, fa-
 ctiosus, auidus potentiae, honoris, diuitiarum, ce-
 terū uitia sua callide occultans, is postquam uidet
 regis largitionem famosam, impudentemque, ue-
 ritus, quod in tali re solet, ne polluta licentia in-
 uidiā accenderet, animum a consueta libidine
 continuit. uicit tamen in senatu pars illa, quae ue-
 ro pretium, aut gratiā anteferebat. decretū fit,
 uti decem legati regnū, quod Micipsa obtinuerat,
 inter Iugurtham, & Adherbalem diuiderent. cuius
 legationis princeps fuit L. Opimius, homo cla-
 rus, et tum in senatu potens, quia consul, C. Grac-
 cho, & M. Fuluiō Flacco, interfectis, acerrime
 uictoriam nobilitatis in plebem exercuerat. eum
 Iugurtha, tametsi Romae in amicis habuerat, ta-
 men accuratissime accepit: dando, et pollicēdo mul-
 ta perfecit, uti famae, fidei, postremo omnibus suis
 rebus commodum regis anteferret. reliquos lega-
 tos eadem uia aggressus, plerosque capit: paucis
 carior fides, quam pecunia fuit. in diuisione, quae
 pars Numidiae Mauritaniā attingit, agro ui-
 risq. opulentior, Iugurthae traditur: illam alterā,
 specie, quam usu, potiore, quae portuosior, &
 aedificijs magis exornata erat, Adherbal pos-
 sedit. Res postulare uidetur, Africae situm paucis

AOKROS

L.V.

publicita

publicita

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

L. V. Opimius

expo

V. i. g. Miratur malum Aegypti, angalia quondam. Servius.

Anti-Basiliensis Nam debuit Magaria mare. quia Magar non

Vbi dicitur de rebus in hispania quibus mala 38
regebantur: uagi, palantes, quafrox coegerat, se
des habebant. sed postquam in Hispania Hercules,
sicuti Afri putant, interijt: exercitus eius compo
situs ex uarijs gētibus, amisso duce, ac passim mul
tis sibi imperium petentibus, breui dilabitur. ex
eo numero Medi, Persae, & Armenij, nauibus
in Africam transuecti, proximos nostro mari lo
cos occupauere: sed Persae intra Oceanum ma
gis: hiq. alueos nauium inuersos pro tugurijs ha
buere: quia neque materia in agris, neque ab Hi
spanis emendi, aut mutandi copia erat. mare ma
gnum, & ignara lingua commercia prohibebant.
hi paullatim per connubia Getulos secū miscuere.
& quia saepe tentantes agros, alia deinde, atque
alia loca petiuerant, semet ipsi Numidas appella
uerē. Ceterum adhuc aedificia Numidarum agre
stium, quae mapalia illi uocant, oblonga, incur
uis lateribus tecta, quasi nauium carinae sunt. Me
dis autem, & Armenijs accessere Libyes. nam hi
propius mare Africum agitabant: Getuli sub sole
magis, haud procul ab ardoribus: hiq. mature o
pida habuere. nam freto diuisi ab Hispania, muta
re res inter se instituerant. nomen eorū paullatim
Libyes corrumpere, barbara lingua Mauros pro Me
dis appellantes. Sed res Persarum breui adoleuit:
ac postea, Numidiae nomine, propter multitudinē
aparētibus digressi, possedere ea loca, quae proxi
me Carthaginē Numidia appellatur. Deinde u
trique, alteris freti, finitimos armis, aut metu sub

Magal Poenorum
lingua uillam si
ficant.

in uell uillam a
'entant uillam
uillam uillam a
uillam uillam a
uillam uillam a
uillam uillam a

Nomadus
120
120

Mudi 12 Av
mij.

romo

romo

... impo

imperium suum coegere; nomen, gloriamq. sibi
 addidere; magis hi, qui ad nostrum mare processerant: quia Libyes, quam Getuli, minus bellicosi: denique Africae pars inferior, pleraque ab Numidis possessa est: uicti omnes in gentem, nomenq. imperantium concessere. Postea Phoenices, alij multitudinis domi minuendae gratia, pars imperij cupidine sollicitata plebe, & alijs nouarum rerum auidis, Hipponem, Adrumetum, Leptim, aliasq. urbes in ora maritima condidere: haeq. breui multum auctae, pars originibus suis praesidio, aliae decori fuere. nam de Carthagine silere melius puto, quam parum dicere: quoniam alio properare tempus monet. Igitur ad Catabathmon, qui locus Aegyptum ab Africa diuidit, secundo mari prima Cyrene est, colonia Theron, ac deinceps duae Syrtes, interq. eas Leptis: deinde Arae Philenon: quem locum Aegyptum uersus finem imperij habuere Carthaginenses: post aliae Punicae urbes. cetera loca usque ad Mauritania Numidae tenent. proxime Hispaniam Mauri sunt. super Numidia Getulos accepimus, partim in tugurijs, alios incultius uagos agitare: post eos Aethiopas esse: dein loca exusta solis ardoribus. Igitur bello Iugurthino pleraque ex Punicis opida, & fines Carthaginensium, quos nouissime habuerant, populus R. per magistratus administrabat: Getulorum magna

in Africae
 + Hadrumetum
 + Hippo
 + Leptis
 + Adrumetum
 + Carthago

+ 65
 + 65

M. In Africae
 + Mauris
 + Bocchus

perita-

peritabat, praeter nomen, cetera ignarus populi R. itemq. nobis neque bello, neque pace antea cognitus. De Africa, & eius incolis, ad necessitudinem rei satis distum. Postquam, diuiso regno, legati Africa decessere; & Iugurtha contra timorem animi praemia sceleris adeptum sese uidet; certum esse ratus, quod ex amicis apud Numantiam acceperat, omnia Romae uenalia esse; simul & illorum pollicitationibus accensus, quos paullo ante muneribus expleuerat; in regnū Adherbale animum intendit. ipse acer, bellicosus, at is, quem petebat, quietus, imbellis, placido ingenio, opportunus iniuriae, metuens magis, quam metuendus. Igitur ex improviso fines eius cum magna manu inuadit: multos mortales cum pecore, atque alia praeda capit: aedificia incendit: pleraque loca hostiliter cum equitatu accedit: deinde cum omni multitudine in regnum suum conuertit, existimans dolore permotum Adherbalem iniurias suas manu uindicaturum, eamque rem belli caussam fore. at ille, quod neque se parem armis existimabat, & amicitia populi R. magis, quam Numidis, fretus erat; legatos ad Iugurtham de iniurijs questum misit: qui tametsi contumeliosa dicta retulerant, prius tamen omnia pati decreuit, quam bellum sumere: quia tentatum antea secus cesserat. Neque eo magis cupido Iugurthae minuebatur: quippe qui totum eius regnū animo iam inuaserat. itaque non, uti antea, cum praeda-

2501 0Vn4

Se.

1 .....

102ep

praedatoria manu, sed magno exercitu comparato, bellum gerere coepit, & aperte totius Numidiae imperium petere. ceterum, qua pergebat, urbes, agros vastare, praedas agere; suis animum, hostibus terrorem augere. Adherbal ubi intelligit eo processum, uti regnum aut relinquendum, aut retinendum armis esset; necessario copias parat, & Iugurthae obuius procedit. Interim haud longe a mari prope Cirthan^m opidum utriusque exercitus confedit: & quia diei extremum erat, proelium non inceptum, sed ubi plerumque noctis processit, obscuro etiam tum lumine; milites Iugurthini, signo dato, castra hostium inuadunt; semisomnos partim, alios arma sumentes fugant, funduntque. Adherbal cum paucis equitibus Cirthan profugit: et, ni multitudo togatorum fuisset, quae Numidas insequentes moenibus prohibuit, uno die inter duos reges coeptum, atque patratum bellum foret. Igitur Iugurtha opidum circum- sedit: uineis, turribusque, & machinis omnium generum expugnare aggreditur: maxime festinans tempus legatorum antecapere, quos ante proelium factum ab Adherbale Romam missos au diuerat. Sed postquam senatus de bello eorum accepit; tres adolescentes in Africam legantur; qui ambos reges adeant; senatus, populiq. R. uerbis nuncient, uelle, & censere eos ab armis discedere: ita seque, illisq. dignum esse. Legati in Africam maturantes ueniunt, eo magis, quod

Romae

+ dim opulenti
 regem iuba et
 Syphacis domini
 nota.

.....
 περιεγραφο
 περιεγραφο

περιεγραφο

Romae, dum proficisci parant, de proelio facto, & oppugnatione Cirthae audiebatur. sed is rumor cle mens erat. Quorum Iugurtha accepta oratione respondit: sibi neque maius quidquam, neque carius auctoritate senatus esse: ab adolescentia ita se enisum, ut ab optimo quoque probaretur: uirtute, non malitia, P. Scipioni, summo uiro, placuisse: ob easdem artes a Micipsa, non paenuria liberorum, in regnum adoptatum esse: ceterum, quo plura bene, atque strenue fecisset, eo animum suum iniuriam minus tolerare: Adherbalem dolis uitae suae insidiatum: quod ubi comperisset, eius sceleri obuiam isse: populum R. neque recte, neque pro bono facturum, si ab iure gentium sese prohibuerit: postremo, de omnibus rebus legatos Romam breui missurum. Ita utrique digrediuntur. Adherbalis copia appellandi non fuit. Iugurtha ubi eos Africa decessisseratus est, neque propter naturam loci Cirtham armis expugnare potest: uallo, atque fossa moenia circumdat: turres extruit, easq. praesidijs firmat: praeterea dies, noctesq. aut per uim, aut dolis tentare: defensoribus moenium praemia modo, modo formidinem ostentare: suos hortando ad uirtutem arrigere: prorsus intentus cuncta parare. Adherbal ubi intelligit omnes suas fortunas in extremo sitas, hostem infestum, spem auxilij nullam, paenuria rerum necessariorum bellum trahi non posse; ex ijs, qui una Cirtham profugerant, duos maxime impigros delegit: eos,

multa

αολκνους

multa pollicendo, ac miserando casum suum, confirmat, uti per hostium munitiones noctu ad proximum mare, dein Romam pergerent. Numidae paucis diebus iussa efficiunt: litterae Adherbales in senatu recitatae: quarum sententia haec fuit. Non mea culpa saepe ad uos oratum mitto P. C. sed uis Iugurthae subigit: quem tanta libido extinguendi me inuasit, ut neque uos, neque deos immortales in animo habeat; sanguinem meum, quam omnia, malit. itaque quintumiam mensum socius & amicus populi R. armis obsessus teneor: neque mihi Micipsae patris mei beneficia, neque uestra decreta auxiliantur: ferro, an fame acrius urgear, incertus sum. Plura de Iugurtha scribere dehortatur fortuna mea: etiam ante expertus sum, parum fidei miseris esse. nisi tamen intelligo illum, supra quam ego sum, petere, neque simul amicitiam uestram, & regnum meum sperare. utrum grauius existimet, nemini occultum est. nam initio occidit Hiempsalem, fratrem meum: deinde patrio regno me expulit. quae sane fuerint nostrae iniuriae, nihil ad uos: uerum nunc regnum uestrum armis tenet: me, quem uos imperatorem Numidis posuistis, clausum obsidet: legatorum uerba quanti fecerit, pericula mea declarant. quid est reliquum, nisi uis uestra, qua moueri possit? nam ego quidem uellem, & haec, quae scribo, & illa, quae antea in senatu questus sum, uana forent potius, quam miseria

mea

mea fidem uerbis faceret. Sed quoniam eo natus sum, ut Iugurthae scelerum ostentui essem: non iam mortem, neque aerumnas, tantummodo inimici imperium, & cruciatus corporis deprecor. regno Numidiae, quod uestrum est, uti libet consulite: me ex manibus impijs eripite, per uos, per maiestatem imperij, per amicitiae fidem: si ulla apud uos memoria remanet aui mei Massanisae. His litteris recitatis, fuere qui exercitum in Africam mittendum censerent, & quâ primum Adherbali subueniendum: de Iugurtha interim uti consuleretur; quoniam non paruisset legatis. sed ab iisdem illis fautoribus regis summa ope enisum, ne tale decretum fieret, ita bonum publicum, ut in plerisque negotijs solet, priuata gratia deuictû. legantur tamen in Africam maiores natu nobiles, amplis honoribus usi, in quibus fuit M. Scaurus, de quo supra memorauimus, consularis, & tum in senatu princeps. hi, quod in inuidia res erat, simul & a Numidis obsecrati, triduo nauim adscendere: deinde breui Vticam adpulsi, litteras ad Iugurtham mittunt, quamocissime ad prouinciam accedat, se ad eum ab senatu missos. Ille, ubi accepit homines claros, quorum auctoritatem Romae pollere audierat, contra inceptum suum uenisse; primo commotus metu, atque libidine, diuersus agitabatur. timebat iram senatus, ni paruisset legatis. porro animus cupidine caecus ad inceptû scelus rapiebatur. uicit ta-

men in auido ingenio prauum consilium . Igitur ,
 exercitu circumdato , summa ui Cirtham irrum-
 pere nititur , maxime sperans , diducta manu ho-
 stium , aut ui , aut dolis sese casum uictoriae inuen-
 turum . quod ubi secus procedit , neque , quod in-
 tenderat , efficere potest , ut prius , quam legatos
 conueniret , Adherbalis potiretur ; ne , amplius
 morando , Scaurum , quem plurimum metuebat ,
 incenderet , cum paucis equitibus in prouinciam
 uenit . ac tametsi senatus uerbis graues minae nun-
 ciabantur , quod ab oppugnatione non desisteret :
 multa tamen oratione consumpta , frustra legati
 discessere . Ea postquam Cirthae audita sunt , Ita-
 lici , quorum uirtute moenia defensabantur , con-
 fisi , deditioe facta , propter magnitudinem po-
 puli R. inuiolatos sese fore , Adherbali suadent ,
 uti seque , & opidum Iugurthae tradat : tan-
 tum ab eo uitam paciscatur : de ceteris senatui cu-
 rae fore . at ille , tametsi omnia potiora fide Iu-
 gurthae rebatur , tamen , quia penes eosdem , si
 aduorsaretur , cogendi potestas erat , ita , uti cen-
 suerant Italici , deditioem facit . igitur Iugurtha
 in primis Adherbalem excruciatum necat : deinde
 omnes puberes Numidas , atque negotiatores pro-
 miscue , uti quisque armatus obuius fuerat , inter-
 fecit . quod postquam Romae cognitum est , & res
 in senatu agitari coepta : iidem illi ministri regis in-
 terpellando , ac saepe gratia , interdum iurgijs tra-
 bendo tempus , atrocitatē facti leniebant : et ni C.

Mem-

C. Gracchus M. Fulvius M. Plautius cf. anno tulerit ut senatus quatuordecim autem comitia consularia designandis consulibus praenuntiaretur.

IUGURTHINVM

42 auct. Cic. pro
Domo sua. In Val-
ni. De praen. cf.

Memmius, tribunus pl. designatus, uir acer, infestus potetiae nobilitatis, populum R. edocuisset id agi, uti per paucos factiosos Iugurthae seculus condonaretur: profecto omnis inuidia, prolatandis consultationibus, dilapsa foret: tanta uis gratiae, atque pecuniae regis erat. sed ubi senatus delicti conscientia populum timet: lege Sempronia provinciae futuris consulibus Numidia, atque Italia decretae sunt: consules declarati P. Scipio Nafica, L. (Bestia) Calpurnius: Numidia Calpurnio, Scipioni Italia obuenit: deinde exercitus, qui in Africam portaretur, scribitur, stipendium, aliaque, quae bello usui forent, decernuntur. At Iugurtha, contra spem nuncio accepto, quippe cui, Romae omnia uenum ire, in animo haeserat; filium, & cum eo duos familiares ad senatum legatos mittit: ijsque, uti illis, quos Hiempsale interfecto miserat, praecepit, omnes mortales pecunia aggrediantur. qui postquam Romam aduentabant; senatus a Bestia consultus est, placeret ne legatos Iugurthae recipi moenibus: ijq. decreuere, ni regnum, ipsumq. deditum uenissent, uti diebus proximis decem Italia decederent. consul Numidis ex senatus decreto nunciari iubet: ita infestis rebus, illi domum discedunt. Interim Calpurnius, parato exercitu, legat sibi homines nobiles, factiosos, quorum auctoritate, quae deliquisset, munita fore sperabat: in quibus fuit Scaurus, cuius de natura, & habitu supra memorauimus. nam

ut in

in consule nostro multae, bonaeque artes animi, &
 corporis erant: quas omnes auaritia praepedie-
 bat. patiens laborum, acri ingenio, satis prouidens,
 belli haud ignarus, firmissimus contra pericula,
 & insidias. Sed legiones per Italiam Rhesium,
 atque inde Siciliam, porro ex Sicilia in Africam
 transuectae. Igitur Calpurnius, initio paratis
 com meatibus, acriter Numidiam ingressus est;
 multos mortales, & urbes aliquot pugnando ce-
 pit. Sed ubi Iugurtha pecunia per legatos ten-
 tare, bellique, quod administrabat, asperitatem
 ostendere coepit; animus aeger auaritia facile con-
 uersus est. ceterum socius, & administer omnium
 consiliorum assumitur Scaurus: qui tametsi a prin-
 cipio, plerisque ex factione eius corruptis, acerrime
 regem impugnauerat; tamen magnitudine pe-
 cuniae a bono, honestoque, in prauum abstractus est.
 Sed Iugurtha primum tantummodo belli moram
 redimebat, existimans sese interim aliquid Romae
 pretio, aut gratia effecturum: postea uero quam
 participem negotij Scaurum accepit; in maximam
 spem adductus recuperandae pacis, statuit cum eis
 de omnibus actionibus praesens agere. Ceterum
 interea fidei causa mittitur a consule Sextius quae-
 stor in opidum Iugurthae Vaccam: cuius rei spe-
 cies erat acceptio frumenti, quod Calpurnius pa-
 lam legatis imperauerat: quoniam deditiois mo-
 ra indutiae agitabantur. Igitur rex, uti constitue-
 rat, in castra uenit; ac pauca praesenti consilio lo-

cutus

D.C.S.

1
 πρὸς μα.
 πρὸς παρ.

cutus de inuidia sui facti, atque uti in deditiōem acciperetur; reliqua cum Bestia, & Scauro secreta transēgit: dein postero die, quasi per saturam sententijs exquisitis, in deditiōem accipitur: sed, uti pro consilio imperatum erat, elephantibus XXX, pecus, atque equi multi, non cum paruo argenti pondere, quae stori traduntur. Calpurnius Romam ad magistratus rogandos proficiscitur. in Numidia & exercitu nostro pax agitabatur. Postquam res in Africa gestas, quoque modo actae forent, fama diuulgauit: Romae per omnes locos, & conuentus de facto consulis agitari: apud plebem grauis inuidia: patres solliciti erant: probarent ne tantum flagitium, an decretum consulis subuerterent, parum constabat. at maxime eos potentia Scauri, quod is auctor, & socius Bestiae ferebatur, a uero, bonoque impediēbat. at C. Memmius, cuius de libertate ingenij, & odio potentiae nobilitatis supra diximus, inter dubitationem & moras senatus, concionibus populum ad uindicandum hortari: monere, ne remp. ne libertatem suam desererent: multa superba, & crudelia facinora nobilitatis ostendere: prorsus intentus omni modo plebis animum accendebat. sed quoniam ea tempestate Romae Memmij facundia clara, pollensque fuit; decere existimauit uenam ex tam multis orationem eius perscribere. ac potissimum eam dicam, quam in concione post reditum Bestiae huiuscemodi uerbis disseruit.

Satura, uoxos
 mala regis
 Glos. mala uita
 Gallus; Lucifera
 Festus, ubi C. Luc
 li in eam quam
 pro se dixit.

Cic. de claris orat.
 T. in C. et L. hanc
 in fuerunt, orat.
 res modico; accu-
 solent acros atq.
 acrobis itaque in iudi-
 cum capis

F 3

Mul-
 pro uis; no. d. d. d. d.
 vum.

B E L L V M

Multa me dehortantur a vobis, Quirites; nisi stridium reip. omnia superet; opes factionis, uestra patientia, ius nullum, ac maxime, quod innocentiae plus periculi, quam honoris est. nam illa quidē piget dicere, his annis xx quam ludibrio fueritis superbiae paucorum; quam foede, quamq. multi perierint uestri defensores; ut vobis animus ab ignavia, atque socordia corruptus sit: qui ne nunc quidem, obnoxij inimicis, exsurgitis; atque etiā nunc timetis eos, quibus vos decet terrori esse. sed quāquam haec talia sunt: tamen, obuiam ire factionis potentiae, animus subigit. certe ego libertatem, quae mihi a parente meo tradita est, experiar: ucrum id frustra, an ob rem faciam, in uestra manu situm est, Quirites. Neque ego uos horitor, quod saepe maiores uestri fecere, uti contra iniurias armati eatis. nihil ui, nihil secessione opus est: necesse est, suomet ipsi more praecipites eant. Occiso Ti. Graccho, quem regnum sibi parare aiebant, in plebem Romanā quaestiones graues habitae sunt. post C. Gracchi, & M. Fuluij caedem, uestri item ordinis multi mortales in carcere necati sunt. utriusque cladis non lex, uerum libido eorum finem fecit. Sed sane fuerit regni paratio, plebi sua restituere: quidquid sine sanguine ciuium ulcisci nequitur, iure factum sit. Superioribus annis taciti indignabamini aerarium expilari: reges, & populos liberos paucis nobilibus uectigal pendere: penes eosdem & summam

glo-

inulti

ita dicitur
obnoxia surgant
luna. V. 10
Joll. cap. 17
lib. 7. quasi
inimicitia obligati
et maxime dicitur siat

A iura

gloriam, & maximas diuitias esse: tamen, haec talia facinora impune suscepisse, parum habuere: itaque postremo leges, maiestas uestra, diuina, & humana omnia hostibus tradita sunt. neque eos, qui ea fecere, pudet, aut paenitet: sed incedunt per ora uestra magnifice, sacerdotia, & consulatus, pars triumphos suos ostentantes: perinde quasi ea honori, nō praedae, habeant. Serui, aere parati, iniusta imperia dominorum nō perferunt: uos, Quirites, in imperio nati, aequo animo seruitutē toleratis? At qui sunt hi, qui remp. occupauere? homines sceleratissimi, cruentis manibus, immani auaritia, nocentissimi, ydemq. superbissimi, quibus fides, decus, pietas, postremo honesta, atque inhonesta omnia quaestui sunt.

Pars eorum, occidisse tribunos pl. alij quaestiones iniustas, plerique caedem in uos fecisse, pro munimento habent. ita, quam quisque pessime fecit, tam maxime tutus est: metum a scelere suo ad ignauiam uestram transtulere. quos omnes eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere in unum coegit. sed haec inter bonos amicitia, inter malos factio est. quod si tam uos libertatis curam haberetis, quam illi ad dominationem accensisunt: profecto neque resp. sicuti nunc, uastaretur; & beneficia uestra penes optimos, non audacissimos, forent. Maiores uestri, parandi iuris, et maiestatis constituendae gratia, bis per secessionem armati Auentinum montem occupauere: nos

+ ^{tunc primum} ^{anno} ^{ab} ^{v. c.} ^{260.} ^{quam} ^{seditionem} ^{M. Marci} ^{Agrippa}
 L. Licini lib. 2. alij ^{anno} ^{303.} ^{ab} ^{lib. l. i. i. m.} ^{App. X. i. i.} ^{Lib. l. i. i.}
 de i. d. anno 303. ab lib. l. i. i. m. App. X. i. i. Lib. l. i. i.

pro libertate, quam ab illis accepistis, non ~~est~~ sum-
ma ope nitentini? atque eo uehementius, quo ma-
 ius decus est, parta amittere, quam omnino non
 paruisse? Dicit aliquis, quid igitur censes?

dedecus
 a
 h Vindicandum in eos, qui hosti prodidere remp.
 non manu, neque ui; quod magis, uos fecisse, quã
 illis accidisse, indignum est; uerũ quaestionibus, et
 indicio ipsius Iugurthae. qui si dediticius est; pro-
 fecto iussis uestris obediens erit: sin ea contemnit;
 scilicet existimabitis, qualis illa pax, aut deditio
 sit, ex qua ad Iugurtham scelerum impunitas, ad
 paucos potentes maximae diuitiae, ad remp. da-
 mna, atque dedecora peruenerint. Nisi forte do-
 minationis eorum satietas nondum etiam uos te-
 net: & illa, quam haec tempora, magis placent,
 cum regna, prouinciae, leges, iura, iudicia, bella,
 atque paces, postremo diuina, & humana omnia
 penes paucos erant: uos autem, hoc est populus R.
 inuicti ab hostibus, imperatores omniũ gentium,
 satis habebatis animam retinere. nam seruitu-
 tem quidem quis uestrum recusare audebat? At-
 que ego tametsi ~~uirum~~ flagitiosissimum existimo
 impune iniuriam accepisse: tamen, uos sceleratissi-
 mis hominibus ignoscere, quoniam ciues sunt, ae-
 quo animo paterer, ni misericordia in perniciem
 casura esset. nam & illis, quantum importuni-
 tatis habent, parum est impune male fecisse, nisi

si nisi eripiantur ac ferant, et obtineant, aut extorquantur potius a uobis licentiam uiuendum tiam deinde talia faciunt.

niendum esse, aut per manus libertatem retinen-
 dam. Nam fidei quidem, aut concordiae quae spes
 est? dominari illi uolunt, uos liberi esse: facere il-
 li iniurias, uos prohibere: postremo socijs uestris
 ueluti hostibus, hostibus pro socijs utuntur. po-
 test ne in tam diuersis mentibus pax, aut amici-
 tia esse? Quare moneo, hortorq. uos, ne tantum
 scelus impunitum dimittatis. Non peculatus ae-
 rarij factus est, neque per uim socijs ereptae pecu-
 niae. quae quamquam grauia sunt, tamen consue-
 tudine iam pro nihilo habentur. hosti acerrimo pro-
 dita senatus auctoritas, proditum imperium ue-
 strum: domi, militiaeq. resp. uenalis fuit. quae nisi
 quaesita erunt, nisi uindicatum in noxios: quid e-
 rit reliquum, nisi ut illis, qui ea fecere, obediens
 uiuamus? na impune quidlibet facere, id est regē
esse. Neque ego uos, Quirites, hortor, ut iam ma-
 litis ciues uestros perperam, quam recte, fecisse,
 sed ne, ignoscendo malis, bonos perditum eatis.
at hoc in rep. multo praestat, beneficij, quā malefi-
cij, immemorem esse. bonus tantummodo segnior
fit, ubi negligas; at malus improbior, ad hoc, se
iniuriae non sint, haud saepe auxiliij egeas. Haec,
 atque alia huiuscemodi saepe dicēdo, C. Memmius
 populo R. persuadet, uti L. Cassius, qui tum prae-
 tor erat, ad Iugurtham mitteretur: eumque, in-
 terposita fide publica, Romam duceret; quo faci-
 lius, iudicio regis, Scauri, & reliquorum, quos
 pecuniae captae arcessabant, delicta patefierent.

Dum

ad
 εἰς τὸν δόρυ

Dum haec Romae geruntur; qui in Numidia reli-
 cti a Bestia exercitui praerant, secuti morem im-
 peratoris sui, plurima, & flagitiosissima facino-
 ra fecere. fuere, qui auro corrupti, elephantes Iu-
 gurthae traderent; alij perfugas uenderent; pars
 expacatis praedas agerent. tanta uis auaritiae in
 animos eorum, ueluti tabes, inuaserat. At Cas-
 sius praetor, perlata rogatione a C. Memmio, ac
 percussa omni nobilitate, ad Iugurtham proficisci-
 tur: eiq. timido, & ex conscientia diffidenti rebus
 suis, persuadet, quoniam se populo R. dedidisset,
 ne uim, quam misericordiam eius, experiri malit: pri-
 uatim praeterea fidem suam interponit, quam ille
 non minoris, quam publicam, ducebat: talis ea tem-
 pestate fama de Cassio erat. Igitur Iugurtha, con-
 tra decus regium, cultu quammaxime miserabili
 cum Cassio Romam uenit. Ac tametsi in ipso ma-
 gna uis animi erat; confirmatus ab omnibus, quo-
 rum potentia, aut scelere cuncta ea gesserat, quae
 supra diximus, C. tamen Baebium tribunum pl.
 magna mercede parat, cuius impudentia contra
 ius, & iniurias omnes munitus foret. At C. Mem-
 mius aduocata concione; quamquam regi infesta
 plebes erat; & pars in uincula duci iubebat, pars,
 ni socios sceleris sui aperiret, more maiorum de
 hoste supplicium sumi; dignitati magis, quam irae
 consulens, sedare motus, & animos eorum molli-
 re; postremo confirmare, fidem publicam per se
 inuiolatam fore. post, ubi silentium coepit, pro-
 ducto

2
 C. P. I. A. S.

cl
 0000 d. u. l. s.
 E. V. E. N. A.

ducto Iugurtha, uerba facit: Romae, Numidiaeq.
 facinora eius memorat: scelera in patrē, fratresq.
 ostendit: quibus iuuantibus, quibusq. ministris ea
 egerit, quamquā intelligat populus R. tamen uel
 le manifesta magis ex illo habere: si uerum ape-
 riat, in fide, & clementia populi R. magnā spem
 illi sitam: sin reticeat, non socijs saluti fore, sed se,
 suasq. spes corrupturum. Deinde, ubi Memmius
 dicendi finem fecit, & Iugurtha respondere iussus
 est, C. Baebius tribunus pl. quem pecunia corru-
 ptum supra diximus, regem tacere iubet: ac, ta-
 met si multitudo, quae in concione aderat, uehe-
 menter accensa, terrebat eum clamore, uultu, sae-
 pe impetu, atque alijs omnibus, quae ira fieri g-
mat; uicit tamen impudentia. ita populus, ludi-
 brio habitus, ex concione discedit: Iugurthae, Be-
 stiaeque, & ceteris, quos illa quaestio exagitabat,
 animi aulescunt. Erat ea tempestate Romae Nu-
 mida quidā, nomine Massiua, Gulussae filius, Mas-
 sanisae nepos: qui, quia in dissensione regum Iu-
 gurthae aduersus fuerat, dedita Cirtha, & Ad-
 herbale interfecto, profugus ex Africa abierat.
 huic Sp. Albinus, is qui proximo anno post Bestiā
 cum Q. Minucio Rufo consulatum gerebat, per-
 suadet, quoniam e stirpe Massanisae sit, Iugur-
 tham ob scelera inuidia cum metu urgeat, re-
 gnum Numidiae ab senatu petat. auidus consul
 belli gerendi, moueri, quam senescere, omnia
 malebat. ipsi prouincia Numidia, Minucio Ma-
 cedonia

Oratio.

Baebij s. d.
 A vacuo-
 pub.

T. Albinus

alij, v. l. Cassio-
 Pompeius Marci vo,
 con.

Senescere

R E L L V M

cedonia euenerat. Quae postquam Massiua agitare coepit: neque Iugurthae in amicis satis praesidij est; quod eorum alium conscientia, alium mala fama, & timor impediabat: Bomilcari proximo, ac maxime fido sibi imperat, pretio, sicut multa confecerat, insidiatores Massiuae paret, ac maxime occulte: sin id parum procedat, quouis modo Numidam interficiat. Bomilcar mature regis mandata exsequitur: & per homines talis negotij artifices, itinera, egressusq. eius, postremo loca, atque tempora cuncta explorat: deinde, ubi res postulabat, insidias tendit. igitur unus ex eo numero, qui ad caedem parati erant, paullo incosultius Massiuam aggreditur, illum obtruncat: sed ipse deprehensus, multis hortantibus, & in primis Albino consule, indicium profitetur. fit reus magis ex aequo bonoque, quam ex iure gentium, Bomilcar, comes eius, qui Romam fide publica uenerat. At Iugurtha, manifestus tanti sceleris, non prius omisit contra uerum niti, quam animaduertit, super gratiam, atque pecuniam suam inuidiam facti esse. igitur quamquam in priore actione ex amicis quingenta uades dederat, regno magis, quam uadibus, consulens, clam in Numidiam Bomilcarem dimittit, ueritus, ne reliquos populares metus inuaderet parendi sibi, si de illo supplicium sumptum foret. & ipse paucis diebus profectus est, iussus a senatu Italia decedere: sed postquam Roma egressus est, fertur, eo saepe

102. 103

104. 105

106. 107

1
0
11

saepe tacitus respiciens, postremo dixisse: Urbem
 uenalem, & mature perituram, si emptorem in-
 uenerit. Interim Albinus, renouato bello, com-
 meatum, stipendium, aliaque, quae militibus usui
 forent, maturat in Africam portare; ac statim
 ipse profectus, uti ante comitia, quod tempus
 haud longe aberat, armis, aut deditioe, aut quo-
 uis modo bellum conficeret. At contra Iugurtha
 trahere omnia, & alias, deinde alias morae caus-
 sas facere: polliceri deditioem, ac deinde metum
 simulare: instanti cedere, & paullo post, ne sui
 diffiderent, instare: ita belli modo, modo pacis
 mora consulem ludificare. Ac suere, qui tum Al-
 binum haud ignarum consilij regis existimarent;
 neque ex tanta properantia tam facile tractu bel-
 lum spcordia magis, quam dolo crederent. sed
 postquam, dilapso tempore, comitorum dies ad-
 uentabat; Albinus, Aulo fratre in castris pro-
 praetore relicto, Romam decessit. Ea tempestate
 Romae seditionibus tribunicijs atrociter resp. agi-
 tabatur. L. Lucilius, & L. Annius, tribuni pl.
 resistentibus collegis, continuare magistratum ni-
 tebantur: quae dissensio totius anni comitia impe-
 diebat. Ea mora in spem adductus Aulus, quem
propraetorem in castris relictu supra diximus, aut
 consciendi belli, aut terrore exercitus ab rege pe-
 cuniae capiundae, milites mense Ianuario ex hiber-
 nis in expeditionem euocat; magnisq. itineribus
 hieme aspera peruenit ad opidum Suthul, ubi re-
 gis

est,

Sibernacalis:

gis thesaurierant, quod quamquam, & saeuitia
 temporis, et opportunitate loci, neque capi, neque
 obsideri poterat: (nam circum situm in praerupti
 motis extremo planities limosa hiemalibus aquis pa-
 ludem fecerat) tamen, aut simulandi gratia, quo
 regi formidinem adderet, aut cupidine caecus ob
 thesauros opidi potiundi, uineas agere, aggerem
 iacere; aliaque, quae coepto usui forent, prope-
rare. At Iugurtha, cognita uanitate, atque im-
 peritia legati, subdolis eius augere amentiam: mis-
 sitare supplicates legatos: ipse, quasi uitabundus,
 per saltuosa loca, & tramites exercitum ducta-
 re: denique Aulum spe pactiois perpulit, uti, re-
 lieto Suthule, in abditas regiones sese, ueluti ce-
 dentem, insequeretur: ita delicta occultiora fore.
 interea per homines callidos die, noctuq. exerci-
 tum tentabat: centuriones, ducesq. turmarum
 partim, uti transfugerent, corrumpere, alij, si-
 gno dato, locum uti desererent. quae postquam ex
 sententia instruxit, intempesta nocte de impro-
 viso multitudine Numidarum Auli castra circum-
 uenit. milites Romani; percussi tumultu insoli-
 to, arma capere: alij sese abdere: pars territos
 confirmare: trepidare: omnibus locis uis magna
hostium: caelum nocte, atque nubibus obscura-
 tum: periculum anceps: postremo, fugere, an ma-
 nere, tutius foret, in incerto erat. sed ex eo nu-
 mero, quos paullo ante corruptos diximus, cohors
 una Ligurum, cum duabus turmis Thracum, et
 paucis

muru
 ||

-- parano

instituit

A pars

maxima

+ *Ex primo principe legionis promouebatur centurio primi pili*
qui non solum aquilae praeror, verum etiam quattuor centurias, hoc est 400

I V G V R T H I N V M

48 militibus in prima cae

paucis gregarijs militibus, transiere ad regem: et *gubernabat. Hic centurio primi pili tertiae legionis per munitione, quam capere habuit* quam, uti defenderet, acceperat, locum hostibus *legionis* introeundi dedit: eaq. Numidae cuncti irrupere. *consequantur* nostri foeda fuga, plerique abiectis armis, proximum collem occupauere. nox, atque praeda castrorum, hostes, quo minus uictoria uterentur, remorata sunt. deinde Iugurtha postremo die cum Aulo in colloquio uerba facit: tametsi ipsum cum exercitu fame, ferroq. clausum tenet, tamen se humanarum rerum memorem: si secum foedus faceret, incolumes omnes sub iugum missurum: praeterea, uti diebus decem Numidia decederet. *concedit. V. 2.* Quae quamquam graua, & flagitij plena erant: tamen, quia mortis metu mutabantur, sicuti regi libuerat, pax conuenit. Sed, ubi ea Romae compta sunt; metus, atque maeror ciuitatem inuasere: pars dolere pro gloria imperij: pars insolita rerum bellicarum timere libertati: Aulo omnes infesti, ac maxime qui bello saepe praeclari fuerat, quod armatus dedecore potius, quam manu, salutem quaesierit. Obea consul Albinus, ex delicto fratris inuidiam, ac demum periculum timens, senatum de foedere cōsulebat: & tamen interim exercitui supplementum scribere, ab socijs & nomine Latino auxilia accersere, denique omnibus modis festinare. senatus ita, uti par sperat, decernit, suo atque populi iniussu nullum potuisse foedus fieri. consul impeditus a tribunis pl. ne, quas para-

sic ad furcas (ad) dicitur, sic ad Numantiam.

parauerat copias, secum portaret, paucis diebus
 in Africam proficiscitur. nam omnis exercitus,
 uti conuenerat, Numidia deductus in prouincia
 hiemabat. Postquam eo uenit; quamquam perse-
 qui Iugurtham, & mederi fraternae inuidiae ani-
 mo ardebat; cognitis militibus, quos, praeter fu-
 gam soluto imperio, licentia, atque lasciuia cor-
 ruperat (ex copia rerum, statuit nihil sibi agitan-
 dum. Interea Romae C. Mamilius Limitanus tri-
 bunus pl. rogationem ad populum promulgat, uti
 quaereretur in eos, quorum consilio Iugurtha se-
 nati decreta neglexisset; quique ab eo in legatio-
 nibus, aut imperijs pecunias accepissent; qui ele-
 phantos, quique perfugas tradidissent; item, qui
 de pace, aut bello cum hostibus pactiones fecissent.
 Huic rogationi partim conscijs sibi, alij ex partium
 inuidia pericula metuentes, quoniam aperte resi-
 stere non poterant, quin illa, & ~~illa~~ talia place-
 re sibi faterentur, occulte per amicos, ac maxi-
 me per homines nominis Latini, & socios Italicos
 impedimenta parabant. sed plebes, incredibile
 memoratu est, quam intenta fuerit, quantaque ui ro-
 gationem iusserit, decreuerit, uoluerit, magis o-
 dio nobilitatis, cui mala illa parabantur, quam
 cura reip. tanta libido in partibus erat. Igitur,
 ceteris metu perculsis, M. Scaurus, quem lega-
 tum Bestiae fuisse supra docuimus, inter laeti-
 tiam plebis, & suorum fugam, trepida etiam
 tum ciuitate, cum ex Mamilij rogatione tres quae-
 sitores

os furem

propter

subito

mi

la

sitores rogarentur, effecerat, ut ipse in eo numero crearetur. sed quaestione exercita asperere, uolenterq. ex sumore, & libidine plebis, ut saepe nobilitatem, sic ea tempestate plebem ex secundis rebus insolentia ceperat. Ceterum mos partium popularium, & senatus factionum, ac deinde omnium malarum artium, paucis ante annis Romae ortus est otio, atque abundantia earū rerum, quae prima mortales ducunt. nam ante Carthaginensem deletam, populus, & senatus R. placide, modesteq. inter se remp. tractabant: neque gloriae, neque dominationis certamen inter ciues erat: metus hostilis in bonis artibus ciuitatem retinebat. sed ubi illa formido mentibus decessit; scilicet ea, quae secundae res amant, lasciuia, atque superbia incesse. ita, quod in aduersis rebus optauerant, otium postquam adepti sunt, asperius, acerbiusq. fuit. namque coepere nobilitas dignitatem in superbiam, plebes libertatem in libidinem uertere: sibi quisque ducere, trahere, rapere. ita omnia in duas partes abstracta sunt: resp. quae media fuerat, dilacerata. ceterum nobilitas factione magis pollebat: plebis uis soluta, atque in multitudine dispersa, minus poterat. paucorum arbitrio belli, domiq. agitabatur: penes eosdem aerarium, prouinciae, magistratus, gloriae, triumphiq. erant: populus militia, atque inopia urgebatur, praedas bellicas imperatores cum paucis diripiebant. Interea parentes, aut parui libe-

Otium rugosus pri-
us et beatus
perdidit uultus.

P. Carcilius Metellus, qui postea Numidicus dicitur est,
M. Junius Silanus C. S.

I V G V R T H I N V M 50

gnitudine parem differere; tempus, quam res, maturius me deseret. quamobrem ad inceptum redeo. Post Auli foedus, exercitusq. nostri foedam fugam, Metellus, & Silanus consules designati, prouincias inter se partiuerant: Metelloq. Numidia euenerat, acri uiro, & quamquam aduerso populi partibus, fama tamen aequabili, & inuiolata. is ubi primum magistratum ingressus est; alia omnia sibi cum collega communia ratus, ad bellum, quod gesturus erat, animum intendit. igitur diffidens ueteri exercitui, milites scribere: praesidia undique accersere: arma, tela, equos, & cetera instrumenta militiae parare, ad hoc commeatum affatim, denique omnia, quae in bello uario, & multarum rerum egenti, usui esse solent. Ceterum ad ea patrandam, senatus auctoritate, socij, nomenq. Latinum, & reges ultro auxilia mittendo, postremo omnis ciuitas summo studio adnitebatur. itaque, ex sententia omnibus rebus paratis, compositisque, in Numidiam proficiscitur, magna spe ciuium, cum propter bonas artes, tum maxime quod aduersum diuitias inuictum animum gerebat; & auaritia magistratum ante id tempus in Numidia nostrae opes contusae, hostiumq. auctae erant. sed, ubi in Africam uenit, exercitus ei traditur a Sp. Albino praefo consule, iners, imbellis, neque periculi, neque laboris patiens, lingua, quam manu, promptior, praedator ex socijs, & ipse praeda hostium,

G 2 sine

sine imperio, & modestia habitus. ita imperato-
 ri nouo plus ex malis moribus sollicitudinis, quam
 ex copia militū auxiliij, aut bonae spei, accedebat.
 Statuit tamen Metellus, quamquam & aestiuo-
 rum tempus comitiorum mora imminuerat; &
 exspectatione euentus, ciuium animos intentos pu-
 tabat; non prius bellum attingere, quam maio-
 rum disciplina milites laborare coegisset. nam
 Albinus, Auli fratris, exercitusq. clade percul-
 sis, postquam decreuerat non egredi prouincia,
 quantum temporis aestiuorum in imperio fuit, ple-
 rumque milites in statiuis castris habebat; nisi cū
 odor, aut pabuli egestas locum mutare subegerat.
 sed neque more militari uigiliae ducebantur: uti
 cuique libebat, ab signis aberat. lixae permixti
 cum militibus diu, noctuq. uagabantur: & palan-
 tes agros uastare, uillas expugnare, pecoris, et
 mancipiorum praedas certatim agitare: eaq. mu-
 tare cum mercatoribus uino aduecticio, & alijs
 talibus: praeterea, frumentum publice datū uen-
 dere, panem in dies mercari: postremo, quaecum-
 que dici, aut fingi queunt ignauiae, luxuriaeq.
 probra, in illo exercitu cuncta fuere, & alia am-
 plius. sed in ea difficultate Metellum non minus,
 quam in rebus hostilibus, magnum, & sapien-
 tem uirum fuisse comperior, tanta temperantia
 inter ambitionem, saeuitiamq. moderatum. Nam-
 que edicto primum adiumenta ignauiae sustulif-
 se, ne quisquam in castris panem, aut quem alium
 coctum

adory

Horatius. Cū
 pater ipse dicitur
 pater pater
 in Horat. Esset
 ad or libium.
 agri.

vltim. r. r.

Hom. 11. 2. 64. Ως ἔκτορ ὄλε μέγα μέλο πρῶτοι
πάντοτε Ἀχαιοὶ ἐν πυμάθοι κελεύων.

I V G V R T H I N V M 51

coctum cibum uenderet : ne lixae exercitum seque-
rentur : ne miles gregarius in castris , ne ue in ag-
mine seruum , aut iumentum haberet : ceteris ar-
te modum statuisse : praeterea , transuersis itine-
ribus quotidie castra mouere : iuxta ac si hostes ad-
essent , uallo , atque fossa munire : uigilias crebras
ponere , & eas ipse cum legatis circuire : item in
agmine in primis modo , modo in postremis , saepe
in medio adesse , ne quisquam ordine egredere-
tur : ut , cum signis frequentes incederent , miles
cibum , & arma portaret . ita prohibendo a deli-
ctis magis , quam uindicando , exercitum breui
confirmauit . Interea Iugurtha ubi , quae Metel-
lus agebat , ex nuncijs accepit ; simul de innocen-
tia eius certior Romae factus , diffidere suis rebus ,
actum demum ueram deditionem facere conatus
est . igitur legatos ad consulem cum supplicijs mit-
tit , qui tantummodo ipsi , liberisq. uitam pete-
rent , alia omnia dederent populo R. sed Metel-
lo iam antea experimentis cognitum erat , ge-
nus Numidarum insidum , ingenio mobili , noua-
rum rerum auidum esse . itaque legatos alium ab
alio diuersos aggreditur : ac paullatim tentando ,
postquam opportunos sibi cognouit , multa polli-
cendo persuadet , uti Iugurtham maxime uiuum ,
sin id parum procedat , necatum sibi traderent : ce-
terum palam , quae ex uoluntate forent , regi nun-
ciari iubet . deinde ipse paucis diebus , intento , at-
que infesto exercitu in Numidiam procedit : ubi ,

ἐφοδεύειν

Ἰουγούρθου 52

Ἰουγούρθου
Ἰουγούρθου

Ἰουγούρθου

contra belli faciem, tuguria plena hominum, peco-
 ra, cultoresq. in agris erant: ex opidis, & ma-
 palibus, praefecti regis obviam procedebant, pa-
 rati frumentum dare, commeatum portare, po-
 stremo omnia, quae imperarentur, facere. neque
 Metellus iccirco minus, sed pariter ac si hostes ad-
 essent, munito agmine incedere, late explorare, o-
 mnia illa deditiois signa ostentui credere, & in-
 sidijs locum tentare. itaque ipse cum expeditis co-
 hortibus, item funditorum, & sagittariorum de-
 lecta manu apud primos erat: in postremo C. Ma-
 rius legatus cum equitibus curabat: in utrumque
 latus auxiliarios equites tribunis legionum, et prae-
 fectis cohortium dissipaverat: ut cum his permi-
 xti uelites, quocumque accederent, equitatus ho-
 stium propulsarent. nam in Iugurtha tatus dolus,
 tantaeque peritiae locorum, et militiae inerat, ut, ab-
 sens an praesens, pacem an bellum gerens perni-
 ciosior esset, in incerto haberetur. Erat haud lon-
 ge ab eo itinere, quo Metellus pergebat, opidum
 Numidarum, nomine Vacca, forum rerum uena-
 lium totius regni maxime celebratum; ubi & in-
 colere, & mercari consueuerant Italici generis
 multi mortales. huc consul, simul tentandi gra-
 tia, & si paterentur, opportunitates loci, praesidium
 imposuit: praeterea imperavit frumentum, & a-
 lia, quae bello usui forent, comportare: ratus id,
 quod res monebat, frequentiam negotiatorum, &
 commeatum inuaturam exercitum, & iam para-

C. MARIUS

Illis curandis
 Censu Saeptimis
 tribus curat

Empurid

A simul ob
 gloria putat.

ita et Platan
 + Phil. Vagata. Strabo Vatum. Plinius oppidum Vagense

Vacca quidem fluvius est in Lusitania.

tis rebus munimenta fore. Inter haec negotia Iugurtha impensius modo legatos supplices mittere, pacemurare: praeter suam, liberorumq. uitam, omnia Metello dedere. quos item consul, uti priores, illectos ad proditionem domum dimittebat: regi pacem, quam postulabat, neque abnuere, neque polliceri, & inter eas moras promissa legatorum exspectare. Iugurtha ubi Metelli dicta cum factis composuit, ac suis se artibus tentari animaduertit; quippe cui uerbis pax nunciabatur, ceterum re bellum asperrimum erat, urbs maxima alienata, ager hostibus cognitus, animi popularium tentati; coactus rerum necessitudine, statuit armis certare. igitur, explorato hostium itinere, in spem uictoriae adductus ex opportunitate loci, quam maximas potest copias omnium generum parat, ac per tramites occultos exercitum Metelli anteuenit. Erat in ea parte Numidiae, quam Adherbal in diuisione possederat, flumen a meridie oriens, nomine Muthul: a quo mons aberat ferme millia passuum xx tractu pari, uastus ab natura, et humano cultu: sed ex eo medio quasi collis oriebatur in immensum pertingens, uestitus oleastro, ac myrtetis, alijsq. generibus arborum, quae humida, atque arenosa gignuntur. media autem planities deserta, paenuria aquae, praeter flumini propinqua loca. ea consita arbutis, pecore atque cultoribus frequentabantur. igitur in eo colle, quem transuerso itinere porrectum docuimus, Iugurtha

Goshu U. VV

paullisper agmen constitit. ibi commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proximum hostibus erat, triplicibus subsidijs aciem instruxit: inter manipulos funditores, & sagittarios dispertit: equitatum omnem in cornibus locat: ac pauca pro tempore milites cohortatus, aciem, sicuti instruxerat, transuersis principijs in planu deducit. sed, ubi Numidas quietos, neque colle degredi animaduertit, ueritus ex anni tempore, & inopia aquae, ne siti conficeretur exercitus, Rutilium legatum cum expeditis cohortibus, & parte equitatu praemisit ad flumen, uti locum castris ante caperet, existimans hostes crebro impetu, & transuersis proelijs iter suum remoraturus, & quoniam armis diffident, lassitudinem & sitim militum tentaturos. deinde ipse pro re, atque loco, sicuti monte descenderat, paullatim procedere: Marium post principia habere: ipse cum sinistrae alae equitibus esse, qui in agmine principes facti erant. At Iugurtha, ubi extremum agmen Metelli primos suos praetergressum uidet, praesidio quasi duum millium peditum montem occupat, qua Metellus descenderat: ne forte cedentibus aduersarijs receptui, ac post munimento foret: dein, repente signo dato, hostes inuadit. Numidae alij postremos caedere: pars a sinistra, ac dextra tentare: insensu adesse, atque instare, omnibus locis Romanos ordines conturbare. quorum etiam qui firmioribus animis obuij hostibus fuerant, ludificati incerto proelio

Handwritten notes and scribbles in the right margin, including a large mark resembling a stylized '8' or '9' and several lines of illegible text.

proelio ipsi modo eminus sauciabantur, neque contra ferendi aut conserendi manum copia erat. ante iam docti ab Iugurtha equites, ubi Romanorū turma insequi coeperat, non confertim, neque in unum sese recipiebant, sed alius alio quammaxime diuersi, ita numero priores, si a persequendo hostes deterrere nequiverant, disiectos ab tergo, aut lateribus circumueniebant: sin opportunior

a fugae collis, quam campi fuerant; et uero consueti Numidarum equi facile inter uirgulta euadere; nostros asperitas, & insolentia loci retinebat. ceterum facies totius negotij uaria, incerta, foeda, atque miserabilis. dispersi a suis, pars cedere, alij insequi: neque signa, neque ordines obseruare: ubi quemque periculum ceperat, ibi resistere, ac propulsare: arma, tela, equi, uiri, hostes, ciues permixti: nihil consilio, neque imperio agi: fors omnia regere. itaque multum diei processerat, cum etiam tum euentus in incerto erat. denique, omnibus labore, & aestu languidis, Metellus, ubi uidet Numidas minus instare, paullatim milites in unum conducit: ordines restituit, et cohortes legionarias quattuor aduersus pedites hostium collocat. eorum magna pars superioribus locis fessa confederat. simul orare, & hortari milites, ne deficerent, neu paterentur hostes fugientes uincere: neque illis castra esse, neque munimentum ullum, quo cedentes tenderent: in armis o-

tus

in Ang.

Legio Sabotae x
 cap. 17. Prima
 Sabotae pel. 1105.
 eq. 132. extra

Singu
 militibus
 lar
 part

555. eq. 66. mnia sita. Sed nec Iugurtha quidem interea quietus

Ignara. ut supra
apud Tacitum.
sic 38.

erat : circuire , hortari , renouare proelium , & ipse cum delectis tentare omnia , subuenire suis , hostibus dubijs instare ; quos firmos cognouerat , e-
minus pugnando retinere . Eo modo inter se duo im-
peratores , summi uiri , certabant . ipsi pares , ce-
terum opibus disparibus . nam Metello uirtus mili-
tum erat , locus aduersus : Iugurthae alia omnia ,
praeter milites , opportuna . Denique Romani , ubi
intelligunt neque sibi profugium esse , neque ab ho-
ste copiam pugnandi fieri ; & iam die uesper ade-
rat ; aduerso colle , sicuti praeceptum fuerat , euadunt .
amisso loco Numidae fusi , falligati : pauci
interiere : plerosque uelocitas , & regio hostibus
ignara tutata sunt . Interea Bomilcar , quem ele-
phantis , & parti copiarum pedestrium praefectum
ab Iugurtha supra diximus , ubi eum Rutilius prae-
tergressus est , paulatim suos in aequum locum de-
ducit : ac , dum legatus ad flumen , quo praemissus
erat , festinans pergit , quietus , uti res postulabat ,
aciem exornat : neque remittit interim , quid ubi-
que hostis ageret , explorare . postquam Rutilium
confedisse iam , & animo uacuum accepit , simulq.
ex Iugurthae proelio clamorem augeri , ueritus ne
legatus , cognitare , laborantibus suis auxilio fo-
ret , aciem , quam diffidens uirtuti militum arte
statuerat , quo hostium itineri officeret , latius por-
rigit ; eoq. modo ad Rutilij castra procedit . Ro-
mani ex improviso pulueris uim magnam animad-
uertunt : nam prospectum ager arbutis consitus
prohi-

omnis firmis.
id est, ad cacu-
mam montis per
u. uen. p. d. d.
ad flum. i. c. s.
v. h. i. s.
v. i. s.

prohibebat. & primo rati humum aridam uento
 agitari: post, ubi aequabilem manere, & , sicuti
 acies mouebatur, magis magisq. appropinquare
 uident; cognita re properantes arma capiunt, ac
 pro castris, sicuti imperabatur, consistunt. dein-
 de, ubi propius uentum est, utrimque magno cla-
 more concurritur. Numidae tantummodo remora-
 ti, dum in elephantis auxilium putant, postquam
 eos impeditos ramis arborum, atque ita disiectos
 circumueniri uident, fugam faciunt: ac plerique,
 abiectis armis, collis, aut noctis, quae iam aderat,
 auxilio integri, abeunt. elephantum quattuor capti,
 reliqui omnes, XI, numero, interfecti. At Romani
 quamquam itinere, atque opere castrorum, &
 proelio fessi, lassiq. erant: tamen, quod Metellus
 amplius opinione morabatur, instructi, intentiq.
 obuiam procedunt. nam dolus Numidarum nihil
 languidi, neque remissi patiebatur. ac primo ob-
 scura nocte, postquam haud procul inter se erant,
 strepitu, uelut hostes aduentarunt, alteri apud al-
 teros formidinem simul, & tumultum facere: &
 paene imprudentia admissum facinus miserabile,
 ni utrimque praemissi equites rem explorauissent.
 igitur pro metu repente gaudium exortum: mili-
 tes alius alium laeti appellant, acta edocent, at-
 que audiunt: sua quisque fortia facta ad caelum
 effert. quippe res humanae ita sese habent: in-
 uictoria uel ignauis gloriari licet: aduersae res e-
 tiam bonos detrectant. Metellus in iisdem castris
 quattriduo

T. in. facrorum

Leg. C. D. L. I. r

Leg. C. D. L. I. r

triginta

triginta

triginta

triginta

triginta

triginta

quatriduo moratus, saucios cum cura reficit, me-
 ritos in proelijs more militiae donat, uniuersos in
 concione laudat, atque agit gratias: hortatur, ad
 cetera, quae leuia sunt, parem animum gerant:
 pro uictoria satis iam pugnatum, reliquos labores
 pro praeda fore. tamen interim transfugas, &
 alios opportunos, Iugurtha ubi gentium, aut quid
 agigaret, cum paucis ne esset, an exercitum habe-
 ret, ut sese uictus gereret, exploratum misit. At
 ille sese in loca saltuosa, & natura munita recepe-
 rat: ibiq. cogebat exercitum numero hominum
 ampliozem, sed hebetem, infirmum, agri ac pe-
 coris magis, quam belli, cultorem. id ea gratia
 eueniebat, quod praeter regios equites nemo o-
mnium Numidarum ex fuga regem sequitur: quo
 cuiusque animus fert, eo discedunt: neque id flagi-
 tium militiae ducitur. ita se mores habent. Igitur
 Metellus, ubi uidet animum regis etiam tum se-
 rocem esse; bellum renouari, quod nisi ex illius lu-
 bidine geri non posset; praeterea iniquum certa-
 men sibi cum hostibus esse; minore detrimento il-
los uinci, quam suos uincere; statuit non proelijs,
 neque acie, sed alio more bellum gerundum. ita-
 que in loca Numidiae opulentissima pergat: agros
 uastat: multa castralla, & opida, temere munita,
 aut sine praesidio, capit, incenditque: puberes in-
 terfici iubet, alia omnia militum esse praedam. ea for-
 midine multi mortales Romanis dediti obsides: fru-
 mentum, & alia, quae usui forent, affatim prae-
 bita:

1
 Επιπιν 5.

Perferat in M
 bellum ut quing
 paucissimi anni su
 partem essent, est
 quidam de quo apud
 Strabonem lib. 1. cap
 8.

bita: ubicumque res postulabat, praesidium im-
 positum. Quae negotia multo magis, quã proelium
 male pugnatum ab suis, regem terrebant. quip-
 pe cuius spes omnis in fuga sita erat, sequi cogeba-
 tur; & qui sua loca defendere nequiverat, in alie-
 nis bellum gerere. tamen ex inopia, quod opti-
 mum uidebatur, consilium capit: exercitum ple-
 rumque in iisdem locis opperiri iubet: ipse cum de-
 lectis equitibus Metellum sequitur: nocturnis, &
 auis itineribus ignoratus, Romanos palantes re-
 pente aggreditur. eorum plerique inermes cadunt,
 multi capiuntur: nemo omnium intactus profu-
 git: & Numidae prius, quã ex castris subuenire
 tur, sicuti iussi erant, in proximos colles discedat.
 Interim Romae gaudiũ ingens ortum cognitis Me-
 telli rebus: ut seseque, & exercitum more maiorũ
 gereret: in aduerso loco uictor tamen uirtute fuis-
 set: hostium agro potiretur: Iugurtham, magni-
 ficum ex Auli socordia, spem salutis in solitudi-
 ne, aut fuga coegisset habere. itaque senatus ob
 ea feliciter acta dijs immortalibus supplicia de-
 cernere: ciuitas trepida antea, sollicita de belli e-
 uentu, laeta agere: de Metello fama praeclara es-
 se. Igitur eo intentior ad uictoriam niti: omnibus
 modis festinare: cauere tamen, nec ubi hosti oppor-
 tunus fieret: meminisse, post gloriã inuidiam sequi.
 ita, quo clarior, eo magis anxius erat: neque post
 insidias Iugurthae effuso exercitu praedari. ubi fru-
 mento, aut pabulo opus erat, cohortes cum omni
 equi-

equitatu praesidium agitabant : exercitus partem
 ipse , reliquos Marius ducebat . sed igni magis ,
 quam praeda , ager vastabatur . duobus locis haud
 longe inter se castra faciebant . ubi ui opus erat ,
 cuncti aderant : ceterum , quo fuga , atque formi
 do latius cresceret , diuersi agebant . Eo tempore
 Iugurtha per colles sequi : tempus , aut locum pu
 gnae quaerere : qua uenturum hostem audierat , pa
 bulum , & aquarum fontes , quorum paenuria e
 rat , corrumpere : modo se Metello , interdum Ma
 rio ostendere : postremos in agmine tentare , ac sta
 tim in colles regredi : rursus alijs , post alijs mini
 tari : neque proelium facere , neque otium pati ,
 tantummodo hostem ab incepto retinere . Roma
 nus imperator ubi se dolis fatigari uidet , neque ab
 hoste copiam pugnandi fieri ; urbem magnam , &
 in ea parte , qua sita erat , arcem regni , nomine
 Zamam , statuit oppugnare , ratus id , quod nego
 tium poscebat , Iugurtham laborantibus suis au
 xilio uenturum , ibiq. proelium fore . At ille , quae
 parabantur , a perfugis edoctus , magnis itineribus
 Metellum anteuenit : opidanos hortatur , moenia
 defendant , additis auxilio perfugis : quod ge
 nus ex copijs regis , quia fallere nequibat , firmis
 simum erat . praeterea pollicetur , in tempore semet
 cum exercitu adfore . ita compositis rebus , in lo
 ca quam maxime occulta discedit ; ac post paullo co
 gnoscit , Marium ex itinere frumentatum cum pau
 cis cohortibus Siccam missum . quod opidum pri
 mum

nunc :

mum omnium post malam pugnam ab rege defecerat . eo cum delectis equitibus noctu pergat , & iã egredientibus Romanis in porta pugnam facit : simul magna uoce Siccenses hortatur , uti cohortes ab tergo circumueniant : fortunam illis praeclari facinoris casum dare , si id fecerint : postea sese in regno , illos in libertate sine metu aetatem acturos . ac ni Marius signa inferre , atque euadere opido properauisset : profecto cuncti , aut magna pars Siccensium fidem mutauissent . tanta mobilitate sese Numidae gerunt . sed milites Iugurthini paullisper ab rege sustentati , postquam maiore ui hostes urgent , paucis amissis profugi discedunt . Marius ad Zamam peruenit . id opidum in campo situm , magis opere , quam natura munitum erat , nullius idoneae rei egens , armis uirisq. opulentum . igitur Metellus , pro tempore , atque loco paratis rebus , cuncta moenia exercitu circumuenit : legatis imperat , ubi quisque curaret : deinde , signo dato , undique simul clamor ingens oritur . neque ea res Numidas terret : infensi , intentiq. sine tumultu manent : proelium incipitur . Romani , pro ingenio quisque , pars eminus glande , aut lapidibus pugnare : alij succedere , ac murum modo suffodere , modo scalis aggredi , cupere proelium manibus facere . contra ea opidani in proximos saxa uoluere , sudas , pilas ; praeterea picem & sulphure ~~modum~~ mixtam ardentem mittere . sed ne illos quidem , qui procul manserant , timor animi satis muni-

a populo

a in

et tandem

munierat. nam plerosque iacula, tormentis, aut manu emissa, uulnerabant: pariq. periculo, sed fama impari, boni, atque ignaui erant. Dum apud Zamam sit certatur, Iugurtha ex improviso castra hostium cum magna manu inuadit: remissis, qui in praesidio erant, & omnia magis, quã proelium, expectantibus, portam irrupit. at nostri, repentino metu perculsi, sibi quisque pro moribus consulunt: alij fugere, alij arma capere: magna pars uulnerati, aut occisi. ceterum ex omni multitudine non amplius XL, memores nominis Romani, grege facto locum cepere paullo, quam alij, editiorem: neque inde maxima ui depelli quiuerunt: sed tela eminus missa remittere, pauci in pluribus minus frustrari: sin Numidae propius accessissent, ibi uero uirtutem ostendere, & eos maxima ui cãedere, fundere, atque fugare. Interim Metellus, cum acerrime rem gereret, clamorem & tumultum hostilem a tergo accepit: deinde, conuerso equo, animaduertit fugam ad se uersum fieri. quae res indicabat populares esse. igitur equitatum omnem ad castra propere misit, ac statim C. Marium cum cohortibus sociorum; eumque lacrymans per amicitiam, perq. remp. obsecrat, ne quam contumeliam remanere in exercitu uicto re, ne ue hostes inultos abire sinat. ille breui mandata efficit. At Iugurtha munimento castrorum impeditus, cum alij super uallum praecipitarentur, alij in angustijs ipsi sibi properantes officere-

H rent,

rent, multis amissis in loca munita sese recipit. Me-
 tellus, infecto negotio, postquam nox aderat, in
 castra cum exercitu reuertitur. Igitur postero die,
 prius quam ad oppugnandum egrederetur, equi-
 tatum omnem in ea parte, qua regis aduentus e-
 rat, pro castris agitare iubet: portas, & proxi-
 ma loca tribunis dissipat: deinde ipse pergit ad o-
 pidum, atque, uti superiore die, murum aggre-
 ditur. Interim Iugurtha ex occulto repente no-
 stros inuadit, qui in proximo locati fuerant, paul-
 lister territi perturbantur: reliqui cito subueniunt.
 neque diutius Numidae resistere quiuissent, ni pe-
 dites cum equitibus permixti, magnam cladem con-
 gressu facerent: quibus illi freti, non uti equestri
 proelio solet, sequi, dein cedere, sed aduersis e-
 quis concurrere, implicare, ac perturbare aciem:
 ita, expeditis peditibus suis, hostes paene uictos da-
 re. Eodem tempore apud Zamam magna ui cer-
 tabatur, ubi quisque legatus, aut tribunus cura-
 bat, eo acerrime niti, neque alius in alio magis,
 quam in se, spem habere: pariterq. opidani age-
 re, oppugnare, ~~ant parate~~ omnibus locis: auidius
 alteri alteros sauciare, quam semet tegere. cla-
 mor permixtus hortatione, laetitia, gemitu: ~~it em~~
 strepitus armorum ad caelum ferri: tela utrimque
 uolare. sed illi, qui moenia defensabant, ubi ho-
 stes paullulum modo pugnam remiserant, intenti
 proelium equestre prospectabant. eos, uti quaeque
 Iugurthae res erant, laetos modo, modo pauidos
 ani-

e
70a oppidum
..modis
..

animaduertes : ac , sicuti a suis audiri , aut cerni
 possent , monere alij , alij hortari , aut manu signi-
 ficare , aut niti corporibus : huc , & illuc , quasi ui-
 tabundi , aut iacientes tela , agitare . Quod ubi Ma-
 rio cognitum est ; (nam is in ea parte curabat) con-
 sulto lenius agere , ac diffidentiam rei simulare : pa-
 ti Numidas sine tumultu , regis proelium uisere .
 ita , illis studio suorum adstrictis , repente magna ui-
 murum aggreditur : & iam scalis egressi milites ,
 prope summa ceperant , cum opidani concurrunt ,
 lapidesque , & ignem , praeterea alia tela inge-
 runt . nostri primo resistere : deinde , ubi unae , at-
 que alterae scalae comminutae , qui supersteterant
 afflicti sunt : ceteri , ^{et} quo modo potuerunt , pauci
 integri , magna pars confecti uulneribus , abeunt .
 denique utrimque proelium nox diremit . Metellus
 postquam uidet frustra inceptum , neque opidum
 capi , neque Iugurtham , nisi ex insidijs , aut suo lo-
 co pugnam facere , & iam aestatem exactam esse ,
 ab Zama discedit ; & in ijs urbibus , quae ab re-
 ge defecerant , satisq. munitae loco , aut moeni-
 bus erant , praesidia imponit : ceterum exerci-
 tum in prouincia , quae proxima est Numidiae ,
 hiemandi gratia collocat . neque id tempus ex alio-
 rum more quieti , aut luxuriae concedit , sed , quo-
 niam armis bellum parum procedebat , insidias
 regi per amicos tendere , & eorum perfidia pro
 armis uti parat . igitur Bomilcarem , qui Ro-
 mae cum Iugurtha fuerat , & inde , uadibus datis

de Massiuæ nece, clam iudicium fugerat, quod ei per maximam amicitiam maxima copia fallendi erat, multis pollicitationibus aggredditur; ac primo efficit, uti ad se colloquendi gratia occultus ueniat: deinde, fide data, si Iugurtham uiuum, aut necatum sibi tradidisset, fore, ut illi senatus impunitatem, & sua omnia concederet, facile Numidæ persuadet, cum ingenio infido, tum metuenti, ne, si pax cum Romanis fieret, ipse per condiciones ad supplicium traderetur. is, ubi primum opportunum fuit, Iugurtham anxium, ac miserantem fortunas suas accedit; monet, atque lacrymans obtestatur, uti aliquando sibi, liberisque, et genti Numidarum, optime merita, prouideat: omnibus proelijs sese uictos, agrum uastatum, multos mortales captos, occisos, regni opes comminutas esse; satis saepe iam & uirtutem militum, & fortunam tentatam: caueat, ne, illo cunctante, Numidæ sibi consulant. His, atque talibus alijs ad deditioem animum regis impellit, mittuntur ad imperatorem legati, qui Iugurtham imperata facturum dicerent, ac sine ulla pactione sese, regnumq. suum in illius fidem tradere. Metellus prope cunctos senatorij ordinis ex hibernis accersiri iubet: eorum, atque aliorum, quos idoneos ducebat, consilium habet. ita more maiorum, ex consilij decreto, per legatos Iugurthæ imperat, argenti pondo ducenta millia, elephantos omnes, equorum, et armorum aliquantulum. Quæ postquam sine

sine mora facta sunt, iubet omnes perfugas uin-
 ctos adduci. eorum magna pars, uti iussum erat,
 adducti: pauci, cum primum deditio coepit, ad re-
 gem Bocchum in Mauritaniam abierant. Igitur
 Iugurtha, ubi armis, uirisque, & pecunia spolia-
 tus est, cum ipse ad imperandum Tishum uocaretur,
 rursus coepit flectere animum suum, & ex
 mala cōscientia digna timere. denique, multis die-
 bus per dubitationem consumptis, cum modo tae-
 dio rerum aduersarum omnia bello potiora duce-
 ret; interdum secum ipse reputaret, quam grauis
 casus in seruitium ex regno foret; multis, ma-
 gnisq. praesidijs nequidquam perditis, de integro
 bellum sumit. et Romae senatus, de prouincijs con-
 sultus, Numidiam Metello decreuerat. Per idem
 tempus Uticæ forte C. Mario, per hostias dijs sup-
 plicanti, magna, atque mirabilia portendi haru-
 spex dixerat: proinde, quae animo agitabat, fretus
 dijs ageret: fortunam quam saepissime experire-
 tur: cuncta prospere euentura. at illi iam antea
 consulatus ingens cupido exagitabat: ad quem ca-
 piendum, praeter uetustatem familiae, alia omnia
 abunde erant, industria, probitas, militiae ma-
 gna scientia, animus belli ingens, domi modi-
 cus, libidinis, & diuitiarum uictor, tantummo-
 do gloriae auidus. sed is natus, & per omnem
 pueritiam Arpini alitus, ubi primum aetas mili-
 tiae patiens fuit, stipendijs faciundis, non Graeca
 facundia, neque urbanis munditijs, sese exercuit:

Thysdrū
 Pl.
 Tishum q.
 Cic. ad Poth.
 Numidijs ad
 imperandū, ut
 ad praesidiū
 puer. sic eni
 multique liq
 bantur.
 Plutarchus
 C. Marius, ob-
 tenta iam missi-
 one Romae, ad
 praesidiū consula-
 ti proficiscitur.

Scipionis de spe. ex Plutar. et Valerio.

B E L L V M

Trib. milit. ad
Rufi, abis Co-
ni. Ase.
fuit
Tri. pl.
ope. M. l.
aud. l. h. m. e.
r. u. l. e. m. p. u. b. l. i. c. i.
r. e. p. u. b. l. i. c. i. s. t. e. r. m. i. n. i. s.
e. t. u. d. e. m. d. e. i. d. e.
p. r. a. e. c. e. p. t. u. m. a. d. i. l. i. t. a. t. e. m.
p. l. e. b. i. s. F. u. i. t. p. a. r. t. e. m.
p. r. a. e. c. e. p. t. u. m. e. t. s. e. p. t. i. m.
e. s. t. H. i. s. p. a. n. i. a. n.

ita inter artes bonas integrum ingenium breui ad-
oleuit . ergo ubi primum tribunatum militum a po-
pulo petit, plerisque faciem eius ignorantibus fa-
cile notus per omnes tribus declaratur . deinde ab
eo magistratu alium post alium sibi peperit : sem-
perq. in potestatibus eo modo agitabat , ut am-
pliore , quam gerebat , dignus haberetur . tamen
is ad id locorum talis uir (nam postea ambitione
praeceptus datus est) consulatum appetere non aude-
bat . etiam tum alios magistratus plebes , consula-
tum nobilitas inter se per manus tradebat . no-
uus nemo tam clarus , neque tam egregius factis
erat , quin is indignus illo honore , & quasi pollu-
tus haberetur . igitur , ubi Marius haruspici dicta
eodem , quo cupido animi hortabatur , intendere
uidet , ab Metello petendi gratia missionem rogat :
cui quamquam uirtus , gloria , atque alia optan-
da bonis superabant , tamen inerat contemptor
animus , & superbia , commune nobilitatis ma-
lum . itaque primum commotus insolita re , mi-
rari eius consilium , & quasi per amicitiam mone-
re , ne tam praua inciperet , neu super fortunam
animum gereret : non omnia omnibus cupienda es-
se : debere illi res suas satis placere : postremo ca-
ueret id petere a populo R. quod illi iure negare-
tur . postquam haec , atque alia talia dixit , neque
animus Marij flectitur ; respondit , ubi primum po-
tuisset per negotia publica , facturum sese , quae
peteret . ac postea saepius eadem postulanti fertur
dixisse,

Consulatus:

dixisse, ne festinaret abire: satis mature illum cum filio suo consulatum petiturum. is eo tempore contubernio patris ibidem militabat, annos natus circiter xx. quae res Marium cum pro honore, quem affectabat, tum contra Metellum uehementer accenderat. ita cupidine, atque ira, pessimis consultoribus, grassari: neque facto ullo, neque dicto abstinere, quod modo ambitiosum foret: milites, quibus in hibernis praeerat, laxiore imperio, quam antea, habere: apud negotiatores, quorum magna multitudo Vticae erat, criminose simul ac magnifice de bello loqui: dimidia pars exercitus si sibi permitteretur, paucis diebus Iugurtham in catenis habiturum: ab imperatore consulto bellum trahi; quod homo inanis, & regiae superbiae, imperio nimis gauderet. quae omnia illis eo firmiora uidebantur, quod diuturnitate belli res familiares corruperant: & animo cupienti nihil satis festinatur. Erat praeterea in exercitu nostro Numida quidam, nomine Gauda, Manastabalis filius, Massanisae nepos, quem Micipsa testamento secundum heredem scripserat, morbis confectus, & ob eam causam mente paullulum imminuta. cui Metellus petenti regum more, ut sellam iuxta poneret, item postea custodiae causa turmam equitum Romanorum, utrumque negauerat: honorem, quod eorum modo foret, quos populus R. reges appellauisset; praesidium, quod contumeliosum in eos foret, si equites Ro-

mani, satellites Numidæ traderentur. hunc Marius anxium aggreditur, atque hortatur, ut contumeliarum in imperatorem cum suo auxilio poenas petat: hominem ab morbo animo parum ualido secunda oratione extollit: illum regem, ingentem uirum, Massanisæ nepotem esse: si Iugurtha captus, aut occisus foret, imperium Numidiæ sine mora habiturum: id adeo mature posse euenire, si ipse consul ad id bellum missus foret. itaque & illum, & equites Romanos, milites, & negotiatores, alios ipse, plerosque spes pacis impellit, uti Romam ad suos necessarios aspere in Metellum de bello scribant, Marium imperatorem poscant. sic a multis illi mortalibus honestissima suffragatione consulatus petebatur. simul ea tempestate plebes, nobilitate fusa, per legem Mamiliam novos extollebat. ita Mario cuncta procedere. Interim Iugurtha, postquam, ommissa deditione, bellum incipit, cum magna cura parare omnia, festinare, cogere exercitum: ciuitates, quæ ab se defecerant, formidine, aut ostentando præmia affectare: communire suos locos: arma, tela, aliaque, quæ spe pacis amiserat, rescicere, aut comercari: seruitia Romanorum allicere, & eos ipsos, qui in præsidij erant, pecunia tentare: prorsus nihil intactum, neque quietum pati: cuncta agitare. Igitur Vaccenses, quo Metellus initio, Iugurtha pacificante, præsidium imposuerat, fatigati regis supplicijs, neque antea uoluntate alienati, principes ciuitatis

48:

Vagin. f.

tis inter se coniurant : (nam uulgus , uti plerūque
 solet , & maxime Numidarum , ingenio mobili ,
 seditiosum , atque discordiosum erat , cupidum no-
 uarum rerum , quieti & otio aduersum) dein ,
 compositis inter se rebus , in diem tertium consti-
 tuunt , quod is festus celebratusq. per omnē Afri-
 cam ludum & lasciuiam magis , quam formidi-
 nem , ostentabat . sed , ubi tempus fuit , centurio-
 nes , tribunosq. militares , & ipsum praefectum
 opidi T. Turpiliū Silanum , alius alium domos
 suos inuitant : eos omnes , praeter Turpiliū , in-
 ter epulas obruncant : postea milites palantes ,
 inermos , quippe in tali die , & sine imperio , aggre-
 diuntur . idem plebes facit , pars edocti ab nobilita-
 te , alij studio talium rerum incitati , queis acta ,
 consiliumq. ignorantibus tumultus ipse , & res no-
 uae satis placebant . Romani milites , percussi im-
 prouiso metu , incerti , ignariq. quid potissimum fa-
 cerent , trepidare . arcem opidi , ubi signa , &
 scuta erant , praesidium hostium , portae ante
 clausae fugam prohibebant . ad hoc mulieres , pue-
 riq. pro tectis aedificiorum saxa , & alia , quae
 locus praebat , certatim mittere . ita neque caue-
 ri anceps malum , neque a fortissimis infirmissi-
 mo generi resisti posse : iuxta boni , malique , stre-
 nui , & imbecilles multi obruncari . in ea tanta
 asperitate , saeuissimis Numidis , & opido undi-
 que clauso , Turpilius praefectus unus ex omnibus
 Italicis profugit intactus . id misericordia ne hospi-
 tis ,

tis, an passione, an casu ita euenerit, parum com-
 perimus: nisi, quod illi in tanto malo turpis uita
 integra fama potior fuit, improbus instabilisq.
 uidetur. Metellus, postquam de rebus Vagge actis
 comperit, paullisper maestus e conspectu abit: de-
 inde, ubi ira, & aegritudo permixta sunt, cum ma-
 xima cura ultum ire iniurias festinat. legionem,
 cum qua hiemabat, & quam plurimos potest Nu-
 midas equites pariter cum occasu solis expeditos e-
 ducit: & postera die circiter horam tertiam per-
 uenit in quandam planitiem, locis paullo superfo-
 ribus circumuentam. ibi milites fessos itineris ma-
 gnitudine, & iam abnuentes omnia, docet opidum
 Vagum non amplius mille passuum abesse: dece-
 re illos reliquum laborem aequo animo pati, dum
 prociuibus suis, uiris fortissimis, atque miserrimis,
 poenas caperent. praeterea praedam benigne
 ostentat. sic animis eorum arrebtis, equites in pri-
 mo latere, pedites quamartissime pergere, & si-
 milia. Arceos gna occultare iubet. Vagenses ubi animaduerte-
 re ad se uorsum exercitum pergere, primo, uti res
 erat, Metellum esse rati portas clausere: deinde,
 ubi neque agros uastari, & eos, qui primi aderant,
 Numidas equites nident; rursus. Iugurtham ar-
 bitrati, cum magno gaudio obuij procedunt. equi-
 tes peditesque, repente signo dato, alij uulgum ef-
 fusum opido caedere: alij ad portas festinare: pars
 turre capere: ira, atque spes praedae amplius,
 quam lassitudo, posse. ita V accenses biduum modo

Iphicrates ad-
 uersus eos
 quos suscipit
 habebat. eius
 Frontinus lib.
 4. cap. ult.
 P. S. Strabon. 7.
 Canon. 7.
 Marcius Cly-
 pator D. G. i. nobis
 Apollonius. Han-
 nibal. Arcades
 aduersus Metel-
 lus. 7. Fronti-
 nus cap. i. lib. 3.

ex perfidia laetati : ciuitas magna, atque opulens
 poenae cuncta, aut praedae fuit. Turpilius, quem
 praefectum opidi unum ex omnibus profugisse su-
 pra ostendimus, iussus a Metello causam dicere,
 postquam sese parum expurgat, condemnatus, uer-
 beratusq. poenas capite soluit, nam is ciuis ex La-
tio erat. Per idem tempus Bomilcar, cuius impul-
 su Iugurtha deditionem, quam metu deseruit, in-
 ceperat, suspectus regi, & ipse eum suspiciens, no-
 uas res cupere : ad perniciem eius dolum quaerere :
 diu noctuq. fatigare animum. denique, omnia ten-
 tando, socium sibi adiungit Nabdalsam, homi-
 nem nobilem, magis opibus clarum, acceptumq.
 popularibus suis : qui plerumque seorsum ab re-
 ge exercitum ductare, & omnes res exsequi soli-
 tus erat, quae Iugurthae fesso, aut maioribus ad-
 stricto superauerant : ex quo illi gloria, opesque
 inuentae. igitur utriusque consilio dies insidijs sta-
 tuitur : cetera, uti res posceret, ex tempore para-
 ri placuit. Nabdalsa ad exercitum profectus,
 quem inter hiberna Romanorum iussus habebat, ne
 ager inultis hostibus uastaretur. is postquam, ma-
 gnitudine facinoris percussus, ad tempus non uenit ;
 metusq. rem impediabat ; Bomilcar simul cupidus
 incepta patrandi, & timore socij anxius, ne, omis-
 so uetere consilio, nouum quaereret ; litteras ad
 eum per homines fideles mittit : in quibus mollitiem,
 socordiamq. uiri accusare : testari deos, per quos iu-
 rasset : monere, ne praemia Metelli in pestem suam

*De Turpilij in-
 no cuncta post
 metellum cognita
 et. Iugurtha.*

magis

conuerteret: Iugurthae exitium adesse: ceterum,
sua ne, an uirtute Metelli periret, id modo agita-
ri: proinde reputaret cum animo suo, praemia,
an cruciatum mallet. sed cum eae litterae allatae,
forte Nabdalsa, exercito corpore fessus, in lecto
quiescebat: ubi, cognitis Bomilcaris uerbis, pri-
mo cura eum, deinde, uti aegrum animum solet,
somnus cepit. erat ei Numida quidam negotio-
rum curator fidus, acceptusque, & omnium con-
siliorum, nisi nouissimi, particeps. qui postquam
allatas litteras audiuit; ex consuetudine ratus o-
pera, aut ingenio suo opus esse, in tabernaculum
introiuit; &, dormiente illo, epistolam, super ca-
put in puluino temere positam, sumit, ac perlegit;
dein propere, cognitis insidijs, ad regem pergit.
Nabdalsa, post paullo experrectus, ubi neque epi-
stolam reperit, & rem omnem, uti acta erat, ex
perfugis cognouit; primo indicem persequi cona-
tus; postquam id frustra fuit, Iugurtham placan-
di gratia accedit: dicit, quae ipse parauisset face-
re, perfidia clientis sui praeuenta: lacrymans ob-
testatur per amicitiam, perq. sua antea fideliter
acta, ne super tali scelere suspectum sese haberet.
Ad ea rex aliter, atque animo gerebat, placide re-
spondit. Bomilcare, alijsq. multis, quos socios
insidiarum cognouerat, interfecit, iram oppres-
serat, ne qua ex eo negotio seditio oriretur. ne-
que post id locorum Iugurthae dies, aut nox ulla
quieta fuit: neque loco, neque mortali cuiquam,
aut

aut tempori satis credere : ciues , hostesq. iuxta
 metuere : circumspicere omnia , & omni strepitu
 pauescere : alio , atque alio loco saepe contra decus
 regium noctu requiescere : interdum somno exci-
 tus , arreptis armis tumultum facere : ita formidi-
 ne , quasi uacordia , exagitari . Igitur Metellus ,
 ubi de casu Bomilcaris , & indicio patefacto ex per-
 fugis cognouit , rursus tamquam ad integrum bel-
 lum cuncta parat , festinatque . Marium , fatigan-
 tem de profectioe , simul & inuitum , et offensum ,
 sibi parum idoneum ratus , domũ dimittit . & Ro-
 mae plebes , litteris , quae de Metello ac Mario mis-
 sae erant , cognitis , uolenti animo de ambobus ac-
 ceperant . imperatori nobilitas , quae antea decori
 fuerat , inuidiae esse : at illi alteri generis humilitas
 fauorem addiderat : ceterum in utroque magis stu-
 dia partium , quam bona , aut mala sua , modera-
 ri . praeterea seditiosi magistratus uulgus exagi-
 tare , Metellum omnibus concionibus capitis arces-
 sere , Marij uirtutem in maius celebrare . denique
 plebes sic accensa , uti opifices , agrestesq. omnes ,
quorum res , fidesq. in manibus sitae erant , re-
 lictis operibus frequentarent Marium , & sua ne-
 cessaria post illius honorem ducerent . ita percul-
 sa nobilitate , post multas tempestates nouo homi-
 ni consulatus mandatur : & postea populus a tri-
 bunopl. L. Manlio Mantino rogatus , quem uellet
 cum Iugurtha bellum gerere , frequens Marium
 iussit . sed senatus paullo ante Metello Numidiam

Marius quatuor
 dies ex Africa
 Romam uenit.
 Plutar.

Adolphi
 anno 1506
 foras autem
 legendi, rix,
 s. p. q. i. a. m.
 l. u. a. e. r. a. t.

decreuerat . ea res frustra fuit . Eodem tempore Iugurtha , amissis amicis , quorum plerosque ipse necauerat , ceteri formidine , pars ad Romanos , alij ad regem Bocchum profugerant ; cū neque bellum geri sine administris posset , & nouorū fidem in tanta perfidia ueterum experiri periculosum duceret , uariis incertusq. agitabatur : neque illi res , neque consilium , aut quisquam hominum satis placebat : itinera , praefectosq. in dies mutare : modo aduersum hostes , interdum in solitudines pergere : saepe in fuga , ac post paullo spem in armis habere : dubitare , uirtuti , an fidei popularium minus crederet . ita , quocumque intenderat , res aduersae erant . Sed inter eas moras repente sese Metellus cum exercitu ostendit . Numidae ab Iugurtha pro tempore parati , instructiq. sunt : deinde proeliū incipitur . qua in parte rex pugnae adsuit , ibi aliquandiu certatum : ceteri omnes eius milites primo congressu pulsī , fugatique : Romani signorum , & armorum , & aliquanto numero hostium potiti . nam ferme Numidas in omnibus proelijs magis pedes , quam arma , tutati sunt . Ea fuga Iugurtha impensius modo rebus suis diffidens , cum perfugis , & parte equitatus in solitudines , dein Thalam peruenit , in opidum magnū , & opulentum : ibiq. plerique thesauri , filiorum eius multus pueritiae cultus erat . quae postquam Metello comperta sunt ; quamquam inter Thalam , flumenq. proximum , in spatio millium quin-

quinquaginta, loca arida, atque uasta esse cogno-
 uerat; tamen spe patrandi belli, si eius opidi po-
 titus foret, omnes asperitates superuadere, ac na-
 turam etiam uincere aggreditur. igitur omnia iu-
 menta sarcinis leuari iubet, nisi frumento die-
 rum x; ceterum utres modo, & alia aquae ido-
 nea portari. praeterea conquirat ex agris quam-
 plurimum potest domiti pecoris: eoq. imponit ua-
 sa cuiusque modi, pleraque lignea, collecta ex tu-
 gurijs Numidarum. ad hoc finitimis imperat, qui
 se post regis fugam Metello dediderant, quamplu-
 rimum quisque aquae portaret: diem, locumque,
 ubi praesto forent, praedicat. ipse ex flumine, quam
 proximam opido aquam esse supra diximus, iu-
 menta onerat. eo modo instructus ad Thalam pro-
 ficiscitur. deinde ubi ad id loci uentum, quo Numi-
 dis praeceperat; & castra posita, munitaque
 sunt: tanta repente caelo missa uis aquae dicitur,
 ut ea modo exercitui satis superq. foret. praeterea
 commeatus spe amplior: quia Numidae, sicuti
 plerique in noua deditioe, officia intenderant. cete-
 rum milites religione pluuia magis usi; eaq. res
 multum animis eorum addiderat. nam rati sese
 dijs immortalibus curae esse. deinde postero die, co-
 tra opinionem Iugurthae, ad Thalam perueniunt.
 opidani, qui se locorum asperitate munitos credi-
 derant, magna atque insolita re perculsi, nihilo
 segnus bellum parare: idem nostri facere. Sed rex
 nihil iam Metello in segetum credens, quippe qui
 omnia

sequitur

X. 100

omnia arma, tela, locos, tempora, denique natura ipsam, ceteris imperitantem, industria uicerat, cum liberis, & magna parte pecuniae ex opido noctu profugit; neque postea in ullo loco amplius una die, aut una nocte moratus. simulabat sese negotij gratia properare; ceterum proditionem timebat, quam uitare posse celeritate putabat: nam talia consilia per otium ex opportunitate capi. At Metellus ubi opidanos proelio intentos, simul opidum & operibus, & loco munitum uidet, uallo, fossaq. moenia circumuenit: deinde iubet locis ex copia maxime idoneis uineas agere, superq. aggerem iacere, & super aggerem impositis turribus opus & ministros tutari. contra haec opidani festinare, parare, prorsus ab utrisque nihil reliquum fieri. denique Romani, multo ante labore, proelijsq. fatigati, post dies quadraginta, quameo uentum erat, opido modo positi: praeda omnis a perfugis corrupta est. hi postquam murum arietibus feriri, resq. suas afflitas uident, aurum, argentumque, & alia, quae prima ducuntur, domum regiam comportant: ibi uino & epulis onerati, illaque, & domum, & semet igni corrumpunt: & quas uicti ab hostibus poenas metuerant, eas ipsi uolentes pependere. sed pariter cum capta Thala legati ex opido Lepti ad Metellum uenerant, orantes uti praesidium, praefectumque eo mitteret: Hamilcarem quendam, hominem nobilem, factiosum, nouis rebus studere

ri

v. j. l. l. a.

Hamilcarem
 quendam

Hamilcarem
 quendam

studere, aduersum quem neque imperia magistra-
 tuum, neque leges ualerent: id ni festinaret, in
 summo periculo suam salutem, illorum socios fo-
 re. nam Leptitani iam inde a principio belli Iu-
 gurthini ad Bestiam consulem, & postea Romam
 miserant, amicitiam, societatemq. rogatum. de-
 inde, ubi ea impetrata fuere, semper boni, fide-
 lesq. mansere, & cuncta Bestia, Albino, Me-
 telloq. imperata gnauiter fecerant: itaque ab im-
 peratore facile, quae petebant, adepti. Missae
 eo cohortes Ligurum quattuor, & C. Annius
 praefectus. Id opidum ab Sidonijs conditum est,
 quos accepimus profugos ob discordias ciuiles, na-
 uibus in eos locos uenisse: ceterum situm inter duas
 Syrtes: quibus nomen ex re inditum. nam duo
 sunt sinus prope in extrema Africa, impares ma-
 gnitudine, pari natura: quorum proxima terrae
 praealta sunt; cetera, uti fors tulit, ~~alta~~ alia
 in tempestate uadosa. nam ubi mare magnum esse,
 & saeuire coepit uentis, limum, arenamque, &
 saxa ingentia fluctus trahunt: ita facies locorum
 cum uentis simul mutatur: Syrtes ab tractu nomi-
 natae. eius ciuitatis lingua modo conuersa conu-
 bio Numidarum: legum, cultusq. pleraque Sidoni-
 ca: quae eo facilius retinebant, quod procul ab im-
 perio regis aetatem agebant. inter illos, & fre-
 quentem Numidiam multi, uastiq. loci erant.
 Sed, quoniam in has regiones per Leptitanorum
 negotia uenimus, non indignum uidetur, egre-

I gium,

i. d. d. d.
 2. d. d. d.
 3. d. d. d.

a
n

Lucan. lib. 9.
 Polyb. lib. 2.
 Strab. lib. 5.
 alia lib. 2.

gium, atque memorabile facinus duorum Carthaginiensium memorare. eam rem nos locus admonuit. Qua tempestate Carthaginenses pleraeque Africae imperitabant, Cyrenenses quoque magni, atque opulenti fuere. ager in medio arenosus una specie: neque flumen, neque mons erat, qui fines eorum discerneret. quae res eos in magno diuturnoq. bello inter se habuit. postquam utrimque legiones, item classes saepe fusae, fugataeque, & alteri alteros aliquantum attriuerant, ueriti ne mox uictos, uictoresq. defessos alius aggrediretur, per indutias sponsonem faciunt, uti certo die legati domo profiscerentur: quo in loco inter se obuij fuissent, is communis utriusque populi finis haberetur. igitur Carthagine duo fratres missi, quibus nomen Philaenis erat, maturauere iter pergere: Cyrenenses tardius iere. id socordia ne, an casu acciderit, parum cognoui. ceterum solet in illis locis tempestas haud secus, atque in mari, retinere. nam, ubi per loca aequalia, & nuda gignentium uentus coortus arenam humo excitauit, ea magna ui agitata, ora oculosq. implere solet, ita, prospectu impedito, morari iter. postquam Cyrenenses aliquanto posteriores sese uident, & ob rem corruptam domi poenas metuunt; criminari Carthaginenses ante tempus domo digressos; conturbare rem; denique omnia malle, quam uicti abire. sed cum Poeni aliam condicionem, tantummodo aequam, peterent; Graeci optionem Carthaginensibus

Anna. lib. 1.
 Valer. lib. 5.
 cap. 6.

751

niensibus faciunt ; ut uel illi , quos fines populo suo peterent , ibi uiui obruerentur ; uel eadem conditione sese , quem in locum uellent , processuros .

Philaeni , conditione probata , seq. , uitamq. suam reip. condonauere : ita uiui obruti . Carthaginenses in eo loco Philaenis fratribus aras consecrante : alijq. illis domi honores instituti . nunc ad rem redeo .

Iugurtha postquã , amissa Thala , nihil satis firmum contra Metellum putat ; per magnas solitudines cum paucis profectus , peruenit ad Gertos , genus hominum ferum , incultumque , & eo tempore ignarum nominis Romani . eorum multitudinem in unum cogit : ac paulatim consuefacit ordines habere , signa sequi , imperium obseruare , item alia militaria facere . praeterea regis Bocchi proximos magnis muneribus , & maioribus promissis ad studium sui perlicit : queis adiutoribus regem aggressus , impellit , uti aduersum Romanos bellum suscipiat . id ea gratia facilius , procliuiusq. fuit , quod Bocchus initio huiusce belli legatos Romanam miserat , foedus , & amicitiam petitur . quam rem opportunissimam incepto bello pauci impediuerant ; caeci auaritia , queis omnia honesta , atque inhonesta uendere mos erat . etiam antea Iugurthae filia Boccho nupserat . uerum ea necessitudo apud Numidas , Maurosq. leuis ducitur : quia singuli pro opibus , quisque quamplurimas uxores , denas alij , alij plures habent ; sed reges eo amplius . ita animus multitudine distrabi-

tur: nullam pro socia obtinet: pariter omnes uiles sunt. Igitur in locum ambobus placitum exercitus conueniunt: ibi, fide datâ, & accepta, Iugurtha Bocchi animum oratione accendit: Romanos iniustos, profunda auaritia, communes omnium hostes esse: eandem illos causam belli cum Boccho habere, quam secum, & cum alijs gentibus, libidine imperitandi, queis omnia regna aduersa sunt: tum sese, paullo ante Carthaginenses, item regem Persen, post, uti quisque opulentissimus uideatur, ita Romanis hostem fore. His, atque alijs talibus dictis, ad Cirtham opidum iter constituunt: quod ibi Q. Metellus praedâ, captiuosq. & impedimenta locauerat. ita Iugurtha ratus, aut, capta urbe, pretium fore; aut, si Romanus auxilio suis uenisset, proelio sese certaturos. nam callidus id modo festinabat, Bocchi pacem imminuere; ne, moras agitando, aliud, quam bellum, mallet. Imperator postquam de regum societate cognouit, non temere, neque uti saepe iam uicto Iugurtha consueuerat, omnibus locis pugnandi copiam facit; ceterum, haud procul ab Cirtha castris munitis, reges opperitur, melius esse ratus, cognitis Mauris, quoniam is nouus hostis accesserat, ex commodo pugnam facere. Interim Roma per litteras certior fit, prouinciam Numidiam Mario datam. nam consulem factum, antea acceperat. quibus rebus supra bonum, atque honestum percussus; neque lacrymas tenere, neque mo-

derari

Operam
11

derari linguam: uir egregius in alijs artibus, nimis molliter aegritudinem pati. quam rem alij in superbiam uortebant: alij bonum ingenium contumelia accensum esse: multi, quod iam parta uictoria ex manibus eriperetur: nobis satis cognitum est, illum magis honore Marij, quam iniuria sua excruciatum; neque tam anxie laturum fuisse, si adempta prouincia alij, quam Mario, traderetur. Igitur eo dolore impeditus, & quia stultitiae uidebatur, alienam rem periculo suo curare, legatos ad Bocchum mittit, postulatum, ne sine causa hostis populo R. fieret: habere eum magnam copiam societatis, amicitiaeque coniungendae, quae potior bello esset: quamquam opibus suis confideret, tamen non debere incerta pro certis mutare: omne bellum sumi facile, ceterum aegerrime desinere: non in eiusdem potestate initium eius, & finem esse: incipere cuius etiam ignauo licere; deponi, cum uictores uelint: proinde sibi, regnoque consuleret: ne uolentes res suas cum Iugurthae perditis misceret. Ad ea rex satis placide uerba facit: sese pacem cupere, sed Iugurthae fortunarum misereri: si eadem illi copia fieret, omnia conuentura. Rursus imperator, contra postulata Bocchi, nuncios mittit. ille probare partim, alia abnuere. eo modo saepe ab utroque missis, remissisq. nuncijs, tempus procedere, & ex Metelli uoluntate bellum intactum trahi. At Marius, ut supra diximus, cupientissima plebe con-

simile quiddam
notat Plutarchus
in Hannibale quod
e multis causis
dehinc uenit
uolenti uolenti.

sul factus, postquam ei prouinciam Numidiam
 populus iussit, antea iam infestus nobilitati, tum
 uero multus, atque ferox instare: singulos modo,
 modo uniuersos laedere: dictitare, sese consulatum
 ex uictis illis spolia cepisse: alia praeterea magnifi-
 ca pro se, & illis dolentia: interim, quae bello opus
 erant, prima habere: postulare legionibus supple-
 mentum: auxilia a populis, & regibus, socijsq:
 arcessere: praeterea ex Latio fortissimum quem-
 que, plerosque militiae, paucos fama cognitos ac-
 cire, & ambiendo cogere homines emeritis stipen-
 dijs secum proficisci. neque illi senatus, quamquam
 aduersus erat, de ullo negotio abnuere audebat:
 ceterum supplementum etiam laetus decreuerat:
 quia, neque plebe militiam uolente, putabatur
 Marius aut belli usum, aut studia uulgi amissu-
 rus: sed ea res frustra sperata. tanta libido cum
 Mario eundi plerosque inuaserat. sese quisque prae-
 da locupletem fore, uictorem domum rediturum,
 alia huiuscemodi animis trahabant: & eos non
 paullum oratione sua Marius arreuerat. nam post
 quam, omnibus, quae postulauerat, decretis, mili-
 tes scribere uult; hortandi causa, simul & nobi-
 litatem, uti consueuerat, exagitandi, concionem
 populi aduocauit: deinde hoc modo disseruit. Scio
 ego, Quirites, plerosque non iisdem artibus impe-
 riu a uobis petere, et, postquam adepti sunt, gere-
 re: primo industrios, supplices, modicos esse, dehinc
 per ignauiam, & superbiam aetatem agere. sed
 mihi

Numid: & in alius
 muros a se a-
 milibus.

mibi contra uidetur: nam, quo uniuersa resp. pluris est, quam consulatus, aut praetura, eo maiore cura illam administrari, quam haec peti debere. ne que me fallit, quantum cum uestro maximo beneficio negotij sustineam. bellum parare simul & aerario parcere; cogere ad militiam eos, quos nolis offendere; domi, forisq. omnia curare; & ea agere inter inuidos, occurrentes, factiosos; opinione, Quirites, asperius est. Ad hoc, alij si deliquere, uetus nobilitas, maiorum fortia facta, cognatorum & affinis opes, multae clientelae, omnia haec praesidio adsunt: mihi spes omnes in memet sitae: quas necesse est et uirtute, et innocentia tutari: nam alia infirma sunt. Et illud intelligo, Quirites, omnium ora in me conuersa esse; aequos, bonosq. fauere: quippe mea benefacta reip. procedunt: nobilitatem inuadendi me quaerere locum. quo mihi acrius admitendum est, uti neque uos capiamini, & illi frustra sint. ita ad hoc aetatis a pueritia fui, ut omnes labores, pericula consueua habeam. quae ante uestra beneficia gratuito faciebam, ea uti, accepta mercede, deseram, non est consilium, Quirites. Illis difficile est in potestatibus temperare, qui per ambitione sese probos simulauerunt: mihi, qui omne aetatem in optimis artibus egi, bene facere iam ex consuetudine in naturam uertit. Bellum me gere cum Iugurtha iussistis: quam rem nobilitas aegerrime tulit. quaeso, reputate cum animis uestris, num id mutari melius sit, si quem ex illo globo no-

difficultas rei.

alij parata alij alij quos se defendunt, si quid liquerit. sibi simile

Egrediente, et odium nobilitatis.

Gratis bene faciebat, ergo nullo modo accepit. promissio.

Quid inter se et nobilitate intersit.

Nemo melius bellum gerit, quam me.

Φημι πολυχρόνιον μέγιστον μείναι φησὶ κείνου
 τούτου ἀνδρώποιοι λέγουσιν φησὶ δὲ
 Euenit cupido Arist. 3° etc.

innant; ita hos petunt, quasi honeste uixerint. nãe illi falsi sunt, qui diuersissimas res pariter expectant, ignauiae uoluptatem, & praemia uirtutis. Atque etiam cum apud uos, aut in senatu uerba faciunt, pleraque oratione maiores suos extollunt; eorum fortia facta memorando clariorese sese putant: quod contra est. nam, quanto uita illorum praeclarius, tanto horum socordia flagitiosior. & profecto ita se res habet. maiorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala in occulto patitur. Huiusce rei ego inopiam patior, Quirites. uerum id, quod multo praeclarius est, meamet facta mihi dicere licet. nunc uidete, quam iniqui sint. quod ex aliena uirtute sibi arrogat, id mihi ex mea non concedunt: scilicet quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas est: quam certe peperisse, quam acceptam corrupisse, melius est. Equidem ego non ignoro, si iam mihi respondere uelint, abunde illis facundam, & compositam orationem fore. sed in maximo uestro beneficio, cum omnibus locis me, uosque maledictis lacerent, non placuit reticere: ne quis modestiam in conscientiam duceret. nam me quidem, ex animi mei sententia, laedere nulla oratio potest. quippe uera, necesse est, bene praedicet: falsam uita, moresque mei superant. sed quoniam uestra consilia accusantur, qui mihi summum honorem, & maximum negotium imposuistis: etiam atque etiam reputate, num eorum paenitendum sit.

Non

Non possum, fidei caussa, imagines, neque triumphos, aut consulatus maiorum meorum ostentare; at, si res postulet, hastas, uexillum, phalaras, alia militaria dona, praeterea cicatrices aduerso corpore. haec sunt meae imagines, haec mea nobilitas, non hereditate relicta, ut illa illis, sed quae ego plurimis meis laboribus, et periculis quae sui. Non sunt composita uerba mea: parui id facio: ipsa se uirtus satis ostendit: illis artificio opus est, ut turpia facta oratione tegant. Neque litteras Graecas didici. parum placebat eas discere, quippe quae ad uirtutem doctoribus nihil profuerunt. at illa multo optima reip. doctus sum, hostem ferire, praesidia agitare, nihil metuere, nisi turpem famam; hiemem, & aestatem iuxta pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam, & laborem tolerare. his ego praeceptis milites hortabor: neque illos arte colam, me opulenter; neque gloriam meam, laborem illorum faciam. hoc est utile, hoc ciuile imperium. namque, cum tute per mollitiem agas, exercitum supplicio cogere, id est dominum esse, non imperatorem. haec, atque alia maiores uestri faciendo, seque, & remp. celebrare. queis nobilitas freta, ipsa dissimilis moribus, nos illorum aemulos contemnit; & omnes honores, non ex merito, sed quasi debitos, a uobis repetit. ceterum homines superbissimi procul errant. Maiores eorum omnia, quae licebat, illis reliquere, diuitias, imagines, memoriam sui praeclaram:

lutar.

militum. vidi
in sum a Romani.

κατα μαδιν ελ
νικα, πωλε κατ

προς μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

κατα μαδιν

claram: uirtutem non reliquere: neque poterant: ea sola neque datur dono, neque accipitur. Sordidum me, & incultis moribus aiunt; quia parum scite conuiuium exorno, neque histrionem ullum, neque pluris pretij coquum, quam uillicum, habeo. quae mihi lubet confiteri, Quirites. nam & ex parente meo, & ex alijs sanctis uiris ita accipi, munditias mulieribus, uiris laborem conuenire; omnibusq. bonis oportere plus gloriae, quam diuitiarum esse; arma, non supellectilem, decori esse. Quin ergo, quod iuuat, quod carum aestumât, id semper faciant: ament, potent: ubi adolescentiâ habuere, ibi senectutem agant, in conuiujs, dediti uentri, & turpissimae parti corporis: sudorem, puluerem, & alia talia relinquunt nobis, quibus illa epulis iucundiora sunt. uerum non est ita. nam, ubi se omnibus flagitijs dedecorauere turpissimi uiri, bonorum praemia ereptum eunt. ita iniustissime luxuria, & ignauia, pessimae artes, illis, qui coluere eas, nihil officium, reip. innoxiae cladi sunt. Nunc, quoniam illis, quantum mores mei, non illorum flagitia poscebant, respondi; pauca de re. loquar. Primum omnium de Numidia bonum habetote animum, Quirites: nam, quae ad hoc tempus Iugurtham tutata sunt, omnia remouistis, auaritiam, imperitiam, atque superbiam. deinde exercitus ibi est locorum sciens, sed mehercule magis strenuus, quam felix: nam magna pars eius auaritia, aut temeritate ducum attrita est.

Quamobrem

ditur a P. Rutilio legato. nam Metellus conspe-
 ctum Marij fugerat; ne uideret ea, quae audita
 animus tolerare nequiuerat. Sed consul, expletis le-
 gionibus, cohortibusq. auxiliarijs, in agrum ser-
 tilem, & praeda onustum proficiscitur. omnia ibi
 capta militibus donat: dein castella, & opida na-
 tura, & uiris parum munita aggreditur: proe-
 lia multa, ceterum alia leuia alijs locis facere. in-
 terim noui milites sine metu pugnae adesse: uidere
 fugientes capi, aut occidi; fortissimum quemque
 tutissimum: armis libertatem, patriam, paren-
 tesque, & alia omnia tegi, gloriam, atque diui-
 tias quaeri. sic breui spatio noui, ueteresq. coa-
 luere, & uirtus omnium aequalis facta. At reges
 ubi de aduentu Marij cognouerunt, diuersi in lo-
 cos difficiles abeunt. ita Iugurthae placuerat, spe-
 ranti, mox effusos hostes inuadi posse; Romanos,
 sicuti plerosque, remoto metu laxius, licentiusq.
 futuros. Metellus interea Romam profectus, con-
 tra spem suam laetissimis animis accipitur, plebi,
 patribusq., postquam inuidia decesserat, iuxta ca-
 rus. Sed Marius impigre, prudenterq. suorum,
 & hostium res pariter attendere, cognoscere quid
 boni utrisque, aut contra esset: explorare itinera
 regum, consilia & insidias eorum anteuemire: ni-
 hil apud se remissum, neque apud illos tutum pa-
 ti. itaque & Getulos, & Iugurtham, ex socijs
 nostris praedas agentes, saepe aggressus in itinere
 fuderat, ipsumq. regem haud procul ab opido Cir-

leuia, alia

6.

ingur

Ἰουγούρθῳ τῷ βασιλεὺς τῶν ἀφρικανῶν ἐπέπεσε. ἐν τῷ ποταμῷ
 Ἰουγούρθῳ τῷ βασιλεὺς τῶν ἀφρικανῶν ἐπέπεσε.

re accenditur . eius opidi potiundi Marium maxima cupido inuaserat , cum propter usum belli , tum quia res aspera uidebatur : & Metellus opidum Thalam magnagloria ceperat , haud dissimiliter situm , munitumque : nisi quod apud Thalam non longe a moenibus aliquot fontes erant . Capsenses una modo , atque ea intra opidum iugi aqua , cetera pluuia utebantur . idq. ibi , & in omni Africa , quae procul a mare incultius agebat , eo facilius tolerabatur , quia Numidae plerumque lacte , & ferina uescebantur , neque salem , neque alia gulae irritamenta quaerebant . cibus illis aduersum famem , atque sitim , non libidini , neque luxuriae erat . Igitur consul , omnibus exploratis , credo dijs fretus , (nam contra tantas difficultates consilio satis prouidere non poterat) quippe etiam frumenti inopia tentabatur , quod Numidae pabulo pecoris magis , quam aruo , student , & , quodcumque natum fuerat , iussu regis in loca munita contulerant : ager autem aridus , & frugum uacuus ea tempestate : (nam aestatis extremum erat) tamen pro rei copia satis prouidenter exornat : pecus omne , quod superioribus diebus praedae fuerat , equitibus auxiliarijs agendum attribuit : *A. Manlium* legatum cum cohortibus expeditis ad opidum Laris , ubi stipendium , & commeatum locauerat , ire iubet : dicitq. se praedabundum post paucos dies eodem uenturum . sic incepto suo occultato , pergit ad flumen Thanam . ceterum in
iti-

itinere quotidie pecus exercitui per centurias, item
 turmas aequaliter distribuerat; & ex corijs utres
 uti fierent, curabat: simul & inopiam frumenti
 lenire, & ignavis omnibus, parare, quae mox
 usui forent. denique sexto die, cum ad flumen uen-
 tum est, maxima uis utrium effecta. ibi castris le-
 ni munimento positjs, milites cibum capere, at-
 que, uti simul cum occasu solis egrederentur, pa-
 ratos esse iubet, omnibus abiectis sarcinis, aqua
 modo seque, & iumenta onerare. dein, post-
 quam tempus uisum, castris egreditur: noctemq.
 totam itinere facto confedit. idem proxima facit.
 dein tertia multo ante lucis aduentum peruenit in
 locum tumultosum, a Capsa non amplius duum
 millium interuallo: ibiq. quam occultissime potest,
 cum omnibus copijs opperitur. sed, ubi dies coepit;
 & Numidae, nihil hostile metuentes, multi opi-
 do egressi; repente omnem equitatum, & cum
 his uelocissimos pedites cursu tendere ad Capsam,
 & portas obsidere iubet: deinde ipse intentus
 propere sequi, neque milites praedari sinere,
 quae postquam opidani cognouere; res trepi-
 dae, metus ingens, malum improuisum, ad
 hoc pars ciuium extra moenia in hostium po-
 testate coegere, uti deditionem facerent. cete-
 rum opidum incensum: Numidae puberes inter-
 fekti, alij omnes uenumdati: praeda militibus di-
 uisa. id facinus contra ius belli non auaritia, ne-
 que scelere consulis admissum; sed quia locus Iu-
 gurthae

gurthae opportunus, nobis aditu difficilis; genus ho-
 minum mobile, insidum, ante neque beneficio,
 neque metu coercitum. Postquam tantam rem Ma-
 rius sine ullo suorum incommodo peregit; ma-
 gnus, & clarus antea, maior, atque clarior ha-
 beri coepit: omnia non bene consulta in uirtutem
 trahebantur. milites modesto imperio habiti, si-
 mul & locupletes, ad caelum ferre: Numidae
 magis, quam mortalem, timere: postremo omnes
 socij, atque hostes credere, illi aut mentem diui-
 nam esse, aut deorum nutu cuncta portendi. Sed
 consul, ubi ea res bene euenit, ad alia opida per-
 git: pauca, repugnantibus Numidis, capit: plu-
 ra, deserta propter Capsensium miseras, igni cor-
 rumpit: luctu, atque caede omnia complentur.
 denique multis locis potitus, ac plerisque exerci-
 tu incruento, aliam rem aggreditur, non eadem
 asperitate, qua Capsensium, ceterum haud secus
 difficilem. namque haud longe a flumine Mulucha,
 quod Iugurthae, Bocchij. regnum disiungebat, e-
 rat inter ceteram planitiem mons saxeus, medio-
 cri castello, satis patens, in immensum editus, uno
 per angusto aditu relicto: nam ~~quanti~~ natura, ue-
 lut opere, atque consulto, praeceps. quem locum
 Marius, quod ibi regis thesauri erant, summa
 ui capere intendit: sed ea res forte, quam consilio,
 melius gesta. nam castello uirorum, atque armo-
 rum satis magna uis erat, & frumenti, & fons
 aquae: aggeribus, turribusque, & alijs machina-

praeceps
 erat.
 n
 Iugurthae
 fons aquae.

tionibus locus importunus : iter castellanorum angustum admodum , utrimque praecipuum : uineae cum ingenti periculo frustra agebantur . nam cum eae paullo processerant , igni , aut lapidibus corrumpebantur . milites neque pro opere consistere , propter iniquitatem loci ; neque inter uineas sine periculo administrare : optumus quisque aut cadere , aut sauciari ; ceteris metus auferri . At Marius , multis diebus , & laboribus consumptis , anxius trahere cum animo suo , omitteret ne inceptum , quoniam frustra erat , an fortunam opperiretur , qua saepe prospere usus fuerat . quae cum multos dies , noctesq. aestuans agitare , forte quidam Ligus , ex cohortibus auxiliarijs miles gregarius , castris aquatum egressus , haud procul ab latere castelli , quod aduersum proeliantibus erat , animaduertit inter saxa repentes cochleas : quarum cum unam , atque alteram , dein plures peteret , studio legundi paullatim prope ad summum montis egressus est . ubi postquam solitudinem intellexit ; more humanae cupidinis ignara uisundi , animum aduertit . & forte in eo loco grandis ilex coaluerat inter saxa , paullum modo prona , deinde inflexa , atque aucta in altitudinem , quo cuncta gignentium natura fert : cuius ramis modo , modo eminentibus saxis nisus Ligus , castelli planitiem perforabit ; quod cuncti Numidae , intenti proeliantibus , aberant . exploratis omnibus , quae mox usui fore ducebat , eadem regreditur , non temere ,

ἰπὸ βροχῶν

65: 1000

per uineas

mere, uti adscenderat, sed tentans omnia, & cir-
 cumspiciens. itaque Marium propere adit: acta
 edocet: hortatur, ab ea parte, qua ipse descende-
 rat, castellum tentet: pollicetur sese iuvenis, ~~per~~
~~ri. Liguriam.~~ Marius cum Ligurè promissis
 eius cognitum ex praesentibus misit: quorum, uti
 cuiusque ingenium erat, ita rem difficilem, aut
 facilem renunciauere. consulis animus tamen paul-
 lulum arrectus est. itaque ex copia tubicinum,
 cornicinum, numero quinque quam uelocissimos
 delegit, & cum his, praesidio qui forent, quat-
 tuor centuriones: omnesq. Liguri parere iubet:
 & ei negotio proximum diem constituit. sed ubi
 ex praecepto tempus uisum est; paratis, composi-
 tisq. omnibus, ad locum pergit. ceterum illi, qui
 centurijs praeerant, praedocti ab duce, arma, or-
 natumq. mutauerunt, capite, atque pedibus nu-
 dis, uti prospectus, nisusq. per saxa facilius fo-
 ret: super terga gladij, & scuta, uerum ea Nu-
 midica ex corijs, ponderis gratia, simul & offen-
 sa quo leuius streperent. igitur praegrediens
 Ligus, saxa, & si quae uetustae radices emine-
 bant, laqueis uinciebat, quibus alleuati milites
 facilius adscenderent: interdum timidos insolentia
 itineris leuare manu: ubi paullo asperior adscen-
 sus erat, singulos prae se inermos mittere, dein-
 de ipse cum illorum armis sequi: quae dubia nisi ui-
 uidebantur, potissimum tentare: ac saepius eadem
 adscendens, descendensq., dein statim degrediens,

ipse descendit
 et

Duce in
 itinere: per
 calig. nisi il
 esse dicit.

Ligur.

Ligur.

or

ceteris audaciam addere . igitur diu , multumq.
 fatigati , tandem in castellum perueniunt , deser-
 tum ab ea parte : quod omnes , sicuti alijs diebus ,
 aduersum hostes aderant . Marius , ubi ex nuncijs ,
 quae Ligus egerat , cognouit , quamquam toto die
 intentos proelio Numidas habuerat , tum uero co-
 hortatus milites , & ipse extra uineas egressus ,
 testudine acta succedere , & simul hostem tormen-
 tis , sagittarijsque , et funditoribus eminus terrere .
 at Numidae , saepe antea uineis Romanorum sub-
 uersis , item incensis , non castelli moenibus sese tu-
 tabantur , sed pro muro dies , noctesq. agitare ; ma-
 ledicere Romanis ; ac Mario uacordiam obiectare ;
 militibus nostris Iugurthae seruitium minari ; secun-
 dis rebus feroces esse . interim , omnibus Roma-
 nis , hostibusq. proelio intentis , magna ui utrimque
 pro gloria atque imperio his , illis pro salute cer-
 tantibus , repente a tergo signa canere . ac primo
 mulieres , & pueri , qui uisum processerant , fuge-
 re , deinde , uti quisque muro proximus erat , po-
 stremo cuncti armati , inermesque . quod ubi ac-
 cidit ; eo acrius Romani instare , fundere , ac ple-
 rosque tantummodo sauciare , dein super occiso-
 rum uadere corpora , auidi gloriae certantes mu-
 rum petere ; neque quemquam omnium praeda
 morari . sic forte correcta Marij temeritas , glo-
 riam ex culpa inuenit . Ceterum , dum ea res ge-
 ritur , L. Sylla quaestor cum magno equitatu in
 castra uenit : qui , uti ex Latio , & socijs cogeret
 exercitum ,

ceteris audaciam addere . igitur diu , multumq.
 fatigati , tandem in castellum perueniunt , deser-
 tum ab ea parte : quod omnes , sicuti alijs diebus ,
 aduersum hostes aderant . Marius , ubi ex nuncijs ,
 quae Ligus egerat , cognouit , quamquam toto die
 intentos proelio Numidas habuerat , tum uero co-
 hortatus milites , & ipse extra uineas egressus ,
 testudine acta succedere , & simul hostem tormen-
 tis , sagittarijsque , et funditoribus eminus terrere .
 at Numidae , saepe antea uineis Romanorum sub-
 uersis , item incensis , non castelli moenibus sese tu-
 tabantur ; sed pro muro dies , noctesq. agitare ; ma-
 ledicere Romanis ; ac Mario uacordiam obiectare ;
 militibus nostris Iugurthae seruitium minari ; secun-
 dis rebus feroces esse . interim , omnibus Roma-
 nis , hostibusq. proelio intentis , magna ui utrimque
 pro gloria atque imperio his , illis pro salute cer-
 tantibus , repente a tergo signa canere . ac primo
 mulieres , & pueri , qui uisum processerant , fuge-
 re , deinde , uti quisque muro proximus erat , po-
 stremo cuncti armati , inermesque . quod ubi ac-
 cidit ; eo acrius Romani instare , fundere , ac ple-
 rosque tantummodo sauciare , dein super occiso-
 rum uadere corpora , auidi gloriae certantes mu-
 rum petere ; neque quemquam omnium praeda
 morari . sic forte correcta Marij temeritas , glo-
 riam ex culpa inuenit . Ceterum , dum ea res ge-
 ritur , L. Sylla quaestor cum magno equitatu in
 castra uenit : qui , uti ex Latio , & socijs cogeret
 exercitum ,

rent : ioca , atque seria cum humillimis agere : in
 operibus , in agmine , atque ad uigilias multus fuisse :
 neque interim , quod praua ambitio solet , con-
 sulis , aut cuiusquam boni famam laedere : tantum-
 modo neque consilio , neque manu alium priorem
 pati : plerosque anteuenire . quibus rebus , & ar-
 tibus breui Mario , militibusq. carissimus factus .
 At Iugurtha postquam opidum Capsam , aliosq.
 locos munitos , & sibi utiles , simul & magnam
 pecuniam amiserat ; ad Bocchum nuncios mittit ,
 quamprimum in Numidiam copias adduceret :
 proelij faciundi tempus adesse . quem ubi cuncta-
 ri accepit , & dubium belli , atque pacis ratio-
 nes trahere : rursus , uti antea , proximos eius do-
 nis corrumpit : ipsiq. ~~Mario~~ pollicetur Numi-
 diae tertiam partem , si aut Romani Africa ex-
 pulsus , aut , integris suis finibus , bellum compositum
 foret . eo praemio illectus Bocchus cum magna
 multitudine Iugurtham accedit . ita , amborum
 exercitu coniuncto , Marium , iam in hiberna pro-
 ficiscentem , uix decima parte die reliqua inuadunt ,
 rati noctem , quae iam aderat , & uictis sibi muni-
 mento fore , & , si uicissent , nullo impedimento ,
 quia locorum scientes erant ; contra Romanis u-
 trumque casum in tenebris difficiliorem fore . igitur
 simul consul ex multis de hostium aduentu cogno-
 uit : & ipsi hostes aderant : & prius quam exer-
 citus aut instrui , aut sarcinas colligere , denique ,
 ante quam signum , aut imperium ullum accipe-

re quinit, equites Mauri, atque Getuli, non acie,
 neque ullo more proelij, sed cateruatim, uti quos-
 que fors conglobauerat, in nostros concurrunt. qui
 omnes trepidi improuiso metu, attamen uirtutis
 memores aut arma capiebant, aut capientes alios
 ab hostibus defensabant: pars equos adscende-
re, ire obuiam hostibus: pugna latrocinio magis,
 quam proelio similis fieri: sine signis, sine ordini-
 bus, equites, pedites permixti caedere alios, ob-
 truncare multos: contra aduersos acerrime pu-
 gnantes a tergo circumuenire: neque uirtus, neque
 arma satis tegere; quia hostes numero plures, &
 undique circumfusi erant. denique Romani uete-
res, nouique, & ob ea scientes belli, si quos locus;
 aut casus coniunxerat, orbem facere: atque ita ab
 omnibus partibus simul tecti, & instructi ho-
 stium uim sustentabant. neque in eo tam aspero
 negotio Marius territus, aut magis, quam antea,
 demisso animo fuit; sed cum turma sua, quam ex
 fortissimis magis, quam familiarissimis paraue-
 rat, uagari passim: ac modo laborantibus suis suc-
 currere, modo hostes, ubi confertissimi obstite-
 rant, inuadere manu: consulere militibus, quo-
 niam imperare conturbatis omnibus non poterat.
 iamq. dies consumptus erat, cum tamen barba-
 ri nihil remittere: atque, uti reges praeceperant,
 noctem pro se rati, acrius instare. tum Marius ex
 copia rerum consilium trahit: atque, uti suis rece-
 ptui locus esset, colles duos inter se propinquos oc-

descendere
 uide ses. li-
 A.W.:

noni ueteresq.

S

ex

cupat. quorum in uno, castris parum amplo, fons
 aquae magnus erat: alter usui opportunus, quia,
 magna parte editus, & praecipuus, paucam munimen-
 ta quaerebat. ceterum apud aquam Syllam cum e-
 quitibus noctem agitare iubet. ipse paulatim di-
 spersos milites, neque minus hostibus conturbatis,
 in unum contrahit: dein cunctos pleno gradu in col-
 lem subducit. ita reges, loci difficultate coacti, proe-
 lio deterrentur; neque tamen suos longius abire
 sinunt, sed, utroque colle multitudine circumda-
 to, effusi confedere. dein, crebris ignibus factis,
 plerumque noctis barbari more suo laetari, exulta-
 re, strepere uocibus: & ipsi duces feroces, quia
 non fugerunt pro uictoribus agere. sed ea cun-
 cta Romanis extenebris, & editioribus locis fa-
 cilia uisu, magnoque hortamento erant. pluri-
 mum uero Marius hostium imperitia confirma-
 tus, quammaximum silentium haberi iubet: ne
 signa quidem, uti per uigilias solebant, canere:
 deinde, ubi lux aduentabat, defessis iam hosti-
 bus, ac paullo ante somno captis, de improviso
 uectigales, item cohortium, turmarum, legio-
 num tubicines simul omnes signa canere, milites
 clamorem tollere, atque portis erumpere iubet.
 Mauri, atque Getuli, ignoto, & horribili soni-
 tu repente exciti, neque fugere, neque arma cape-
 re, neque omnino facere, aut providere quidquam
 poterant: ita cunctos strepitu, clamore, nullo sub-
 ueniente, nostris instantibus, tumultu, terrore,
 formi-

a ior

cunctos

at. tuba X

formidine, quasi uacordia, ceperat. denique omnes fusi, fugatique: arma, & signa militaria pleraque capta: pluresq. eo proelio, quam omnibus superioribus, interempti. nam somno, & metu insolito impedita fuga. dein Marius, uti coeperat, in hiberna proficiscitur, quae propter commeatum in opidis maritimis agere decreuerat. neque tamen uictoria socors, aut insolens factus, sed pariter, atque in conspectu hostium, quadrato agmine incedere. Sylla cum equitatu apud dextimos, in sinistra parte A. Manlius cum funditoribus, & sagittarijs, praeterea cohorte Ligurum curabat: primos, & extremos cum expeditis manipulis locauerat tribunos. persugae, regionum scientissimi, hostium iter explorabant. simul consul, quasi nullo imposito, omnia providere: apud omnes adesse, laudare, increpare merentes. ipse armatus, intētusq. item milites cogebat, neque secus, atque si hostes adessent, iter facere, castra munire, excubitu in porta cohortes ex legionibus, pro castris equites auxiliosos mittere; praeterea alios super uallū in munimētis locare, uigilias ipse circuire, non tam diffidentia futurorum, quae imperauisset, quam uti militibus exaequatus cum imperatore labor uolentibus esset. Et sane Marius illoq. alijsq. temporibus Iugurthini belli, pudore maxis, quam malo, exercitum coercebat: quod multi per ambitionem fieri aiebant: quod a pueritia consuetam duritiam, & alia, quae ceteri miseras uocant, uolu-

Solus in con-
 spicu esse

facturus

uoluptati habuisset, nisi tamen resp. pariter, ac saeu-
 nissimo imperio, bene atque decore gesta. Igitur
 quarto denique die haud longe ab opido Cirtha un-
 dique simul speculatores citi sese ostendunt: qua-
 re hostis adesse intelligitur, sed quia diuersi redeun-
 tes, alius ab alia parte, atque omnes idem signi-
 ficabant; consul incertus, quonam modo aciem in-
 strueret, nullo ordine commutato, aduersum omnia
 paratus ibidem opperitur. igitur Iugurtham spes
 frustrata, qui copias in quattuor partes distri-
 buerat, ratus ex omnibus aequae aliquos ab ter-
 go hostibus uenturos. Interim Sylla, quem pri-
 mum hostes attigerant, cohortatus suos; turma-
 tim, & quammaxime confertis equis, ipseq. aliq.
 Mauros inuadunt: ceteri in loco manentes, ab iaculis
 eminus emissis corpora tegere, & si qui in
 manus uenerant, obtruncare. dum eo modo equi-
 tes proeliantur, Bocchus cum peditibus, quos Vo-
 lux filius eius adduxerat, neque in priore pugna,
 in itinere morati, adfuerant, postremam Roma-
 norum aciem inuadit. tum Marius apud primos
 agebat, quod ibi Iugurtha cum plurimis erat.
 dein Numida, cognito Bocchi aduentu, clam cum
 paucis ad pedites conuertit: ibi Latine (nam apud
 Numantiam loqui didicerat) exclamat, nostros
 frustra pugnare: paullo ante Marium sua ma-
 nu interfectum: simul gladium sanguine oblitum
 ostendere, quem in pugna, satis impigre occiso pe-
 dite nostro, cruentauerat. quod ubi milites acce-
 pere,

re, magis atrocitate rei, quam fide nunciij, terrentur: simulq. barbari animos tollere, & in percussos Romanos acrius incedere. iamq. paululum a fuga aberant, cum Sylla, profligatis ijs, quos aduersum ierat, rediens ab latere Mauris incurrit. Bocchus statim auertitur. at Iugurtha, dum sustentare suos, & prope iam adeptam uictoriam retinere cupit, circumuentus ab equitibus dextra sinistra, omnibus occisis, solus inter tela hostium uitabundus erumpit. atque interim Marius, fugatis equitibus, accurrit auxilio suis, quos pelliciam iam acceperat. denique hostes iam undique fustum spectaculum horribile in campis patentibus; sequi, fugere; occidi, capi; equi, atque uiri afflicti: ac multi, uulneribus acceptis, neque fugere posse, neque quietem pati, niti modo, ac statim concidere: postremo omnia, qua uisus erat, constrata telis, armis, cadaueribus, & inter ea humus infecta sanguine. Postea loci consul, haud dubie iam uictor, peruenit in opidum Cirtham, quo initio profectus intenderat. eo post diem quintum, quam iterum barbari male pugnauerant, legati a Boccho ueniunt: qui regis uerbis ab Mario petiuere, duos quamfidelissimos ad eum mitteret: uelle de suo, & de populi R. commodo cum ijs differere. ille statim L. Syllam, & A. Manlium ire iubet. qui quamquam acciti ibant; tamen placuit, uerba apud regem facere; uti ingenium aut auersum flecterent, aut cupidum pacis uehementius accende-

Indebet

*Xenophonem
Aspila. 20.
Soub. 20.
Xor. 2. 2. 2.
2. 2. 2. 2.
20. 2. 2. 2. 2.
20. 2. 2. 2. 2.*

cenderent. itaque Sylla, cuius facundiae, non aeta-
 ti, a Manlio concessum, pauca uerba huiusmodi
 locutus. Rex Bocche, magna laetitia nobis est,
 cum te, talem uirum, dii monuere, uti aliquando
 pacem, quam bellum, mallet; neu te optimum
 cum pessimo omnium Iugurtha miscendo commac-
 ulares; simul nobis demeres acerbam necessitu-
 dinem, pariter & te errantem, & illum scelera-
 tissimum persequi. ad hoc, populo R. iam a prin-
 cipio inopi, melius uisum est, amicos, quam ser-
 uos, quaerere: tutiusq. rati, uolentibus, quam coa-
 ctis, imperitare. tibi uero nulla opportunior ami-
 citia nostra: primum, quod procul absumus; in
 quo offensae minimum, gratia par, ac si prope ades-
 semus: dein, quod parentes abunde habemus; a-
 mnicorum neque nobis, neque cuiquam omnium
 satis fuit. atque hoc utinam a principio tibi pla-
 cuisset: profecto ex populo R. ad hoc tempus mul-
 to plura bona accepisses, quam mala perpessus es.
 sed quoniam humanarum rerum fortuna plera-
 que regit; cui scilicet placuit & uim, & gratiam
 nostram te experiri: nunc, quando per illam li-
 cet, festina, atque, uti coepisti, perge. multa, at-
 que opportuna habes, quo facilius errata officijs sis
 peres. postremo hoc in pectus tuum demitte, num-
 quam populum R. beneficijs uictum esse. nam,
 bello quid ualeat, tute scis. Ad ea Bocchus pla-
 cide, & benigne simul pauca pro delicto suo uer-
 ba facit: se non hostili animo, sed ob regnum tu-
 tandum

tandum arma cepisse : nam Numidiaē partem, unde Iugurtham expulerit, iure belli suam factam : eam uastari a Mario, pati nequiuisse : praeterea, missis ante Romam legatis, repulsum ab amicitia : ceterum uetera ommittere, ac tum, si per Marium liceret, legatos ad senatum missurum.

Dein, copia facta, animus barbari ab amicis flexus, quos Iugurtha, cognita legatione Syllae, & Manlij, metuens id, quod parabatur, donis corruperat. Marius interea, exercitu in hibernaculis composito, cum expeditis cohortibus, & parte equitatus proficiscitur in loca sola, obsessum turrim regiam, quo Iugurtha perfugas omnes praesidium imposuerat. tum rursus Bocchus scilicet, seu reputando, quae sibi duobus proelijs euenerant, seu admonitus ab alijs amicis, quos incorruptos Iugurtha reliquerat, ex omni copia necessariorum quinque delegit, quorum & fides cognita, & ingenia ualidissima erant. eos ad Marium, ac dein, si placeat, Romam legatos ire iubet : agendarum rerum, & quocumque modo belli componendi licentiam illis ipsis permittit. illi mature ad hiberna Romanorum proficiscuntur. deinde a latronibus Getulis in itinere circumuenti, spoliatique, pauidi, sine decore ad Syllam profugiunt ; quem consul, in expeditionem proficiscens, pro praetore reliquerat. eos ille non pro uanis hostibus, uti meriti erāt, sed accurate, et liberaliter habuit. quare barbari & famam Romanorum auaritiae falsam, et Syllam

feliciter
at e quibus
Tam libris
vtrumq. ab illis
vobis, et per
αὐτοκράτο-
ρα

lam ob munificentiam in sese amicum rati . nam
 etiam tum largitio multis ignota erat : munificus
 nemo putabatur , nisi pariter uolens : dona omnia
 in benignitate habebantur . igitur quaestori man-
 data Bocchi patefaciunt : simul ab eo petunt , uti
 fautor , consultorq. sibi adsit : copias , fidem , ma-
 gnitudinem regis sui , & alia , quae aut utilia ,
 aut beneuolentiae esse credebant , oratione extol-
 lunt : dein , Sylla omnia pollicito , docti quo mo-
 do apud Marium , item apud senatum uerba face-
 rent , circiter dies XL ibidem opperiuntur . Ma-
 rius ubi ~~confecto~~ negotio , quo intenderat , Cir-
 tham redijt ; de aduentu legatorum certior factus ,
 illosque , et Syllam ad se uenire iubet : itemq. L. Bel-
 lienum praetorem ab Vtica , praeterea omnes un-
 dique senatorij ordinis ; quibuscum mandata Boc-
 chi cognoscit : legatis potestas eundi Romam fit ~~ab~~
 consule . interea indutiae postulabantur . ea Syllae ,
 et plerisque placuere : pauci ~~in~~ ferocius decernunt ,
 scilicet ignari humanarum rerum , quae fluxae , &
 mobiles saepius in aduersa mutantur . ceterum
 Mauri , impetratis omnibus , tres Romam profe-
 cti sunt cum C. Octauiio Ruso , qui quaestor sti-
 pendium in Africam portauerat : duo ad regem re-
 detunt . ex his Bocchus cum cetera , tum maxime
 benignitatem , & Studium Syllae lubens accepit .
 Romae quoque legatis eius , postquam , errasse re-
 gem , & Iugurthae scelere lapsum , deprecati sunt ,
 amicitiam & foedus petentibus hoc modo responde-
 tur .

1. p. v. b. l. b. y.

postquam infe-

Ruso

tur. Senatus & populus R. beneficij, & iniuriae
 memor esset solet: ceterum Boccho, quoniam pae-
 nitet delicti / gratiam facit: foedus, & amicitia
 dabuntur, cum ~~per~~meruerit. Quibus rebus cogni-
 tis, Bocchus per litteras a Mario petiuit, ut Syl-
 lam ad se mitteret; cuius arbitrato de communi-
 bus negotijs consuleretur. is missus cum praesidio
 equitum, atque peditum, funditorum, baleario-
 rum: praeterea iere sagittarij, et cohors P. deligna-
 cum uelitaribus armis, itineris properandi causa:
 neque his secus, atque alijs armis, aduersus tela
 hostium, quod ea leuia sunt, muniti. sed in iti-
 nere, quinto denique die, Volux, filius Bocchi, re-
 pente in campis patentibus cum mille non amplius
 equitibus sese ostendit: qui temere & effuse eun-
 tes, Syllae, alijsq. omnibus & numerum amplio-
 rem uero, & hostilem metum efficiebant. igitur
 se quisque expedire: arma, atque tela tentare, in-
 tendere: timor aliquantus, sed spes amplior, quip-
 pe uictoribus, & aduersum eos, quos saepe uice-
 rant. interim equites, exploratum praemissi, rem,
 uti erat, quietam nunciant. Volux adueniens
 quae storem appellat; dicitq. se a patre Boccho ob-
 uiam illi simul, & praesidio missum. deinde eum,
 & proximum diem sine metu conjuncti eunt. post,
 ubi castra locata, & diei uesper erat; repen-
 te Maurus, incerto uultu pauens, ad Syllam ac-
 currit; dicitq. sibi a speculatoribus cognitum,
 Iugurtham haud procul abesse; simul, uti noctu
 clam

T

sequitur

Μαγιστῶν, ἀγαθὸν ὄφελος, ὅτι ἡ δόξα τοῦ ἀσπίδος
ἐν δόξῃ, ἐν ἀξίᾳ, ὅτι ἐν ἀξίᾳ τῶν τοῖς περὶ αὐτοῦ.

B E L L U M

clam secum profugeret, rogat, atque hortatur. ille animo feroci negat se toties fuscum Numidam pertinescere: uirtuti suorum satis credere: etiam si certa pestis adesset, mansurum potius, quam, proditis quos ducebat, turpi fuga incertae, ac forsitan post paullo morbo interiturae uitae parceret. ceterum ab eodem monitus, uti noctu profiscerentur, consilium adprobat: ac statim milites cenatos esse: in castris, ignesque quam creberrimos fieri, deinde prima uigilia silentio egredi iubet. Iamque nocturno itinere fessis omnibus, Sylla pariter cum ortu solis castra metabatur; cum equites Mauri nunciant, Iugurtham, circiter duum millium interuallo, ante eos consedissee. quod postquam auditum est; tum uero ingens metus nostros inuadit: credere se proditos a Voluce, & insidijs circumuentos. ac fuere, qui dicerent manu uindicandum, neque apud illum tantum scelus inultum relinquendum. At Sylla, quamquam eadem existimabat, tamen ab iniuria Maurum prohibet: suos hortatur, uti fortem animum gererent: saepe ante a paucis strenuis aduersus multitudinem bene pugnatum: quanto sibi in proelio minus pepercissent, tanto tutiores fore: nec decere, quem manus armauerat, ab inermis pedibus auxilium petere, in maximo metu nudum, & caecum corpus ad hostem uertere. deinde Volucem, quoniam hostilia faceret, Iouem maximum obtestatus, ne sceleris, atque perfidiae Bocchi testis adesset, castris abire

gerant:

Vid. cap. XI.
lib. 23.

Xenophon

Vid. cap.
2 lib. XI.

Μαγιστῶν ὡς λεοναξόμοροι, ἐν δὲ λεοναξῶν

Suet. Boni facti, no quis senatori nouo curia monstra
ro volu. Iulius p. cano. Boni facti est, edicta ut se

IUGURTHINVM

81

ut his mra. Tertul

abire iubet. Ille lacrymans orare, ne ea crederet:
nihil dolo factum, ac magis calliditate Iugurthae;
cui ~~uigilant~~ speculanti iter suum cognitum esset:
ceterum, quoniam neque ingentem multitudinem
haberet; & spes, opesq. eius omnes ex patre suo
penderent; credere, illum nihil ausurum palam,
cum ipse filius testis adesset: quare optimum factu
uideri, per media eius castra palam transire; sese,
uel praemissis, uel ibidem relictis Mauris, solum
cum Sylla iturum. Ea res, uti in tali negotio,
probata: ac statim profecti, quia de improviso ac-
cesserant, dubio, atque haesitante Iugurtha, inco-
lumes transeunt. deinde paucis diebus, quo ire in-
tenderant, peruentum est. Ibi cum Boccho Nu-
mida quidam, Aspar nomine, multum, & familia-
riter agebat, praemissus ab Iugurtha, postquam
Syllam accitum audierat, orator, & subdole spe-
culatum Bocchi consilia: praeterea Dabar, Mas-
sugrae filius, ex gente Massanisae, ceterum ma-
terno genere impar, (nam mater eius ex concu-
bina orta erat) ob ingenij multa bona Mauro ca-
rus, acceptusque. quem Bocchus fidum Romanis
multis antea tempestatibus expertus, illico ad
Syllam inunctum mittit, paratum sese facere,
quae populus R. uellet: colloquio diem, locum, tem-
pus ipse deligeret: consulta sese omnia cum illo
integra habere: neu Iugurthae legatum perti-
mesceret: accitum esse, quo res communis li-
centius gereretur: nam ab insidijs eius aliter ca-

o edictum, cui adfere
non parit. Com
esse: fact

+

factum ..

acciderant ..

qui

ierat.

1

7 d. 1. 1.

+

ueri nequiuisse . Sed ego comperior , Bocchum ma-
 gis Punica fide , quam ob ea , quae praedicabat ,
 simul Romanos , & Numidam spe pacis deti-
 nuisse : multumq. cum animo suo uoluerit soli-
 tum , Iugurtham Romanis , an illi Syllam trade-
 ret : libidinem aduersum nos , metum pro nobis
 suasisse . Igitur Sylla respondit , pauca se coram
 Aspare locuturum , cetera occulte , aut nullo , aut
 quam paucissimis praesentibus : simul edocet , quae
 responderentur . Postquam , sicuti uoluerant ,
 congressi ; dicit se missum a consule uenisse quae-
 situm ab eo , pacem , an bellum agiturus foret .
 Tunc rex , uti praeceptum fuerat , post diem deci-
 mum redire iubet ; ac nihil etiam nunc decreuisse ,
 sed illo die responsurum . Deinde ambo in sua castra
 digressi . sed ubi plerumque noctis processit ; Syl-
 la a Boccho occulte accersitur : ab utroque tan-
 tummodo fidi interpretes adhibentur . praeterea
 Dabar internuncius , ~~sanctus uir~~ iurat ex senten-
 tia amborum : ac statim sic rex incipit . Numquam
 ego ratus fore , uti rex maximus in hac terra ,
 & omnium , quos noui , opulentissimus , priua-
 to homini gratiam deberem . & mehercule Sylla ,
 ante te cognitum , multis orantibus alijs ultro
 egomet opem tuli , nullius indigui . id immutatum ,
 quod ceteri dolere solent , ego laetor . fuerit mihi
 pretium , eguisse aliquando tuae amicitiae ; qua apud
 animum meum nihil carius habeo . id adeo expe-
 riri licet : arma , uiros , pecuniam , postremo quid-
 quid

sancte

sum
11

quid animo libet, sume, utere: & , quoad uiues, numquam tibi redditam gratiam putaueris: semper apud me integra erit: denique nihil me sciente frustra uoles. nam, ut ego existimo, regem armis, quam munificentia, uinci, minus flagitiosum. ceterum de rep. uestra, cuius huc curator missus es, paucis accipe. Bellum ego populo R. neque feci, neque factum umquam uolui: fines meos aduersum armatos armis tutatus sum. id omitto: quando uobis ita placet. gerite, uti uultis, cum Iugurtha bellum: ego flumen Mulucha, quod inter me & Micipsam fuit, non egrediar, neque intrare Iugurtham sinam. praeterea, si quid meq. uobisq. dignum petieris, haud repulsus abibis.

Adeae Sylla pro se breuiter, & modice, de pace, & de communibus rebus multis disseruit. denique regi patefecit, quod polliceatur, senatum & populum R. quoniam amplius armis ualuisent, non in gratia habituros: faciendum aliquid, quod illorum magis, quam sua, retulisse uideretur: id adeo in promptu esse; quoniam Iugurthae copiam haberet: quem si Romanis tradidisset, fore ut illi plurimum deberetur: amicitiam, foedus, Numidiaem partem, quam nunc peteret, tunc ultro aduenturam. Rex primum negitare: affinitatem, cognationem, praeterea foedus interuenisse: ad hoc metuere, ne fluxa fide usus popularium animos auerteret; queis & Iugurtha carus, & Romani inuisi essent. denique saepius fatigatus, leniter ex

rimis negotiis
Sabellus. B

uoluntate Syllae omnia se facturum promittit . ceterum ad simulandam pacem, cuius Numida, defessus bello, auidissimus erat, quae utilia uisa, constituunt . ita, composito dolo, digrediuntur . At rex postero die Asparem, Iugurthae legatum, appellat : dicitq. sibi per Dabarem ex Sylla cognitum, posse condicionibus bellum componi : quamobrem regis sui sententiam exquireret . ille laetus in castra Iugurthae uenit : deinde ab illo cuncta edoctus, properato itinere, post diem octauum redit ad Bocchum; & ei nunciat, Iugurtham cupere omnia, quae imperarentur, facere, sed Mario parum confidere : saepe antea cum imperatoribus Romanis pacem conuentam, frustra fuisse : ceterum Bocchus, si ambobus consultum, & ratam pacem uellet, daret operam, ut una ab omnibus, quasi de pace, in colloquium ueniretur ; ibiq. sibi Syllam traderet : cum talem uirum in potestatem habuisset ; tum fore, uti iussu senatus, populique R. foedus fieret ; neque hominem nobilem non sua ignauia, sed ob remp. in hostium potestate relictum iri . Haec Maurus secum ipse diu uoluens, tandem promisit : ceterum dolo, an uero cunctatus, parum comperimus . Sed plerumque regiae uoluntates, ut uehementes, sic mobiles, saepe ipsae sibi aduersae . Postea, tempore & loco constituto, in colloquium uti de pace ueniretur, Bocchus Syllam modo, modo Iugurthae legatū appellare : benigne habere : idem ambobus polliceri . illi pariter laeti,

ORATIO
M. AEMILII. LEPIDI. COS
AD. POPVLVM. R
VT. ARMA. SVMANTVR
contra Syllam dict.

EX. LIB. I. HISTORIARVM
teste Frontone.

LEMENTIA, & probitas uestra,
C Quirites, quibus per ceteras gentes ma-
ximi, & clari estis, plurimum timoris
mibi faciunt, aduersus tyrannidem L. Syllae: ne
aut ipsi, nefanda, quae non aestimatis, ea parum cre-
dendo de alijs, circumueniamini; praesertim cum
illi spes omnis in scelere, atque perfidia sit, neque
se aliter tutum putet, quam si peior, atque inte-
stabilior metu uestro fuerit; quo captiuus liberta-
tis curam miseria eximat: aut, si prouideritis, in
tutandis periculis magis, quam ulciscendo, tenea-
mini. Satellites quidem eius, homines maximi no-
minis, non minus optimis maiorum exemplis, ne-
queo satis mirari. dominationis in uos seruitium
suum mercedem dant; & utrumque per iniuriam
malunt, quam optimo iure liberi agere. prae-
clara Brutorum, atque Aemiliorum, & Luta-
tiorum proles, geniti ad ea, quae maiores uir-
tute peperere, subuertenda. nam quid a Pyrrho,
Hannibale, Philippoque, & Antiocho defensum
est

est aliud, quam libertas, & suae cuique sedes, neu cui, nisi legibus, pareremus? quae cuncta saevus iste Romulus, quasi ab externis raptâ, tenet; non tot exercitum clade, neque consulis, & aliorum principum, quos fortuna belli consumpserat, satiatus; sed tum crudelior, cum plerosque secundae res in miserationem ex ira uertunt. quin solus omnium, post memoriam hominum, supplicia in post futuros composuit: quae prius iniuria, quam uita, certa esset: prauissimeq. per sceleris immanitatem adhuc tutus fuit, dum uos metu grauioris seruitij a repetenda libertate terremini. Agendum, atque obuiam eundum est, Quirites, ne spolia uestra penes illum sint. non prolatandum, neque uotis paranda auxilia, nisi forte speratis, per tedium iam, aut pudorem tyrannidis, esse eum per scelus occupata periculosius dimissurum. at ille eo processit, ut nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia retinendae dominationis honesta aestimet. itaque illa quies, & otium cum libertate, quae multi probi potius, quam laborem cum honoribus, capebant, nulla sunt. hac tempestate seruiendum, aut imperitandum: habendus metus est, aut faciendus, Quirites. nam quid ultra? quae ue humana superant, aut diuina impolluta sunt? Populus R. paullo ante gentium moderator, exsutus imperio, gloria, iure, cogitandi inops, despectusque, ne seruilia quidem alimenta reliqua habet. Sociorum, & Latij magna uis ciuitate, pro multis,

& egregijs factis a uobis data , per unum prohibentur : & plebis innoxiae patrias sedes occupauerunt pauci satellites , mercedem scelerum : leges , iudicia , aerarium , prouinciae , reges penes unum . denique necis ciuium , & uitae licentia . simul humanas hostias uidistis , & sepulcra infecta sanguine ciuili . Est ne uiris reliqui aliud , quam soluere iniuriam , aut mori per uirtutem ? quoniam quidem unum omnibus finem natura uel ferro saeptis statuit : neque quisquam extremam necessitatem , nihil ausus , nisi muliebri ingenio , expectat . Verum ego seditiosus , uti Sylla ait , qui praemia turbarum queror ; & bellum cupiens , quia iura pacis repeto . scilicet , quia non aliter salui , satisque tuti in imperio eritis , nisi Vettius Picens , scriba Cornelius aliena bene parata prodegerint : nisi approbaritis omnes proscriptiones innoxiorum ob diuitias , cruciatus uirorum illustrium , uastam urbem fuga , & caedibus , bona ciuium miserorum , quasi Cimbricam praedam , uenum , aut dono datam . At obiecit mihi possessiones ex bonis proscriptorum . quod quidem scelerum illius uel maximum est , non me , neque quemquam omnium satis tutum fuisse , si recte faceremus . Atque illa , quae tum formidine mercatus sum pretio , soluto iure , dominis tamen restituo : neque pati consilium est , ullam ex ciuibus praedam esse . Satis illa fuerint , quae rabie contracta tolerauimus , manus conserentes inter se Romanos exercitus ,

& ar-

& arma ab externis in nosmet uersa . scelerum , &
 contumeliarum omnium finis sit : quorum adeo
 Syllam non paenitet , ut & facta in gloria nume-
 ret , & , si liceat , auidius faceret . Neque iam ,
 quid existimetis de illo , sed quantum uos audea-
 tis , uereor : ne alius alium principem expectan-
 tes ante capiimini , non opibus eius , quae futiles ,
 & corruptae sunt , sed uestra secordia , quam rap-
 tum iri licet , & quam audeat , tam uideri feli- *
 cem . nam praeter satellites commaculatos , quis ea-
 dem uult ? aut quis non omnia mutata , praeter ui-
 ctoriae ? scilicet milites : quorum sanguine Taru-
 lae , Scyrrhoque , pessimis seruorum , diuitiae partae
 sunt . an quibus praelatus in magistratibus capien-
 dis Fufidius , ancilla turpis , honorum omnium de-
 honestamentum ? itaque maximam mihi fiduciam
 parit uictor exercitus , cui per tot uulnera & la-
 bores nihil , praeter tyrannum , quaesitum est . ni-
 si forte tribuniciam potestatem euersum profecti
 sunt per arma , conditam a maioribus suis : utiq-
 iura , & iudicia sibimet extorquerent : egregia
 scilicet mercede , cum relegati in paludes , & sil-
 uas , contumeliam , atque inuidiam suam , prae-
 mia penes paucos intelligerent . Quare igitur tan-
 to agmine , atque animis incedit ? Quia secundae
 res mire sunt uitij obtentui : quibus labefactatis ,
 quam formidatus antea est , tam contemnetur : ni-
 si forte specie concordiae , & pacis , quae sceleri , &
 parricidio suo nomina indidit . Neque aliter Ro-
 mani

ORATIO . LEPIDI . COS

*m.ani p. esse belli finem ait , nisi maneat expulsa
 agris plebes , praeda ciuilis acerbissima , iusiudi-
 ciumq. omnium rerum penes se , quod populi
 R. fuit . quae si uobis pax , & concordia intelli-
 guntur : maxima turbamenta reip. atque exitia
 probate : annuite legibus impositis : accipite otium
 cum seruitio : & tradite exemplum posteris ad
 populum R. suimet sanguinis mercede circumue-
 niendum . mihi quamquam per hoc summum im-
 perium satis quaesitum erat , nomini maiorum , di-
 gnitati , atque etiam praesidio ; tamen non fuit con-
 silium priuatas opes facere ; potiorq. uisa est pe-
 riculosa libertas quieto seruitio . quae si probatis ;
 adeste , Quirites ; & , bene iuuantibus dijs , M. Ae-
 milium consulem ducem , & auctorem sequimini
 ad recipiendam libertatem .*

PHILIPPI. IN. SENATV
ut Lepido, bellum mouenti, resistent.

EX. LIB. I. HISTORIARVM
Prisciano, & Nonio testibus.

A X I M E uellem, P. C. remp. quie-
M tam esse, aut periculis promptissimo
quoque defendi; denique praua incepta
consultoribus noxae esse. sed contra, seditionibus
omnia turbata sunt, & ijs, quos prohibere ma-
gis decebat: postremo, quae pessimi, & stultissi-
mi decreuere, ea bonis, & sapientibus facienda
sunt. nam bellum, atque arma quamquam uobis
inuisa, tamen, quia Lepido placent, sumenda sunt.
nisi forte cui pacem praestare, & bellum pati con-
siliium est. Pro dij boni, qui hanc urbem, ommissa
cura, adhuc regitis. M. Aemilius, omnium flagi-
tiosorum postremus, qui peior, an ignauior sit,
deliberari non potest, exercitum opprimendae li-
bertatis habet, & se e contempto metuendum
effecit: uos mussantes, & retractantes, uerbis
& uatum carminibus pacem optatis magis, quam
defenditis: neque intelligitis, mollitia decre-
torum uobis dignitatem, illi metum detrabi. at-
que id iure: quoniam ex rapinis consulatum,
ob seditionem prouinciam cum exercitu adeptus
est. quid ille ob benefacta cepisset, cuius sceleri-
bus tanta praemia tribuistis? At scilicet ij, qui
ad

ad postremum usque legatos , pacem , concordiam ,
 & alia huiuscemodi decreuerunt , gratiam ab eo
 peperere . Immo despecti , & indigni rep. habiti ,
 praedae loco aestimantur : quippe metu pacem re-
 petentes , quo habitam amiserant . Equidem a
 principio , cum Etruriam coniurare , proscriptos
 accersiri , largitionibus remp. lacerari uidebam , ma-
 turandum putabam , & Catuli consilia cum pau-
 cis secutus sum . ceterum illi , qui gentis Aemi-
 liae benefacta extollebant , & ignoscendo populi
 R. magnitudinem auxisse , nusquam etiam tum
 Lepidum progressum aiebant , & , cum priuata
 arma opprimendae libertatis cepisset , sibi quis-
 que opes , aut patrocinia quaerendo , consilium pu-
 blicum corruerunt . attamen erat Lepidus latro
 cum calonibus , & paucis sicarijs : quorum nemo
 non diurna mercede uitam mutauerit . nunc est
 proconsul cum imperio , non empto , sed dato a uo-
 bis , cum legatis adhuc iure parentibus . & ad eum
 concurrere homines omnium ordinum corruptissi-
 mi , flagrant inopia , & cupidinibus , scelerum
 conscientia exagitati : quibus quies in seditionibus ,
 in pace turbae sunt : hi tumultum ex tumultu ,
 bellum ex bello serunt , Saturnini olim , post Sul-
 picij , dein Marij , Damasippique , nunc Lepidi
 satellites . praeterea Etruria , atque omnes reli-
 quiae belli arreetae : Hispaniae armis sollicitatae :
 Mithridates in latere uectigalium nostrorum , qui-
 bus adhuc sustentamur , diem bello circumspicit :

quin ,

quin , praeter idoneum ducem , nihil abest ad sub-
 uertendum imperium . quod , ego uos oro , atque
 obsecro P. C. ut animaduertatis , neu patiamini
 licentiam scelerum , quasi rabiem ; ad integros
 procedere . nam ubi malos praemia sequuntur ,
haud facile quisquam gratuito bonus est . An ex-
spectatis , dum , exercitu rursus admoto , ferro ,
 atque flamma urbem inuadat ? quod multo prop-
 rius est ab eo , quo agitatur , statu , quam ex pace ,
 & concordia ad arma ciuilia , quae ille aduersum
 diuina , & humana omnia cepit , non pro sua ,
 aut quorum simulat iniuria , sed legum ac liber-
 tatis subuertendae . angitur enim , ac laceratur
 animi cupidine , & noxarum metu , expers con-
 silij , inquit : haec atque illa tentans metuit otium ,
 odit bellum : luxu , atque licentia cendum ui-
 det : atque interim abutitur uestra secordia . ne-
 que mihi satis consilij est , metum , an ignauiam ,
 an dementiam eam appellem : qui uidemini inten-
 ta mala , quasi fulmen , optare se quisque ne at-
 tingat , sed prohibere ne conari quidem . & , quae-
 so , considerate , quam conuersa rerum natura sit .
 Antea malum publicum occulte , auxilia palam
 instruebantur : & eo boni malos facile anteibant :
 nunc pax , & concordia disturbantur palam , de-
 fenduntur occulte : quibus illa placent , in armis
 sunt , uos in metu . quid exspectatis ? nisi forte pu-
 det , aut piget recte facere ? An Lepidi mandata
 animos mouent ? qui placere ait sua cuique reddi ,
 & alie-

ORATIO . PHILIPPI

*& aliena tenet : belli iura rescindi , cum ipse armis
 cogat : ciuitatem confirmari , qui ademptam ne-
 gat : concordiae gratia tribuniciam potestatem re-
 stitui , ex qua omnes discordiae accensae . Pessime
 omnium , atque impudentissime , tibi ne egestas
 ciuium , & luctus curae sunt , cui nihil est domi ,
 nisi armis partum , aut per iniuriam ? alterum con-
 sulatum petis , quasi primum reddideris : bello con-
 cordiam quaeris , quo parta disturbatur : nostri
 proditor , istis infidus , hostis omnium bonorum : ut
 te neque hominum , neque deorum pudeat , quos
 perfidia , aut periurio uiolasti . qui quando talis
 es ; maneat in sententia , & retineas arma , te
 hortor ; neu prolatandis seditionibus inquiet ipse ,
 nos in sollicitudine retineas . neque te prouinciae ,
 neque leges , neque dii penates ciuem patiuntur .
 perge qua coepisti ; ut quammaxime merita in-
 uenias . Vos autem , P . C . quousque cunctando
 remp . intutam patiimini , & uerbis arma tenta-
 bitis ? Dilectus aduersum uos habiti : pecuniae pu-
 blice , & priuatim extortae : praesidia deducta ,
 atque imposta : ex libidine leges imperantur : cum
 interim uos legatos , & decreta paratis . & quan-
 to me hercules auidius pacem petieritis , tanto bel-
 lum acrius erit : cum intelliget se metu magis , quam
 aequo , & bono sustentatum . nam qui turbas , &
 caedem ciuium odisse ait , & ob id armato Lepido
 uos inermos retinet : quae uictis toleranda sunt ,
 ea cum facere possitis , patiamini potius censeat :
 ita*

ita illi a uobis pacem , uobis ab illo bellum suadent .
Haec si placent ; si tanta torpedo animos oppressit ,
ut obliti scelerum Cinnae , cuius in urbem reditu
decus , atque ordines omnes interierunt , nihilo mi-
nus uos , atque coniuges , & liberos Lepido per-
missuri sitis : quid opus decretis ? quid auxilio Ca-
tuli ? quin is , & alij boni temp. frustra curant .
Agite , ut libet : parate uobis Cethegos , atque alia
proditorum patrocina , qui rapinas , & incendia
instaurare cupiunt , & rursus aduersum deos pe-
nates manus armare . sin libertas & bella magis
placent : decernite digna nomine , & augete inge-
nium uiris fortibus . adest nouus exercitus , & ad
hoc coloniae ueterum militum , nobilitas omnis , du-
ces optimi . fortuna meliores sequitur . iam illa ,
quae secordia nostra collecta sunt , dilabentur . Qua-
re ita censeo : quoniam Lepidus exercitum , priua-
to consilio paratum , cum pessimis , & hostibus
reip. contra huius ordinis auctoritatem ad urbem
ducit ; uti Ap. Claudius interrex cum Q. Catulo
proconsule , & ceteris , quibus imperium est , urbi
praesidio sint ; operamq. dent , ne quid resp. detri-
menti capiat .

ORATIO. C. COTTAE
COS. AD. QUIRITES
VT. TOLERENT
ADVORSA.

VIRITES, multa mihi pericula do-
mi, militiae, multa aduersa fuisse: quo-
rum alia toleraui, partim repuli deorum
auxilijs, & uirtute mea: in quibus omnibus, neque
animus negotio defuit, neque decretis labos. ma-
lae secundaeque res opes, non ingenium mihi muta-
bant. at contra in his miseris cuncta me cum for-
tuna deseruere. praeterea senectus, per se gra-
uis, curam duplicat: cui misero, acta iam aeta-
te, ne mortem quidem honestam sperare licet.
nam si parricida uestri sum, & uobis genitus
hic, deos penates meos, patriamque, & sum-
mum imperium uilia habeo: quis mihi uiuo cru-
ciatus satis est, aut quae poena mortuo? cum o-
mnia memorata apud inferos supplicia scelere meo
uici: a prima adolescentia in ore uestro priua-
tus, & in magistratibus egi: qui lingua, qui con-
silio meo, qui pecunia uoluerunt, usi sunt: neque
ego callidam facundiam, neque ingenium ad ma-
le faciendum exercui: auarissimus priuatae gra-
tiae maximas inimicitias pro rep. suscepi, qui ui-
ctus cum illa simul, cum egens alienae opis plura
mala exspectarem. uos, Quirites, rursus mihi pa-
triam,

triam , deos penates cum ingenti dignitate dedi-
 stis . Pro quibus beneficijs uix satis gratus ui-
 dear , si singulis animam , quam nequeo , conces-
 serim . nam uita , & mors iure naturae sunt : ut
 sine dedecore cum ciuibus fama , & fortunis in-
 teger agas , id dono datur , atque accipitur . con-
 sules nos fecistis Quirites , domi , belliq. impedi-
 tissima rep. namque imperatores Hispaniae stipen-
 dium , milites , arma , frumentum poscunt : et id
 res cogit : quoniam defectione sociorum , & Ser-
 torij per montes fuga neque manu certare pos-
 sunt , neque utilia parare : exercitus in Asia , Ci-
 liciaq. ob nimias opes Mithridatis aluntur : Ma-
 cedonia plena hostium est : nec minus Italiae ma-
 ritima , & prouinciarum : cum interim uestigia
 lia parua , & bellis incerta , uix partem sum-
 ptuum sustinent : ita classe , qua commeatus uehe-
 batur , minore , quam antea , nauigamus . haec si
 dolo , aut secordia nostra contracta sunt ; agite uti
 libet , & ita supplicium sumite : sin fortuna com-
 munis asperior est ; quare indigna uobis , nobisque ,
 & rep. incipitis ? Atque ego , cuius aetati mors
 propior est , non deprecor , si quid ea uobis incom-
 modi demitur : neque mox ingenuo corpori hone-
 stius , quam pro uestra salute , finem uitae fe-
 cerint . Adsum en C. Cotta cos. facio quod saepe
 maiores asperis bellis fecere : uoueo , dedoq. me
 pro rep. quam deinde cui mandetis , circumspici-
 te . nam talem honorem bonus nemo uolet : cum

ORATIO . C . COTTAE . COS

*fortuna, & pacis, et belli ab alijs acti ratio red-
 denda, aut turpiter moriendum sit. tantummodo
 in animis habetote, non me ob scelus, aut auari-
 tiam caesum, sed uolentem pro maximis beneficijs
 animam dono dedisse. per uos igitur, Quirites,
 & gloriam maiorum, tolerate aduersa, & con-
 sulite reip. multa cura summo imperio inest, mul-
 ti ingentes labores: quos nequidquam abnuitis,
 & pacis opulentiam quaeritis: cum omnes pro-
 uinciae, regna, maria, terraeq. aspera, aut fes-
 sa bellis sint.*

MACRI . TRIB . PL . AD . PLEBEM

DE . TRIBVNICIA . POTESTATE

recuperanda.

EX . LIB . III . HISTORIARVM

teste Frontone .

I, QVIRITES, parum existima-
 S retis, quid inter ius a maioribus relictum
 vobis, & hoc a Sylla paratum seruitium
 interesset: multis mihi differendum fuisset, docen-
 dumq. quas ob iniurias, & quoties a patribus ar-
 mata plebes secessisset, utiq. uindices parauisset
 omnis iuris sui tribunos pl. nunc hortari modo re-
 liquum est, & ire primum uia, qua capeffendam
 arbitror libertatem. neque me praeterit, quantas
 opes nobilitatis solus impotens inani specie magi-
 stratus pelleret dominatione incipiam; quantoq.
 tutius factio noxiorum agat, quam soli innocen-
 tes. sed praeter spem bonam ex uobis, quae me-
 tum uicit, statui certaminis aduersa pro libertate
 potiora esse forti uiro, quam omnino non certa-
 uisse. quamquam omnes alij creati pro iure uestro
 uim cunctam, & imperia sua gratia, aut spe,
 aut praemijs in uos conuerture, meliusq. habent
 mercede delinquere, quam gratis recte facere.
 itaque omnes concessere iam in paucorum domina-
 tionem, qui per militare nomem, aerarium, exer-
 citus, regna, prouincias occupauere, & arcem
 habent ex spolijs uestris: cum interim more peco-

rum uos multitudo singulis habendos , fruendosq.
 praebitis , ex uti omnibus , quae maiores reliquere:
 nisi quia uosmetipsi per suffragia , ut praesides olim
 nunc dominos destinatis . itaque concessere illuc omnes:
 et mox , si uestra receperitis , ad uos redibunt pleri-
 que . rarus enim animus est ad ea , quae placent ,
 defendenda : cetera ualidiorum sunt . an dubium ha-
 betis , ne officere quid uobis uno animo per gentibus
 possit , quos languidos , secordesq. pertimere ? ni-
 si forte C. Cotta ex factione media consul aliter
 quam metu iura quaedam tribunis pl. restituit .
 et quamquam L. Cincius primus de potestate tri-
 bunus loqui ausus , mussantibus uobis circumuen-
 tus erat : tamen prius illi inuidiam metuere , quam
 uos iniuriae pertaesum est . quod ego nequeo satis
 mirari Quirites . nam spem frustra fuisse intellex-
 istis . Sylla mortuo , qui scelestum imposuerat ser-
 uitium , finem mali credebatis . ortus est longe sae-
 uior Catulus . tumultus intercessit Bruto , & Ae-
 milio Mamercos . dein C. Curio ad exitium us-
 que insontis tribuni dominatus est . Lucullus su-
 periore anno quantis animis ierit in L. Quinctium ,
 uidistis ; quantae demque nunc mihi turbae concit-
 antur . quae profecto incassum ageretur , si prius ,
 quam uos seruiendi finem , illi dominationis facturi
 erant : praesertim cum his ciuilibus armis dicta alia ,
 sed certatum utrimque de dominatione in uobis sit .
 itaque cetera ex licentia , aut odio , aut auaritia
 in tempus arsere : permansit una res modo , quae
 utrimque

utrimque quaesita est: et erepta in posterum uis
 tribunicia, telum a maioribus libertati paratum,
 quod ego uos moneo, quaesoque, ut animaduerta-
 tis; neu nomina rerum ad ignauiam mutantes,
 otium pro seruitio appelletis: quo iam ipso frui,
 si uera & honesta flagitium superauit, non est
 condicio. fuisse, si omnino quiessetis. nunc ani-
 mum aduertite: & nisi uiceritis, quoniam omnis
 iniuria grauitate tutior est, artius habebunt.
 Quid censes igitur? aliquis uestrum subiecerit.
 Primum omnium, omittendum morem hunc, quem
 agitis, impigrae linguae, animi ignaui, non ultra
 concionis locum memores libertatis: deinde, ne
 uos ad uirilia illa uocem, quo tribunos plebei mo-
 do patricium magistratum, libera ab auctoribus
 patricijs suffragia maiores uestri parauere. quam-
 uis, Quirites, in uobis sit, ut, quae iussa nunc
 pro alijs toleratis, pro uobis agere, aut non agere
 certe possitis. Iouem, aut alium quem deum con-
 sultorem exspectatis? magna illa consulum imperia,
 & patrum decreta uos exsequendo rata efficitis
 Quirites: ultroq. licentiam in uos auctum, atque
 adiutum properatis. neque ego uos ultum iniu-
 rias hortor; magis, uti requiem cupiatis: neque
 discordias, ut illi criminantur, sed earum finem
 uolens, iure gentium res repeto: & si pertina-
 citer retinebunt, non arma, neque secessionem,
 tantummodo ne amplius sanguinem uestrum prae-
 beatis, censeo. gerant, habeantq. suo modo im-

* quomodo
 tribunos plebei,

peria, quaerant triumphos: Mithridatem, Ser-
 torium, & reliquias exsulum persequantur cum
 imaginibus suis: absit periculum, & labos, qui-
 bus nulla pars fructus est: nisi forte repentina ista
 frumentaria lege munia uestra pensantur: cum
 tamen, qui his modis libertatem omnium aesti-
 mauere, hi profecto non amplius possunt alimen-
 tis carere: namque utilis exiguitate mors probi-
 betur: senescunt uires: sic, neque absolui cu-
 ra familiari tam parua res possit: & ignauis-
 simi quique tenuissima spe frustrantur: quae ta-
 men quamuis ampla, quoniam seruitij pretium
 ostentarent, cuius torpedinis erat decipi, & ue-
 strarum rerum ultro iniuria gratiam debere?
 namque alio modo neque ualent in uniuersos,
 neque conabuntur. cauendus tamen dolus est.
 itaque simul comparant delinimenta, & diffe-
 runt uos in aduentum Cn. Pompeij: quem ipsum,
 ubi pertinuere sublatum in ceruices suas, mox
 dempto metu lacerant: neque eos pudet, uindices,
 uti se ferunt, libertatis, tot uiros sine uno aut
 remittere iniuriam non audere, aut ius non pos-
 se defendere. mihi quidem satis spectatum est,
 Pompeium, tantae gloriae adolescentem, malle
 principem uolentibus uobis esse, quam illis domi-
 nationis & socium, auctoremq. in primis fore tri-
 buniciae potestatis. uerum Quirites antea singuli
 ciues in pluribus, non in uno cuncti praesidia habe-
 batis: neque mortalium quisquam dare, aut eripe

qua L.v.

quibus l.v. modis

qui

careris

ut illis

potest

tur

Ex libere

tere. Cl.

put.

re talia unus poterat . itaque uerborum satis dictum est . neque enim ignorantia res claudit : uerum occupauit nescio quae uos torpedo : quia neque gloria mouemini , neque flagitio : cunctaq. praesenti ignauia mutastis , abunde libertatem rati , quia tergis abstinetur , & huc ire licet , atque illuc , munera ditium dominorum . atque haec eadem non sunt agresibus , sed caeduntur inter potentium inimicitias , donoq. dantur in prouincias magistratibus . ita pugnatur , & uincitur a paucis : plebes , quodcumque accidit , pro uicta est , et in dies magis erit : siquidem maiore cura dominationem illi retinuerunt , quam uos repetiueritis libertatem .

EPISTOLA . CN. POMPEII

AD SENATUM

ex libro III. historiarum, sicut in

Diomede teste.

I aduersus uos, patriamque, & deos pe-

S nates toties labores, & pericula susce-

pisssem, quoties a prima adolescentia du-

ctu meo scelestissimi hostes fusi, & uobis salus

quaesita est: nihil amplius in absentem me statuis-

setis, quam adhuc agitis, P. C. quem contra aet a-

tem proiectum ad bellum saeuissimum, cum exer-

citu optime merito, quantum est in uobis, fame,

miserrima omnium morte, confecistis: hac in spe

populus R. liberos suos ad bellum misit: haec sunt

praemia pro uulneribus, & toties ob remp. fuso

sanguine: fessus scribendo, mittendoq. legatos,

omnes opes, et spes priuatas meas consumpsi: cum

interim a uobis per triennium uix annuus sum-

ptus datus est. per Deos immortales, utrum cen-

setis me uicem aerarij praestare, an exercitum si-

ne frumento, & stipendio habere posse? equidem

fateor, me ad hoc bellum maiore studio, quam

consilio profectum: quippe, qui nomine modo im-

perij a uobis accepto, diebus quadraginta exer-

citus parauit: hostesq. in ceruicibus iam Italiae

agentes ab alpibus in Hispaniam summouit, per

eas iter aliud, atque Hannibal, nobis opportunius

patefeci: recepi Galliam, Pyrenaeum, Laceta-

niam Ilergetum: & primum impetum Sertorij

uictio-

uictoris nonis quidem militibus , & multo paucio-
 ribus sustinui : hiememq. in castris inter saeuissi-
 mos hostes , non per opida , neque ex ambitione
 mea egi . quid deinde proelia , aut expeditiones hi-
 bernas , opida excisa , aut recepta enumerem ?
 quando res plus ualent , quam uerba . castra ho-
 stium apud Sucronem capta , & proelium apud
 flumen Durium , & dux hostium C. Heremnius
 cum urbe Valentia , & exercitus deleti , satis cla-
 ra uobis sunt . pro queis , o grati patres , egestatem ,
 & famem redditis . itaque meo , & hostium exer-
 citui par condicio est . namque stipendium neutri
 datur : uictor uterque in Italiam uenire potest .
 quod , ego uos moneo , quaesoque , ut animaduerta-
 tis , neu cogatis necessitatibus priuatim mihi con-
 sultere . Hispaniam citeriore , quae non ab hostibus
 tenetur , nos , aut Sertorius ad internecionem ua-
 stauimus , praeter maritimas ciuitates , quae ul-
 tro nobis sumptui , onerique . Gallia , superiore an-
 no , Metelli exercitum stipendio , frumentoq. aluit :
 et nunc malis fructibus ipsa uix agit . ego non rem
 familiarem modo , uerum etiam fidem consumpsi .
 reliqui uos estis : qui nisi subuenitis , inuito , et prae-
 dicente me , exercitus hinc , & cum eo omne bel-
 lum Hispaniae in Italiam transgredientur .

R E X . M I T H R I D A T E S
R E G I . A R S A C I . S
E X . L I B . I V . H I S T O R I A R V M
Carisio teste.

MNES, qui, secundis rebus suis, ad belli societatem orantur, considerare debet, liceat ne tum pacem agere: deinde, quod quaeritur, satis ne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit. Tibi perpetua pace frui liceret, nisi hostes opportuni, & scelestissimi. egregia fama, si Romanos oppresseris, futura est. neque petere audeam societatem: & frustra mala mea cum bonis tuis misceri sperem. atqui ea, quae te morari posse uidentur, ira in Tigranem recentis belli, & meae res parum prosperae, si uera existimare uoles, maxime hortabuntur. ille enim obnoxius, qualem tu uoles, societatem accipiet. mihi fortuna, multis rebus ereptis, usum dedit bene suadendi: & quod florentibus optabile est, ego non ualidissimus praebeo exemplum, quo rectius tua componas. namque Romanis cum nationibus, populis, regibus cunctis una, & ea uetus causa bellandi est, cupido profunda imperij, & diuitiarum: qua primo cum rege Macedonum Philippo bellum sumpsere. dum a Carthaginensibus premebantur, amicitiam simulantes ei subuenientem Antiochum, concessione Asiae per dolum auertere: ac mox a Philippo Antiochus omni cis Taurum agro, & decem millibus talentorum spoliatus est.

Per-

Persen deinde, Philippi filium, post multa, et uaria certamina, apud Samothracas deos acceptum in fidem, callidi, & repertoires perfidiae, quia patro uitam dederant, in somnis occidere. Eum-nem, cuius amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho, pacis mercede posthabita, custodi agri captiui sumptibus, et contumelijs ex rege miserrimum seruorum effecere: simulatoq; impio testamento, filium eius Aristonicum, quia patrium regnum petiuerat, hostiu more per triumphum duxere: Asia ab ipsis obsessa est: postremo totam Bithyniam, Nicomede mortuo, diripere, cum filius Nusa, quem regem appellaue-rat, genitus haud dubie esset. Nam quid ego me appellem? quem disiunctum undique regnis, & tetrarchijs ab imperio eorum, quia fama erat diuitem, neque seruiturum esse, per Nicomedem bello lacefferunt, sceleris eorum haud ignarum, & ea, quae accidere, testatum antea. Cretenses, soli omnium liberi ea tempestate, & rex Ptole-maeus. atque ego, ultus iniurias, Nicomedem Bithynia expuli, Asiamq; spoliium regis Antiochi recepi, & Graeciae dempsi graue seruitium. ince-pta mea postremus seruorum Archelaus, exer-citu prodito, impediuit: illique, quos ignauia, aut praua calliditas, ut meis laboribus tuti essent, ar-mis abstinuit, acerbissimas poenas solunt. Pto-lemaeus pretio diem belli prolatat: Cretenses im-pugnati semel iam, neque finem, nisi excidio, ha-bituri.

mercedem. post
Attatum custodit
etc. liber ueter
Nicolai Fabri, ut
ipse ad me Lus-
tia scripsit.

Nusa sim-
Nysa, filia
Nicomedis.
+ quam regina
appellauerunt
Puteant.
Sunt in Julia.
Quidam est in sen-
ta defendunt ei
Nysa canfam.
ita a. vlt. lib.
Putea.

bituri . equidem , cum mihi ob ipsorum interna ma-
 la dilata proelia magis , quam pacem datam intel-
 ligerem ; abnuente Tigraue , qui mea dicta se-
 ro probat , te remoto procul , omnibus alijs obno-
 xijs , rursus tamen bellū cepit : Marcumq. Cottam
 Romanum ducem apud Chalcedona terra fudi ,
 mari ex sui classe pulcherrima : apud Cyzicum ma-
 gno cum exercitu in obsidione moranti frumentum
 defuit , nullo circum adnitente : simul hiems mari
 prohibebat . ita sine ui hostium regredi coactus in
 patrium regnum , naufragijs apud Parum , &
 Heracleam militum optimos cum classibus amisi .
 restituto deinde apud Cabira exercitu , & uarijs
 inter me , atque Lucullum proelijs , inopia rursus
 ambos incessit . illi suberat regnum Ariobarzanis
 bello intactum : ego , uastatis circum omnibus lo-
 cis , in Armeniam concessi : secutiq. Romani non
 me , sed morem suum omnia regna subuertendi ,
 quia multitudinem artis locis pugna prohi-
 buere , imprudentiam Tigranis pro uictoria of-
 tentant . nunc quaeso considera , nobis oppres-
 sis , utrum firmiorem te ad resistendum , an fi-
 nem belli futurum putes ? Scio equidem , tibi ma-
 gnas opes uirorum , armorum , & auri esse : &
 ea re a nobis ad societatem , ab illis ad praedam
 peteris . ceterum consilium est , Tigranis regno in-
 tegro , meis militibus , procul ab domo , paruo labo-
 re , per nostra corpora bellum conficere : quando ne-
 que uincere , neque uinci sine tuo periculo possu-
 mus

mus. An ignoras Romanos, postquam ad Occidentem pergentibus finem Oceanus fecit, arma huc conuertisse? neque quidquam a principio, nisi partum habere, domum, coniuges, agros, imperium? conuenas, olim sine patria, sine parentibus, peste conditos orbis terrarum: quibus non humana ulla, neque diuina obstant, quin socios amicos, procul iuxtaq. sitos, inopes, potentesq. trahant, excidantque; omniaque, et maxime regna hostilia ducant. namque pauci libertatem, pars magna iustos dominos uolunt: nos suspecti sumus aemuli, & in tempore uindices affuturi. Tu uero, cui Seleucia maxima urbium, regnumq. Persidis inclytis diuitijs est, quid ab illis, nisi dolum in praesens? & postea bellum exspectas? Romani arma in omnes habent, acerrima in eos, quibus uictis spolia maxima sunt: audendo, & fallendo, & bella ex bellis serendo magni facti. per hunc morem extinguunt omnia, aut occidunt: quod difficile non est, si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgredimur: exercitus sine frumento, sine auxilijs: fortuna autem nostris uitijs adhuc incolumis: teq. illa fama sequetur, auxilio profectum magnis regibus, latrones gentium oppressisse. quod uti facias, moneo, hortorque, neu malis pernicie nostra tuum imperium prolatare, quam societate uictor fieri.

AD . C . CAESAREM
DE . REP . ORDINANDA

OPVLVS R, antea obtinebat regna,
P atque imperia, fortunam dono dare, item
alia, quae per mortales auide cupiuntur: quia & apud indignos saepe erant, quasi per libidinem data; neque cuiquam incorrupta permanserant. sed res docuit id uerum esse, quod in carminibus Appius ait, Fabrum esse suae quæque fortunæ: atque in te maxime, qui tantum alios praetergressus es, ut prius defessi sint homines lau dando facta tua, quam tu laude digna faciendo. ceterum ut fabricata, sic uirtute parta, quam magna industria haberi decet: ne incuria deformentur, aut corruant infirmata. nemo enim alteri imperium uolens concedit: & quamuis uolens, atque clemens sit, qui plus potest, tamen, quia malo esse licet, formidatur. id euenit, quia plerique rerum potentes peruersè consulunt: & eo se munitiores putant, quo illi, quibus imperitant, nequiores fuere. at contra id eniti decet; cum ipse bonus, atque strenuus sis, uti quamoptimis imperites. nam pessimus quisque asperrime re etorem patitur. sed tibi hoc grauius est, quam ante omnibus, te armis parta componere. bellum aliorum pace mollius gessisti: ad hoc uictores praedam petunt, uicti ciues sunt. inter has difficultates

eua-

6
Uomus

euadendum est tibi , atque in posterum firmanda .
 resp. non armis modo , neque aduersum hostes ,
 sed , quod multo maius , multoq. asperius est , bo-
 nis pacis artibus . ergo omnes magna mediocriq.
 sapientia res huc uocat ; quae quisque optima po-
 test , uti dicat . ac mihi sic uidetur ; qualicumque
 modo tu uictoriam composueris , ita alia omnia
 futura . sed iam , quo melius , faciliusq. consti-
 tuas , paucis , quae me animus monet , accipe .
 Bellum tibi fuit , imperator , cum homine claro ,
 magnis opibus , auido potentiae , maiore fortuna ,
 quam sapientia : quem secuti sunt pauci , per
 suam iniuriam tibi inimici : item quos affinitas ,
 aut alia necessitudo traxit . nam particeps domi-
 nationis neque fuit quisquam : neque , si pati po-
 tuisset , orbis terrarum bello concussus sciret . ce-
 tera multitudo uulgi more magis , quam iudicio ,
 post alius alium , quasi prudentiorem secuti . Per
 idem tempus maledictis iniquorum occupandae reip.
 in spem adducti homines , quibus omnia probro ,
 ac luxuria polluta erant , concurrere in castra
 tua : & aperte quietis mortem , rapinas , postre-
 mo omnia , quae corruptus animus iubebat , mi-
 nitari . ex quibus magna pars , ubi neque credi-
 tum condonare , neque te ciuibus , sicuti hostibus ,
 uti uident , defluxere : pauci resistere , quibus ma-
 ius otium in castris , quam Romae , futurum erat :
 tanta uis creditorum impendebat . sed ob eas-
 dem causas , immane dictu est , quanti , & quam
 multi

Corruptus animus
 iubebat . lib.
 N. F.

*multi mortales postea ad Pompeium discesserint :
 eoq. per omne tempus belli quasi sacro , atque in-
 spoliato fano debitores usi . Igitur quoniam tibi
 uictori de bello , atque pace agitandum est ; hoc
 uti ciuilitate deponas , illa ut quam iustissima , &
 diuturna sit : de te ipso primum , quia compositu-
 rus es , quod optimum factu est , existima . equi-
 dem ego cuncta imperia crudelia , magis acerba ,
 quam diuturna , arbitror ; neque quemquam a mul-
 tis metuendum esse , quin ad eum ex multis formi-
 do recidat : eam uitam bellum aeternum , & an-
 ceptus gerere : quoniam neque aduersus , neque ab
 tergo , aut lateribus tutus sis , semper in peri-
 culo , aut metu agites . contra ; qui benignitate ,
 & clementia imperium temperauere , his laeta
 & candida omnia uisa , etiam hostes aequiores ,
 quam alijs ciues . an qui me his dictis corrupto-
 rem uictoriae tuae , nimisq. in uictos bona uolun-
 tate praedicent ? scilicet quod ea , quae externis na-
 tionibus , natura hostibus , nosq. maioresq. no-
 stri saepe tribuere , ea ciuibus danda arbitror ; ne-
 que barbaro ritu caede caedem , & sanguine san-
 guinem expiandum . an illa , quae paullo ante hoc
 bellum in Cn. Pompeium uictoriamq. Syllanam
 increpabantur , obliuio abstulit ? interfecit Domi-
 tium , Carbonem , Brutum , alios item non arma-
 tos , neque in proelio belli iure , sed postea suppli-
 ces per summum scelus interfectos : plebem Ro-
 manam in uilla publica pecoris modo conscissam .*

heu quam illa occulta ciuium funera, & repentinae caedes in parentum, aut liberorum sinum, furga mulierum, & puerorum, uastatio domorum: ante partam a te uictoriam omnia saena, atque crudelia erant. ad quae te illi iudem hortantur: & scilicet id certatum esse, utriusque uestrum arbitrio iniuriae ut fierent: neque receptam, sed captam a te temp. & ea causa exercitus stipendijs confectis, optimos, & ueterimos omnium, aduersum fratres, parentesq. alij liberos armis contendere; ut ex alienis malis deterrimi mortales uentri, atque profundae libidini sumptus quaerent; atque essent opprobria uictoriae, quorum flagitijs commacularetur bonorum laus. neque enim te praeterire puto, quali quisque eorum more, aut modestia, etiam tum dubia uictoria, sese gesserit: quoq. modo in belli administratione scorta, aut conuiuia exercuerint nonnulli; quorum aetas ne per otium quidem tales uoluptates sine dedecore attigerit. De bello satis dictum. de pace firmanda quoniam tuque, & omnes tui agitat: primum id, quaeso, considera, quale id sit, de quo consultas: ita, bonis, malisq. dimotis, patienti uia ad uerum perges. Ego sic existimo; quoniam orta omnia intereunt, qua tempestate urbi Romanae fatum excidij aduentarit, ciues cum ciuibus manus conferturos; ita defessos, & exsanguis regi, aut nationi praedae futuros. aliter non orbis terrarum, neque cunctae gentes conglor-

batae mouere , aut contundere queunt hoc impe-
 rium : firmanda igitur sunt concordiae bona , &
 discordiae mala expellenda . id ita eueniet , si sum-
 ptum , & rapinarum licentiam dempseris ; non
 ad uetera instituta reuocans , quae , iam pridem cor-
 ruptis moribus , ludibrio sunt ; sed si suam cuique
 rem familiarem , & finem sumptuum statueris :
 quoniam is incessit mos , ut homines adolescentu-
 li , sua , atque aliena consumere , nihil libidini , at-
 que alijs rogantibus denegare , pulcherrimum pu-
 tent ; eam uirtutem , & magnitudinem animi ,
 pudorem , atque modestiam pro secordia aestimēt .
 ergo animus ferox praua uia ingressus , ubi con-
 sueta non suppetunt , fertur accensus in socios mo-
 do , modo in ciues : mouet composita , & res no-
 uas ueteribus acquirit . quare tollendus foenera-
 tor in posterum ; uti suas quisque res curemus .
 ea uera , atque simplex uia est , magistratum po-
 pulo , non creditori , gerere ; & magnitudinem
 animi in addendo , non demendo reip. ostendere .
 atque ego scio , quam aspera haec res in principio
 futura sit , praesertim ijs , qui se in uictoria licen-
 tius , liberiusque , quam artius , futuros credebāt :
 quorum si saluti potius , quam libidini , consules :
 illosq. nosq. & socios in pace firma constitues . si
 eadem studia , artesq. iuuentuti erunt : nae ista e-
 gregia tua fama simul cum urbe Roma breui con-
 cidet . postremo sapientes pacis caussa bellum ge-
 runt , laborem spe otij sustentant . nisi illam fir-
 mam

mam efficis ; uinci , an uicisse , quid retulit ? quare
 capesse per deos remp. & omnia aspera , uti so-
 les , peruade . namque aut tu mederi potes ; aut
 omissenda est cura omnibus . neque quisquam te
 ad crudeles poenas , aut acerba iudicia inuocat ,
 quibus ciuitas uastatur magis , quam corrigitur ;
 sed ut prauas artes , malasq. libidines ab iuuen-
 tute prohibeas . ea uero clementia erit ; consuluis-
 se , ne immerito ciues patria expellerentur ; reti-
 nuisse ab stultitia , et falsis uoluptatibus ; pacem ,
 concordiamq. stabiliuisse : non , si , flagitijs obsecu-
 tus , delicta perpessus , praesens gaudium cū mox
 futuro malo concesseris . Ac mihi animus , quibus
 rebus alij timent , maxime erectus est , negotij ma-
 gnitudine : & quia tibi terrae , & maria simul
 omnia componenda sunt , (quippe res paruas tan-
 tum ingenium attingere nequit) magnae curae ma-
 gna merces est . Igitur prouideas oportet , uti ple-
 bes , largitionibus , et publico frumento corrupta ,
 habeat negotia sua , quibus ab malo publico deti-
 neatur : iuuentus probitati , et industriae , non su-
 mptibus , neque diuitijs , studeat . id ita eueniet , si
 pecuniae , quae maxima omnium pernicies est , u-
 sum , atque dedecus dempseris . nam sepe ego cum
 animo meo reputans , quibus quisque rebus clarif-
 mi uiri magnitudinem inuenissent ; quae res popu-
 los , nationes ue magnis auctoribus auxissent ; ac
 deinde quibus caussis amplissima regna , et imperia
 corruissent : eadem semper bona , atque mala repe-
 riebam ,

riebam, omnesq. uictores diuitias contempſiſſe,
 & uictos cupiuſſe. neque aliter quiſquam extolle
 re ſeſe, & diuina mortalis attingere poteſt, niſi,
 omiſſis pecuniae, & corporis gaudijs, animo indul
 gens, non aſſentando, neque concupita praebendo
 peruerſam gratiam gratificans, ſed in labore, pa
 tientia, boniſq. praeceptis, & factis fortibus e
 xercitando. nam domum, aut uillam exſtruere,
 eamq. ſignis, aulauis, alijsq. operibus exornare,
 & omnia potius, quam ſemet uiſendum efficere;
 id eſt, non diuitias decori habere, ſed ipſum illis
 flagitio eſſe. porro ij, quibus bis die uentrem one
 rare, nullam noctem ſine ſcorto quieſcere mos eſt;
 ubi animum, quem dominari decebat, ſeruitio
 oppreſſere, nequaquam eo poſtea hebeti, atque
 claudo pro exercitio uti uolunt. nam impruden
 tia pleraque, & ſe praecipitant. uerum haec, et
 omnia mala pariter cum honore pecuniae deſinent,
 ſi neque magiſtratus, neque alia uulgo cupienda
 uenalia erunt. Ad hoc prouidendum eſt, quonam
 modo Italia, atque prouinciae tutiores ſint: id
 quod factu haud obſcurum eſt. nam ijdem omnia
 uaſtant, ſuas deſerendo domos, & per iniuriam
 alienas occupando. item ne, uti adhuc, militia
 iniuſta, aut inaequalis ſit: cum alij triginta, pars
 nullum ſtipendium faciet: & frumentum id, quod
 antea praemium ignauiae fuit, per municipia, et
 colonias illis dare conueniet, cum ſtipendijs emeriti
 tis domos reuenterint. Quae reip. neceſſaria, ti
 biq.

*biq. gloriosa ratus sum, quam paucissimis absol-
 ui. non peius uidetur pauca nunc de facto meo dis-
 serere. Plerique mortales ad iudicandum satis in-
 genij habent, aut simulant: uerumtamen ad re-
 prehendenda aliena facta aut dicta ardet omni-
 bus animus; uix satis apertus os, aut lingua pro-
 mptam uidetur, quae dicta pectore euoluat: quibus
 me subiectum haud paenitet, magis reticuisse pi-
 geret. nam siue hac, seu meliore alia uia perges:
 a me quidem pro uirili parte dictum, et adiutum
 fuerit. Reliquum est, optare, uti, quae tibi pla-
 cuerint, ea dii immortales approbent, beneque eue-
 nire sinant.*

AD . C . CAESAREM
DE . REPUBLICA
ORDINANDA

CIO ego, quam difficile, atque aspe-
S rum factu sit, consilium dare regi; aut
imperatori, postremo cuiquam mortali,
cuius opes in excelsis sunt: quippe cum & illis con-
sultorum copia adsint; neque de futuro quisquam
satis callidus, satisq. prudens sit. quinetiam saepe
prava magis, quam bona, consilia prospere
eueniunt: quia plerasque res fortuna ex libidine
sua agit. Sed mihi studium fuit adolescentulo
remp. capessere: atque in ea cognoscenda
multam magnamq. curam habui: non ita ut
magistratum modo caperem, quem multi malis
artibus adepti erant: sed etiam ut remp. domi,
militiaeque, quantumq. armis, uiris, opulentia
posset, cognitum habuerim. itaque mihi multa
cum animo agitante consilium fuit, famam, mo-
destiamq. meam post tuam dignitatem habere,
& cuius rei lubet periculum facere, dum quid
tibi ex eo gloriae accederet. idq. non temere, aut
ex fortuna tua decreui; sed quia in te, praeter cete-
ras, artem unam egregie mirabilem comperi, sem-
per tibi maiorem in aduersis, quam in secundis
rebus animum esse. sed per ceteros mortales illa
res clarior est, quod & prius defessi sunt homines
lau-

17 cuius rei.

laudando atque admirando munificentiam tuam,
 quam tu faciundo, quae gloria digna essent. equi-
 dem mihi decretum est, nihil tam ex alto repe-
 riri posse, quod non cogitanti tibi in promptu
 sit. neque ego, quae uisa sunt, de rep. tibi scripsi,
 quia mihi consilium, atque ingenium meum am-
 plius aequo probaretur: sed inter labores militiae,
 interq. proelia, uictorias, imperium, statui ad-
 monendum te de negotijs urbanis. namque, tibi si
 id modo in pectore consilij est, ut te ab inimicorum
 impetu uindices, quoq. modo contra aduersum
 consulem beneficia populi retineas: indigna uirtu-
 te tua cogites. sin in te ille animus est, qui iam a
 principio nobilitatis factionem disturbauit; ple-
 bem Rom. ex grauisseruitute in libertatem resti-
 tuit; in praetura inimicorum arma inermis disie-
 cit; domi militiaeq. tanta, & tam praeclara fa-
 cinora fecit, ut ne inimici quidem queri quid-
 quam audeant, nisi de magnitudine tua: quin ac-
 cipe tu ea, quae dicam de summa reip. quae profe-
 cto, aut tu uera inuenies, aut certe haud procul
 a uero. sed quoniam Cn. Pompeius aut animi
 prauitate, aut quia nihil maluit, quam quod tibi
 obesset, ita lapsus est, ut hostibus tela in manus
 iaceret: quibus ille rebus remp. conturbauit, eis-
 dem tibi restituenda est. Primum omnium, sum-
 mam potestatem moderandi, de uectigalibus, su-
 mptibus, iudicijs, senatoribus paucis tradidit, ple-
 bem Romanam, cuius antea summa potestas erat,

no au quis
Pm .

nosq. his quidem legibus in seruitute reliquit . iudicia, tamen si, sicut antea, tribus ordinibus tradita sunt, tamen iſdem illi factiosi regunt, dant, adimunt, quae lubet : innocentes circumueniunt : suos ad honorem extollunt . non facinus, non probrum, aut flagitium obstat, quo minus magistratus capiant : quod commodum est, trahunt, rapiunt : postremo, tamquam urbe capta, libidine, ac licentia sua pro legibus utuntur . Ac me quidem me diocris dolor angeret, si uirtute partam uictoriam more suo per seruitium exercerent . sed homines inertissimi, quorum omnis uis, uirtusq. in lingua sita est, forte, atque alterius secordia dominationem oblatam insolentes agitant . nam quae seditio, aut dissensio civilis tot tamq. illustres familias ab stirpe euertit ? aut quorum unquam uictoria animus tam praeceps, tamq. immoderatus fuit ? L. Sylla, cui omnia in uictoria lege belli licuerunt, tamen si a Sulpicio hostium partes muniri intelligebat, tamen, paucis interfectis, ceteros beneficio, quam metu, retinere maluit . at hercule nunc cum Catone, L. Domitio, ceterisq. eiusdem factionis, quadraginta senatores, multi praeterea cū spe bona adolescentes, sicuti hostiae mactati sunt : cum interea importunissima genera hominum tot miserorum ciuium sanguine satiari nequiuerint : non orbi liberi, non parentes exacta aetate, non gemitus uirorum, luctus mulierum immanem eorum animum inflexit, quin, acerbius in dies male

le faciundo , ac dicundo , dignitate alios , alios ciuitate euersum irent . Nam quid ego de te dicam , cuius contumeliam homines ignauissimi uita sua commutare uolunt ? scilicet neque illis tantae uoluptati est (tametsi insperantibus accidit) dominatio , quanto maerori tua dignitas : qui optatius habent , ex tua calamitate periculum libertatis facere , quam per te populi R. imperium maximum ex magno fieri . quo magis tibi etiam atque etiam animo prospiciendum est , quonam modo rem stabilias , communiasque . mihi quidem quae mens suppetit , eloqui non dubitabo . ceterum tui erit ingenii probare , quae uera , atque utilia factu putes . In duas partes ego ciuitatem diuisam arbitror , sicut a maioribus accepi , in patres , & plebem . antea in patribus summa auctoritas erat , uis multo maxima in plebe . itaque saepius in ciuitate secessio fuit : semperq. nobilitatis opes diminutae sunt , et ius populi amplificatum . sed plebes eo libere agitabat ; quia nullius potentia super leges erat ; neque diuitijs , aut superbia , sed bona fama , factisq. fortibus nobilis ignobilem anteibat : humillimus quisque in armis , aut militia , nullius honestae rei egēs , satis sibi , satisq. patriae erat . sed , ubi eos paulatim expulsos agris , inertia , atque inopia incertas domos habere subegit : coepere alienas opes petere , libertatem suam cum rep. uenalem habere . ita paulatim populus , qui dominus erat , & cunctis gentibus imperitabat ,

ritabat, dilapsus est: & pro communi imperio, priuatam sibi quisque seruitutem peperit: haec igitur multitudo primum malis moribus imbuta, deinde in artes, uitasq. uarias dispalata, nullo modo inter se congruens, parum mihi quidem idonea uidetur ad capeffendam remp. ceterum, additis nouis ciuibus, magna me spes tenet, fore, ut omnes expergiscantur ad libertatem: quippe cum illis libertatis retinendae, tum his seruitutis amittendae cura orietur. hos ego censeo, permixtos cum ueteribus nouos, in colonijs constituas. ita et res militaris opulentior erit: et plebes bonis negotijs impedita, malum publicum facere desinet. Sed non inscius, neque imprudens sum, cum ea res agatur; quae saeuitia, quae ue tempestates hominum nobilium futurae sint, cum indignabuntur omnia funditus misceri, antiquis ciuibus hanc seruitutem imponi, regnū denique ex libera ciuitate futurum, ubi unius munere multitudo ingens in ciuitatem peruenerit. equidem ego sic apud animum meum statuo, malum facinus in se committere, qui incommodo reip. gratiam sibi conciliet. ubi bonū publicum etiā priuatim usui est: id uero dubitare aggredi, se cordiae, atque ignauiae duco. M. L. L. uio Druso semper consilium fuit, in tribunatu summa ope niti pro nobilitate; neque ullam rem in principio agere intendit, nisi illi auctores fierent homines factiosi; quibus dolus, atque malitia fide cariora erant. ubi intellexerunt, per unum hominem maxi-

*maximum beneficium multis mortalibus dari :
 uidelicet & sibi quisque conscius , malo atque infi-
 do animo esse , de M. Liuiio Druso iuxta , ac de se ,
 existimarunt . itaque metu , ne per tantam gra-
 tiam solus rerum potiretur , contra eam nixi , sua
 ipsius consilia disturbauerunt . quo tibi imperator
 maiore cura fideq. amici , & multa praesidia pa-
 randa sunt . hostem aduersum deprimere , stre-
 nuo homini haud difficile est : occulta pericula
 neque facere , neque uitare , bonis in promptu
 est . Igitur ubi eos in ciuitatem adduxeris ; quo-
 niam quidem renouata plebs erit , in ea re maxi-
 me animum exercitato , ut colantur boni mores ;
 concordia inter ueteres , & nouos coalescat . sed
 multo maximum bonum patriae , ciuibus , tibi ,
 liberis , postremo humanae genti pepereris , si stu-
 dium pecuniae aut sustuleris , aut , quoad res fe-
 ret , minueris . aliter neque priuata res , neque pu-
 blica , neque domi , neque militiae regi potest .
 nam ubi cupido diuitiarum inuasit : neque disci-
 plina , neque artes bonae , neque ingenium ullum
 satis pollet : quin animus magis , aut minus ma-
 ture , postremo tamen succumbit . saepe iam au-
 diti , qui reges , quae ciuitates , & nationes per
 opulentiam magna imperia amiserint , quae per
 uirtutem inopes ceperant . id adeo haud miran-
 dum est . nam ubi bonus deteriorem diuitijs ma-
 gis clarus , magisq. acceptum uidet ; primo aestuat ,
 multaq. in pectore uoluit : sed ubi gloria honorem
 magis*

magis in dies, uirtutem opulentia uincit: animus
 ad uoluptatem a uero deficit. quippe gloria indu-
 stria alitur: ubi eam dempseris, ipsa per se uir-
 tus amara; atque aspera est. postremo, ubi diui-
 tiae clarae habentur, ibi omnia bona uilia sunt,
 fides, probitas, pudor, pudicitia. nam ad uir-
 tutem una; & ardua uia est: ad pecuniam, qua
 cuique lubet, nritur: & malis, & bonis rebus
 ea creatur. ergo in primis auctoritatem pecuniae
 demito: neque de capite, neque de honore ex co-
 pijs quisquam magis, aut minus iudicauerit; si
 neque praetor, neque consul ex opulentia, uerum
 ex dignitate creetur. sed de magistratu facile po-
 puli iudicium fit. iudices a paucis probari, regnum
 est: ex pecunia legi, inhonestum. quare omnes pri-
 mae classis iudicare placet, sed numero plures, quã
 iudicant. neque Rhodios, neque alias ciuitates un-
 quam suorum iudiciorum paenituit: ubi promi-
 scue diues, et pauper, ut cuique fors tulit, de ma-
 ximis rebus iuxta, ac de minimis disceptat. sed de
 magistratibus creandis haud mihi quidem absurde
 placet lex, quam C. Gracchus in tribunatu pro-
 mulgauerat; ut ex confusis quinque classibus sorte
 centuriae uocarentur. ita coequati dignitate, pecu-
 nia, uirtute anteire alius aliũ properabit. nec ego
 magna remedia contra diuitias statuo. nam perin-
 de omnes res laudantur, atque appetuntur, ut earũ
 rerum usus est: malitia praemijs exercetur. ubi ea
 dempseris, nemo omnium gratuito malus est. ce-
 terum

terum auaritia bellua fera , immanis , intoleranda est : quo intendit , opida , agros , fana , atque domos uastat : diuina cum humanis permiscet : neque exercitus , neque moenia obstant , quo minus ui sua penetret : fama , pudicitia , liberis , patria , atque parentibus cunctos mortales spoliât . uerum si pecuniae decus ademeris : magna illa uis auaritiae facile bonis moribus uincetur . atque haec ita sese habere tametsi omnes aequi , atque iniqui memorent : tamen tibi cum factione nobilitatis haud mediocriter certandum est : cuius si dolum caueris , alia omnia in procliu erunt . nam hi , si uirtute satis ualere , magis aemuli bonorum , quam inuidi essent . quia desidia , & inertia , & stupor eos , atque torpedo inuasit : strepunt , obtreçant , alienam famam suam dedecus existimant . Sed quid ego plura , quasi de ignotis memorem ? M. Bibuli fortitudo , atque animi uis in consulatum erupit : hebes lingua , magis malus , quam callidus ingenio . quid ille audeat , cui consulatus maximum imperium maximo dedecori fuit ? An L. Domitij magna uis est , cuius nullum membrum a flagitio , aut facinore uacat ? lingua uana , manus cruentae , pedes fugaces ; quae honeste nominari nequeunt , inhonestissima . Vnius tamen M. Catonis ingenium uersutum , loquax , callidum haud conteno . parantur haec disciplina Graecorum . sed uirtus , uigilantia , labos apud Graecos nulla sunt . quippe , cum domi libertatē suam per in-

ertiam

etiam amiserint; censes ne eorum praeceptis imperium haberi posse? Reliqui de factione sunt inertissimi nobiles: in quibus, sicut instituo, praeter nomen, nihil est additamenti. L. Postumius, & M. Fauonius mihi uidentur quasi magnae nauis superuacua onera esse, ubi salui peruenire ~~non~~ sunt: si quid aduersi coortum est, de illis potissimum iactura fit; quia pretij minimi sunt. Quoniam nunc, ut mihi uideor, de plebe renouanda, corrigendaq. differui: de senatu, quae tibi agenda uidentur, dicam. Postquam mihi aetas, ingeniumq. adoleuit; haud ferme armis, atque equis corpus exercui; sed animum in litteris, quod natura firmus erat in laboribus, habui. atque ego in ea uita multa legendo, atque audiendo ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes usque eo prosperum imperium habuisse, dum apud eos uera consilia ualuerunt: ubicumque gratia, timor, uoluptas ea corrumpere, post paullo imminutae opes, deinde ademptum imperium, postremo seruitus imposita est. equidem ego sic apud animum meum statuo; cuicumque in sua ciuitate amplior, illustriorq. locus, quam alijs, est, ei magnam curam esse reip. nam ceteris, salua urbe, tantummodo libertas tuta est: qui per uirtutem sibi diuitias, decus, honorem pepererunt; ubi paullum inclinata resp. agitari coepit, multipliciter animus curis, atque laboribus fatigatur: aut gloriam, aut libertatem, aut rem familiarem defensat: omnibus

PVTEA.

:251

bus

*bus locis adest , festinat : quanto in secundis rebus
 florentior fuit , tanto in aduersis asperius , ma-
 gisq. anxie agitatur . Igitur ubi plebs senatui , sicut
 corpus animo , obedit , eiusq. consilia exsequitur :
 patres consilio ualere decet , populo superuacanea
 est calliditas . itaque maiores nostri , cum bellis
 asperissimis premerentur , equis , uiris , pecunia a-
 missa ; numquam defessi sunt armati de imperio
 certare : non inopia aerarij , non uis hostium , non
 aduersa res ingētem eorum animum subegit , quin ,
 quae uirtute ceperant , simul cum anima retine-
 rent . atque ea magis fortibus consilijs , quam bo-
 nis proelijs , patrata sunt . quippe apud illos una
 resp. erat ; ei consulebant ; factio contra hostes pa-
 rabatur : corpus , atque ingenium patriae , non
 suae quisque potentiae , exercitabat . at hoc tempo-
 re contra homines nobiles , quorum animos secor-
 dia , atque ignauia inuasit , ignari laboris , hostium ,
 militiae , domi factione instructi , per superbiam
 cunctis gentibus moderantur . itaque patres , quo-
 rum consilio antea dubia resp. stabiliebatur , op-
 pressi ex aliena libidine huc , atque illuc fluctuantes
 agitantur : interdum alia , deinde alia decernunt :
 uti eorum , qui dominantur , similtas , ac arrogan-
 tia fert , ita bonum , malumq. publicum existi-
 mant . quod si aut libertas aequa omnium , aut sen-
 tentia obscurior esset : maioribus opibus resp. &
 minus potens nobilitas esset . sed quoniam coaequa-
 ri gratiam omnium difficile est ; quippe cum illis*

maiorum uirtus partam reliquerit gloriam, dignitatem, clientelas: cetera multitudo pleraque inscia, sit sententia eorum a metu libera. ita occulto sibi quisque alterius potentia carior erit. libertas iuxta bonis, & malis, strenuis, et ignauis optabilis est. uerum eam plerique metu deserunt. stultissimi mortales, quod, in certamine dubium est, quorsum accidat, id per inertiam in se, quasi uicti, recipiunt. Igitur duabus rebus confirmari posse senatum puto: si numero auctus per tabellam sententiam feret. tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: in multitudine, et praesidij plus, & usus amplior est. nam fere, his tempestatibus, alij iudicijs publicis, alij priuatis suis atque amicorum negotijs implicati, haud sane reip. consilijs adfuerunt: neque eos magis occupatio, quam superba imperia distinuere. homines nobiles cum paucis senatorijs, quos additamenta factionis habent, quaecumque libuit probare, reprehendere, decernere, ea uti, libido tulit, fecere. uerum ubi, numero senatorum aucto, per tabellam sententiae dicentur; illi superbiam suam dimittent, ubi ijs obediendum erit, quibus antea crudelissime imperitabant. Forsitan imperator perlectis litteris decernes, quem numerum senatorum fieri placeat; quoq. modo in multa, & uaria officia distribuatur; et quoniam iudicia primae classis mittenda putem, quae descriptio, qui numerus in quoque genere futurus sit. ea mihi omnia generatim descri-

scribere haud difficile factu fuit : sed prius laborandum uisum est de summa consilij . idq. tibi probandum uerum esse . si hoc itinere uti decreueris ; cetera in promptu erunt . uolo ego consilium meum prudens , maximeq. usui esse . nam ubicumque tibi res prospere cedit , ibi mihi bona fama eueniet .

Sed me illa magis cupido exercet , ut quocumque modo , & quamprimum resp. adiuuetur . libertatem gloria clariorem habeo . atque ego te oro , hortorque , ne clarissimus imperator , Gallica gente subacta , populi R. summum , atque inuictum imperium tabescere uetustate , ac per summam secordiam dilabi patiaris . profecto , si id accadat , neque tibi nox , neque dies curam animi seditauerit ; quin in somnijs excitus furibundus , atque amens alienata mente feraris . namque mihi pro uero constat , omnium mortalium uitam diuino numine inuisi : neque bonum , neque malum facinus cuiusquam pro nihilo haberi : sed ex natura diuersa praemia bonos , malosq. sequi . interea forte ea tardius procedunt : suus cuique animus ex conscientia spem praebet . quod si tecum patria , atque parentes possent loqui , scilicet haec tibi dicerent . O Caesar , nos te genuimus fortissimi uiri in optima urbe , decus , praesidiumq. nobis , hostibus terrorem . quae multis laboribus , & periculis ceperamus , ea tibi nascenti cum anima simul tradidimus , patriam maximam in terris , domum , familiamq. in patria clarissimam , praeterea bonas artes , honestas diui-

O tias,

tias, postremo omnia honestamenta pacis, & praemia belli. pro his amplissimis beneficijs non flagitium a te, neque malum. facinus petimus, sed uti libertatem euersam restituas. qua re patrata, profecto per gentes omnes fama uirtutis tuae uolita-bit, namque hac tempestate, tametsi domi, militiaeq. praeclara facinora egisti; tamen gloria tua cum multis uiris fortibus aequalis est. si uero urbem amplissimo nomine, & maximo imperio prope iam ab occasu restitueris; quis te clarior, quis maior in terris fuerit? quippe si morbo iam, aut fato huic imperio secus accidat: cui dubium est, quin per orbem terrarum uastitas; bella, caedes oriantur? quod si tibi bona libido fuerit, patriae, parentibus gratificandi: postero tempore, rep. restituta, super omnes mortales gloria agnita, tuaque unius mors uita clarior erit. nam uiuos interdum fortuna, saepe inuidia fatigat: ubi anima naturae cessit, demptis obtrektoribus ipsa se uirtus magis, magisque extollit. Quae mihi utilissima factu uisa sunt, quaeque tibi usui fore credidi, quam paucissimis potui, perscripsi. ceterum deos immortales obtestor, ut, quocumque modo ages, ea res tibi, reiq. pub. prospere eueniat.

DE . PORCIO . LATRONE

cuius infra Declamatio in Catilinam legitur, haec Seneca in prologo Declamationum.

LATRONI S Porcij, carissimi mihi sodalis, memoriam saepius cogor retractare, et a prima pueritia usque ad ultimum eius diem produm etiam familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro grauius, nihil suauius, nihil eloquentia sua dignius. nemo plus ingenio suo imperauit, nemo plus indulfit. in utraque parte uehementi uiro modus deerat: nec intermittere studia sciebat, nec repetere. cum se ad scribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies, & sine interuallo grauis sibi instabat; nec desinebat, nisi defecerat. rursum, cum se dimiserat, in omnes lusus, et in omnes iocos se resoluebat. Cum uero se siluis montibusq. tradiderat, omnes illos agrestes, in siluis ac montibus natos, laboris patientia ac uenandi sollertia provocabat: & in tantam sic uiuendi peruenerat cupiditatem, ut uix posset ad priorem consuetudinem retrahi. at, cum sibi manum iniecerat, et se blandiendo, quo abduxerat, reuocabat; tantis uiribus incumbibat in studium, ut non tantum nihil perdidisse sed multum acquisiuisse desidia uideretur.

De eodem idem sic controuersiarum
lib. v. cap. xxiv.

IN foro, ut nihil aliud, ipsum illos forum tur-
bat. hoc, quod uulgo narratur, an uerum sit, tu
melius potes scire; declamatoriae uirtutis LA-
TRONEM PORCIVM unicum exemplum,
cum pro reo in Hispania Rustico Porcio, propin-
quo suo, diceret, usque eo esse confusum, ut a soloe-
cismo inciperet; nec ante potuisse confirmari, ac
parietes desiderantem, quam impetrauit, ut iu-
dicium ex foro in basilicam transferretur.

PORCII . LATRONIS
DECLAMATIO . CONTRA
L. SERGIUM . CATILINAM

SI QUID precibus apud deos immor-
tales, sanctissimi iudices, uobiscum ali-
quando ualuisse: iam dudum & poti-
remur rep. nostra florentissima; & ciues nostros
haberemus tum studiosos rerum gerendarum, tum
patriae simul, ac uirtutis amantissimos; idq. tem-
poris eximia laetitia frueremur, cum rationes om-
nes dicendi nostras in laudem summorum, atque
optimorum ciuium consumendas esse uideremus.
nihil enim statuimus animo dignius nec auctorita-
te maiorum, nec opinione populari, quam in eo
genere

genere uersari forensis exercitationis, quae ta-
 nere laudes egregias summorum hominum posset,
 atque animos inflammare nostrae ciuitatis ad imi-
 tandum . uerum dicendi uoluptas olim, sapientis-
 simo uiro, M. Catoni plane contigerit, nec non
 & Galbae, Scipioni, Gracchis, Porcinae, Crasso,
 atque Antonio, summis, atque ornatissimis ora-
 toribus: quorum tempora singulari praestantia
 uirtutis, ac studio paene incredibili pulcherrimarum
 artium floruerunt . nobiscum uero, sententia nostra,
 bene ageretur, si modo tantum abessemus ab il-
 la modestia temporum, atque hominum, nec in-
 cidissemus in atrocissimos reip. fluctus, ac miseran-
 dam temporum calamitatem . Marco siquidem
 Catoni, & Scipioni, coaetaneo suo, monumentis
 immortalibus huius urbis, et sine dubio clarissimis
 luminibus temporum suorum, de legibus dicen-
 dum erat, de institutis maiorum, de gloria militari,
 persaepe de laudibus, ac uictorijs . nobis uero, qui
 deuenimus in hanc truculentam temporum condi-
 tionem, sublata est omnis gratia dicendi, atque
 interceptus locus omnis aut iucundissimi sermonis,
 aut conciliandae beneuolentiae popularis . nam si
 quando uox nostra siue a foro, siue a curia desi-
 deratur; dicendum est perpetuo nobis aut de tae-
 terrimis huius patriae calamitatibus, aut de nefa-
 rijs oppressionibus ciuium, aut de perditae iuuen-
 tutis nunc impudicitia flagitiosa, nunc ignauia sin-
 gulari . quare pestium quanta in dies redundatio

PORCII . LATRONIS

est, nos estis testimonio, iudices, quorum aures caluerunt assiduitate paene quotidiana, copiaque incredibili ciuiliū controuersiarum. Diximus equidem paucis ante diebus, ut probe meminisse potestis, de L. Glabrionis immanitate, atque audacia, furiosissimi hominis, et sine dubio crudelissimi; cuius in senatu sica pridie deprehensa est, qua M. Papirium, lucem omnis patriciae dignitatis, extinguere moliebatur. nunc uero dicendum est de L. Catilinae sceleratissima mente, atque inusitata nequitia; quam nuper, in omnium ciuū perniciem, stragemque redundaturam, du immortales in auctorem sceleris, tum benignitate sua, tum consulari uigilia, retorserunt. quaeso igitur, iudices, diligenter attendite, remque cognoscite barbaram crudelitate, periculo uero & calamitate reip. perniciosissimam. Lucius siquidem Catilina, non ignobili genere praeditus, neque infima uirtute, si doctes egregias tum fortunae, tum corporis ad dignitatem urbis, non ad perniciem, coferre statuisset, remp. nuper ex atrocissimis bellorum ciuiliū uulneribus paullisper respirantem nouis insidijs opprimere conatus est. quid exhorruistis, iudices? non modo opprimere conatus est, sed crudelissime uexare: non uexare tantum, sed inaudito quodam genere feritatis extinguere. manum ad id comparat, diuersim quidem genere, sed magnitudine sceleris, uitaeque similitudine paene eandem: quam exacerbatae continua paenuria rei familiaris, et

ob id desiderio praedae mirabiliter flagrantem, illecebrae sibi facillime conciliauerunt. consilia nefarii facinoris in amplissimi ciuis M. Laecae domo decoquebantur: ad eam greges confluebant perditorum adolescentium; quorum hic familiaritatem eximiam consecutus fuerat, conciliatam partim assuetudine stupri, partim genere quodam nefariae largitionis. adhibiti sunt & coetus barbarorum hominum, nobilitati non solum magnitudine, et summa aeris alieni, uerum etiam consuetudine, ac studio turpissimarum rerum. nec alae muliebres ab eo coetu religioso, nocturno, prorsus abfuisse iudicatae sunt. nulla denique portenta urbis, nullae finitimarum regionum pestes repertae sunt, quae non denotatae sollertissime per hunc, per magnitudinem inopiae facillime concitatae, repente deuolauerint in aream ipsam nefariae, atque flagitiosae coniurationis. Ratio consiliorum fuit, ut Saturnalibus proxime futuris uniuersi cum armis ad ipsius Laecae domum praesto forent; ibique dato signo collaberetur omnes, partim ad diripiendam, inflammadamque urbem, partim ad trucidandum senatum, partim ad eos conficiendos, qui praesidium urbi ferre uoluissent; Catilinam interim omnes et ducem, et imperatorem appellarent. Audistis, iudices, satis euidenter, ut arbitror, consilium sceleratissimi hominis Catilinae, relique indignissimae miserabile ac detestabilem crudelitatem: nunc nero audienda causa est, agnoscendaque faces, quibus ille flagrauit ad cupiditatem

tatem huiusmodi scelerati facinoris abundantam .
 quas si plura comprobata uobis, ut arbitror, pla-
 neq. illustratas evidentibus signis attulero: nihil
 erit impedimento, quin hostem reip. crudelissimum,
 atque infestissimum summis supplicijs, summis cru-
 ciatibus multandum, ac maclandum esse iubeat-
 is. Tria, iudices, sententia mea, scelerata, cru-
 delia, flagitiosa, inaudita, quae mentem Catilinae
 semper immoderatam, & semperq. nouis rebus stu-
 dentem, ad exitium patriae commouerunt, nunc
 dicenda sunt: primum, ratio quaedam tristes si-
 multatis, qua ductus uniuersum senatum ex me-
 moria repulsae consulatus capitaliter fuit semper
 infectatus: secundo, rabies quaedam temerariae
 ambitionis, sitiens immodicae gloriae, prorsusq.
 inflammata perpetua quadam, et singulari cupi-
 ditate dominandi: postremo, coetus infames turpif-
 simorum hominum, non modo fatigati uicturno
 malo domesticae necessitatis, uerum etiam imbu-
 ti flagitijs, ac consuetudine scelerum, sempiterna
 comite, & genitrice pessimarum cupiditatum .
 quod genus hominum Catilinam suum, etiam dor-
 mientem, e somno facillime excitare uoluisset. his
 autem ostensis breuiter, saneq. confutatis, quae
 pro defensione flagitiorum suorum nostri aduersa-
 rij dicenda esse putauerunt, finem adesse uobis in-
 telligetis. Bellum Mitbridatico, iudices, longissimo
 quidem omnium, & sine dubio post Punicum pe-
 riculosissimo, cum diutius in senatu de eligendo
 impe-

imperatore dubitatum fuisset, planeque omnes ambigerent, quisnam sagacissimo regi sagacissimus noster imperator opponeretur? Catilinam inter omnes competitores, incredibili quadam ambitionis magnitudine deslagrantem, omnes senatoriae sententiae reiecerunt: eo telo percussus adeo Catilina fuit, ut postea nullam omiserit neque perturbandae duriae, neque infestandi senatus occasionem. uidebat namque detestandam cupiditatem suam, illo superstite, numquam in eum locum peruenturam, de quo illam pridem uniuersae omnium uoces eijciendam esse putauissent. uolebat item animo summas uitae necessitates: quibus exsuere se posse arbitrabatur, si qua ratione praeclaris magistratibus adspirasset: nunc illas uero magis ac magis instauratas quotidie intelligebat: quandoquidem inspicerent omnes, uitae suae rationes ea sententia ingulatas prorsus exstitisse, ac quidquid increpuisset ulterius, metuendam esse consulare uigiliam, metuendum esse iudicium senatoriae auctoritatis: hanc uero speciem, ita exsanguem, ita consternatam, consuetudo erexit uitae prauissimae ad omne facinus, neque otij sui patiens, neque alieni. Qualis eius uita fuerit, et si praeclare conscientia publica teneatur: hinc tamen illustrandae seu patefaciendae testes indubitati uideri possunt ij, qui sacrarium illud libidinum colere, atque obseruare consueuerunt: quae nūgae, dij immortales? quae portenta scelerum? qui libidinum gurgites?

quae

quae sentinae flagitiosorum? Verum is rumor spar-
 sus est de moribus Catilinae, eaq. gentium opinio
 pernegata, quatenus existimem uoces ipsas publi-
 cas non hominum esse, sed oraculi potius nuncu-
 pandas. famam uero popularem, a maioribus no-
 stris saepe numero accepimus, neque temere um-
 quam nascituram esse, neque temere occasuram.
 Decus illa egregium corporis non ad dignitatem
 uominis, ac gloriae, sicuti par erat homini nobi-
 lissima familia nato, sed uti latro perditissimus,
 ad omne genus flagitij conferendum fuisse semper
 arbitratus est. uires ad stuporem hominum prae-
 clarae, atque inuisitatae, perpetua uoluptatum in-
 temperantia sunt labefactatae. flos pueritiae ue-
 nustissimae ad intuentium incunditatem, cui non li-
 bidini patuit flagitiosae iuuentutis? aut quam tur-
 pitudinis notam non subeundam ultro, atque accer-
 sendam esse cogitauit? lux illa uero praeclari, at-
 que excellentis ingenij, quam omnes diuina semper,
 & singularem, atque inuisitatum penitus esse
 arbitrabantur, nonne inter foedissimas uolupta-
 tum sordes restincta est? omitto pestis huius im-
 purissimas uoces, mollitiem scenicam, obtuitus
 impudicos, blanditias muliebres, & omnem deni-
 que copiam non mediocrium uitiorum sub illa fron-
 tis erudita simul, atque insigni pulchritudine de-
 litescentem. praetereo mentem illius plus quam
 gladiatoriam, sitim incredibilem humani cruo-
 ris, mirum inconstantiae genus; uultum nunc de-
 missum,

missum, nunc alacrem, nunc anhelantem scelus,
 nunc gratia meretricia florentem; summum
 pecuniae desiderium, summam simul prodigali-
 tatem; contemptum incredibilem omnium bono-
 rum, itemq. eximiam cum summis; atque orna-
 tissimis ciuibus familiaritatem. nihil enim fuit
 isto monstro uersipellius, aut mutabilius hominum
 memoria; ita ut res diuersissimae saepenumero
 uideantur in eodem ingenio, tamquam in sentina
 quadam taeterrima, simul redimulare. Quis igitur
 dubitandum esse putauerit, hominem praeditum
 huiusce institutione uitae, remotissimum ab omni
 genere humanitatis, per facile sese taeterrimo cui-
 que, atque inhumanissimo facinori fuisse accommo-
 daturum? Fontem aperuimus, iudices, omnium
 Catilinae morum, atque omnis consuetudinis, unde
 illi demanauisse nim istam praeclaram consiliorum
 facillime intelligendum est: nunc uidendum est,
 spem atrocissimi sceleris unde illi ministratam
 fuisse iudicemus. Cum hic itaque secum repeteret
 memoria miserandam ignominiam comitorum,
 turpesq. angustias afflictae rei familiaris; simulq.
 intueretur, uel sibi uiuendum; ac moriendum fo-
 re cum turpitudine summa, uel senatum nullum
 esse oportere; de ratione tollendi ipsius primum co-
 gitare coepit. nam illo deleto, sine dubio intelli-
 gebat, uiam latissimam libidinibus suis continuo pa-
 tere. uertit itaque oculos ad innumerabilem co-
 piam iuuentutis, qua dies; ac noctes stipabatur

in exercenda consuetudine suarum cupiditatum :
 cum putauit manum ipsam hominum , tamquam
 hastam ualidissimam furoris sui , facillime sibi ac-
 commodari posse , quam contorqueret in omnium
 nostrum ruinam , atque interemptionem ; ut quam
 cognouerit eductam uitae prauissimae institutis ,
 imbutam saepe numero sanguine miserorum ciuium ,
 ardentem incredibili desiderio praedae , sibi uero
 mira familiaritate conciliatam . genus est hominum
 uehementer exercitatum ferro , atque inopia , dua-
 bus rebus ad omne genus facinoris paratissimum :
 quod quidem ego ciuitati nostrae , maxime debili-
 tatae bellis ciuilibus , atque afflictae , magnitudine
 calamitatum , magnopere pertimescendam esse iu-
 dico . nihil enim illis praeter spem , atque auimam
 fortuna reseruauit ; alteram ad differendam uitae
 necessitatem , alteram ad liuorem suum magni-
 fico accommodatam . nihil illis contemptibilius :
 quos siquidem rudimenta uitae traducta in hac
 tenuissima re deposita nunc in gladiatoris mune-
 ribus , nunc alia facinoris atrocitate partim ad o-
 mne scelus , partim ad omnem patientiam erudie-
 runt . uerum hae pestes , sententia mea , quo fue-
 rint abiectiores , eo magis extimescendas esse reor ,
 tamquam perpetuo seditionum ciuilium , ac rerum
 nouandarum auidissimas : siue quia uoluptatem ca-
 piant ex maerore sociae calamitatis : siue quia ci-
 uitatem uersutia , mutabilitatem rerum suarum
 portendi quodam modo arbitrantur . hi sunt qui-
 dem ,

dem, quos in foro quotidie in oculis ciuium calamistratos, ac uestibus collucentes passim obuolūtare cernimus, fortunas omnium popularium, atque otium ciuitatis luminibus consignantes: qui non modo arrecti permanent ad opportunitatem cuiuspiam praesentis commodi, uerum etiam gestiunt ad opinionē speratae utilitatis. Si seras quidē omnis generis, quo magis attenuatae fuerint paenuria edendi, eo magis praecipites, atque effrenatas ruere in perniciem uidemus: quid hanc desperationum colluuiem, ieiunam, sitientem facultatum nostrarum, quo impetu, quaeue strage ruituram esse creditis, aut debacchaturam, si se carceribus emiserit? cum illae ratione careant, atque intelligentia; hi uero non absint penitus ab ipsa facultate intelligendi. Grauiissimi quidem sunt morsus irritatae necessitatis. dii immortales, quae clades ab illa feritate hominum, quae genera flagitiorum emanauissent, si nocturnus iste imperator quasi quasdam rapidissimas belluas in urbis penates immittere potuisset? horret animus, iudices, ea cogitatione complecti, quae miseri pertulissimus, si sopor oculos consulares detinuisset. restinguenda est itaque flamma nobis scelerata, & atrox; dum adhuc uelata cineribus, ac sopita, facultas restinguendi lenissime data est: ne, cum omnia comprehenderit, (quod immortales dii penitus auertant) nos frustra postmodum furibundam, atque exultantem restinguere cupiamus. neque rectorem na-

uis audiendum prorsus existimo, in ipso maerore calamitosae tempestatis, quam illi fugere facillime licuisset, consurgentem primo, sibi que, ac rebus suis naufragium minitantem: neque item gubernatorem urbis in ipso excidio, & calamitate ciuitatis, quam impendentem prius ipse consilio suo, suaq. prudentia sustinere quodam modo, ac propulsare potuisset. serae sunt hominum lamentationes, prorsusq. uituperandae, quas occupatas in ijs lugendis cernimus, quae uitio suo, desidiaq. contigerunt. Callicratidi, Lacedaemoniorum duci, cum ornatissimam, cui praeerat, classem funditus amisisset propter inmoderatam gloriae cupiditatem, nihil ad eam restituendam nouissima consilij ratio suffragata est; quam ita seruare poterat, si modo in statione continuisset. Terentio Varroni sempiternum dedecus, atque immortale monumentum erunt flagitiosae turpitudinis deletae ad Cannas temeritate sua pulcherrimae Romanorum legiones: quae seruatae periculosissimo tempore reip. sine dubio fuissent et robur eximium pulcherrimae urbis, & perpetuum decus consularis prudentiae, disciplinaeq. militaris. recte itaque maiores nostri summis laudibus efferendi sunt, qui Sp. Melium, qui Gracchos, qui Manlium Capitolinum, qui Drusum, qui Saturninum, fortissimos homines, & reip. saepenumero non medio-criter opitulatos, quod deuenissent in affectae tyrannidis suspicionem, morte multandos esse putauerunt.

uerunt . nec Sp. Melio fauor amplissimus ciuitatis , nec Gracchis aut sui Scipionis , clarissimi uiri , memoria , nec Manlio celeberrima gloria . Capitoli liberati , nec Druso sanctissimi sui penates , nec Saturnino ius sacrosanctae dignitatis auxiliata est . quid ita ? quia necem paucorum , aut unius hominis , calamitati publicae maiores nostri semper anteponendam esse putauerunt . quid ? genus crudelitatis eximium non sunt arbitrati , ciues eos perimere , summisq. affligere supplicis , quorum in remp. persaepe clarissima beneficiorum genera existissent ? minime . quid ita ? quia nullum satis dignum supplicij genus in eos consumi posse opinabantur , qui patriae suae libertatem opprimere stituissent : nec illos ciues esse iudicauerunt , quos abiecisse rationem patriae caritatis intuerentur . at contra , eos , qui tales interemissent , non modo dici , atque appellari ciues , ut essent , statuebant , sed afficiendos fore immortalibus donis , ac sempiternae hominum memoriae consecrandos . quid enim potest indignius dici , quam uitam , a patria susceptam , ad illius perniciem calamitatemq. conferre ? quid fingi sceleratius , quam eorum poenas ac crudelissimam seruitutem excogitare , quos uisdem moenibus , ac tectis constitutos eadem leges , atque eadem uiuendi ratio continuisset ? quid denique potest intolerabilius existimari , quam inferre delubris deorum immortalium , a facultatibus nostris illinc sceleratas faces , hinc acerbissimas

mas expilationes ? haec qui curauerunt , iudices , aut qui tentauerunt , numquam ego alienos ab hostibus , aut dissimiles feritati bestiarum existimabo . Vidimus de spe perficiendi nefarij facinoris : uidentum est de loco , quam latebram commodissimam et tutissimam egregius artifex delegit cum contegendae conspirationi suae , tum armis omnibus eius artificij comprehendendis : ne forsan temere domum nobilissimi ciuis , atque opulentissimi M. Laecae delectam esse iudicetis . primum homo delectus est huiusmodi nefarijs cupiditatibus affinis , quo particeps semper usus fuerat consiliorum suorum , adiutore taeterimarum libidinum , socio maximorum periculorum : cui , spectato frequenter in difficillimis rebus , summam huiusmodi atrocissimi mali tuto committi posse , facillime sibi pollicebatur . praeterea domum sibi deligendam esse indicabat , solitudine locorum desertam , et ab omni frequentia populi remotissimam ; quae scilicet uoces coiurationis tutissime continere posset . contulit igitur sese in ipsam M. Laecae domum , remotam ab omni celebritate , consipatam multitudine arbutularum , et ab omni suspitione prodendi facinoris non mediocriter abhorrentem . quos uero tetenderit ibi coniurationis laqueos , aut quas catenas scelerum conflauerit nobis , ac facultatibus nostris , Saturnalium dies patefactura fuerat , nisi primum benignitate deorum immortalium , deinde uigilantia consulari , nefariae fidae de manibus latronum

exci-

excidissent. nullas amplius tendiculas pertimescimus ab execrabili monstro, nullas insidias ab hoste taeterrimo. tenetur fera; nec, si uiri estis, declinata est telum ipsum sacrosanctae uestrae auctoritatis. Neue, Catilina, nescias, uigilantissimos cōsules habere remp. te, quocumque ueneris, quocumque abieris, diligentia nostra circumseptum teneri: quid hesternae nocte conciunculis tuis agitatum sit, licet tecum recognoscas. Cum ad M. Laecam uenisses, cum uno ex fidelissimis commilitonibus tuis ad multam noctem; teq. in interiorē unā cum illo cubiculi partem recepisses, tamquam in sacrarium memorabile cupiditatum uestrarum: repente de Laeca sciscitari coepisti, num quis ex coniuratis aduenisset: cum subito Lentulus, ac Cethegus, taeterrima capita maleficiorum omnium, furibundi, atque alacres irruerunt, moxq. ingressi uociferare coeperunt: quid agis Catilina? cur uoluptates nostras diutius remoraris? praesto sunt Saturnalia nobis otiosis, atque oscitantibus, quem unum diem saepenumero nuncupare solitus es euersorem superbissimi ordinis, fugatorem aemularum uestrarum, lucem ac principem uniuersae nostrae dignitatis. num in gerēdis negotijs ignoras sequendas esse temporum opportunitates, & in occasione rerum desidiā, ac tarditatem omnem quam diligentissime fugiendam? mutabilissimae quidem sunt deorum uoluntates: & fortunam, cum abire permiseris, frustra postmodum

PORCII . LATRONIS

discedentem , ac fugientem sis imploraturus . talia uero conquerentem tu paucis pro re subsecutus , Aquilam argenteam proferri continuo iussisti , praeclaram auspiciem , ac gubernatricem furoris tui futuram . testor noctem ipsam , impiarum molitionum tuarum consciam , ac testem , nihil ex ijs me fugisse , quae clandestini uestri conatus agitauerunt . per pauca satis attigisse fuerit , ne solitudine in ipsa latibulorum tuorum , cum ora uulgi plane deuitauisses , sefellisse te crederes diligentiam pariter , atque industriam consularem .

Linquo telorum innumerabilem , atque inexcogitatum copiam , quam in iisdem furialibus antris constipandam , atque occultandam fore curauisti : mitto litteras manu tua scriptas , diuersis municipijs reddendas , quo furori tuo succurrere , atque opitulari uellent : transeo rem illam simillimam prodigio , cum mane , isto iam coaeto senatu , redundantibusq. subsellijs , serius in senatum praeter consuetudinem uenisses : quod nulli non oculi te senatorum statim consignarunt ingredientem , demisso uultu , pallore terribili , luminibus errantibus , ac facie praeseferente nescio quid inusitatae crudelitatis . praeterea Saturnalibus proxime futuris re adoriri placuit , quo die ciuitas omnis feriat a publico edicto conferre sese in montem Auentinum , ac rusticari quodam modo solita est : cum tu manum furoris tui diligenter armatam , atque instruatam , primum ad caedem senatus , ac consulum ,

deinde

deinde ad occupandam Capitolij arcem munitissimam fueras immissurus : atque his perfectis , daturus operam cum direptioni publicae , tum inflammandis aedibus , atque ijs trucidandis , qui remp. defendere uoluissent . Videtis , iudices , lucem clarissimam rationum : quam ego profecto censeo nullis inuolucris tenebrarum suarum obruturos esse , nec M. Laecá , praeclaram sedem , atque officinã taeter rimae coniurationis , nec ipsum detestabile caput , atque obscenum artificem Catilinam . Cumq. haec omnia constent ; animaduertendum est , pariter uero maleficij genere Catilinam non modo deos , ac patriam , uerum etiam mores , leges , consuetudinem urbis , atque instituta maiorum uiolasse . Primum XII tabulis cautum esse cognoscimus , ne quis in urbe coetus nocturnos agitaret : deinde lege Gabinia promulgatum , qui coitiones ullas clandestinas in urbe confluisset , more maiorum , capitali supplicio multaretur . de te itaque , Catilina , sciscitor , tun' coetus istos cõmilitonum tuorum contrapraecepta XII tabularũ , contra leges nostras , contra uero senatus , ac plebis auctoritatem noctu cogendos esse putauisti ? deinde quaero , si quando in lucem sepulcrales istae conciunculae tuae prodissent , quid responsurus fuisses senatui ? quid consulibus ? aut quid uiris optimis , atque amantissimis patriae ? quid leges igitur nostras uiolas Catilina ? quid senatus auctoritati cõtradidis ? aequum enim est instituta maiorum , atque edita grauis-

PORCII . LATRONIS

simi, sanctissimiq. ordinis, quia perstringere uae-
 sania tua non es ueritus, ea restituas, ac sarcias
 supplicij tui memorabili animaduersione. Man-
 lius Torquatus filium suum summa & singulari
 uirtute adolescentem, quod is in hostem contra
 mandatum patrium dimicasset, uictorem acriter
 percuti securi iussit: nos uero te tam temerario au-
 su tendentem contra mandata senatus, contra u-
 niuersae Romanae reip. maiestatem, Catilina, per-
 feremus? maiores olim nostri, sapientissimi homi-
 nes, et sine dubio grauiissimi, num leges e Graecia
 per legatos suos accersendas esse putauerunt, qui-
 bus hanc imperij magnitudinem perpetuo stabili-
 rent, ut tu, homo recens, seueritate illarum cum
 barbatulis tuis abutereris? non ita uisum Cartha-
 ginensibus, accepimus, in Hannone suo morti con-
 demnando, fortissimo, ac triumphali uiro, quod
 is edicto senatus minus obtemperauisse putaretur.
 non ita placuit Atheniensibus, urbi sine dubio do-
 ctissimae, atque eruditissimae, cum e Sicilia, bel-
 loq. grauissimo reuocandum esse Alcibiadem sta-
 tuerunt, summum & singularem imperatorem,
 quem iuberent expiare supplicio suo leges uiola-
 tae religionis. non ita denique a maioribus nostris
 iudicatum est, cohortibus exoletorum tuorum sen-
 tentia mea longe antepone-dis, cum L. Sulpicium,
 consulari familia summoq. ingenio uirum, pro-
 pter exiguam notam libidinosae suspicionis cen-
 suerunt remouendum e senatu, multosq. dies in uin-
 culis

culis habendum esse putauerunt . Vos uero , iudices , Catilinam non modo leges nostras , atque auctoritatem senatus crudeliter labefactantem , uerum etiam uniuersos ciues ad perniciem ferro , flammaque deuocantem , impune perferetis ? Iacet homo prostratus euentu maximarum molitionum , ut qui conatus suos conscientia uestra patefactos atque illustratos cernat , neque contentos fuisse seu superstitione cruenti sacramenti , seu tenebris nocturnis , seu solitudine locorum maxima , et singulari . Contundite igitur , contundite , iudices , genus istud inauditi furoris : comprimate hominem gestientem effrenata temeritate , flagrantem inuisitatis cupiditatibus , furentem incredibili superbia , spe nouandarum rerum mirabiliter inflammatum . quin etiam rem ipsam publicam non modo euentu crudelissimae calamitatis , uerum etiam metu , ac suspitione liberate . Diximus quidem sufficienter de senatoria simultate L. Catilinae , capite ac fonte sceleratae coniurationis : resque omnes complexi sumus , quas aluisse furorem illum , ac primum excitauisse iudicauimus : nunc uidendum est de ratione ambitionis taeterrima , atque exitiabili , qua deflagrauisset perpetuo Catilinam superiori diuisione demonstrauimus . Cupiditates equidem plurimas in illo monstro calamitosas , ac nefarias omnes persaepe , iudices , animaduerti : libidine unam perniciosissimam in primis conspiciere uisus sum temerariae cuiusdam atque inconsideratae ambitionis :

PORCII . LATRONIS

bitionis : qua duce properasse , nec ullo studio um-
 quam consciscendarum opum , nec ullo desiderio di-
 gnitatum abstinuisse reputatus est . putabat enim
 se frustra nobilissimo genere natum , frustra uir-
 tutes eximias corporis , atque animi consecutum
 fuisse , ni omnia diuina , atque humana truculen-
 tissimo genere cupiditatis inquinauisset : quosq.
 cernebat excellere Romae praestantia quadam di-
 gnitatis , beatissimos eos esse , & sine dubio dijs
 aequiparandos fore arbitrabatur . id genus uaesfa-
 nae cogitationis hominem suapte natura praecipi-
 tem , atque inconsideratum compulit in abominan-
 das , ac nefarias uitae cupiditates . isq. nuper co-
 mitijs consularibus , quandoquidem suffragia cu-
 riae propter impendentem metum Parthici belli
 diligenter enucleata sunt , quas non adiit senato-
 rum uoces ? aut quos ciuium cōfessus partim pecu-
 nia , partim obseruationibus non obeundos suppli-
 citer , ac contaminandos esse iudicauit ? nulli tamen
 ad dignitatem gradus neque insanienti , neque
 anhelanti bono candidato patuerunt . Eadem ra-
 tio sceleratae libidinis illum ad maiorem uim sce-
 lerum paullo ante concitauerat . Pisonem memi-
 nistis , egregia uirtute adolescentem , nisi & idem
 cupiditatibus obtemperare consueuisset , calami-
 tosam sibi , ac multis in urbe seditionem excita-
 uisse : cuius insigni familiaritate , atque amicitia
 Catilinam usum fuisse , nemo est qui nesciat : nec
 modo coniunxisse se temerario iuueni , uerum etiam
 illum

illum, de successu rerum suarum non mediocriter
 trepidantem, in audacia simul, ac sententia con-
 firmasse, cum se illi uigilantissimum socium, ac
 satellitem fidelissimum regendae, gubernandaeq.
 coniurationis fore polliceretur. quod si uotis scele-
 ratorum hominum successus adspirassent; quan-
 ta strage ciuium creditis, aut quanto diluuiò fa-
 cultatum urbanarum ruituram fuisse detestabi-
 lem horum atque execrandam impietatem? ue-
 rum ij caelites, quorum auspicijs princeps, ac pa-
 rens huius urbis Romulus pulcherrimi imperij Ro-
 mani fundamenta iecit, tristissimam cladem, ac
 conatus perditos nece adolescentis interceperunt.
 Pisonem mortuo conquieuisse Catilinam dicemus,
 aut incepti temerarij paenituisse? non modo non
 paenituit, nec requiescendum fuisse arbitratus est;
 sed rursus alio furori accessit. non consueuerat ani-
 mus perpetuis cupiditatum flagitijs exercitatus,
 prima destitutione fortunae refrigescere, ac con-
 sternari: sed uix sepulta memoria Pisonianae con-
 iurationis, L. Sidicinum adeptus est, potentissi-
 mum quidem hominem, ac tunc furentem singu-
 lari studio rerum nouandarum. uerum ea fax in-
 cendij rursus benignitate deorum immortalium,
 summaq. uirtute consulum restincta est. non ob-
 dormiscit tamen Catilina, his destitutus euentis
 uigiliarum suarum; sed rursus saeuit immanior;
 & quam remp. seruitio non potuerat obruere, de-
 strangulandam penitus, ac tollendam cogitauit;

*sceleratus in omnem urbem, quam toties insidijs
 appetiuiſſet; ſcleratiffimus uero in patriam, cuius
 exſtant in illum ſumma, & commemoranda
 monumeta beneficiorum. Reminiſcere, quaefo, Ca
 tilina, reminiſcere ferrum illud ſceleſtum, atque
 illas nefarias faces, quas iſtis ſanctiſſimis penati
 bus, atque iſti pulcherrimae patriae minitaris, non
 ad oppugnandam urbem, neque ad eam cōcreman
 dam tibi datas fuiſſe, ſed potius ad ſalutē ciuium,
 dignitatem imperij, libertatiſq. noſtrae deſenſio
 nem. Per deos immortalēs oro te, Catilina, ſi pa
 tria tecum his uocibus uteretur, quid eſſes illi, quae
 ſo, reſponſurus? Ego te paruulum, Catilina, cum in
 primis ornatiffimo genere gentis naſci uoluiffem,
 deinde ſummis dotibus exornaffem, tum corporis,
 tum animi; tum duabus rebus inſtituendum putau
 i, ferro, ac flamma; quibus eſſet parata tibi fa
 cultas tum amplificandi imperij mei, tum deſen
 dendae publicae libertatiſ. quid eam uim armorum
 in uiſcera noſtra torques? aut quid conuertis in exi
 tium ciuium meorum inſtitutam diligentia mea,
 meiq. rationibus eruditam dimicandi facultatem?
 maiores contra tui ſummis a me beneficijs, atque
 honoribus auēti, pro magnitudine ſuſceptarum di
 gnitatū pulcherrimas in urbe ſaepenumero leges,
 pro praēſtantia beneficiorum clariffimas ex hoſti
 bus uictorias referre conſueuerunt: tu mihi luētus
 acerbiffimos paras pro ſumma copia beneficiorum
 meorum, tu caedes ciuium, tu domorum incendia,*

tu uexationes uirginum, tu uastitatem urbis, tu genus atrocissimae seruitutis. O crudelissimum hominum genus, et ab omni penitus humanitate derelictum. tu studio flagras eius urbis euertendae, quam nec Carthaginensium astutissimi doli, nec Numantinorum eximiae uires, nec Graecorum erudita, & praeclara ingenia labefactare, obscurareque potuerunt? quid si citetur hi populi rursus diuinitus, atque istae urbes redeant in statum uetustissimae dignitatis: certe non ipso scelere tuo quidquam in me crudelius, nec quidquam magis extimescendum moliturus fuisse praedicabunt. sed ad te redeo. Temperarem ego memet mihi, cursumque istum uiolentae orationis forsitan reuocandum esse iudicarem tum ab odio tuo, tum ab ipsa dicendi acerbitate, si quae in te sensum patriae caritatis adspicerem, aut ullo te pacto posse arbitrarer sceleratam istam mentem relinquere: sed id genus est cupiditatum tuarum, ut restringendarum forsitan rationem aliquam consequi possis, sanandarum nullam. nec te prius amissurum peruersitate istam animi puto, quam uitam amiseris. Vellem reuiuisceres Abala Seruili: non exspectarem sententiam iudicum: neque abuteremur maiestate senatus, atque auctoritate populi R. sed magnitudinem tanti flagitij sanguine tuo statim expiauiesses. nam de senatus uoluntate nihil ambigimus. modo non impediretur legibus, repente profecto fueras poenas impietatis tuae dignissimas laturus.

Vtinam

Vtinam deorum immortalium munere, iudices, mentem, atque animum huius introspiceremus: ne qua uobis fieret puniendi dubitatio, qui tantum scelerum ingenio conflauisset. uideretis enim mentem anhelantem tristissimum genus minarum, mentem debacchantem inaudita feritate, furentem incredibili uaesania, sitientem cruoris urbani, praeda auidissimam, uobis, atque omnibus ferro flammaq. minitantem. Catilinam uobis demonstrauimus, iudices, irritatum persaepe repulsis comitialibus nullas uocum, aut suffragiorum corruptelas fuisse praetergressum; deinde nullis rationibus infractum ac perterritum de perseverantia scelerum suorum destitisse. quibus animaduertere sane potestis, quanta semper immanitate laborauerit ambitionis. superest nouissima pars diuisionis, grex ipse sodalium Catilinae truculentus, atque amens: cuius in manu non exiguam rationem fuisse diximus excitandae coniurationis. Lentulus siquidem, & Cethegus, terribilia portenta nostrae ciuitatis, furiaeque uel certissimae populi R. multa de magnitudine sua in ipsis concionibus, multa de dignitate imperij sui futuri palam praedicare consueuerunt, tamquam si deorum immortalium concilio interfuissent. primum Lentulus in libris Sibyllinis nescio quid perspexisse se praedicabat, quod uiri acutissimi, atque peritissimi, L. Cornelius, ac Cn. Piso, custodes publicarum caerimoniae, nequaquam prospicere potuerunt. lucem

nam-

namque, ait, nescio quam de domo Cornelia quondam prodituram fore, quae gloria nominis sui Romanum imperium simul & complexura sit, et illustratura: eoq. genere uaticinij dignitatem suam portendi fataliter putauit: planeq. opinatur fati sui rationem in ipsa latebra Sibyllinae diuinationis, tamquam in equo Troiano, delitescere. ego uero Sibyllam sine dubio sapientissimam mulierem fuisse iudico, uisamq. idoneam dijs immortalibus, cui singularem quandam uim diuinandi concederent: uerum illam deliram penitus, ac prorsus caecam fuisse affirmarem, si quam spem dignitatis in hac crudelissima peste reposuisset. si quid tamen cecinisse uisa est, quod ad Corneliã gentem pertinere uideretur: uim omnem illius diuinationis in uino L. Sylla consumptam fuisse iudicemus, cuius paullo ante resp. sensit & crudelissimam simul, & amplissimam potestatem. nec ego deos immortales huic imperio tam infestos esse reor, neque a salute populi Romani tam abhorrentes, ut homini dementissimo regnum concederent huius sanctissimae, atque optimae ciuitatis. Syllam profecto crudelitas uicit: at ipse maximarum laudem uirtutum, & rei militaris summam, ac singularem gloriam consecutus est. Lentulum uero nullae uictoriae nostrae ciuitati, nullum studium armorũ, nulla praestantia uirtutis aut ingenij commendauit. quae uero non tabernae potius, aut qui non greges infamium hominum Sibyllinum istum principem

concelebrarunt ? nam uitam eius commemorare non est necesse ; uersatam semper in obeundis libidinibus , ac societate turpissimorum hominum nobilitatam , nihil in eo sanguinis auiti , nihil industriae Romanae , nihil splendoris domestici , nihil auitae frugalitatis . fingite uobis , iudices , fingite dignitatem huius hominis tum florentem amplissimo magistratu , tum omnibus populi Romani muneribus exornatam . quantum , quaeso , sanguinis civilis in foro , in curia redundaturum esse creditis ? aut quantam uim libidinis , atque impudicitiae per omnium ciuium cubicula demanaturam ? profecto dignitate fretus , ea , quae priuatus concupiuisset , sine dubio consequeretur : ferretur amens in omnia : nec ullae rationes consiliorum , aut pudoris , nec ulla studia humanitatis refrenarent praecipitè , atque inusitatum cursum uetustae crudelitatis . Cethegus , inferior nobilitate , atque ingenio ; uehementia furoris longe immanior , parum a Lentuli somnio discedere uisus est : uerum insaniam leuissimae opinionis modestiore loquendi ratione contegere uelle uidetur . genus est idem tamen furoris , eademq. ratio concelebratae diuinationis : tales hi scelerum artifices , amboq. concitati ad euertendam remp. partim a uaesana spe uaticinij commemorati , partim a nefaria scelerum assiduitate , Catilinam offenderunt nouis rebus studentem : cuius praesidio , consilioq. cupiditates suas ita inuari posse facillime crediderunt ,

si uiro sociorum copiosissimo sese coniunxissent . est enim in illo monstro , sicuti paullo ante tetigimus , uis eximia facetiarum , & ratio quaedam adumbrata uirtutum , facilis ad comprehendendum omnium hominum familiaritates . Hunc igitur Catilinam adepti Cethegus , ac Lentulus , & ipsi lenocinijs suis insignes , ad omne genus beneuolentiae subeundum deflagrare coeperunt admirabili quadam cupiditate seu diripiendae urbis , seu potiùdae dominationis . Hae sunt , iudices , huius nefarij facinoris abominandae faces : hi sunt crudeles igniculi , quibus exarsisse Catilinae ferocem animum , facillime credendum est . talibus inijs consociati principes nefandae coniurationis ; manum exiguam desperatorum hominum , atque obscenae iuuentutis pedetentim coegerunt ; coactam , quid uellent , edocuerunt ; edoctam , pari cupiditate sceleris inflammauerunt ; inflammatam denique pepulerunt , ut in omnium nostrum facultates , ac uitam facillime conspirarent . Furias istas audistis iudices , commodissimas , ac paratas non modo ad uiuos commouendos in omne facinus , uerum etiam ad mortuos ex ipso erebo , medijsq. bustis excitandos . reperti sunt tamen atrocissimi sceleris patroni , quiq. immanitatem detestandae rei tum contegere uerbis , tum excusare conati sunt . L. Hortensius , uir eximia caritate reip. summisq. ornamentis praeditus & scientiae , & moderatiōnis , nequaquam omnia credenda esse dicit : iubetq.

gra-

grauissimis hominibus facilitatem iudiciorum diligenter esse continendam. primum affirmat Catilinam in perpetua custodia senatus exstitisse; denique numquam ferme discessisse a latere P. Caepionis, nobilissimi ciuis, atque integerrimi uiri; ita ut lepide dicat, dissepationi eorum neque solem orientem umquam, neque occidentem interuenisse. Credo equidem sapientissimum hominem Hortensium, ut est innocentia singulari, summaque uirtute, cuncta ipsa, quae grauissime simul, atque ornatissime complexus est, ita uera esse, sicuti dixerit, existimare. sed longe graditur a sententia mea. Quaero igitur de te, L. Hortensi, teque obtestor, atque obsecro per ipsum ius uetustissimae nostrae familiaritatis: si L. Catilinam constat dies omnes omnium ciuium conscientia, siue in foro, siue in turmis agere, nunc stipatum cateruis exoletorum suorum, nunc uero gladiatorijs agminibus per ora uulgi palam obuolitare: si manifestum est, noctes omnes aut in lustris scortorum, aut in antris M. Laecae ducere, uiri, tuo iudicio, non abhorrentis a reip. caritate: quid est, quod illum obuersatum dicas in perpetua custodia atque oculis senatorum? nisi forte custodiam senatoriam uocas uel exiguam moram ipsius curiae consilij obedis. Quod uero pertinet ad ipsius Caepionis familiaritatem assiduam, beneuolentiamque singularem: nihil est, quod insimulationi nostrae derogandum esse iudicetis. diximus enim superius, ingenij Catilinae uiros

miros atque occultissimos esse recessus , nec qui cognosci , seu perlustrari facillime possent . uigent enim in illa clade res diuersissimae pariter , continentia , et libido . nihil illo perspexi affixius ad colenda bonorum consortia ; nihil sollertius ad illis insidandum : nihil illius munificentia insignius ; nihil au dius rapacitate : nihil acutius consilio ; nihil temeritate contemptibilius . Quae cum ita sint ; Caepionem admirabimur in tantis uiarum ambagibus errauisse ? me , me , inquam , fateor , iudices , uetustissima quadam familiaritate Catilinae coniunctum , persaepe delirauisse , miris perplexionibus illius , neque umquam certi quidquam in illo ingenio comprehendere potuisse . nihil igitur erit miri , si uirum integerrimum Caepionem uersutissimi hominis doli , atque inconstantissimi mores fefellerunt . Non erit itaque neque prudentiae tuae , neque grauitatis , Hortensi , candidissimam opem humanitatis tuae , summamq. dicendi copiam sonibus ipsis polliceri , aut , quam bestiam irretitam iudicio tenemus , dissolutam , atque exsultantem reip. immittere . quod te numquam commissurum fuisse arbitrarer , nisi qui me mores , ydem te Catilinae sine dubio fefellerunt . Satis ostentatas uobis putamus , iudices , tum rationes periculi nostri , tum huius immanissimi sceleris atrocitatem . nam si odio senatus maximo Catilinam arsisse demonstrauimus : si rationes uitae suae ueteres , ac nouas in exercitatione tacterrimarum libidinum collocatas :

PORCII . LATRONIS

tas ; si spem perficiendi sceleris homini prosequen-
tissimo inimiciarum ; si denique locorum , ac tem-
poris opportunitates exstitisse : praeterea si rabiem
quandam ambitionis in illo fuisse diximus : si nul-
lam potestatem referendarum libidinum , aut ul-
lum paenitentiae locum : postremo si copiam innu-
merabilem desperatae iuuentutis cum illo coniun-
ctam fuisse patefecimus ; et eam simul ostendimus
suoapte ingenio furentem incredibili audacia , sum-
maq. cupiditate prodendae , ac uexandae urbis in-
flammatam : quid erit , iudices , quod dubitetis de
liberanda patria , deq. ulciscenda crudelissimi sce-
leris immanitate ? nouistis enim facinus inauditum
omnium hominum memoria , facinus atrox , su-
perbum , nefarium , perniciosum , remotissimum
ab omni humanitate , lege , consuetudine : cuius a-
cerbitatem si minus animo bene perspexistis , quae-
so , mecum diligenter attendite . Scelus illud , iudi-
ces , euerfionem nefariam moliebatur amplissimae
nostrae dignitatis , interitum crudelissimum sena-
torij ordinis , caedem communem omnium bono-
rum . huius sceleris libido reposita erat in diripien-
dis omniū ciuium facultatibus , atque opprimen-
da urbis libertate : huic scelere parabantur taeter-
rimae coniugum , ac liberorum nostrorum uexatio-
nes : in hoc scelere uersabantur denique faces in-
ferendae penetibus nostris , expilationes aedium , stu-
pra uirginum Vestalium , luctus , ac maeror mise-
rabilis uniuersae ciuitatis . Quae si uobis , ut sunt
indi-

indigna atque intolerabilia uidentur : non iniquū
 erit auctores horum malorum multare taeterrimis
 supplicijs, clademq. omnium crudelissimā e uisceri
 bus reip. propulsare. Tenetis exempla maiorum,
 atque omniū gentium auctoritatē, qui semper sum
 mas, ac singulāres poenas in eo genere hominū con
 sumendas esse putauerunt, qui rationes habuissent
 aut prodendae patriae, aut opprimendae publicae
 libertatis. nihil igitur erit impedimento, quin au
 daciā crudelissimi hominis Catilinae crudelissimo
 genere suppliciorum expietis; ut ultionem ex illo
 rum cruciatibus, ac poenis capiat resp. quorum
 erat conflagratura manibus, nisi sanctissimi impe
 rij R. custodes, ac uindices dii immortales nefarijs
 uotis obstitissent. Credite, iudices, hodierno die con
 surrexisse uniuersam urbem, conspecturam ex iu
 dicio uestro, planeq. animaduersuram, quid in po
 sterum de salute sua, deq. facultatibus suis speran
 dum sit. credite item, uim uniuersam flagitiosae in
 uentutis aut hodierno Catilinae supplicio simul con
 ficiendam fore, aut illius liberatione laetam, atque
 exsultantē non multo post in omnium nostrum per
 niciem una cum illo celerrime consurrecturā. agi
 tur siquidem hodierna uestra sententia de salute hu
 ius pulcherrimae atque optimae ciuitatis, de stabi
 litate imperij Romani, de legum incolumitate, de
 libertate ciuium, de pudicitia liberorum, ac coniu
 gum uestrarum. huius enim pestis idē scelus erat,
 ut non grassaturum per capita paucorum, sed tam

quam

PORCII . LATRONIS

quam atrocissima uis ueneni, per omne corpus urbis demanaturú. quod scelus, aut quam pestem si uindicandum esse censebitis, ut reor, et resp. desiderat: putate profecto deos immortales, et in primis Capitolinum Iouem, sempiternum custodem, ac uindicem huius imperij, pro liberatis eorum templis, ac caerimonijs gratias nobis amplissimas esse reddituros: putate pariter idem facturam esse curiam, pro defensa consulum uita, seruataq. senatorij ordinis dignitate: putate matronas urbis, ac liberos nostros, ob seruata pudicitiam, supplices, ac cōgratulantes uniuersos ad genua uestra sese obuersaturos fore: putate uirgines Vestales, atque ipsam maiestatem amplissimi numinis, ob liberationem suam, summa uobis laetitia congratulaturam: putate denique ciues omnes, ob retentam uitam, ac libertatem suam, penates publicos, pro conseruatis focus, atque aris, parietes urbis, pro tae terrimo genere uastitatis propulsato, ferme incredibili gaudio exsultaturos: putate tandem, hodie no iudicio paratú esse uobis aut immortale dedecus, aut memoriam nominis sempiternam. multa sunt equidem in hac uita, quae turpiter, ac calamitose neglecta restitutione tamen quandá quodam modo patientur: huius uero uindicandi sceleris si praesenté facultatem neglexeritis, frustra postea recuperandae copiá quaeretis. aut hodie uobis propulsanda est e uisceribus reip. pestifera uis calamitatis: aut ipsi patriae sine dubio concidendum . .

utrum

utrum eligendum sit, uos uideritis. Quid? estis iudices humanitate tanta, ne secordia dicam, ut eorum uitam, ac spiritum diutius in rep. commorari patiamini, qui uitae, salutiq. ciuium crudeliter insidiati sunt? proponite uobis ante oculos, ac meditatione crebra reuoluite diem illum nefarium, quo salus omnium ciuium, quo facultates nostrae, quo ipsa resp. peritura fuerat: quando scilicet adspeximus bestias istas emissas carceribus per urbem omnem, per domos nostras furialiter exsultantes, ipsumq. in primis miserandi facinoris ducem, ac principem Catilinam, confirmatum hoc iudicio, spe plenum, laetitia gestientem, nunc hos ad caedem nostram, nunc illos ad rapinam, atque inflammationem aedium deuocantem: coniuges e complexibus nostris ad libidinem uictorum raptae fuissent: liberi ad stipra de gremijs parentum extorti, pretiosa supellex asportata: tecta cōflagrassent ignibus: corpora caesa passim iacuissent: omnia denique gemitu, fletuq. redundassent: haec fuisset imago miserrimae urbis; quā urbem a maioribus nostris florentissimam accepimus, et, si prohibueritis, claram atque excellentem posteris nostris tradituri sumus. Per humanitatem denique uestram uos obtestor, atque obsecro iudices, per amorē huius pulcherrimae, atque inuictissimae urbis, per omnia, quae uobis iucundissima sunt in uita, prouidete iterum atque iterum, ne liberati quondā tot amplissimis bellorū periculis, tot imminentibus malis erepti, nunc per ignauiam uestram, ac

PORCII. LATR. DECL

desidiam periclitemur . eripite uitam ciuium a miseranda crudelitate : prohibete penates uestros a nefarijs ignibus : seruate pudicitiam necessitudinum uestrarū a taeterrimis uexationibus : liberate templa deorum a tristibus rapinis : subtrahite fortunas publicas ab indigna direptione : protegite magistratus uestros ab inaudita feritate : defendite denique uniuersam urbem ab hoc inusitato prorsus , & tristissimo genere calamitatis .

De sequenti oratione sic Quinctilianus

lib. i v. cap. i

Quid? non Sallustius directo ad Ciceronem , in quem dicebat , usus est principio , & quidem protinus : Grauitate , et iniquo animo maledicta tua paterer , M. Tulli .

C. SALLVSTII. CRISPI
IN . M . TVLLIVM
CICERONEM
ORATIO.

GRAUITER , & iniquo animo maledicta tua paterer , M. Tulli , si te scirem iudicio magis , quam morbo animi , petulantia ista uti . sed quoniam in te neque modum , neque modestiam illam animaduerto : respondebo tibi : ut , si quam maledicendo uoluptatem cepisti , eā male audiendo amittas . Vbi querar ? quos implorem P. C. diripi remp. atque audacissimo cuique esse perfidiarum?

Vterq. resp. 124.

diae? an apud populū R. qui ita largitionibus cor-
 ruptus est, ut sese, ac fortunas suas uenales habeat?
 an apud uos P. C. quorum auctoritas turpissimo
 cuique, et sceleratissimo ludibrio est? ubi M. Tullius
 leges, iudicia populi R. defendit, atque in hoc ordine
 ita moderatur, quasi unus reliquus ex familia uiri
 clarissimi, Scipionis Africani, ac nō repticius, acci-
 tus, ac paullo ante insitus huic urbi ciuis. An uero,
 M. Tulli, facta ac dicta tua obscura sunt? an non
 ita a pueritia uixisti, ut nihil flagitiosum corpori
 tuo putares, quod alteri collibuisse? an scilicet istā
 immoderatam eloquentiam apud M. Pisonem non
 pudicitiae iactura perdidicisti? itaque minime mirā-
 dum est, si eam flagitiose uenditas, quam turpissi-
 me parasti. Verum, ut opinor, splendor domesticus
 tibi animos attollit, uxor sacrilega, ac periurijs de-
 libuta, filia matris pellex, tibi iucundior, atque
 obsequentior, quam parenti par est. domum ipsam
 tuam ui, & rapinis, funestam tibi ac tuis, compa-
 rasti, uidelicet ut nos commonefacias, quam con-
 uersa sit resp. cū in ea domo habitas, homo flagitio-
 sissime, quae P. Crassi, uiri consularis, fuit. Atque
 haec cum ita sint; tamen Cicero se dicit in consilio
 deorum immortalium fuisse; inde missum huic urbi,
 ciuibusq. custodem, absque carnificis nomine, qui
 ciuitatis incommodū in gloriam suam ponit: quasi
 uero non illius coniurationis caussa fuerit consula-
 tus tuus, et iccirco resp. disiecit eo tempore, quo te
 custodem habebat. Sed, ut opinor, illa te magis ex-

tollunt, quae post consulatum cum Terentia uxore de rep. consuluisti: cum legis Planciae iudicia domi faciebatis: ex coniuratis alios morte, alios pecunia condemnabas: cum tibi alius Tusculanū, alius Pompeianam uillam aedificabat, alius domum emebat: qui uero nihil poterat, is erat calumniae proximus, is aut domum tuam oppugnatum uenerat, aut insidias senatui fecerat, denique de eo tibi compertū erat. Quae si tibi falsa obijcio; redde rationem, quantū patrimonij acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domum paraueris, Tusculanū & Pompeianum infinito sumptu aedificaueris. aut, si retices; cui dubium potest esse, quin opulentiam istam ex sanguine, & uisceribus ciuiū paraueris? Verū, ut opinor, homo nouus Arpinas, ex C. Marij familia, eius uirtutem imitatur; contemnit similitatem hominum nobilium; populi R. curam habet; neque terrore, neque gratia commouetur. Illud uero amicitiae tantum, ac uirtutis est animi? immo uero homo leuissimus, supplex inimicis, amicis contumeliosus, modo harum, modo illarum partium, fidus nemini, leuissimus senator, mercenarius patronus, cuius nulla pars corporis a turpitudine uacat: lingua uana, manus rapacissimae, gula immensa, pedes fugaces; quae honeste nominari non possunt, inhonestissima. Atque is, cum eiusmodi sit, tamen audet dicere: O fortunatam natā me consule Romam. Te consule fortunatam, Cicero? immo uero infelicē, et miseram, quae

cru-

crudelissimam proscriptionem ciuium perpeffa est; cum tu, perturbata rep. metu percultos omnes bonos parere crudelitati tuae cogebas; cum omnia iudicia, omnes leges in tua libidine erant; cum tu, sublata lege Porcia, erepta libertate, omnium nostrum uitae, necisq. potestatem ad te unum reuocaueras. Atque parum est, quod impune fecisti; uerum etiam commemorando exprobras, neque licet obliuisci seruitutis suae. Egeris, oro te Cicero, perfeceris quod libet: satis est perpeffos esse: etiãne aures nostras odio tuo onerabis? etiamne molestissimis uerbis insectabere? Cedant arma togae, concedat laurea linguae. Quasi uero togatus, et non armatus ea, quae gloriaris, confeceris, atque inter te, Syllamq. dictatorem, praeter nomen imperij, quidquam interfuerit. Sed quid ego plura de tua insolentia commemorem? quem Minerua omnes artes edocuit, Iuppiter optimus maximus in consilio deorum admisit, Italia exsulem humeris suis reportauit. Oro te, Romule Arpinas, qui egregia tua uirtute omnes Paullos, Fabios, Scipiones superasti, quem tandem locum in hac ciuitate obtines? quae tibi partes reip. placent? quem amicum, quem inimicum habes? cui in ciuitate fecisti insidias, ancillaris. quo iure, cum de exsilio tuo Dyrrhachio redisti, eum sequeris? quos tyrannos appellabas, eorum nunc potentiae faues? qui tibi ante optimates uidebantur, eosdem nunc dcmentes, ac furiosos uocas? Vatiniij causfam agis: de

*Sextio male existimas : Bibulum petulantissimis
uerbis laedis : laudas Caesarem : quem maxime o-
disti , ei maxime obsequeris : aliud stās , aliud se-
dens , de rep. sentis : his maledicis , illos odisti : le-
uissime transfuga , neque in hac , neque in illa par-
te fidem habes .*

IN. SALLVSTIVM. ORATIO
QVAE. CICERONI. FALSO
TRIBVITVR

122: **E** ADEMVM magna uoluptas est , Cri-
spe Sallusti , aequalem , ac parem uerbis
uitam agere , neque quidquam tam ob-
scenum dicere , cui non ab initio pueritiae omni ge-
nere facinoris aetas tua respondeat , ut omnis ora-
tio moribus cōsonet . neque enim , qui ita uiuit , ut
tu , aliter , ac tu , loqui potest : neque qui tam illo-
to sermone utitur , uita honestior est . Quo me uer-
tam P. C. ? unde initium sumā ? maius enim mihi
dicendi onus imponitur , quo notior est uterque no-
strum . quod si aut de mea uita , atque actibus no-
stris huic conuiciatori respondero ; inuidia gloriā con-
sequetur : aut , si huius facta , mores , omnem aeta-
tem nudauero ; in idem uitium incidā procacitatis .
quod huic obijcio . id uos , si forte offendimini , in-
stius huic , quam mihi , succensere debetis , qui ini-
tium introduxit . ego dabo operā , ut et pro me mini-
mo cum fastidio respondeā , et in hunc minime men-
titus

titus esse uidear. Scio me P. C. in respondendo non
habere magnam expectationem; quod nullum uos
 sciatis nouum crimen in Sallustium audituros, sed
 omnia uetera recognituros, queis et meae, et ue
 strae iam, et ipsius aures calent. uerum eo magis
 odisse debetis hominem, qui ne incipiens quidem
 peccare minimis rebus posuit rudimentum, sed ita
 ingressus est, ut neque ab alio uinci possit, neque
 ipse se omnino reliqua aetate praeterire. itaque ni
 hil aliud studet, nisi, ut lululentus sus, cum quouis
 uolutari. longe uero fallitur opinione. non enim
 procacitate linguae uitae sordes eluuntur: sed est
 quaedam calumnia, qua unusquisque nostrum te
 stante animo suo fert, de eo, qui falsum crimen bo
 nis obiecit. quod si uita istius memoriam uicerit;
 aliam P. C. non ex oratione eius, sed ex moribus
 spectare debetis. iam dabo operam, quam maxime
 potero, ut breue id faciam. neque haec altercatio
 nostra uobis inutilis erit P. C. plerumque enim resp.
 priuatis crescit inimicitijs; ubi nemo ciuis, qualis
 sit uir, potest latere. Primum igitur, quoniam o
 mnium maiores Crispus Sallustius ad unum exem
 plum, et regulam quaerit, uelim mihi respondeat,
 numquid u, quos protulit, Scipiones, et Metelli an
 te fuerint aut opinionis, aut gloriae, quam eos res
 gestae suae, & uita innocentissime acta comenda
 uit? quod si hoc fuit illis initium nominis, et digni
 tatis; cur non aequae de nobis existimetur? cuius
 et res gestae illustres sunt, et uita integerrime acta.
 quasi

ferre calumnia
 & aliquo, h. s. n.
 h. animo suo.

esse opinionis
 & gloriae.

nobis, cuius.

ORATIO

quasi uero tu sis ab illis uiris Sallusti ortus : quod si
 esses ; nonnullos iam tuae turpitudinis pigeret. ego
 meis maioribus uirtute mea praeluxi: ut, si prius no-
 ti nõ fuerint, a me accipiant initiũ memoriae suae.
 tu tuis uita, quam turpiter egisti, magnas offudi-
 sti tenebras : ut, etiam si fuerint egregij ciues, cer-
 te uenerint in obliuionem. quare noli mihi antiquos
 uiros obiectare. satius est enim, me meis rebus ge-
 stis florere, quam maiorum opinione niti; et ita ui-
 uere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium,
 et uirtutis exemplũ. Neque me cum ijs cõferri de-
 cet, P. C. qui iam decesserunt, omniq. odio carent,
 et inuidia, sed cum ijs, qui mecum una in rep. uer-
 sati sunt. Sed si fuerim aut in honoribus petendis
 nimis ambitiosus; (non hanc dico popularem am-
 bitionem, cuius me principem confiteor, sed illam
 perniciosam contra leges, cuius primos ordines Sal-
 lustius duxit) aut in gerendis magistratibus, aut
 in iudicandis maleficijs tam seuerus; aut in tuenda
 rep. tam uigilans; quam tu proscriptionem uocas :
 credo quod non omnes tui similes incolumes in hac
 urbe uixissent. at quanto meliore loco resp. tuen-
 da staret, si tu, par ac similis scelestorum ciuium,
 una cum illis adnumeratus esses? An ego tunc fal-
 so scripsi, Cedant arma togae; qui togatus arma-
 tos, & pace bellum oppressi? An illud mentitus
 sum, Fortunatam me consule Romam; qui tan-
 tum intestinum bellum, & domesticum urbis in-
 cendium exstinxi? Neque te tui piget homo leuissi-
 me

me, cum ea culpas, quae in historijs mihi gloriae ducis? An turpius est, P. C. scribentem mentiri, quam illum palam hoc ordine dicentē? Nam quod meam aetatem increpuisti: tantum me abesse puto ab impudicitia, quantum tu abes a pudicitia. Sed quid ego de te plura querar? Quid enim mētiri turpe duces, qui mihi ausus sis eloquentiam ut uitium obijcere? cuius semper nocens eguisti patrocínio: an ullum existimas posse fieri ciuem egregiū, qui non his artibus & disciplinis sit eruditus? an ulla alia putas esse rudimenta, et incunabula uirtutis, quibus animi ad gloriae cupiditatem aluntur? Sed minime mirū est, P. C. si homo, qui desidia, ac luxuriae plenus sit, haec ut noua, atque inusitata miratur. Nam quod ista inusitata rabie petulanter in uxorem, & in filiam meam inuasisti, quae facilius muliēres se a uiris abstinnerunt, quam tu uir a uiris: satis doctē ac perite fecisti: nō enim me sperasti mutuam tibi gratiam relaturum, et uicissim tuas compellaturum. unus enim satis es materiae habens: neque quidquā turpius est domi tuae, quam tu. Multum te uero opinio fallit, qui mihi putasti parare inuidiam ex mea re familiari; quae multo mihi minor est, quam habere dignus sim. atque utinā ne tanta quidem esset, quanta est; ut potius amici mei uiuerent, quam ego testamentis eorum locupletior essem. Ego fugax, Crispe Sallusti? furori tribuni pl. cessi: utilius duxi, quam uis fortunam unus experiri, quā uniuerso populo

ORATIO

R. ciuilis essem diffensionis caussa : qui, postea quã ille suum annum in rep. perbacchatus est; omniaq. quae commouerat, pace, & otio resederunt; hoc ordine reuocante, atque ipsa rep. manu retrahente me, reuerti. qui mihi dies, si cum omni reliqua uita conferatur, animo quidem meo superet, cum uniuersi uos, populusq. R. frequens aduentu meo gratulatus est. tanti me fugacem, mercenarium patronum hi aestimauerunt. Neque Hercule mirum est, si ego semper iustas omnium amicitias aestimaui. non enim uni priuatim ancillatus sum, neque me addixi: sed, quãtum quisque reip. studuit, tantum mihi fuit aut amicus, aut inimicus. ego nihil plus uolui ualere, quam pacẽ: multi priuatorum audacias nutriuerunt. ego nihil timui, nisi leges: multi arma sua timeri uoluerunt. ego numquam uolui quidquam posse, nisi pro uobis: multi ex uobis, potentia freti, in uos suis uiribus abusi sunt. itaque non est mirũ, si nullius amicitia usus sum, qui nõ perpetuo reip. amicus fuit: neque me paenitet, si aut petenti *Vatinio* reo patrocinium pollicitus sum, aut *Sextij* insolentiam repressi, aut *Bibuli* patientiam culpauit, aut uirtutibus *Caesaris* faui. hae laudes enim egregij ciuis, & unicae sunt. quae si tu mihi ut uitia obijcis, temeritas tua reprehendetur, non mea uitia culpabuntur. Plura dicerem, si apud alios mihi esset dicendum, *P. C.* non apud uos, quos habui omnium actionum mearum monitores. sed ubi rerum testimonia adsunt, quid
opus

quid opus est uerbis? Nunc ad te ut reuertar, Salusti, patremq. tuum praeteream: qui si numquam in uita sua peccauit, tamen maiorem iniuriam reip. facere non potuit, quam quod te talem filium genuit. neque, tu si qua in pueritia peccasti, exsequar, ne parentem tuum uidear accusare, qui eo tempore summam tui potestatem habuit; sed qualem adolescentiam egeris. hac enim demonstrata, facile intelligetur, quam petulanti pueritia tam impudicus, & procax adoleueris. Postea quam immensae gulae impudicissimi corporis quaestus sufficere non potuit; et aetas tua iam ad ea patienda, quae alteri facere collibuisse, exoleuerat: cupiditatibus infinitis efferebaris, ut, quae ipse corpori tuo turpia non duxisses, in alijs experireris. ita non est facile reputare, P. C. utrum inhonestioribus corporis partibus rem quaesierit, an amiserit. Domum paternam uiuo patre turpissime uenalem habuit, uendit. & cui dubium potest esse, quin mori coegerit eum, quo hic nondum mortuo pro herede gesserit omnia? Neque pudet a me eum quaerere, quis in P. Crassi domo habitet; cum ipse respondere non queat, quis in ipsius habitet paterna domo. At Hercule lapsus aetatis tirocinio, postea se correxit. non ita est: sed abiit in solatium sacrilegi Nigidiani: bis iudicis ad subsellia attractus, extrema fortuna stetit: et ita discessit, ut non hic innocens esse, sed iudices peierasse existimarentur. Primum honorem in quaestura adeptus, hunc locum, & ordinem despectum red-

reddidit, cuius aditus sibi quoque, sordidissimo homini, patuisset. itaque timens, ne facinora eius clā uos essent, cum omnibus matribus familias opprobrio esset, confessus est; uobis audientibus, adulterium; neque erubuit ora uestra. Vixeris, ut libet, Sallusti: egeris, quae uolueris: satis sit, unum te tuorū scelerum consciū esse: noli nobis languorem, et soporē nimium exprobrare. sumus diligentes in tuenda pudicitia uxorū nostrarum: sed ita expectati non sumus, ut a te cauere possimus. audacia tua uincit studia nostra. Ecquod hunc mouere possit, P. C. factum ac dictum turpe, quem non puduit palam, uobis audientibus, adulterium confiteri? Quod si nihil pro me tibi respondere uoluissim; sed illud censorium elogium Ap. Claudij, et L. Pisonis, integerrimorū uirorum, quo usus est quisque eorum, pro lege palam uniuersis recitarem: nonne tibi uiderer aeternas inurere maculas, quas reliqua uita tua eluere non possit? neque post illum delectum senatus, te umquam uidimus. nisi forte in ea te castra cōiecisti, quo omnis sentina reip. confluxerat. At idem Sallustius, qui in pace ne senator quidem manserat, postea quam resp. armis oppressa est, et idem uictores, qui exsules, reduxit, in senatum post quaesturam reductus est. quem honorem ita gessit, ut nihil non uenale in eo habuerit, cuius aliquis emptor fuerit. Ita igitur egit, ut nihil non aequum, ac uerum duxerit, quod ipsi facere collibuisse: neque aliter uexauit, ac debuit, si quis

prae-

praedae loco accepisset magistratū . Peracta quae-
 stura , postea quam magna pignora eis dederat ,
 cum quibus similitudine uitae se cōiunxerat , unus
 iam ex illo grege uidebatur . eius enim partis exem-
 plar erat Sallustius , quo tamquam in imam uora-
 ginem coetus omnium uitiorum excesserat : quid-
 quid impudicorum cylonum , parricidarū , sacrile-
 gorum , debitorum fuit in urbe , municipijs , colo-
 nijs , Italia tota , sicut in fretis , subsederāt , nomi-
 nis perditī , ac notissimi , nulla in parte castris apti ,
 nisi licentia uitiorū , et cupiditate rerum nouarum .
 At postea quam praetor factus est , modeste se ges-
 sit , et abstinenter . nonne ita prouinciam uastauit ,
 ut nihil neque passi sint , neque expectarint gra-
 uius socij nostri in bello , quam experti sunt in pace ,
 hoc Africam interiorem obtinente ? unde tantum
 hic exhausti , quantum potuit aut fide nominum
 transijci , aut in naues contrudi . tantum , inquam ,
 P . C . exhausti , quantum uoluit : ne caussam dice-
 ret , sestertio duodecies cum Caesare paciscitur .
 Quod si quippiam eorum falsum est ; hic palam re-
 felle ; unde tu , qui modo ne paternam quidē domum
 redimere potueris , repente tamquā somnio beatus ,
 hortos pretiosissimos , uillā Tiburti C . Caesaris , reli-
 quas possessiones paraueris . Neque piguit querae-
 re , cur ego P . Crassi domum emissem : cum tu uete-
 ris uillae dominus sis , cuius paullo ante fuerat Cae-
 sar ? modo , inquam , patrimonio non comeso , sed de-
 uorato , quibus rationibus repente factus es tam
 affluens ,

ORATIO . IN . SALL

affluens, et tam beatus ? Nam quis te faceret heredem, quem ne amicum quidē suum satis honestum quisquam sibi ducit, nisi similis, ac par tui ? At Hercule egregia facta maiorū tuorum te extollūt : quorū siue tu similis es, siue illi tui, nihil ad omnium scelus, ac nequitia addi potest . Verum, ut opinor, honores tui te faciunt insolentem . Tu, Crispe Sallusti, tantidem putas esse bis senatorē, et bis quaestorem fieri, quanti bis consularem, et bis triumphalem ? carere debet omni uitio, qui in alterum paratus est dicere . is demum maledicit, qui non potest uerū ab altero audire . Sed tu omnium mensarum assecla, omnium cubiculorum in aetate pellex, & idem postea adulter, omnis ordinis turpitude es, et civilis belli memoria . quid enim grauius pati potuimus, quam quod te incolumem in hoc ordine uideamus ? Desine bonos putulantissima consecrari lingua : desine morbo procacitatis isto uti : desine unumquemque moribus tuis aestimare : his moribus amicum tibi facere non potes, uideris uelle inimicum habere . Finem dicendi faciam P. C. saepe enim uidi grauius offendere animos auditorum eos, qui aliena flagitia aperte dixerunt, quam eos, qui commiserunt . mihi quidem ratio habenda est, non quid Sallustius merito debeat audire, sed ut ea dicam, si qua ego honeste effari possim .

FINIS.

FRAGMENTA

EX LIBRIS HISTORIARVM

C. SALLVSTII

CRISPI

SCRIPTORIBVS

ANTIQVIS

ab Aldo Manutio, Pauli F.

COLLECTA

ALDVS . MANVTIVS . PAVLI . F

. FRANCISCO . MORANDO

S . P . D

Ostquam ad urbem ueni , totus in cognoscenda antiquitate fui . itaque magnum uolumen effeci ueterum inscriptionum ; Orthographiam uero meam , quam ad te ante annos tres misi , lapidum testimoniis confirmaui uehementer , atque auxi . praecipuam autem industriam in eo locaui , ut fragmenta omnia ueterum scriptorum tum ad meam , tum etiam ad communem utilitatem colligerem . quo in opere adhuc uersor : est enim multi laboris , nec exigui temporis . Sallustii , cuius lectione uehementer delector , loca iam omnia , nisi fallor , in unum coegi : quae uolui in tuo nomine apparere ; ne me tuorum in patrem meum , ac me ipsum officiorum oblitum putares . a te peto , ut hoc quamuis tenue munusculum ne contempnas , &

R 2 maio-

maiora a nobis expectes, si modo maiores in litteris, ut speramus, processus erunt nostri. nam inertiam, aut ignauiam neque uoluntas nostra, neque natura fert: & in eo te, qui liberalium disciplinarum in studiis ita uersaris, ut ne ualitudini quidem parcas, libenter imitatur. Domesticum, inquires, in hoc habes exemplum. Ita est: uerumtamen tu quoque me excitas, quem & patris iudicio, & meam etiam sponte non uulgariter diligo, ac, ueluti alterum parentem, colo. Vale, optime uir, nobisq. & amore, & similitudine studiorum coniunctissime: meq. illustri Comiti, sapientissimo uiro, & maximarum artium scientia instructissimo, Iulio Iusto, ad quem scribere aliquid cogito, plurimum commenda. Romae, Kal. Quint. M.D. LXIII.

FRAGMENTA

EX LIB. I. HISTORIARVM

SALLVSTII

EX D. Augustino de Ciuitate Dei,
lib. 2. Cap. XIIIX

SALLVSTIVS in primo historiae
suae libro, atque ipso eius exordio fate-
tur, etiam tunc, cum ad consules are-
gibus esset translata resp. post paruum inter-
nallum iniurias ualidiorum, & ob eas discessio-
nem plebis a patribus, aliasq. in urbe dissensio-
nes fuisse. nam cum optimis moribus & maxi-
ma concordia populum Romanum inter secundum
& postrimum bellum Carthaginiense commemo-
rasset egisse; causamq. huius boni non amorem in-
stitiae, sed stante Carthagine metum pacis infidae
fuisse dixisset; unde & Nasica ille ad reprimen-
dam nequitiam, seruandosq. istos mores optimos,
ut metu uitia cohiberentur, Carthaginem nolebat
euerti: continuo subiicit idem Sallustius, & ait:
At discordia, & auaritia, atque ambitio, & ce-
tera secundis rebus oriri suenta mala, post Cartha-
ginis excidium maxime aucta sunt: ut intellige-
remus, etiam antea & oriri solere, & augeri.
unde subnectens cur haec dixerit: Nam iniuriae,
inquit, ualidiorum, & ob eas discessio plebis a pa-

quindecimanno-
ru. Liuius l. 2.

Seruius l. Aen.
vi. legit, ulti-
mum non po-
strimum.

in Catilina 41
in Iugurt. 49.
Florus lib. 1v.
Velleius lib. 2.

Seruius lib.
Ge. 1v.

tribus, aliaeq. dissensiones domi fuere: iam inde a principio, neque amplius, quam regibus exactis, dum metus a Tarquinio, & bellum graue cum Etruria positum est, aequo & modesto iure agitatum. Vides quemadmodum illo etiam breui tempore, ut regibus exactis, id est eiectis, aliquantulum aequo & modesto iure ageretur. metum dixit fuisse causam, quoniam metuebatur bellum, quod rex Tarquinius, regno, atque urbe pulsus, Etruscis sociatus, contra Romanos gerebat. Attende itaque, quid deinde contexat: Dein, inquit, seruili imperio patres plebem exercere, de uita, atque tergo regio more consulere, agro pellerere, & ceteris ~~ex partibus~~ soli in imperio agere. Quibus faeuitibus & maxime fenoris onere oppressa plebs, cum assiduis bellis tributum simul, & militiam tolleraret, armata montem Sacrum, atque Auentinum* infedit. Tumq. tribunos pl. & alia sibi iura parauit. discordiarum, & certaminis utrimque finis fuit secundum bellum Punicum. Cernis ex quo tempore, id est paruo interuallo post reges exactos, quales Romani fuerint, de quibus ait: Ius bonumq. apud eos non legibus magis, quam natura, ualebat. Porro, si illa tempora talia reperiuntur, quibus pulcherrima atque optima fuisse praedicatur Romana resp. quid iam de consequenti aetate dicendum, aut cogitandum arbitramur; cum, paullatim mutata, ut eiusdem historici uerbis utar, ex pulcherrima atque opti-

cum Porfena,
Etruscorum re
ge, Liuius l. 1.

expertibus

Fronto eadē re
citat in, Infido
illum; & Dio-
medes lib. 2.
cap. VI.

in Catilina, 4.

in Catilina, 4:

opti-

ma, pessima ac flagitiosissima facta est, post Carthaginis uidelicet, ut commemorauit, excidium? Quae tempora ipse Sallustius quemadmodum breuiter recolat, & describat, in eius historia legi potest, quantis malis morum, quae securdix rebus exorta sunt, usque ad bella ciuilia demonstraret esse peruentum. ex quo tempore, ut ait, maiorum mores non paulatim ut antea, sed torrentis modo praecipitati, adeo iuuentus luxu, atque auaritia corrupta est, ut merito dicatur, genitos esse, qui neque ipsi habere possent res familiares, neque alios pati. Dicit deinde plura Sallustius de Sulla uitii, ceteraq. foeditate reip. & alij scriptores in haec consentiunt, quamuis eloquio multum impari. Cernis tamen, ut opinor, et quisquis aduerterit, facillime perspicit colluuiem morum pessimorum, quo illa ciuitas prolapsa fuerit, ante nostri superni regis aduentum. Haec enim gesta sunt, non solum antequam Christus in carne praesens docere coepisset, uerum etiam ante quam de uirgine natus esset. Cum igitur tot & tanta mala temporum illorum uel tolerabiliora superius, uel post euersam Carthaginem intoleranda, et horrenda dijs suis imputare non audeant, opiniones humanis mentibus, unde talia uitia siluescerent, maligna astutia inferentibus, cur mala praesentia Christo imputant, qui, doctrina saluberrima, & falsos ac fallaces deos coli uetat, & istas hominum noxias, flagitiosasq. cupiditates diuina au-

FRAGMENTA. SALL

Et oritate detestans, atque condemnans, his malis tabescenti ac labenti mundo ubique familiam suam sensim subtrahit, quae condat aeternam, & non plausu uanitatis, sed iudicio ueritatis gloriosissimam ciuitatem?

Ex M. Fabio Victorino in lib. i. Cic. de Inuentione: & ex Nonio, Cis, i. ultra. A

Sallustius, cum de rebus Romanis loqueretur, dixit, prius bella gesta, post pacem esse fundatam. Res, inquit, Romana plurimum imperio ualuit. Ser. Sulpicio, et M. Marcello rex omni Gallia cis Rhenum, atque inter mare nostrum, & Oceanum, nisi quae paludibus inuia fuit, perdomita. hic bellum geritur. Deinde pacem memorat consecutam. Optimis autem moribus, et maxima cōcordia egit. Romanus populus inter secundum, ac postremum bellum Carthaginiense.

ibidem.

Ardebat omnis Hispania citerior.

EX. FESTO

Obsidium.

Magnis opibus profectis, obsidium cepit per L. Catilinam legatum.) al profectus.

EX. VICTORINO
EX. CARISIO

lib. i. & Seruio in Virg. Aen. lib. i. & iix
& Prisciano lib. xiv. & Probi Catholicis.

A principio urbis ad bellum Perſi Macedonick.)
 hoc eſt, uſque ad &c.

ibidem.

Torpedinem.) iſteſt animi, & corporis de-
 bilitationem.

ibidem.

Agreſte.) In animali ſignificatione.

lib. II

Sanctus aliter, & ingenio ñalidus.

in Cat. 3. & in
 Aug. 31. 70. 811

Inſanum aliter ſua ſententia, atque aliarum
mulierum.

ibidem.

Vti Lepidus, & Catulus, decretis exercitiſus,
maturrime proſciſcerentur.

ibidem.

Recens ſcripſi.) Aſper commentator nunc ad-
uerbium, nunc nomen eſſe dicit. poteſt enim
eſſe temporis.

lib. I I I

Lepidus, paenitens conſilij.

EX. DONATO

in Ter. Phorm. act. 5. ſc. 8.

Solis uij.

EX. VICTORINO

in lib. I. Cic. de Inu.

& ex Seruio in Virg. Aen. lib. I.

Salluſtius, cum alijs historiographis ſingula tra-
didiffet in libro primo hiftoriarum, dat Cato-

ni

ni breuitatem. *Romani generis disertissimus paucis absoluit. Fannio uero breuitate.*

EX. PRISCIANO

lib. V

Nobis primae diffensiones, uitio humani ingenij, euenere, quod inquires, atque indomitum semper in certamine libertatis, aut gloriae, aut dominationis agit.) sic et in oratione Philippi, 87:

lib. VI

Plebei tribuniciam potestatem.) pro plebis. sic locutus idem Sallustius infra, in oratione Macri, 91. & Tacitus lib. I. Intercessit, inquit, Haterius Agrippa, tribunus plebei. uide & Carisium lib. I.

lib. VII. & ex Seruio in lib. I. Ge.

& Probi Catholicis. Sall. in prosa, lib. I. historiarum: Dubitauit acie pars.) pro aciei.

lib. VII

At inde nulla munitionis, aut requie mora processit ad opidum.) pro requiei.

lib. IIX

Igitur, uenditis proscriptorum bonis, aut dilargitis.

ibidem.

Equi sine rectoribus exterriti, aut saucij consternantur.

lib.

lib. x.

Nisi cum ira belli defenuisset.

lib. xv.

Res populi R. M. Lepido, Catuloq. consulibus,
ac deinde militiae & domi gestas composui.

ibidem.

Atque Seruilius aegrotum Tarenti collegam
prior transgressus.

ibidem.

Ad Olympum, atque Phaselida.) de his urbibus
sic Pedianus in 3. Verr. P. Seruilius bellum in

Cilicia gessit, deq. ea triumphauit, captis Co-
ryco, Olympo, Phaselide, tribus magnis eius ter-

rae urbibus.

ibidem.

Ad Torcium

ibidem.

Apud Corycum.

ibidem.

Apud Loete opidum.

ibidem.

Repulsus a Loete opido.

ibidem.

Apud Praeneſte locatus.

ibidem.

Apud Numantiam.

ibidem.

Neque, detrusus aliquotiens, terretur.

- Irritate, i. prouocare; & ex Cornelio
 * Frontone in libello de exemplis elocu-
 * tionum, qui ex hoc fragmento extrema
 quattuor uerba recitat. *Ubi redit cum ceteris*
 * Tunc uero et posci, cum ceteri eiusdem causae du-
 - cem senatus rati, maximo gaudio bellum ir-
 - ritare. *Ubi cum ceteris rati, maximo gaudio bellum ir-*
 * Metus: & ex Gellio lib. ix. cap. xii. *Ubi*
 Id bellum excitabat metus Pompeij uictoris,
 * Hiempsalem in regnum restituentis.) hoc est
 * quod Pompeius metueretur. *Ubi illo? de ceteris*

Vadum, masc.

- Et mox Stipidius, adueniens cum legionibus,
 * postquam tantas spiras huiusmodi faciem pugnantis
 uadum, cuncta hosti, quam suis, opportuniora
 uidet.) Est, qui pro Tantis spiras, Hieme aspera,
 reponat. quod modo locutus idem Sallustius in Iu-
 gurtha, 47. Milites mense Ian. ex hibernis in ex-
 peditionem euocat. magnis itineribus, hieme aspe-
 ra, peruenit ad opidum. *Ubi illo? de ceteris*
 * Componere, i. redimere. *Ubi illo? de ceteris*
 * Quin tenones, & uinarij, lanique, quorum prae-
 - terea uulgus in dies usum habet, pretio com-
 - positi. *Ubi illo? de ceteris*
 Competere, i. rei cuiusque meminisse,
 aut constanter ualere. *Ubi illo? de ceteris*
 Sic uero, quasi formidine attonitus, neque ani-
 - mi omo, neque auribus, aut lingua competere.
 Furtum, i. insidiae. *Ubi illo? de ceteris*

Illo

Illo profectus, uicos, castellaq; incendere, et fuga cultorum deserti igni uastare, neque elata, aut securissimus metu gentis ad furta belli peridonea. Antiquus liber illustris adolescentis, omniq; uirtute praestantis, Fabij Farnesii, tollit dictionem, Illo, proq; elata, elate; pro securissimus, fecustissimus, habet. notare uarietatem uolui, ut ex aestu diosoriam iudicia acuantur; quodq; uni non licuit, pluribus, diligenter perscrutando, & fortasse aliquando liceat. Seruius in Virgilij Aen. lib. XI. haec ex Sallustij historijs recitat: Gens ad furta belli peridonea. OLEM, INIBAV

de improprijs; & ex Gellio lib. x. cap. xxvi Itaque Sertorius, leui praesidio relicto in Mauritania, noctus obscuram noctem, aestu secundo, furtim, aut celeritate uitare proelium in transgressu conatus est. Sallustius & de ijs, qui nauigassent, et de ipsis nauibus eo uerbo uti uoluit, in quibus gradus non sit desertio.

ex iisdem, ibidem.

Ac indeq; transgressos omnes, recipit modos praecepturus a Lusitanis) ex eodem Farnesiano libro, & Gellio, Mons, emendo in Nonio, non, ut in uulgatis legitur, Modos. Praeterea dictionem, praecepturus, quae est in Nonio, non probo, neque quae est in Gellio, receptus. praeceptus, libentius legerim, idest ante occupatus. eoq; magis hac in opinione confirmor, quod scriptum diserte uideo in Farnesiano libro, praeceptus.

exiisdem, ibidem.

Earum aliae, paullulum progressae, nimio simul, & incerto onere, cum pauor corpora agita- uerat; deprimebantur.) Emendandus est locus in Nonio, in quo mendose legitur, pro Paullum pro- gressae, nimio simul, et incerto onere, Paullum ni- mio progressae, interim sicco onere.

Ex Nonio, de doctorum indagine.

Et ponere ualidam urbem multos dies restan- tem pugnando uicit.) al. deponere. Pugnando ce- cepit, in Catilina, 3: 28. et in Iugurtha, 42: Ma- nu cepit, 30: et Liuius lib. 3. Quem agrum miles pro parte uirili manu cepisset, eum senex quoque uoce, qua una posset, uindicaret.

ibidem, Deinsuper.

* Sertorius, Parthis turbam orantibus, et nul- lo, ut in terrore solet, generis, aut imperij discri- mine, per calonum corpora ad medium, quasi deinsuper, adstantium manibus in murum at- tollitur.) hic uideo inesse mendu: nec tamen quid- quam elicere potui ex alio Nonij loco, ubi idem fra- gmentum recitatur, quod sensum mihi afferret sa- tis commodum. in dictione enim, Discrimē, idem fragmentum recitans, pro Parthis, fortis; pro Turbam orantibus, Turba morante, legitur. ali- quando sum suspicatus hoc totum ita esse legen- dum: Sertorius, portis turba morante, & nullo, ut int. &c. de quo iudicent eruditi. ego satis habeo locum mutilum ostendere: quia primum benefi- cium

cium est, deprauata loca corrigere; secundum,
 indicare: ut, quod uni non licet, multi simul ope-
 ram nauantes assequantur. Serruus Aen. lib. ix.
 haec ex Sallustio recitat: Sertorius, humeris sub-
 latus, per muros ascendit.

EX. DIOMEDE

lib. i. cap. iv

Sensim Metello cornicines occinuerunt.

EX DONATO

in Ter. Phorm. act. 5. sc. 6.

Liberis eius auunculus erat.

EX. FRONTONE

Abnuere.

Nihil ob tantam mercedem sibi abnuituros.

Cogo domum te.

Maturauerunt, exercitum brachium cogere.)

pro brachium, uidendum, paullo ne commo-
 dius legeretur, Dyrrhachium.

Circumdata hac re illam rem:

& ex Prisciano lib. xv.

Occupatusq. collis editissimus apud Ilerdam, &

cum multa opera circumdata.

Concedere in gratia.

Quorum in gratia plerique concesserant.) in

oratione Macri, 90:

Commoritur illis.

Obuiam ire, & commori hostibus.

Do-

Doctus illam rem.

Doctus militiam.

Decet tibi.

Locum editiorem, quem uictoribus decebat, capit.) Cum antea suspicatus tantum essem, tenui quadam mea coniectura ductus, locum hunc ita legi debere: Locum editiorem, quam &c. nunc nihil dubito, quin mea coniectura uera sit: cum a Seruio quoque in Virgilij Aen. lib. 11 x. haec recitari emendate uideam. Sic locutus idem Sallustius in Iugurtha 58. Locum cepere paullo, quam alij, editiorem. et 76. Ea cuncta Romanis ex tenebris, et editioribus locis facilia uisu.

Egressus illam rem,

& e Seruio in Virg. Aen. lib. 2.

Gens raro egressa fines suos.

Gnarus illius.

Et muneris eorū Metellus per litteras gnarus.)

Pro, Et muneris, Itineris, libentius reponerem.

Indignus hac re.

Et indigni rep.

Insolitus huius,

Genus armis ferox, & seruitij insolitum.) sic in Iugurtha, 48. Pars insolita rerum bellicarum.

In tempore, idest opportune.

In tempore bellaturi.) sic in Iugurtha, 56.

Mature hanc rem.

Fugam maturabat.

Me-

Medio illius, pro illo medio.

Medio diei.) sic Virg. XI. Ecce fugae medio. &c.

Pauesco illa re.

Omni strepitu pauescere.

Peritus huius.

Militiae peritus.

Prudens rerum.

Prudens omnium, quae senatus censuerat.

Quietus ab illis.

Quietam a bellis ciuitatem.

Ex *

Domitium proconsulem ex citeriore Hispania cum omnibus copijs, quas parauerat, accersit.

Ex *

Curionem quaesit, uti adolescentior, & a populi suffragijs integer, aetati concederet Mamerici.) in Iugurtha, 33.

* * *

FRAGMENTA
EX. LIB. II. HISTORIARVM
SALLVSTII

EX. CARISIO

lib. I. & ex Probi Catholicis.

*Virile, ac muliebre secus.) hoc est, Virilis se-
xus : quod per omnes casus integra forma de-
clinatur.*

lib. 2

Noctu diuq. stationes, & uigilias tentare.

ibidem.

Obuiam fuere.) *Vbi Asper : Vtuste, aduerbio
maluit uti, quam nomine.*

ibidem.

Nam procul, & diuersis ex regionibus.

ibidem.

Vespera.

EX. GELLIO

lib. x. cap. xx

*Nam Sullam consulem, de reditu eius legem
ferentem, ex composito tribunus pl. C. He-
rennius prohibuerat. +*

+ Sardinia in
Africa mari, facie
uestigia Summi,
in orientem quam
in occidentem
latior prominet.

EX. MACROBIO

lib. III. cap. XII

*At Metellus in ulteriorem Hispaniam post
annum regressus, magna gloria, concurrentibus
undique uirili, & muliebri sexu, per uias, & te-
ta*

cap. 28. lib. 13. 2

Et omnium uisebatur. cum quaestor C. Vrbinus, alijque, cognita uoluntate, eum ad cenam inuitauerant; ultra Romanorum, ac mortalium etiam morem, curabant, exornatis aedibus per aulae, & insignia, scenisq. ad ostentationem histrionum fabricatis; simul croco sparsa humus, et alia in modum templi celeberrimi. Praeterea cum sedenti in transfenna demissum Victoriae simulacrum cum machinato strepitu tonitruum, coronam ei imponebat: tum ueniente, ture, quasi deo, supplicabatur. Toga pietz plerumque amiculo erat ei accumbeti. Epulae quaesitissimae, neque per omnem modo prouinciam, sed trans maria ex Mauritania uolucrum, & ferarum incognita antea plura genera. Quibus rebus aliquantam partem gloriae dempserat, maxime apud ueteres, & sanctos uiros, superba illa, graua, indigna Romano imperio existimantes.

EX. NONIO

Sexus, neutro genere.

At Metellus, in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria, concurrentibus undique uirili, & muliebri sexu, per uias, & tecta omnium uisebatur.) sic enim est legendum; non, ut antea, Concurrentium, Virile, & muliebri sexus, &, uisebantur.

EX. SERVIIO

in Virg. Aen. lib. v

FRAGMENTA SALL

Transenna dimissum Victoriae simulacrum cum
 machinato strepitu tonitruum coronam capiti
 imponebat. Id est, extensus funis.

EX. NONIO

Transenna, non, ut quidam putant,
 transitus, sed fenestra.

Transenna demissum Victoriæ simulacrum
 cum machinato strepitu coronam capiti impo-
 nebat.

Demittere, i. de super mittere.

Cum machinis strepitu demissum Victoriæ simu-
 lacrum coronam capiti imponebant.

EX. PRISCIANO

lib. v

Quem ex Mauritania rex Leptasta, proditionis
 insimulatum, cum custodibus miserat.

lib. v. & vi

Inter laeuam moenium, & dextrum flumen
 Turiam, quod Valentiam paruo interuallo prae-
 terfluit. Id est, Inter laeuam moenium, dextrum flu-
 men Turia, q. V. p. i. p. Praeterea ex 4. historia-
 rum haec quidam recitant, non secundo. Durium
 autem pro Turiam, legerim libentius, ex epistola Cn.
 Pompeij ad eundem Sallustium, Ciceronis oratio-
 ne pro Balbo, et historia; nisi a Probo in Catholicis
 ex Sallustio haec citari uiderem: Et dextrum flu-
 men Turia: Priscianusque haec diceret: Masculinum
 est,

quia accusatiuus terminat in *Am. nam*, si esset
neutrum, similis esset accusatiuus nominatiuo.

ibidem.

Vt alij tradiderunt, Tartessum, Hispaniae ciuita-
tem, quam nunc Tyrij mutato nomine Gadir
habent.) neutro genere. nam, si esset femini-
num, Gadiorem diceret.

lib. vi

Nisi quia flumē Lurda, Tauro monte defluens.)
al. Nisi quoniam. &c.

ibidem.

Quia corpore, & lingua percitum, & inque-
tem nomine histrionis uix sani Barbuleium
appellabant.

ibidem.

Eam deditionem senatus, per nuncios Orestis co-
gnitam, approbat.

ibidem.

Sed ipsi ferunt taurum ex grege, quem prope li-
toraregebat nomine Corsa Ligus mulier.

lib. iix

At Lucillum regis cura machinata fames bre-
ui fatigabat.) machinata, passiuē dixit.

lib. x

Neque inermes ex proelio uiros quendam agno-
turum.) secundum analogiam.

lib. xv

Audaciter.) secundum analogiam.

EX. NONIO

de uocabulorum significationibus ;
& ex Isidoro lib. xlv. cap. vii

*Sardinia, in Africo mari, facie uestigij humani,
in Orientem, quam in Occidentem, latior pro-*
minet.

Deturbare, i. deiicere, demouere.
Moenibus deturbat.

Immane, nomen positum pro
aduerbio.

Immane, quantum animi exarsere.
Satias, pro fatietas.

Hi, saltibus occupatis, externorum agros inua-
sero, frumentiq. ex inopia graui satias facta.) al.

In salt. occ, tum ext. a. i, f. q. e. i. grani s. facti.

Sportae, aut ab sparto, quasi spar-
teas, aut ab asportando.

E muris canes sportis demittebant.
Obsequella, feminino genere.

Ibi Fimbriana seditione, qui regi per obsequel-
lam orationis, & maxime odium Sullae gra-
ues, cariq. erant.

Dicere, i. promittere.

Eodem anno in Macedonia C. Curio principio ue-
ris cum exercitu profectus in Dardaniam, qui-
bus potuit pecunias dictas coegit.) sic enim

patet legendum esse; non, ut in quibusdam uul-
gatis libris, Pecunias amplas coegit.

Fiducia, i. audacia; & ex Donato
in Ter. Hec. act. 4. sc. i

Ita fiducia, quam argumentis, purgatiores dimittunt.) al. pugnatores dimittuntur.

Graue, i. molestum.

Et continetur grauis.

Rumor, i. opinio est.

Ad haec rumoribus aduersa in prauitatem, secunda in casum, fortunam, in temeritatem declinando, corrumpebant. *

Saucius, i. uulneratus, non maestus.

Auidisq. ita, promptisq. ducibus, ut Metellas ictu tragulae sauciaretur) hoc loco Nonius hoc fragmentum ex secundo historiarum recitat. in commentariolo autem de genere armorum ex tertio, ut in uulgatis; ex primo, ut in Farnesiano libro. est autem ibi mendum, nisi fallor. nam pro, Auidisq. ita, promptisq. ducibus, Auidissimis, atque promptis ducibus, nullo sensu legitur.

de impropriis.

Multiq. commeatus interierant insidijs latronum.

de numeris, & casibus.

Ruinaq. pars magna, suis met, aut proximo- rum telis, ceteri uice pecorum obrunabantur.

de mutatis coniugationibus.

Dubium, an insula sit, quod Euri, atque Austri superia- lis fluctibus circum lauit.

de genere nauigiorum.

Primo indicit forte super noctem in Ienunculo piscantis.) pro Super, Per, quidam reponunt;

pro lenunculo, remunculo, ex Gellio lib. x. cap. XXI

libidem.

Ad hoc pauca piraticae actuaria nauigia.

de genere uestimentorum. I O .

Occurrere duci, et proelium accendere, adeo uti Metello in sagum, Herculeio in brachium tela uenirent.) de Herculeio quodam mentio apud Catullum de nuptijs Iuliae, & Manlij, LVI. Eutropius autem lib. XI. et epit. LIII. XC. et XCI. et Orosius lib. V. Hirtuleium, Sertorij ducem, nominant. Est autem is, qui, Sertorium secutus, tandem caesus est a Q. Metello: cuius meminit et Frostinus in Stratagematis. Quem Catulli locum interpretantes uiri quidam docti, affirmarunt Aurunculeia, non Herculeia, scriptum esse in suo satis antiquo libro: dixeruntq. se potius Aruncana, ab Arunca opido, reposituros. ego uero, non omnino reclamantibus antiquis libris, Aurunceia, scribendum puto. Aurunceiam autem familiam Cottae cognomine usam fuisse, patet et ex C. Caesaris commentarijs de bello Gallico, et ex antiquorum lapidum testimonio minime incerto. quamquam mendose, ut puto, Aurunculeius, in Caesare legitur: cum Aurunceius scribi debeat.

A Praeneste tertio lapide, extra opidulum, quod uulgo Zagaruoli dicitur, in Ecclesia, allatum ex Nymphaeo, quod sub radice montis fuit, ubi adhuc fons pulcherrimus.

LXX. C. AVRVNCEIV. .
COTTA

COLONIS. INCOLIS. HOSPIT

ADVENTORIBVS. SERVISQVE

EORVM.

LAVATIONEM. EX. SVA. PECVNIA

GRATVITA M. IN. PERPETVOM. DEDIT

EX. FRONTONE

Atrox huius rei.

Ipse animi atrox.

Afflictus illam rem.

*Circumuenti dextra, unde ferrum erat, saxa, aus
quid tale capiti affligebant.*

Desiste hac re.

Vt actione desisteret.

Extorris his.

Orbe patria q. extorres. sic in Iugurtha, 35:

*Extorrem patria, domo, inopem, et coopertum
miserijs.*

Integer illa re.

Copijs integra.

Instruitur huic rei.

*Antequam regressus Sertorius instrueret pu-
gnae suos.*

FRAGMENTA . SALL

Imposuit in illam.

*Omnia sacrata corpora in ratem imposuisse .**Superior tibi,**Vt grauis, & nulla arte cuiquam inferior.*

Laetus huius rei;

& e Seruio in Virg. Aen. lib. 1

Frugum, pabuli laetus ager.

Nimius hac re.

Post, ubi fiducia nimius.

O Praeeminet.

*Omnes, qui circum sunt, praeminent altitudi-
ne milliuni passuum duorum.**Promptus illius.**Neque uirgines nuptum a parentibus mitteban-
tur; sed ipsae belli promptissimos deligebant .*

Suetus his.

Genus militum, suetum a pueritia latrocinij.

Transmitto illa re.

Suos equites hortatus, uado transmittit.

EX . S E R V I O

*in Virg. Ge. lib. 1.**In qua crocum gignitur) genere neutro, se-
cundum artem.**Ex ***Iter uertit ad Corycum, urbem inclut. am, pastusq.
nemore, in quo crocum gignitur.*

FRAGMENTA

EX. LIB. III. HISTORIARVM

SALLVSTII

EX. MACROBIO

lib. I. cap. IV

Bacchanaliorum.

EX. CRISOSTOMO

lib. 2.

Crispus 3. Non tu scis, si quas aedes ignis cepit
acriter, haud faciles sunt defensu, quin &
comburantur proximae.

EX. PRISCIANO

lib. IV

Equis, & armis decoribus cultus.

ibidem.

Dedecores, multiq. per terga ab hostibus cae-
debantur.

ibidem.

Vnus constitit in agrò Luciano, gnarus loci, no-
mine Publipor. Sic Marcipor, Festus, Plintus
lib. XXXIII. cap. 1. et Quinctilianus lib. I. cap.
IV. et, Quinctipor, Varro in epistola ad Fusium
apud Nonium, Gargaridiare. Quin etiam si No-
nio credimus, Varronis liber exstabat, Marcipor,
inscriptus.

ibidem.

Male

Male iam assuetum ad omnes uis controuersiarum.) pro uires.

EX. NONIO

Caluitur, di sum est, frustratur, tractum a caluis mimis, quod sint omnibus frustratui; & ex Prisciano lib. iix

Contra ille, calui raturus. Gliscit, i. congelascit, colligit, crescit, ignescit.

Neque iam sustineri poterat, immensum aucto mari, & uento gliscente.) in Iurgurtha, 65. Munia, i. officia.

Aetiam maxime, uti solet in extremis rebus sibi quisque, clarissimum domi recordari, cunctiq. omnium ordinum munia sequi.) al. carissimum d. recordari, &c.

Vitabundus, i. uitans. Duos quammaximos utres, leui tabulae subiecit, quam super omni corpore inuicem tracto pede quas gubernator existeret, ea inter molem, quae insulam mari uitabundus classem hostium ad opidum peruenit.) Tractu pedis, quasi gub. &c. legit Michael Bētinius in suis in Nonium scholijs, accurata in litterarum studio diligentia praeditus.

Forum, gen. masc. Illum nauis forum.

Aptum, i. connexum, colligatum. Quod ubi frustra tentatum est, socordius ire miles, obreperere non aptis armis, ut in principio, la-

laxiore agmine. no ha non...
Aemulus, i. sectator, imitator; & ex eodē,
 de numeris, & casibus, **Accusat**. pro genit
Sed Pompeius a prima adoleſcētia sermone fau
torum similem fore, sē credens. Alexandro regi, fa
cta, consultaq. eius quidem aemulatus erat.)
Est qui pro *Quidem, Quaedam, uel Quondam* re-
 ponat. *Cum autem accusatum hic nullum ui-*
deam, pro genitō usurpatum, ut Nonius ait: er-
rorem Nonij. putabam; nisi in mentem uenisset,
Aemulus, pro *Aemulatus*, reponi posse. itaq. sen-
 tentia plana erit. *Aemulus*, in quā, facta, consul-
 taque, pro *Aemulus factorum, consultorumq.* sin-
 aliter legas; sententiam Nonij me. nondum asse-
 qui, libenter fateor.

Graue, i. multum ualde.

Namque is, praeter solita uitiōsis magistratibus,
 eum per omnem prouinciam, insecūditate bien-
 nij proximi, graue pretium fructibus esset.

Ingenium, i. natura.
Castrisq. collatis, pugna tamen, ingenio loci,
 prohibebatur.

Optare, i. eligere.

Atque eum cupio laudatum, accensum, quae prae
 miorum spes, quibus eum optauisset, ire iubet.)
 al. **Atque cupio &c. accensumq. &c. spe, &c.**
Farnesianus liber uiuet, pro iubet.

Tamen, i. tandem

Nam, qui enare conati fuerant, icti saepe ser-
 ra-

ramentis nauium, tamen aut uulnerati a suis,
aut afflicti undarum ui, multato foede corpore, po-
stremo periere.) Frontoin. Afflictus illam rem,
ex Sallustij historijs citat, Afflicti, alueos unda-
rum, maleato corpore interibant.

de impropriis.

Ac statim fugit iui, contra praeceptum ducis, ra-
pere ad stuprum uirginēs, matronasque.

de mutata declinatione.

* Nam terna tunc erat, & sublima nebula cae-
lum obscurabat.) ab. Nam tætra tunc &c.

de genere nauigiorum.

Et forte in nauigando cohors una, grandi fælo
uecta, a ceteris deerrauit, mariq. placido a duo-
bus praedonum myoparonibus circumuenta.

de genere uestimentorum.

Et eodem tempore Lentulus duplici acie locum
editum multo sanguine suorū defensus post-
quam ex sarcinis paludamenta adstari, &
delectae cohortes intelligi coepere.

de genere armorum.

* Quarum una epistola forte cum seruo nacti prae-
datores Valeriani, scorpionē in castra misere.

ibidem.

At Oppius, postquam orans nihil proficiebat, ti-
mide ueste tectum pugionem expedire cona-
tus, a Cotta, Vulscioq. impeditur.

ibidem.

Saxaq. ingentia, & axe iunctae traves per pro-
num

num incitabantur, axibusq. eminebant in modum ericij militaris uerut a binum pedum.) uide fragmentum ex libro incerto historiarum; apud Seruium Aen. IX.

EX FRONTONE

Ago illam rem.

Amittendum morem hunc, quem agitis.

Dubius huius.

Dubius consilij. sic lib. sequenti, Consilij aeger; et; Anxius animi, atque incertus, apud Frontonem.

Egressus illam rem.

Posq. egressus angustias: Fortasse, Postquam, *
legendum; uel, Postque.

Fine illius rei:

Fine inguinum ingrediuntur mare.

Firmatus illius rei.

Ad Cyzicum perrexit; firmatus animi. sic lib. sequenti, apud Frontonem; Territos animi firmavit. et in Catilina; 17. Igitur, confirmato animo, &c.

Genitus illi rei faciundae; & ex A-

sconio in Verr. III

M. Antonius, perdundae pecuniae genitus, uacuusq. a curis nisi instantibus.

Gratiam illius criminis facio.

Post reditum eorum, quibus senatus belli Lepidiani gratiam fecerat.

FRAGMENTA . SALL

Incumbit illam rem.

Vt sustinere corpora plerique nequeunt, arma sua quisquis instans incumbere) *Seruius in Virg. Aen. lib. IX. haec ex Sallustii historijs recitat: Fessi, arma sua quisque stantes incumbere.*

= *Ingens illius rei.**Ingens ipse uirium, atque animi.**Insisto in illo loco.**Locum nullum, nisi quo armati institissent.**Kaptus hoc.*

Octauium mitem; et Kaptum pedibus) *Mitem, potest ferri: Militem, tamen, uel, Ditem, libentius legerem. sic in Catilina, 27. Pedibus aeger.*

*Succesit illum.**Muros successerant.*

EX . S E R V I O

in Virg. Ge. lib. 2.

Quis a Sertorio triplices insidiae per idoneos saltus positae erant.) al. Quia Sert. &c. Sic, Triplicibus subsidijs, in Iugurtha, 53.

Aen lib. I

L- Igitur discubere, Sertorius inferior in medio, super eum Tuseius Fabius Hispaniensis senator; ex proscriptis, in summo Antonius, & infra scriba Sertorij Versius; & alter scriba Maecenas in imo, medius inter Tarquinius, & Domitium Perperna.) Antiquus liber Cardinalis optimi, omniq.

domini

omniq. laude cumulati, Rainutiij Farnesii, pro, Tuscius, habet, Lucius: (Lucij autem Fabij Hisp. mentio est in antiquo nummo argenteo apud eundem Cardinalem.) pro, Tarquiniũ, Tarquitium: pro Domum; uel, ut alibi impressum, Deatium, Dominum, quo modo & apud Nonium legitur, haec eadem recitantem in uerbo, Dominus; quod ipse, ibidem subiungens, Conuiuij exhibitor, interpretatur. Verum apud Nonium pro, Alter scriba Maecenas, Alteri scribam & coenas, mendose legitur. Praeterea in antiquo illo libro Farnesiano pro Perpenna, Perpernam scriptum comperi. Et a Perperna conuiuium illud, quo Sertorius inuitatus a coniuratis interemptus est, Plutarchus datum esse ostendit. De conuiuarum autem numero uide quae dixerim in illum locum Horatij, sat. ult. lib. 2.

-secutis omnibus imis.

FRAGMENTA
EX. LIB. IV. HISTORIARVM
SALLVSTII

EX. FESTO

Sublicium.

*Sallustius libro qu * ne inrumiendi p. * sublici-
bus cauata * sent.*

Tabes.

Qui quidem mos, ut tabes, in urbem coniectus.

EX. GELLIO

lib. XIIX. cap. IV

*At Cn. Lentulus, patriciae gentis, collega eius,
cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum
stolidior, an uanior, legem de pecunia,
quam Sulla emptoribus bonorum remiserat,
exigenda promulgauit.*

EX. SERUIO

in Virg. Aen. lib. XI

Et sequebantur equites cataphracti.

EX. CARISIO

lib. I

& ex Seruio ibidem.

*Castella, custodias thesaurorum in deditionem
acciperentur.) pro, Custodiae. & ita etiam A-
sper intelligit. licet alij accusatiuum uelint. sed
emendatius, Custodiae.*

EX. DIOMEDE

lib. I. cap. IV

Re-

Reliqua cadauera salita.

EX. PROBO

in Catholicis.

Hoc Naphtas, huius Naphtae.) genus olei, cedro similis.

EX. PRISCIANO

lib. VI

& ex Nonio, Madore, i. infusione.

Quasi par in opido festinatio, et ingens terror erat, ne ex latere noua munimenta madore infirmarentur. nam moenia opidi stagnabant redundantibus cloacis.

ex eodem Prisciano

lib. VI

Namque primum Iasonem, nouo itinere maris, Aetiae hospitis domum uiolasse.

lib. IIX

Amissumq. asideri sine proelijs audiebat.

lib. IX

Omnes, quibus senectio corpore animus militaris erat.

lib. XIV

Si nihil ante aduentum suum inter plebem, & patres conuenisset, coram se daturum operam.

EX. NONIO

Demoliri, i. diruere.

Pluteos rescindit, ac munitiones demolitur, locoq. summo potitur.

FRAGMENTA. SALL

Gnaritas, i. scientia.

Diuersa, uti solet, rebus perditis capeffuit. namque alij fiducia gnaritatis locorum, occultam fugam, sparsi globis, eruptionem tentauere.

Volentia, idest quae uellent, a uoluntate.

Multisq. suspicionibus uolentia plebi facturus habebatur.

Laxitas, i. laxitudo.

Simul eos, & cunctos iam inclinatos laxitas, & * loci plures cohortes, atque omnes, ut in secunda re pariter acre inuadunt.

Componere, i. coniungere.

Suspectusq. fuit. incertum uero, ac per negligentiam, societate praedare cum latronibus composuisset) Bentinus, Praedam ue: Farnesianus liber, Praedatum.

Contentio, i. perseuerantia, elatio.

Rursum, iumenta naeti, ad opidum ire contendunt.

Hiare, i. aperire.

Atque hiauit humus multa uasta, & profunda.

Inuitare, i. delectari.

* Et uersi postero die, multoq. properantes deseruerant, in castris naeti, cum se ibi cibo, uinoq. laeti inuitarent.) Quidam pro, Et uersi, reponit Vninersi. mihi uero ne sic quidem sententia satisfacit.

Patibulum.

In queis notissimus quisque, aut malo depēdens uerberabatur, aut immutilato corpore improbi patibulo emines affigebatur.) alij, Nouissimus. de mutata declinatione.

Curio, Volcanaliorum die ibidem moratus .
ibidem.

Cum interim, lumine etiam tum incerto, duae Galliae mulieres, conuentum uitantes, ad menstrua soluenda montem adscendunt.) sic in Iugurtha, 39. Obscuro etiam tum lumine. de genere nauigiorum.

Eum atque Metrophanem senatus magna industria perquirebat, cum per tot scaphas, quas ad ostia cum paucis fidis percunctatum miserant.) Carisius lib. I. Ostia, Sallustius frequenter, plurali numero, idest urbium.
ibidem.

Quamaximis itineribus per regnum Ariobarzani contendit ad flumen Euphratem, qua in parte Cappadocia ab Armenia disiungitur: & quamquam ad id naues codicariae, occulte per hiemem fabricatae, aderant. &c.

de genere armorum.

Hi, locorum perignari, & soliti nectere ex uiminibus uasa agrestia, ibi tum, quod inopia scutorum fuere, ad eam arcem se quisque in formam parmae equestris armabat.) Quidam pro, Fuere, Fecerat, reponit; pro, Arcem, Artem. Farnesianus liber, Fuere, ad ea arces se quisq. &c.

FRAGMENTA. SALL

ibidem.

Qui praegrediebantur equites cataphracti ferrea omni specie) Bétinus, Praetergrediebantur.

EX. FRONTONE

Auidus illius rei.

Auidior modo properandi factus.

Aeger illius.

Consilij aeger.

Altum pedes tot.

* Clausi lateribus pedem.) Fortasse legendum,
 Altis. p.

Anxius illius rei.

Anxius animi, atque incertus.

Cultorem sui.

Collegam minorem, & sui cultorem expectans.

Digredior illum locum.

Exercitum dimisit, ut primum alpes digressus est.

Exterritus ullius rei.

Tetrarchas, regesq. territos animi formavit.)

lege, Firmavit. uide fragmentum libri superioris, apud eundem Frontonem.

Emergit se.

Vbi se laniata nauigia fundo emergunt.

Exorsus orationem.

Magnam exorsus orationem.

In medium, pro in commune.

Dissidere inter se coepere, neque in medium consultare.

Nimius illius.

Im-

Impotens, & nimius animi est.

Par hac.

Scalas pares moenium altitudine.

Patet tot pedibus.

Ad Siciliam uergens, faucibus non amplius patet millibus vi. & xxx.

Propinquat illam rem.

Tum uero Bithyni, propinquant iam annem Tartanium.

FRAGMENTA
EX . LIB . V . HISTORIARVM
SALLVSTII

EX . PRISCIANO

lib. VI

Daedalum ex Sicilia profectum, quo Minonis iram, atque opes fugerat.) uide fragmentum libri incerti, apud Seruium in librum Ge. I al. D. e. S. p, q. M. f. i, a. o.

lib. XII

At Lucillius, audito Marcium Regem proconsulem per Lucaoniam cum tribus legionibus in Ciliciam tendere.

ibidem.

Legiones Valerianae, comperto lege Gabinia * Bithyniam, et Pontum consuli datam, missos esse.

ibidem.

Saepe celebritatem nominis intelligo timetem.) pro timere. al. S. c. n. te lego timentem.

ibidem.

Video ingentia dona quaesitum ire properantem.) pro properare. al. Quaesita Graeciae pr.

EX . NONIO

Mercatis, pro mercantibus.

Ceteri negotia sequebantur familiaria legatorum, aut tribunorum, & pars sua commeatibus mercatis.

EX

EX. FRONTONE

Auerfor illum. *lib. 1. apud*

Regem auerfabatur.

Euenit in illo.

Nam si *frater* Pompeio quid humani euenisset.

Frater illi.

Et uxori eius frater erat. *uide frag. lib. 1. apud**Donatum in Ter. Phorm. act. 5. sc. 6.*

EX. SERUIO

in Virg. Aen. lib. 1

Caput aperire solitus.) id est nudare, & ostendere. Plinius lib. 28. cap. 6. Capita aperiri ad spectu magistratuū, non uenerationis caussa maiores iussere; sed, ut Varro auctor est, ualitudinis; quo firmiora consuetudine ea fierent.

EX. NONIO

Apertum, i. nudatum.

Quibus de caussis Sullam in uictoria dictatorem sibi equo descendere, surgere de sella, caput aperire solitum.

Surgere, i. erigi.

Sella surgere, caput aperire solitum.

EX. FRONTONE

Assurgo illi.

Sullam dictatorem uni sibi descendere equo, assurgere sella, caput aperire solitum.

EX

EX . LIB . VI

*

Ex hoc libro nihil exstat.

*

EX . LIB . VII

*

Ex hoc libro nihil exstat.

*

EX . LIB . IIX

*

Ex hoc libro nihil exstat.

*

EX. NONIO

de numeris & casibus.

*Cuius duas insulas propinquas inter se, et decem
stadium procul a Gadibus, satis constabat
suoapte ingenio alimenta mortalibus gignere.*

*

Ultra nonum librum
Sallustii fragmenta nulla
reperimus.

*

*

INCERTA . SALLVSTII

Veg. lib. 1. cap. 9. EX. D. AVGVSTINO

de Ciu. Dei l. 2. c. 21

De exercitio Pompeij Magni Sallustius hoc commemorat.

Sallustius Graccho seditiones graues ortae.

EX. LACTANTIO

lib. I. cap. XXI

*CVM ALACRIBVS SALTU,
CVM VELOCIBVS
CURSU, CVM VALIDIS
VECTE CERTABAT.*

Hanc totam opinionem, quasi a poetis fictam, Sallustius respuit: noluitq. ingeniose interpretari, cur altores Iouis dicantur Curetes fuisse: & sic ait: Quia principes intelligendi diuina fuerunt, uetustatem ut cetera in manus componentes, altores Iouis celebrauisse. Quantum errauerit homo eruditus, iam res ipsa declarat, si enim &c.

lib. VI. cap. XIX.

Caninam facundiam, sicut Sallustius ab Appio dictum refert, exercuit.

EX. SVETONIO

de clar. gramm.

cap. XIV. de Lenaeo.

Pompeius, oris improbi, animo inuerecundo.

EX. QVINCTILIANO

lib. IIX. cap. III

in Iug. 39: 64. Patrare bellum.

ibi-

ibidem,

Ductare exercitum.

in Cat. 5.7.
in Iug. 47: 62.

lib. ix. cap. i ii

Vulgus amat fieri.) in Iug. 46.

EX. VICTORINO

in lib. i. Cic. de Inu.

Tyrannumq. & Cinnam appellantes.

EX. GELLIO

lib. 2. cap. XXI

Sallustius de Sertorio duce in historijs ita scripsit. Magna gloria tribunus mil. in Hispania T. Didius imperator, magno usu, bello Marsico, paratu militum & armorum fuit, multa q. tum ductu eius, quae raptâ primo per ignobilitatem, dein de per inuidiam scriptorum celebrata sunt: quae eminus faciem suam ostentabant, aliquot aduersis cicatricibus, & effosso oculo. quo ille dehonestamento corporis maxime laetabatur: neque illis anxius, quia reliqua gloriosius retinebat.) sic in Catilina, 28. Aduersis uulneribus. & in Iugurtha, 69: Cicatrices aduerso corpore. et Cicero, Cicatrices, aduerso corpore exceptas, ostendere. Et Q. Curtius ix. Multis aduerso corpore uulneribus acceptis.

lib. ix. cap. xii

Postquam, remoto metu Punico, similtates exercere uacuum fuit.

in Iug. 71.

in Cat. 4.31.

lib. x. cap. vii

Pro-

INCERTA

Proxima magnitudine Nili est Istrum flumen.)
in Europa fluit.

EX. SENECA

lib.xx.ep.c xv

Exercitum argento fecit) idest, pecunia paravit. hoc Arruntius amare coepit. posuit illud omnibus paginis.

ibidem.

in Iug. 54:

Fugam^x nostris fecere.

ibidem.

Hiero, rex Syracusanorum, bellum fecit.

ibidem.

in Iug. 71.

Quae audita^x Panhormitanos dedere Romanis fecere.) sic locutus Cicero fam. lib. xv. ep. 18. Itaque, inquit, facio me alias res agere. Et lib. 2. de legibus, 196. Musica namque & incitat languentes, & languere facit excitatos. sic enim est legendum, ex antiquis libris, in quibus, Languē facit, legitur; non, ut in vulgatis, Languēfacit. Et Acad. l. 2. 35: Facias esse ei locum. sic enim emendat pater in scholijs suis, non, ut in vulgatis, Facile, ex antiquo libro. Et de Fin. l. IV. 127: Argumenti ratione conclusi caput esse faciunt ea, quae perspicua ducunt. Et de nat. de. l. 1. 8. Plato facit mundum aedificari a Deo. Et in libro, qui Ciceronis nomine inscribitur, de opt. gen. Or. Isocratem Plato in Phaetro laudari fecit a Socrate. Et Caecilius apud Gellium lib. 2. cap. 23.

Fer-

(*Ferre ita me uxor forma, & factis facit.*

Et apud eundem Sedigitus lib. xv. cap. xxiv.

Nono loco esse facile facio Luscium.

Et Virg. lib. 2.

Qui nati coram me cernere letum Fecisti.

Et Tibullus lib. 1. eleg. 2.

Securum in tenebris me facit esse Venus.

Et in obsceno carmine, epigr. LV

Quae me terribilem facit uideri.

Macrobius quoque lib. 1. Mense, inquit, Martio mercedes exsoluebant magistris; quas completus annus deberi fecit. Genus loquendi, a Graecis sumptum. dixit enim Demosthenes in oratione
ᾧδε τῷ σεφάνου: Τέτο τὸ ψήφισμα ἃ ἔτε
ᾧδεσάντα τῇ πόλει κύνδωνον παρελθεῖν
ἐποίησεν, ὡσπερ νέφος. Et Plato in Cra-
tylo: Ποίησεν αὖ ὁμολογεῖν, κ' λέγει.

ibidem.

Aquis hiemantibus.) Arruntius non desinit omnibus locis hoc uerbum infulcire.

ibidem.

Inter arma ciuilia aequi boni famas petit.) Arruntius nō téperauit, quin primo statim libro poneret de beneficiis, lib. 1 v. cap. 1

Ex omnibus, quae tractauimus, Aebutii Liberalis, potest uideri nihil tam necessarium, aut magis, ut ait Sallustius, cum cura dictum, quam quod in manibus est.

nat.

SALLUSTII

nat. quaest. lib. VII. cap. IIX

Turbinum motus uagus est, & disiectus, &, ut Sallustij uerbis utar, uerticosus; cometarum autem cōpositus, et destinatum iter carpēs.

EX. ISIDORO

lib. IX. cap. III

* *Quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum.) non dixit, In ore consulis.*

lib. XI. cap. I

Simulans sibi aluum purgari.) in Seruio, haec eadem recitante lib. Aen. 2. Simulans aluum purgare, legitur.

lib. XIII. cap. XXI

Sallustius, auctor certissimus, asserit, Tigrim, et Euphratem uno fonte manare in Armenia, qui, per diuersa euntes, longius diuiduntur, spatio medio derelicto multorum millium. quae tamen terra, quae ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur.) Vibius quoque Sequester in lib. de flum. haec eadem recitans, sic ait: Sallustius, auctor certissimus, asserit, tam Tigris, quam Euphratis in Armenia fontes monstrari.

lib. XIII. cap. XIX

& e Seruio in Virg. Aen. lib. III

Italiae olim Siciliam coniunctam fuisse: et dum esset una tellus, medium spatium aut per humiditatem abruptum est aquis, aut per angustiam scissum, & inde Rhegium nominatum, quia Graece abru-

abruptum hoc nomine nuncupatur.) in Seruio :
Aut humiditate &c. aut propter angustiam. &c.

lib. xiv. cap. vi

Sallustius dicit, Italiae coniunctam fuisse Siciliam,
sed medium spatium impetu maris diuisum, &
per angustiam scissum.

lib. xiv. cap. i

& ex Seruio in Virg. Ge. 2.

Venti per caua terrae praecipitati: rupti aliquot montes: tumuliq. sedere) Verba Seruui uidentur indicare, legendum, Citati, non Praecipitati. dixit enim haec: Varias sunt opiniones. nam alij dicunt, Ventum esse in concauis terrae: qui motus etiam terram mouet. &c. A quo non uidetur dissentire Isidorus, cuius haec sunt: Terrae motum alij dicunt uentum esse in concauis eius; qui motus eam mouet.

lib. xiv. cap. vii

& ex Seruio in Virg. Aen. lib. iii

Pelorum, promontorium Siciliae, respiciens Aquilonem, secundum Sallustium dictum a gubernatore Hannibalis illic sepulto, qui fuerat occisus per ignorantiam regis, cum se eius dolo crederet esse deceptum.

lib. xix cap. 2.

& ex Seruio in Virg. Aen. lib. xi

Sallustius duces laudat, qui uictoriam incruentato exercitu reportauerunt. in Seruio, Incruento exercitu deportarunt. Exercitu incruento, in Iug. 73.

V ibi-

INCERTA

ibidem.

Hostes oppressi, aut dilapsi forent.

lib. XIX. cap. XXIII

Germani in teetum rhenonibus corpus tegunt.)

Seruius in Virg. Ge. lib. I II. ex Sallustio haec recitat: Vestes de pellibus rhenones uocantur.)

lib. XIX. cap. XXIV

Togam paludamento mutauit.

EX. NONIO

de mutata declinatione.

Exaudiriq. sonus Bacchanaliorum.

EX. CARISIO

lib. I

De pecore.

ibidem.

in Cat. 9. 16.

Merces*) nominatiuo casu, pro merx.

ibidem.

& ex Seruio in Virg. Ge. lib. I II

Coria, recens detracta, quasi glutino adolescentibus.) in Seruio, Veluti glut. &c. legitur.

ibidem.

De infidia prima.

ibidem.

Saguntium.

lib. II

Sallustius lib. * Fecit, ut nuncijs confestim lugubri-

gubribus. Ubi Statilius Maximus, Ordine, inquit, & sine intermissione.

ibidem.

Rumore primo. Ubi Asper, Non est, inquit, nomen, sed aduerbium; ut illud, Obstipuit primo adspectu Sidonia Dido.

EX. FRONTONE
Citius, siue celerius.

Illi tertio mense peruenere in Pontu, multo celerius spe Mithridatis.

Motus ab illo loco.

Neque me diuersa pars in ciuilibus armis mouit a uero.

Immodicus huius.

Sic immodicus animi.

Inops illius rei.

Agitandi inops.

Pertinens in illum.

Vnde pons, in opidum pertinens, explicatur.

EX. ACRONE
& Porphyrione
in Horatii od. 24. lib. III

Scythae Nomades tenent, in quibus plaustra sedes sunt.

EX. ACRONE

V 2 in

INCERTA

in Horatii Art. Poet.
Sallustius in historijs nomen Danubium habet.

EX. DONATO

in Ter. Andr. act. 2. sc. 2.
Ergo senati decreto seruiendum ne sit.
 ibidem.
 act. 5. sc. 4.
Insolens uera accipiendi.
 ibidem.
Et ei uoce magna uehementer gratulabantur.
 in Eun. act. 1. sc. 2.
Cui nisi pariter obuiam iretur.) idest similiter.
 ibidem, & act. 2. sc. 3.
Nihil socordia claudebat.

act. 4. sc. 3.

Festinantibus in summa inopia patribus.
 in Hecyr. act. 3. sc. 2.
Morbi graues ob inedia in solitam uescētibus.
 act. 4. sc. 1

Atque ea cogentes, non coactos; scelestos magis, quam miseros distringi.
 act. 4. sc. 3.
Qua accidam, aut quo?

EX. CALPURNIO

in Ter. Heaut. act. 1. sc. 1
 & ex Phoca de uerbo 4. coniug.

Quaesere.

EX. DIOMEDE

lib. 1. cap. IV

Noceri.

lib. 2. cap. 6.

In nuda iniecta corpora.

ibidem.

Maximis ducibus, fortibus, strenuisq. ministris.

ibidem.

Ductabat, & arrexit animos militum.

EX. AGRAETIO

de Orthogr.

Opprobrii gratia.

EX. PROBO

in Cathol.

Apollinis filia, & Cyrenes.

ibidem.

Bis. Curubis, nomé ciuitatis, lectú in Sallustio.

ibidem.

*Hos non inueni, nisi unum barbarum, numero
semper plurali, Tharrhos, nomen ciuitatis,
lectum in Sallustio.*

ibidem.

*Sos pura Latinum nullum reperi terminatum.
unum Graecum legi in Sallustio secundae decli-
nationis, Si, faciens in genitiuo, haec Cami-
sos, huius Camisi.*

EX. SERGIO

V 3 arte

INCERTA.

Legimus apud Sallustium Pacēs, & Luces numero singulari.

EXSERVIO

At illi, quibus res incognita erat, ruere cuncti ad portas, incondita tenere.) al. quibus vires aderant. Ecl. 2.

Et Marius uictus duplicauerat bellum. ibidem.

Aristaeus, post laniatum a canibus Aetionem filium, matris instinctu, Thebis relictis, Coeam insulam hominibus uacua tenuit primo, postea ex ea cum Daedalo in Sardiniam iuit, deinde Cumas delatus est; & templo Apollini condito, quaedam in foribus pinxit.) uide fragmentum lib. v. apud Priscianum lib. vi. Ge. 1. & Aen. vi

Tempestat) pro tempore: Ge. 1

Diu noctuq. laborare, festinare. Ge. 1

Tantum antiquitatis curaeq. maioribus pro

Italica gente fuit. Ge. 2.

Cornua occanuerunt. Ge. 2.

Primam modo Iapydiam ingressus. Ge. 3.

Ne simplici quidem morte moriebantur. Ge. 3.

Adeo illis (idest Parthis) ingenita est sanctitas regij nominis. Ge. 4.

Celtiberi se regibus deuouent, & post eos uitam refutant. Ge. 4.

Exsules.) idest, adhuc uagantes. AEN. I

Crebritate fluctuū, ut Aquilo solet. AEN. I

A Troia Capys Campaniam, Helenus Macedo-
niam, alij Sardiniam, secundum Sallustium,
occuparunt. AEN. I. Apud eundem uero,

in eodem libro eadem recitantem, sic legitur: A
Troia Capys Campaniam, Helenus Epirum,
Antenor Venetiam, alij S, s. S. occup.

Sall. paene ubique Labos posuit. melius est serui-
re regulae. Aen. I.

Cui nomen obliuionis condiderant. Aen. I.

Hispaniam antiquam sibi patriam esse.

Aen. I. & 3.

Curribus falcatis usi antiqui. Aen. I.

Apud latera certos locauerat. idest firmos.

Aen. I.

Et far, quod dicitur mola falsa, qua & frons uicti
mae, & foci adsperebantur, & cultri. Aen. 2.

Neu quis miles, ne ue pro milite.) al. Neu quis
miles, siue pro milite, Aen. 2.

Ipse ab ijs omnes euocatos, & centuriones. O

Aen. 2.

Rebus supra uotum fluentibus. Aen. 2.

Foedantem lumen.) al. Foedauere. de nubi-
bus. Aen. 2.

Dardania, a Dardano, Iouis, & Electrae filio;
aut, secundum Sallustium, a Mida, Dardano-
rum rege, qui Phrygiam tenuit. Aen. 2.

Carbo, turpi formidine, Italiam, atque exer-
citum deseruit. Aen. 2.

Per uicissitudines pugnabatur.) al. Per uicissi

INCERTA

itudinem p. Aen. 2.

Aenum, & Maroneam, & uiam militarem.

AEN. III.

Cretenses, teste Sallustio, primo religionem inuenerunt: unde apud eos natus fingitur Iuppiter. Aen. 3. & IIX

Graecia, procul a continenti. Aen. 3

Impediebant iussa nauarum. Aen. 3.

Omnis Italia, coacta in angustias, scinditur in duo promontoria, Bruttium, & Salentinum.

Aen. 3.

Scylla, saxum, similis formae celebratae procul uisentibus. Aen. 3.

Charybdis, secundum Sallustium, circa Tauromentitanum egerit litus. Aen. 3.

Italia plana, ac mollis. Aen. 3.

Vnde hic tulit colorem, speciem efficit Scythici arcus. Aen. 3.

Othus in Creta, secundum Sallustium; unde Othij campi dicuntur. Aen. 3.

Qua tempestate ex Ponto uis piscium erumpit.)
idest multitudo. al. Secunda temp. &c.

AEN. IV

Piger, - pudet: Aen. 4.

Igitur introrsus prima Asiae Bithynia est, multis ante nominibus appellata. ipsa enim est maior Phrygia. AEN. V

Sed Mithridates, extrema pueritia regnum ingressus, matre sua ueneno interfecta. Aen. 5.

Exer-

Exercitium uertere.) idest considerare. al.

Exercitum. Aen. 5.

Serum bellum in angustijs committitur.) idest
graue. Aen. 5.

Serum bellum in angustijs futurum. Aen. 6.

& XII

*Orion, secundum Sallustium, oritur iuxta so-
lis aestiui pulsam.* Aen. 5.

*Elyfium, insulae fortunatae, quas ait Sallustius
inclutas esse.* Aen. 5.

Parte conditor orbis terrarum. AEN. VII

Myfios a Lucullo superatos. Aen. 7.

Lucani de uimine facta scuta corijs tegebant.

Aen. 7.

Geryonis. Aen. 7.

Calae (in Gallia) Perperna cepit. Aen. 7.

*Ita, quam quisque pessime facit, tam maxime
tutus est.* Aen. 7.

Fessus (animo) in Pamphyliam se receperat.

AEN. IIX

Tenere) militare uerbum. Aen. 8.

*Cares insulani populi fuerunt, piraticam exer-
centes, famosi, uicti a Minoe, ut Thucydides,
& Sallustius dicunt.* Aen. 8.

*Ceterum studia nostra, sicuti anima, immor- in Iug. 39:
talia sunt.* AEN. IX

*Sall. de Philippo: Qui aetate, & consilio ce-
teros anteibat.* Aen. 9.

Et insolentia auidius malefaciendi. Aen. 9.

Ter-

I N C E R T A

Tergis uinciebant) pro tergoribus. Aen. 9.

In modum hirci militaris) uide fragmen. lib. 3.

apud Non. de gen. arm. Aen. 9.

Multos a pueritia bonos insultauerat .

Aen. 9.

Multos ab adolescentia bonos insultauerat .)
irriserat, impetum fecerat. Aen. x

Multos tamen ab adolescentia bonos insulta-
uerat. Donat. in Ter. Eun. 2. sc. 2.

Regressi ad faciliores ictus, loco cedebant.

Aen. ix

Ante quam dicatur sententia, praemit-
titur ratio. AEN. X

Cosa.) ciuitas Tusciae, numero singulari.

Aen. x.

Hispanorum est, ut in bella euntibus iuuenibus
parentum facta memorarentur a matribus.

Aen. x

Pugnam illam pro omine belli futuram .

Aen. x

Sed.) inceptiua particula. Aen. x

Equo, atque armis insignibus. Aen. x

Sic est apud Poetas, Interea, sicut apud Sallu-
stium, Eodem tempore. Aen. x

Sall. de Pompeio : Deuictis Hispanis, trophaea
in Pyrenaeis iugis constituit.

AEN. XI

Senecta iam aetate. Aen. xi

Castra sine uulnere introitu .) Castra accusati-
uius

-uus pluralis est; qui multis errorè facit, ut uidea-
tur esse nominatiuus; quia neutra triptota sunt,
et similis est nominatiuus accusatiuo. Aen. x

Et Metello procul a gente longa spes auxilio-
rum.) idest longe posita. Aen. xi

More equestris proelij sumptis tergis, atque
redditis) al. ac. redditis. Aen. xi

Dein campi Threicei, quos habuere Amazones,
a Tanai fluuio incertum quam obrem digressae.)
al. Dein campi Threissi, quos habuerunt Ama-
zones, ab flumine incertum quam ob causam
digressae. Aen. xi

Equis paria operimenta erant: quae lin-
tea ferreis laminis in modum plumae
adnexuerant. Aen. xi

Ubique dux praecipit, ut frequenter circa se
sint milites. Aen. xi

Prima qui forte uenientes exciperent) al. excipe-
ret. cum de insidijs loqueretur; quas numeri plu-
ralis tantum esse, plusquam manifestum est.
Aen. xi

Tale est illud Sallustianum: Mare Ponticum dul-
cius, quam cetera.) cum nullum dulce sit. al.
M. P. d. est, quam cetera maria. Aen. xii
& Prisciano lib. xv

Dum paullatim suis inuicem subueniant. omnes
enim in bellum coacti sunt. Aen. xii

Sall. de fugitiuis: In silua Syla fuerunt. Aen. xii

Sall. de Appio: ubi eum tota in concione ab exer-
citu

citū cogit discedere, dicit se eius opera non usurum, eumq. ab armis dimittit. Aen. XII

Plutarchus etiam Sallustij testimonio utitur. cuius uerba recitanda non putauimus; quia ex Graecis illius uerbis, quae fuerint Latina Sallustij, diuinare difficile est.

FINIS

ALDI. MANVTII

P. A. V. L. I. F.

SCHOLIA

IN. CATILINAM

1. a. CETERIS animantibus.) *scripti omnes libri, quos quidem ego uiderim, Animalibus. quo modo & Sosipater Carisus recitat lib. I. in uerbo, Omnes.*

1. a. VELVTI pecora, quae Natura prona, atque uentri obedientia finxit.) *Ouidius Met. I Pronaq. cum spectent animalia cetera terram, Os homini sublime dedit, caelumq. uidere Iussit, et erectos ad sidera tollere uultus.*

1. a. SUA cuique satis placebant.) *Cicero ad Att. lib. XIV. Sua cuique sponsa.*

Virgilius:

Trahit sua quemque uoluptas.

Terentius:

Quot homines, tot sententiae.

Idem:

Suus cuique mos est.

Persius:

Velle suum cuique est, nec uoto uiuitur unc.

Stattius l. 2. Sil. 2. Sua cuique uoluptas.

1. a. PRIUS, quã incipias, consulto; et, ubi consulue-

fulueris, mature factō opus est.) a Graecis multa Sallustius mutuatur. quod & Quintilianus lib. IX. cap. III. affirmat. Demosthenes quidem oratione 1. in Philippum sic: Δεί μὲν βυλδέεσθαι ἐφ' ἡσυχίας, ποιεῖν ἧ τὰ δόξαντα μετὰ σωφροσύνης. & in oratione de pace. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι πρὸς τῶν πραγμάτων εἰώθασι χεῖρα τῶν βυλδέεσθαι, ὑμεῖς φεδὲ μὲν τὰ πράγματα. & Isocrates in prima oratione. Βυλδέε μὲν βραδείως, ἐπιτέλει ἧ ταχέως τὰ δόξαντα.

1. a. T V M demum periculo, atque negotijs com-
pertum est.) Apud Nonium in uerbo, Periculum,
Tunc uero peric. &c. legitur.

2. b. P L E R I Q V E, quae delicta reprehenderis,
maleuolētia, et inuidia dicta putant: ubi de magna
uirtute, atque gloria bonorum memores; quae sibi
quisque facilia factu putat, aequo animo accipit;
supra ea, ueluti ficta pro falsis ducit.) Thucydides
ἐν τῶ ἐπιταφίῳ λόγῳ τῆ Περικλέους. ὅ, τε
γὰρ ξυνειδὼς ἔδυνε ἀκερατῆς τάχ' ἂν πέν-
δεσέρος πρὸς ἃ βελέταί τε κὴ ὀπίσθαι νο-
μίσειε δηλοῦσθαι: ὅ, τε ἀπειρος, ἐστὶν ἃ καὶ
πλεονάζεσθαι δεχθὲ φθόνον, εἰ πὶ ἑαυτὴν
φύσιν ἀκῆει. μέχρι γὰρ τῆδε ἀνεκτοῖοι ἔπαυ-
νοι εἰσι πρὸς ἐπέρον λεγόμενοι, ἕς ἔσον ἂν ἔ-
αὐτὸς ἕκαστος οἴηται ἰκανὸς εἶναι δεῦσά τι, ὡν
ἦκεσε.

ἤκουσε: τῶν ἡ ὑπερβάλλοντι, αὐτῶν φρονεῖν-
τες ἤδη καὶ ἀπιστοῖσιν.

Hunc autem Sallustij locum Gellius recitat lib. IV
cap. xv. in quo quaedam diuersa leguntur a le-
ctione impressa.

2.a. Statui res gestas populi R. carptim perscri-
bere.) in libris, quos Nonius secutus est, uideo scri-
ptum fuisse, Strictim, non Carptim. recitat enim
hunc locum in uerbo, Strictim.

2.b. Q V A M uerissime potero) Fabius Victo- *Marini*
rinus in libro I. Cic. de Inuentione, haec recitans,
Quambreuissime, legit.

2.a. M A G I S Q. dandis, quam accipiendis,
beneficijs amicitias parabant.) hoc uidetur sum-
pisse a familiari suo Thucydide, cuius haec sunt
ἐν τῶν ὑπερβαίνοντων λόγων τῆ Πελοποννήσου: Οὐ γὰρ
πάροντες εἰσὶν, ἀλλὰ δρώντες κτόμεθα τῆς
φίλης. idem infra similem in sententiam incur-
rit, in Iugurtha, 75. Beneficia dare, inuitus ac-
cipere.

3.a. Q V O D initio conseruandae libertatis, at
que augendae reip. fuerat.) Ne quis putet men-
dosum esse locum, notandum existimaui, locutio-
nem esse Sallustianam, qua & alibi usus est, ut 17:
Poenam illorum sibi oneri, impunitatem perdūdae
reip. fore credebat. Et lib. I. historiarum, in ora-
tione Lepidi, 84. a. Omnia retinendae dominatio-
nis honesta aestimat. Et eodem libro, in oratione
Phi-

SCHOLIA

Philippi, 86. a. Exercitum opprimendae libertatis habet. & ibidem, 86. b. Priuata arma opprimendae libertatis cepit. ité, 87. a. Arma ciuilia cepit, legum, ac libertatis subuertendae. Terentius quoque in *Adelphis*: Ne id assentandi magis, quam quod gratum habeam, facere existumes. De hoc loquendi genere uide *Prisc. lib. XIII*

3. a. IN superbiam, dominationemq. se conuertit. *Iditionem*, Se, sustuli, tamquam inanem: nec tamen a me ueterem librum dissentire uideo: cum quo facit idem *Sallustius*, qui hoc loquendi genere alibi quoque usus est. 24. a. Nae ista uobis mansuetudo, & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam uertet. 68. a. Benefacere iam ex consuetudine in naturam uertit. 84. a. Secundae res in miserationem ex ira uertunt. Alij quoque. *Cicero*: Sed hoc uitium in bonum ei uertebat. *Cor. Tacitus* III. Postquam caedibus saeuitum, & magnitudo famae exitio erat, ceteri ad sapientiora conuertere. Idem alibi: Clam cum paucis ad pedites conuertit. *Caesar* l. 3. bel. ci. Detrimentum in bonum uertet. *Liui.* l. x. Auspicia in bonum uerterunt. et l. 39. Haec in perniciem adolescenti uerterunt. *Virg.* 3. Ge.

Et totae solidam in glaciem uertere lacunae. *Tacitus*: Astusq. hostium in perniciem ipsis uertebat. Idem: Seu temere lapsa uox in praesagium uertit. *Liuius*: Verteratq. *Scipionum* inuidia in praetorem. Idem: In perniciem adolescenti uerterunt.

Idem

Idem l. 9. dec. 4. Mores quidē populi R. quantum mutauerint, uel hic dies argumēto erit. pro, mutati sint. Et 8. belli Punici 2. Non septies die, sicuti fama fert, tēporibus statutis reciprocatur. pro, reciprocatur. Suet. Quoties terra in urbe mouisset: pro, mota esset. Virg. Nox humida caelo Praecipitat. Idē, Ingeminant austri. Liuius autē l. 2. ab V. C. eclipsin faciens pronominis, Se, sic ait: Secuti, dedita opera, passim, ad illecebras propulsa pecora, praecipitauere in insidias. Et Virgilius, Accingunt omnes operi: & , Tum prora auertit. Vt facile adducar assentire ijs, qui Curtij locum lib. 7. mutant, proq. Vertitur, Vertit, legunt. in eo sic est: Posteaquam desierat esse, quem odissent, inuidia in misericordiam uertitur. Vide quoque Gellium noctium Atticarum lib. xliix. cap. xi

3. b. MEMORARE possem, quibus in locis ingentes hostium copias populus R. parua manu fuderit.) sic infra, 24: Sciebam, saepenumero parua manu cum magnis legionibus hostium contendiffe. & in Iugurtha, 80: Saepe ante a paucis strenuis aduersus multitudinem bene pugnatum.

4. a. I v s, bonumq. apud eos non legibus magis, quam natura, ualebat.) uide D. Aug. de Ciu. Dei lib. 2. cap. 18.

4. b. Vindicatum est in eos, qui contra imperiū in hostē pugnauerant.) Manlium Torquatū intelligit. de quo sic 24. Apud maiores nostros A. Manlius Torquatus bello Gallico filiū suum, quod is contra

imperium in hostem pugnauerat, necari iussit. & Porcius Latro in declamatione in Catilinam, 114:

4.a. ΑCCEPTA iniuria, ignoscere, quam persequi, malebant.) sic infra, 20. Magis, quod se dignum foret, quam quod in illos iure fieri posset, quaerebant.

4.b. DEOS negligere, omnia uenalia habere.) Thucydides lib. 2. Χρήμασι ἢ νικωμένοις ταῖς συμπαῖσι τέττι ἐνὸς ἀνθρώπου. ω

4.b. AMBITIO multos mortales falsos fieri subegit.) Seruius, recitans hunc locum in 1 Virg. Georgicon librum, Coegit, non Subegit, uidetur legisse.

4.b. ALIUD clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere.) Sic Coelius de Pópeio, fam, lib. 8. ep. 1. Quam orationē habuerit tecum, quamq. ostenderit uoluntatem, (solet enim aliud sentire, & loqui; neque tamen tantum ualere ingenio, ut non appareat, quid sentiat) fac mihi perscribas. Homerus etiam lib. 1 IX. Iliados.

Ἐχθρὸς γὰρ μοι κείνος ὁμοῖς αἰδέομαι πύλησιν,
Ὅς ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ βάζει.

4.b. AMICITIAS, inimicitiasq. non ex re, sed ex commodo, aestimare.) Fronto haec recitat in uerbo, Aestimo, ommissa copula, que. Quae licet parua sint, nec ad sententiam quidquam afferant, notanda tamen censui.

4.b. VBI contagio, quasi pestilentia, inuasit, ciui-

ciuitas immutata.) uidetur Carisius haec recitare ex primo historiarum. eius enim sunt uerba lib.

1. Contagium ueteres magis usurpauerunt: sed Sallustius contagionem maluit dicere primo: *Vbi contagio &c.*

4.b. PROPIVS uirtuti.) Virtutem, scriptum est apud Frontonem, qui haec recitat in, Propius; & Priscianum lib. xlix. quamuis Augustinus, Virtuti, uidetur legisse: nisi sint mendosi codices. & sane sic idem Sallustius locutus in Iugurtha, 38. Propius mare Africū agitabant. item, 52: Propior montem cum omni equitatu, & peditibus delectis suos collocat. quamquam in Fuluij Vrsini libro litteris superscriptis legitur, Monti: cum antea tamen fuisset, Montem. & Liuius iv. Propius est fidem, obstringi: Fidenatium populum conscientia tanti sceleris uoluisse: idest uerisimilius est.

4.b. AVARITIA pecuniae studiū habet. &c.) Cato in libro inscripto, Carmen de moribus, apud Gell. lib. xi. cap. 2. Auaritiam, inquit, omnia uitia habere putabant. uide Gell. lib. 3. cap. i

5.a. QUIPPE secundae res sapientium animos fatigant: ne illi, corruptis moribus, uictoriae temperarent.) sic Demosthenes in oratione contra Leptinem: *Αλλ' οἱμαί τὸ μέλλον ἄδηλον πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ μὴ ἐπιχειροῦν μεγάλων πραγμάτων ἄποιοί γινον.* Διὸ δ' εἰ μετειαῖσιν ἐν ταῖς

SCHOLIA

ὁ πρῶτος ἐξίας ἔπεροφιδύς τὸ μέλλον φαί
 νεται. Sic & Trebellius Pollio in Claudij uita :
 Plerique milites Claudij, secundis rebus elati,
 quae sapientium quoque animos fatigant, ita in
 praedam uersi sunt. &c. Et D. Aug. de Ciu.
 Dei lib. xvii. cap. xx. de Salomone loquens :
 Hic, inquit, bonis initijs malos exitus habuit.
 quippe secundae res, quae sapientium animos fa-
 tigant, magis huic obsuerunt, quam profuit ipsa
 sapientia, etiam nunc, et deinceps memorabilis, &
 tunc longe lateq. laudata. Ne autem, pro nedum,
 positum est : ut ait Priscianus lib. xvi. quauis idem
 super xii. uersus Aen. Nedum legat. quo modo
 locutus quoque Plautus : Vix incedo inanis, ne
 ire posse cum onere existimes. & Liuius 3. No-
 uam, inexpertamq. eam potestatem eripuerit pa-
 tribus nostris, ne nunc, dulcedine semel capti, fer-
 rent desiderium. Et, Temperarent, pro Obtépera-
 rarent : quo modo Corn. Tacitus. xix. Qui nuper
 Bebraiaci uictoriae temperassent non enim assentior
 uel Augustino, uel Prisciano, qui, Obtéperassent,
 legunt; uel antiquissimo Fuluij Ursini libro, eru-
 ditissimi hominis, Graecarumq. litterarum longe pe-
 riti : in quo tamen, Ob, additum patet in spatio, quod
 uersus dirimit, aliena manu.

3. a. PVDOREM, pudicitiam.) hic addunt qui-
 dam scripti libri, Pro nihilo haberi. sed prior le-
 ctio ferri potest, habet enim nec obscuram, & sat-
 tis

tis commodam sententiam.

5.b. A PRIVATIS compluribus subuersos montes, maria constructa esse.) Constrata, Fuluij Ursini liber. impressam tamen lectionem magis probo. dixit enim idem Sallustius infra, 8.b. Diuitias profundere in exstruendo mari, & montibus coaequantis.

6.a. SIMILISQ. ceteris efficiebatur.) in Frontone, haec recitante in uerbo Similis, ommissa est copula, que. & sane absque sententiae detrimento abesse potest.

6.a NEFANDA supra.) quippe qui adulterium comisisset cum ea, quae ei postea socrus fuit, et ex eo stupro duxisset uxorem, cū filia eius esset: Luceiusq. haec ei obiecisset in orationibus, quas in eum scripsit, ut ait Pedianus. qui hoc addit, se nondum harum mulierum nomina inuenisse. Eiusdem Pediani ibidem uerba sunt haec: Fabia, uirgo Vestalis, causam incesti dixerat, cū ei Catilina obijceretur: eratq. absoluta haec Fabia, quia soror erat Terentiae Ciceronis. Paulus quoque Orosius: Eodem anno apud Romanos Catilina accusatus incesti, quod cum Fabia, uirgine Vestali, stuprum comisisset arguebatur: Idem tradit Plutarchus in Catoe. Cicero autem: Quod nefarium stuprum non per illum &c. Item, Stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus.

6.a. NECATO filio.) ueneno. uide Valerium lib. ix. cap. i. Appianum lib. 2. & Plut.

in Cicerone, & Sullan. *nr*

6.b. COLOR eius ex sanguis.) Probus in Catholicis; recitans hunc locum; affirmat hic legi debere; Colos. Servius in Virg. Aen. I. sic ait: Sallustius paene ubique Labos posuit: melius est seruire regulae.

7.a. INCERTA pro certis.) sic, 8.a. Per ignavia, aut uana ingenia incerta pro certis captare. & 16.a. Pro incerta spe certa praemia. et 67.a. Quamquam opibus suis confideret, tamen non debere incerta pro certis mutare. Item Plautus in Pseud. Certa amittimus, dum incerta petimus. et Hesiodus:

Νήπιος, ὅς τὰ ἔτοιμα λαπῶν, ἀνέτοιμα δὴώξει.

7.b. INFESTUM inimicum Cn. Pompeio.) Infestum, pro acrem, dicere potuit Sallustius. Interdum tamen suspicatus sum, Inimicum, glossema fuisse ad, Infestum. quo uitij genere refertos esse libros animaduerti.

9.b. HUMANI corporis sanguinem; uino permixtum, in patris circumtulisse.) hac de re Florus sic lib. 4. cap. 1. Additum est pignus conuersionis sanguis humanus, quem circumlatum patris bibere. summum nefas: nisi amplius esset, propter quod biberunt.

9.b. ATQUE eo ditare fecisse.) nonnulli, Atque eo ditata rem fecisse. quod ineptum uiderur. Alij: Atque eo ditante fecisse; uel; Atque eo ditant effecisse; uel; Atque id ea re fecisse; uel; Atque id eo fecisse. quibus mutandi uoluntatem attulit

igno-

ignorata sententia, quam confirmat antiquissimus Fulvii liber. est enim, *Dictitare*, pro *Dictitabant*: usitato apud Sallustium loquendi more.

Dictitabant, inquit, *Catilinam* eo fecisse, quod supra scriptum est, ut inter se magis fidi forent.

9. b. FLAGITIIS, atque facinoribus cooptus.) putarem pro, *Facinoribus*, legendum *Fenoribus*: tum quod ita legit Gellius lib. IV. cap. XV. tum etiam, quod, cum dixerit, *Flagitijs*, *supernacaneum*, videtur, *Facinoribus*. verum Nonii me auctoritas a mutatione deterret. nam in uerbo *Facinus* hunc locum recitat. Praeterea differunt omnino *facinora* a *flagitijs*: nam & *facinus* interdum bonum est; et, cum est malum, maius habet quiddam, quam *flagitium*. idem Sallustius supra, 5: *Omnium flagitiorum*, atque *facinorum* circum se, tamquam *stipatorum*, *cateruas* habebat. (sic enim habent omnes, quos uidi, ueteres libri. unus *Fulvii*, quasi errasset librarius in scribendo, litteris superscriptis habet, *Flagitiosorum*, atque *facinorosorum*.) Et ibidem: *Alienum aes grande conflauerat*, quo *flagitium*, aut *facinus* redimeret. Et infra, 14: *Omnes, quos flagitium*, aut *facinus* domo expulerat. Item, ad C. Caesarem de rep. ordinanda, 100: *Non facinus*, non *probrum*, aut *flagitium* obstat, quo minus &c. Et ibidem, 103: *An L. Domitij magna uis est*, cuius nullum membrum a *flagitio*, aut *facinore* uacat. Item 105: *Non flagitium a te*, neque malum *facinus* peti-

mus, sed uti libertatem euersam restituas. Flagitiosissima quoque facinora appellat in Iugurtha, 45: Plurima, & flagitiosissima facinora fecere. 9. b. ERAT ei cum Fulvia, muliere nobili, stupri uetus consuetudo. Terentius Adelph. act. 4. sc. 5. Quicum illa consuevit prius. Hecyra: Quicum tot consuesset annos. Phormione: Cum eius consuevit olim matre in Lemno clanculum. Plautus Cistellaria: En. umquam cum quiquam uiro consueuisti?

10. a. VIRO, ac liberis satis fortunata.) Sustuli particulam Ac, testimonio Frontonis additus. amator autem breuitatis Sallustius huiusmodi particulas saepe respuit. Eodem modo proxime legendum uidetur, Psallere, Saltare; non, ut est in uulgatis libris, Psallere, & saltare. in quo Macrobij auctoritate nitor, quem uideo ita legisse lib.

III. cap. XIV

10. a. PSALLERE, & saltare) etsi quidam libri habent, Psallere, & cantare; et Suetonius in Tito dixerit, Ne musicae quidem rudis, ut qui cantaret, & psalleret incunde, scienterque; & Spartianus in Hadriano, Psallendi, et cantandi scientiam praeseferebat: tamen sequor libentius antiquissimum Fuluij librum, in quo diserte scriptum uideo, Psallere, & saltare. nam, psallere, non idem est, quod, saltare; sed potius fidibus canere. itaque dixit Gellius lib. XIX. cap. IX. Desiderauit exhiberi, quos habere eum sciebat scitissimos utriusque sexus,

sexus, qui canerent uoce, & qui psallerent. Non enim necesse erat dicere; Canerent uoce, nisi & in uerbo, Psalleret, cantus inesset. itaque, ut distingueret, dixit, Canerent uoce. Praeterea psaltriam, & fidicinam aequae dici, non ignoramus: & apud Graecos $\psi\alpha\lambda\mu$, pro canto; $\psi\alpha\lambda\mu\delta$ pro cantu, accipitur. Adde Macrobij testimonium, qui lib. 3. Saltare agnoscit in Sallustio: ait enim sic: Taceo, quod matronae etiam saltationem non inhonestam putabát: sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodo non curiosa, usque ad artis perfectione. quid enim ait Sallustius, Psallere, saltare elegantius, quam necesse est probae? adeo & ipse Semproniam reprehendit, non quod saltare, sed quod optime scierit. Et Seruius in Virg. Aen. lib. 1. & 4. citat ex Sallustio: Saltare elegantius, quam necesse est probae. Quod, ut uitium, notaui Aemilius Probus in Epaminondae uita: Scimus, inquit, musicen nostris moribus abesse a principis persona; saltare, etiam in uitijs poni. quae omnia apud Graecos & grata, & laude digna ducuntur. Et Cicero agnoscere uidetur in Curionis incessu fidicinae mollitiem, cum dixit in oratione in ipsum, & Clodium, cuius haec uerba recitant Nonius, & Rufinianus: Tu uero festiuus, tu elegans; tu solus urbanus; quem decet muliebri ornatus, quem incessus psaltriae, qui lacuare uultum, mollire uocem potes.

13. a. MAIORES uestrum.) *Uestrum* reposui,
pro

pro nostri, quod ita Gellium legisse cognouissem. is enim sic lib. xx. cap. v. Importunissime fecerunt, qui in plerisque Sallustij exemplaribus scripturam istam sincerissimam corruerunt. nam cum ita in Catilina scriptum esset, Saepe maiores uestrum, miseriti plebis R: Vestrum aboleuerunt; et, Vestri, superscripserunt: ex quo in plures libros mendae istius indoles inoleuit.

13. a. ARGENTVM aere solutum est.) patet sententia: & ita recitat Nonius in uerbo, Solutio. praeterea sic est in peratiquo Fuluij libro. nonnulli tamen ex ingenio legendum putarunt, Argentum aere communi solutum est: mutatione non necessaria.

15. b NATVRA Gallica gens bellicosa.) Iustinus ex Trogo, lib. 25. Neque reges orientis sine mercenario Gallorum exercitu ulla bella gesserunt: neque, pulsati regno, ad alios, quam ad Gallos, confugerunt. tantus terror Gallici nominis, siue armorum inuicta felicitas erat, ut aliter neque maiestatem suam tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica uirtute arbitrarentur. itaque, in auxilium a Bithyniae rege inuocati, regnum cum eo, parta uictoria, diuiserunt; eamque Gallograeciam cognominauerunt. Cicero de haruspicum responsis: Artibus Graeci, Galli robore, Hispani numero, Poeni calliditate ualent.

17. a. DVBITANDO, & prolatando.) Fuluij liber, Protelando. & in Iugurtha, 42. a. Prote-
lan-

landis consultationibus; non, ut in vulgatis libris, Prolatandis.

20. a. OMNES homines, P. C. qui de rebus dubijs consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia uacuos esse decet. &c.) Aristoteles rhet. lib. I. Ο δ' ἐκκλησιαστικῆς καὶ δικαστικῆς ἥδη, ὅπι παρόντων καὶ ἀφωρισμένων κρίνεται. πρὸς ἑς ἔστι τὸ φιλεῖν ἥδη, ἔστι τὸ μισεῖν, καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον σιωπῆται πολλάκις. ὥστε μικρὸν διώαται θεωρεῖν ἰκανῶς τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπισκοτεῖν τῆ κρίσει τὸ ἴδιον ἠδὲ, ἔστι λυπηρόν. Et Demosthenes ἐν τῷ πρῶτῳ ἐν Χερρονήσῳ: Εἰδὲ μὲν τὰς λέγοντας ἅπαντας ἐν ὑμῖν μήτε πρὸς ἑχθρὰν ποιειδῶν λόγον μηδένα, μήτε πρὸς χάριν. &c. Item Thucydides lib. III. in concione Diodoti: Νομίζω ὅτι δύο τὰ ἐναντιώτατα δόξια εἶναι, τάχος τε, καὶ ὀργήν. ὡν τὸ μὲν, μὴ ἀνοίας φιλεῖ γίνεσθαι: τὸ δὲ, μὴ ἀπαυδουσίας, καὶ βραχύτης γνώμης.

21. a. IN luctu, atque miserijs mortem aerumnarum requiem, non cruciatum, esse: eam cuncta mortalium mala dissoluere: ultra neque curae, neque gaudio locum esse. Idem supra, 15: Miserijs suis remedium mortem exspectare. & in Ingurtha, 35: Morte grauiorem uitam exigere. Cicero quoque ep. 13. lib. 4. Saepius mihi ueniebat

in mentem, queri, quod ita uiuerē, quam gaudere,
 quod uiuerē. et 15. lib. 5. In ea tempora nostra ae-
 tas incidit, ut, cum maxime florere nos oporteret,
 tum uiuere etiā pūderet. & 3. lib. 6. Ita uiuere, ut
 non sit uiuendum, miserimū est: mori autem nemo
 sapiens miserum duxit, ne beato quidē. et 3. l. 7.
 Vbi non sis, qui fueris, non esse, cur uelis uiuere.
 Et Liuius lib. 2. dec. 3. Qui se bene mori, quā tur-
 piter uiuere, maluit. De Graecis autem Eurip. in
 Theseo. Ταχὺς γὰρ ἄδης ρᾶτος ἀνδρὶ δυσυχεῖ.
 Et Xenophon in Rep. Lacedaemonio-
 rum: Αἰξίον ἢ τῆ Λικέρβει καὶ τὸ δε ἀγαθὴν ἄν
 τὸ κατεργάσασθαι ἐν τῇ πόλει ἀρετῶτερον
 εἶναι καλὸν θάνατον, ἀπὶ τῆ ἀχρεοῦ βίαι.

Contra autem, in Iugurtha, 61: *Queis, inquit,*
turpis uita integra fama potior fuit.

22. b. LONGE mihi alia mens est, P. C. cum
 &c. et cum &c.) Demosthenes Olynthiaca tertia:
 Οὐχὶ ταῦτα πάρισταί μοι γνώσκουσιν ὡς ἀν-
 δρες Ἀθηναῖοι, ὅταντε εἰς τὰ πρῶτα
 ἀποβλέψω, καὶ ὅταν εἰς τὰς λόγους, εἰς ἀκέρω-
 τας μὲν γὰρ. &c. Et Thucydides lib. 3. in con-
 cione Cleonis.

24. a. A. MANLIUS.) uel legendum, T.
 Manlius; uel errauit Sallustius memoriae uitio.
 non enim huic Aulo, sed Tito praenomen fuit.
 quod & fasti Capitolini, et Liuius lib. 8. Ciceroq.
 lib.

lib. 3. de Off. & alij multi docent.

24.3. BELLO Gallico.) & hoc contra testimonium Liiij lib. 8. Valerij lib. 2. cap. 2. et aliorum. nam contra Latinos bellum gerebatur, non contra Gallos, cum filium Torquatus securi percuti iussit. Plutarchus item in Parallelis, a Torquato contra Samnites hoc anno pugnatum, scripsit, contra hystoriae fidem. nam, ut dixi, cum Latinis, non cum Gallis, aut cum Samnitibus, pugnatum est.

24.3. VIGILANDO, agendo, bene consulendo prospere omnia cedunt: ubi socordiae tete, atque ignaviae tradideris; nequidquam deos implores: irati, infestiq. sunt.) Cicero sic de Finibus lib. 3. Mi nime conuenit, cum ipsi inter nos abiecti, neglectiq. simus; postulare, ut dijs immortalibus cari simus, & ab his diligamur. Et Metellus in oratione de ducendis uxoribus, apud Gell. lib. 1. cap. 6. Quid nos a dijs immortalibus diutius expectemus, nisi malis rationibus finem facimus?

25.3. ESSE, quam uideri, bonus malebat.) Aeschylus Επὶ τῷ Θύβαν:

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἀριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει.

25.3. EO magis illa assequebatur.) sic et antiquus Fuluij liber. D. Aug. legit, Eo magis illum sequebatur. Alij, Eo magis assequebatur. omnia recte.

26.3. VERBA uirtutem non addere.) idem in Iugurtha, 70.3. Plura dicerem; Quirites, si timidis uirtutem uerba adderent: nam strenuis abunde dictum puto. Et Demosthenes in oratione

SCHOLIA

ᾠδὲ τῆς σιωπᾶξίως : Ἐστὶ ἡ κεφάλαιον ἀπάντων τῶν εἰρημένων : ἔδὲ πρὸς ὑμῶς οἱ λέγοντες, ἔτε πονηρῆς, ἔτε χρηστῆς ποιήσασιν : ἀλλ' ὑμεῖς τῆς ὑποίας ἀν' ἐβλήθησθε. &c.

27.a. *Superuacaneum est.*) & hoc a Demosthene sumpsit ex oratione περὶ τοῦ σεφάνου, in qua dixit. Οὗτος δ' ἐκ πεῖσις μὲν καὶ ἡγορεῖ : cum significet : Huic autem superuacaneum est me accusare, quem locum hic uidetur imitatus. Et Suidas περὶ ὄν interpretatur ἕως βέλλων.

27.b. *Ab dextera rupe aspera.*) sic & Fulnij liber. *Alij, A dextris rupes aspera. utrumque recte.*

28.b. *PAVLLO diuersius, sed omnes tamen aduersis uulneribus cōciderant.*) sic omnes antiqui libri. *Carisius autem lib. 2. Priscianus lib. 12. & Diomedes lib. 1. cap. 3. ita legunt : Alis (pro, alius) alibi stantes, omnes tamen aduersis uulneribus conciderunt ; siue, ut apud Diomedem, ceciderunt.*

28.a. *CATILINA longe a suis inter hostium caduera repertus est.*) ἴσδεμ uerbis utitur Florus lib. 4. cap. 1. qui hoc amplius : *Pulcherrima morte ; si pro patria sic concidisset.* Sallustij autem uerba haec Seruius in Virgilij librum *Aen. 1. recitat.*

Dionis esse putat : Εἰ μὴ μάτλω μὲν κινδύ-
νους ἐν ᾧ ἔτε, πλείον ᾗ ἐδὲν πεινῶν.

31. b. MANASTABALE.) Cum superiore an-
no Sallustium, ueterum librorū ope a me emenda-
tum, emitterē, praecipueq. in eo adiutus essem anti-
quissimo Fuluij Ursini libro; eum ita diligenter in-
spexeram, nihil ut oculos meos effugisse arbitrarer.
Sed, cum postea eundem librum euoluerem, cum
alia multa, minime negligenda, secus in eo libro
scripta animaduerti: tum uero hoc nomen, Ma-
stanabale, non Manastabale. et cum antiquo li-
bro Carisius consentit: qui lib. I. de nominibus in
Al terminatis: Si qua, inquit, masculina inueni-
untur: haec barbara sunt: ut Hannibal, Adher-
bal, Mastanabal.

31. a. EQVITARE, iaculari.) Seruius haec
recitans lib. 2. Aen. Equitari, uidetur legisse. hic
ἄλλο nihil pronuncio; contentus diuersam lectiōnem
ostendisse.

32. b. HVIVSCEMODI uerba cum Iugurtha
fertur habuisse.) Spartianus in Seuero diuinā hanc
orationem uocat. Seuerus, ait, imperator diuinam
Sallustij orationem, qua Micipsa filios ad pacem
hortatur, ingrauatū morbo, misisse filio dicitur
maiori. idque frustra. &c.

34. b. SECVNDVM ea) pro, post ea. sic Priscia
nus legit lib. XIV. de praepositione agens, idque
sententia confirmat: Fuluij liber, Sed ea.

36.b. SINE dedecore, P.C. oro uos per liberos, atque p. u.) Fuluij liber, Sine dedecore, per uos, per liberos etc. quo modo locutus idē Sallustius pag. 20:21. 22: 41:89:92: et Liuius IX. 2. belli Punici. Per uos, fidemq. uestram P. C. prius quam eorum scelus expietis, neque in Italia, neque in Africa quidquam rei gesseritis.

37.b. MARE saeuum, importuosum) sic antiquus Fuluij liber. Seruius tamen, haec recitans in Virg. Aen. lib. I. copulam addit.

37.b. CAELO, terraq. paenuria aquarum.) Seruius haec recitans in Virg. Aen. lib. I. copulam omittit.

38.a. MUTANDI copia erat.) antea, Mutuā di. nos, Mutādi, reposuimus, ex Fuluij libro. sic enim locutus idem Sallustius 50. b. Ea q. mutare cum uino aduecticio, et alijs talibus. & hac ipsa pagina: Freto diuissi ab Hispania, mutare res inter se instituerant.

38.a. QVAE Mapalia illi uocant.) ne quis posthac dubitet, Mapalia, an Magalia, scribendum sit: non alienū uisum est hic adscribere Seruij uerba. is igitur sic ad illud Virgilij lib. IV. Aen. Vt primum alatis tetigit Magalia plantis, Magalia: Afrorum casas. Magalia, & Mapalia idem significant. Sed Magalia mā producit; Mapalia uero corripit: ut, Et raris habitata Mapalia tectis. Festus Pompeius Mapalia nominat: & idem Sallustius infra, 51. a.

38.a. NUMIDIAE nomine.) credo hominibus fide dignis, affirmatibus in antiquo libro, Nomo, esse, non Nomine. quod rectius uidetur.

38.b. PROXIME Carthaginem Numidia appellatur.) Fronto in, Proxima. sic: Proxima Carthaginem Numidia appellatur.

38.b. PROXIME Hispaniam Mauri sunt.) Fuluij liber, Hispanias. Fronto, Proximi Hispaniae Mauri sunt.

40.a. VALLO, atque fossa moenia circūdat.) Diomedes lib. I. cap. I. copulam omittit.

40.b. NISI tamē intelligo.) Nisi ualet Sed. quo modo idem locutus 61. b. Nisi, quod illi in tātō malo turpis uita integra fama potior fuit, improbus, instabilisq. uidetur. et 77. b. Nisi tamen resp. pariter ac sacuissimo imperio, bene atque decore gesta. Sic & ab alijs usurpatur. dixit enim Cicero ep. I. lib. XIII. ad Memmium: Nisi tamen multo minus tibi concedi potest. & ibidem, ep. 73. De re nihil possum iudicare: nisi illud mihi certe persuadeo, te talem uirum nihil temere fecisse. & ad Atticum ep. 14. lib. V. Nisi tamen id erit mihi gratissimum. et ad eundem ep. 6. lib. XI Nisi illud erat infinitum. & ibidem ep. 23. Nisi illud quidem mutari non uideo posse. & ad Hir-tium lib. 9. apud Nonium: Dicis, quid quaeso istuc intererat? nescio. nisi tamen id erat mihi iucundum. Item in oratione pro Sex. Roscio Ame-rino: Quid erat, quod Capitoni primum nunciarit, nescio.

nescio. nisi hoc uideo, Capitonem in his bonis esse socium. & Plautus in Epid. actu 2.

-si placebit, utiminator

Consilium; si non placebit, reperitote rectius;
Mibi istic nec seritur, nec metitur. nisi ea,
quae uis; uolo.

Et in Persa, actu 2.

-Dij, deaeque te omnes perdant.

Nisi hodie, si prehendero, defigam in terram
colaphis.

Et in Stichus, actu 1

-Miror, quid fiet:

Nisi, ut periculum fiat, uisam quid uelit.

Et Terentius Andria, actu 4. sc. 1

Nisi mihi deos fuisse iratos scio,
Qui auscultauerim.-

Quo in loco Donatus foede errasse mihi uidetur,
mutilum locum esse existimans. haec enim dicit:
Decet, Quia; ut sit, Nisi quia.

Et Eun. actu 3. sc. 4.

-Nequeo satis mirari, neque conijcere.

Nisi, quidquid est, procul hinc libet prius, quid
sit, sciscitari.

Et actu 5. sc. 1

Nescio. nisi amasse credo Pamphilam.

Et actu 5. sc. 6.

Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re
sit malum.

Nisi, quia necesse fuit hoc facere, id gaudeo.

SCHOLIA

Et Heaut. actū 3. sc. 2.

Ioco, an serio illaec dicat, nescio:

Nisi mihi quidem addit animum, quo lubeat
magis.

Et actū 4. sc. 1

Nisi aliquid uideo, ne esse amicam hanc gnati
resciscat senex.

Et Adolph. act. 1. sc. 2.

-dixit uelle uxorem ducere:

Sperabam iam deseruisse adolescentiam:

Gaudebam. ecce autem de integro. nisi, quid-
quid est,

Volo scire; atque hominem conuenire, si apud
forum est.

Et actū 4. sc. 2.

-Nequeo satis discernere:

Nisi me credo huic esse natum rei, serundis mi-
serijs.

Quo in loco male Donatus.

Et actū 4. sc. 5

Nescio. nisi, quia tam misere hoc cupio esse ue-
rum, eo uereor magis.

Et Phormione, actū 3. sc. 1

Nescio. nisi Phaedria haud cessauit pro te eniti.

Et actū 5. sc. 7.

Nescio. nisi, me dixisse nemini, id certo scio.

Et Hecyra, actū 1. sc. 2.

Quid egerint inter se, nondum etiam scio.

Nisi sane curae est, quorsum eueturum hoc fiet.

Et

Et actū 2. sc. 3.

-Nec, qui hoc mihi eueniat, scio:

Nisi pol filium multis modis iam exspecto, ut
redeat domum.

Gellius quoque lib. x. cap. xii

Item aliud, inquit, quod hercle, an ponerem, dubitavi. ita est deridiculae uanitatis. nisi iccirco plane posui, quod oportuit nos &c. Et Plinius lib. xxxv. cap. xi. Nisi accitus a rege. sic enim legendum ex omnibus antiquis libris; non, ut in peruulgatis, Sed. De Graecis autem Aristophanes: Εὐχοί λέγαν ἔμει γὰρ φάμεσθον πάνυ πλὴν ἐν μόνον δέδοικα.

42. a. PROLATANDIS consultationibus.) Fuluij liber, Protelandis. quo modo item 16. 6. idque magis olet antiquitatem.

43. a. SATYRAM legem) dictionem, Legem, sustulimus, ueterum exemplarium auctoritate adducti.

43. a. DE IN, postero die, quasi per Saturam sententijs exquisitis, in deditiōnem accipitur.) sic Iustinianus in praefatione quadam Digestorum: Sparsim, et quasi per Saturam collectū opus, dicit, utili inutilibus mixto, maxima tamen parte inutilibus deputata. uide et Diomedem, & Festum, a quo miror hunc Sallustij locum iisdem uerbis in uoce Saturam recitari ex C. Laelij oratione, quam pro se dixit; cum procul dubio Sallustij sit.

43. a. Ac potissimum eam dicam, quam

in concione &c.) *Fulvii liber*, *Ea dicam*, quae in concione. nec displicet. nam, si legatur, *Eam dicam*, quam in concione: non uideo, qui possit apte uerbu, *Differuit*, quod subsequitur, accommodari. quis enim probet hoc loquendi genus, *Orationem differere*? liberum tamē cuique iudicium relinquo.
 43.b. Q V A M Q. multi.) *Fulvii liber*, *Quamq. inulti. malo*, *Multi. etsi nec*, *Inulti*, *reijcio*.

43.b. O B N O X I I inimicis.) *etsi uideo scriptum esse in quibusdam libris*, *Obnoxii inimicis*: tamen, *Obnoxii*, magis probo: pro, *Subiecti*, *subditi*, uosmet eorum potestati dedentes. quod *Memmius* reprehendit.

44.a. I N C E D V N T per ora uestra magnifice.) *Fulvii liber*, *Magnifici*.

44.a. I N imperio nati.) *quidam libri praepositionem omittunt. utrumque sententiam habet satis commodam.*

44.b. M A I V S dedecus est, parta amittere, quam omnino nō parauisse.) *similia illa in Catilina*, 22. *Virtus*, atque *sapientia maior* in illis fuit, qui ex paucis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis, qui ea bene parta uix retinemus. Et in *Iugurtha*, 69. *Nobilitatē certe peperisse*, quam acceptā corrupisse, melius est. Et *Thucydides lib. 2. in concione Periclis* 2. Αἰσχίον, ἔχοντα ἀφαιρῶνται, ἢ κτερόμενος ἀτυχῆσαι.

44.b. VIRVM flagitiosissimum existimo impune iniuriam accepisse.) *suspectus locus*. quod si, *Virum*, deleas, quo modo in *Gryphianis* libris impressum est, haec erit sententia: Tametsi flagitiosissimam rem existimo, ut aliquis iniuriam acceperit impune, idest impunito eo, qui iniuriam ipsam intulerit: tamen &c. *Alij, Viro*, reponunt. quod improbo. impressam lectionem comprobat *Fuluij liber*.

45.b. CASSIVS praetor.)antea in uulgatis libris, *Cassius populi R.* quod mendosum duxi. itaque reposui, *Praetor*, pro *Populi R.* non differentibus antiquis notis, quarum ignoratio errorem peperit. nam praetor scribebatur sic *PR.* *Populi R.* sic *P. R.* Praeterea historiam sum secutus. nam *Cassius praeturam* gerebat. quod ante paucos uersus ostendit *Sallustius*. Cum haec scripsissem, eundem *Fuluij librum* inspexi, qui coniecturam meam confirmat. nam in eo diserte ita scriptum est, *Cassius pr.*

45.b. QVONIAM se populo R. dedisset.) sic antea in omnibus uulgatis libris legebatur. ego, *De-*
didisset, reposui, ex coniectura.

46.b. PAUCIS diebus.) in quibusdam libris, *Paucis post diebus*. sed perperam: non enim mutatione opus est: cum, *Paucis diebus*, idem sit, quod, *Paucis post diebus*. quod *Ciceronis*, aliorumq. exempla declarant. uide & 34. 48: 51. 60. 70: 81.

47. b. *SVBDOLE* eius augere amétiam.) sic & antiquus *Fulviij liber*. *Subdulus* tamen, *repositus*; quod ita scriptum in quibusdam antiquis libris comperissem: & argutius uidetur, magisq. *Sallustianum*.

48. b. *C. MAMILIVS Limitanus*.) alij, *Limetanus*. quod mendosum est. *Sincerum* autem, *Limitanus*, aut, *Limetanus*: cum i, & e uicissim ueteres usurpauerint. Est autem hic *C. Mamilius is*, qui legem *Mamiliam* celebrem tulit de limitibus, cuius mentio est in libro de limitibus agrorum, & apud *Ciceronem* de *Legibus*, & in *Bruto*. Nummum praeterea argéteum ipsi uidimus apud clarissimum uirum *Andream Lauretanum*, patricium *Venetum*, in quo est, *C MAMIL LIMETAN*

49. b. *ALIA* omnia sibi cum collega communia ratus.) *Communia*, *Fulviij liber* non habet.

51. a. *COCTVM* cibum.) *Valerius lib. 2. cap. 2.* *Náque* lixas, inquit, e castris summonit, cibumq. coctum uenalem proponi uetuit: in agmine neminè militum ministerio seruorum, iumentorumque, ut arma sua, & alimenta ipsi ferrent, uti passus est. castrorum subinde locum mutauit: eadè, tamquam *Iugurtha* semper adesset, uallo, atque fossa amplissime cinxit.

51. a. *CERTIOR* Romae factus) *Roma*, legitur apud *Nonium*, haec recitantè in, *Innocentia*.

ITEM

51. b. ITEM funditorum, & sagitt.) De-
hinc, pro Item, est apud Nonium, haec recitan-
tem in commentariolo de genere armorum.

52. a. HVM I arido, atque arenoso.) sic
legit Priscianus lib. xlix. nec omnino discrepant
ueteres libri. quem locum ab alijs quoque iam
animaduersum, ac notatum uideo.

53. a. POST principia habere.) sic Sisenna hist.
lib. 3. apud Nonium: Post principia paullatim se-
cedunt, atque inde fugae se mandant. quo in loco
mendose, Post principia legitur. sic & Gnatho Teren-
tianus, actu 4. sc. 7.

Tu hosce instrue: hic ego ero post principia: inde
omnibus signum dabo.

Et C. Gracchus, apud Gell. lib. xv. cap. xii. In
conuiuio liberi uestri modestius erant, quam apud
principia. sic enim est legendum; non, ut in uul-
gatis, Principem.

59. a. DOMI modicus.) respuo, quod a qui-
busdam legitur, Domi pudicus. nam & sententia
recipit, Modicus; & uero ita recitat Nonius in
uerbo, Modicus.

61. a. INTERDVM somno excitus, arreptis ar-
mis, tumultum facere.) Apud Diomedem lib. i
ita scriptum est: Interdum experreetus somno, ar-
reptis armis, tumultum facere.

65. a. IMPARES magnitudine, pari natura.) Ser-
uius in Virg. Aen. lib. i. Impares magnitudi-
ne, pares natura. utrouis modo legas, parui refert.

66.b. *PRETIUM* fore.) sic reposui ex plerisque antiquis libris, quo modo locutus 81: *Fuerit mihi pretium eguisse aliquando amicitiae tuae. et Tacitus 1. Germanico pretium fuit conuertere agmen. et 2. Res, eo anno prolatas, haud referrem, nisi pretium foret. Fuluij tamen liber, Operae pretium fore. ego dictionem, Operae, induxi, aliorum ueterum librorum auctoritate adductus.*

67.b. *MILITIAE.*) sic antiquus Fuluij liber. in uulgatis, *Militia*: sed antiquus loquendi modus, *Domi, militiaeque*, adduxit me, addita praesertim ueteris libri auctoritate, ut locum mutarem.

68.b. *FIACIANT* idē maioribus suis.) non defuere, qui & sententiam, & loquendi genus ignorantes, hunc locum deprauare conati sunt, arbitrati pro, *Faciunt*, legendum, *Faciunt*: quasi dixerit Sallustius, Eodem modo maiores suos. despiciunt, sicuti me. quod aperte falsum est, & pulcherrima sententia deteriore commutatur. Est autem horum uerborum haec significatio: Si me iure despiciunt, faciunt idem, quod maiores sui fecerunt: id est, imitentur maiores suos in recte factis: non enim debent & me despiciere, & maiores suos non imitari. Graeca loquendi ratio, parum explorata, sententiae tenebras offudit. sic locutus ante Sallustium Lucretius, post Horatius.

Lucretius lib. 2.

-animalia cum sint,

Atque animalibus sint mortalibus una eademque.

pro,

pro, unum, & idem, quod animalia mortalia sunt.
Et lib. 3.

-quorum unus Homerus

Sceptra potitū, eadem alijs sopitū quiete est.
pro, eadem, quae alijs.

Et lib. 4.

Nempe eadem facit; et scimus facere omnia turpi.
pro, eadem, quae turpis. Horatius autem in libro
de Arte poetica ad Pisonēs: (sic enim malo appel-
lare, quam, ut quidam, epistolam, ex Quintiliano
lib. 8. c. 3. Diomede lib. 3. c. 1. Donato in Terent.
Adelph. actū 5. sc. 4. Seruio in Virg. Aen. lib. 1.
& Probo, Carisio tamen lib. 2. aduersante.)

Inuitum qui seruat, idem facit occidenti.
pro, idem, ac si occideret.

Item Sophocles in Aiace:

ὕμεις δ' ἐτάρα ταῦτ' Ἰδὲ μοι τὰ δὲ
πᾶσι.

Et in Tyranno.

-ἦν γὰρ εὐρεθὴ λέγων

σοὶ ταῦτ', ἔγωγ' αὖ ἐκπεφύροιν πάθος.

Euripides quoque apud Gellium lib.

XIII. cap. XXIV

Δὶς ταυτὸν ἡμῖν εἶπεν ὁ σοφὸς Αἰχυλός,

Ἡ κω γδ εἰς γῆν φησὶ, καὶ κατέρχομαι.

Ἡ κω ἢ ταυτὸν ὅστι Τῶ κατέρχομαι.

Νη δ' ὁ ὡσπερ εἰ τις εἶποι γείτοσι,

Χρησον σὺ μάκτραν, εἰ δὲ βέλη, κάρδοπον.

Et Xenophon in Cyri Paedia sic:

Τὸ αὐτὸ ἡμῖν ἀποδεται: et infra in eadē saepe.

Itē Isocrates Ἀπολλωνιάτης in oratione

πρὸς Δημόφρον: Ταυτὰ πάχει τοῖς ἀρμασι.

Et Aristoteles in libro de Arte poetica: Αὐτὸς ἂν εἰσμημητὺς Ομήρου Σοφοκλῆς.

Et Rhet. l. 3. Εφη ὁ δὲ, οὐκοῦν σὺ ταυτὰ τούτοις ἔθου.

70. b. PLURA dicerē, Quirites, si timidis uirtutem uerba adderent.) in Catilina, 26: Cōpertum ego habeo, milites, uerba uirtutem non addere, neque ex ignaui strenuum, neque fortem ex timido exercitum oratione imperatoris fieri. Et Xenophon lib. 3. Κύρου παρδείας: Οὐδεμία γὰρ ἔσται ἐς αὐτὰ καλὴ παραίνεσις, ἢ τις τις μὴ ὄντας ἀγαθούς, ἀνδήμερον ἀκέραιους, ἀγαθὸς ποιήσει.

70. b. A. MANLIUM.) Manilium Plinius nominat lib. XXXIII. cap. I.

71. a. NEQVE belli patr. andi cognouit.) Sic Priscianus legit, subaudiens Caussam: sic & antiquus Fuluij liber. quo modo et Liuius lib. v. & Hirtius de bello Alexandrino locuti sunt. quod ab alijs quoque animaduersum est. His uerbis haec est subiecta sententia: Neque ad bellum parandum pertinere cognouit.

73. b. MORE humanae cupidinis ignara uisundi.) pro, uisundi ea, quae ignorantur. sic Gellius lib.

lib. IX. cap. XII. et Nonius in uerbo Ignarus recitant. quo modo Virgilius locutus lib. X. Ignarum Laurens habet ora Mimanta. et Tacitus lib. 2. Per occulta, & uigilibus ignara. & lib. 3. Non sibi quidem ignara, quae uulgabantur. & lib. XII. Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta, & astus oppugnationum. & idem Sallustius, 54. a. Regio, hostibus ignara. Gnarus item, pro cognitus, apud eundem Tacitum: Idque nulli magis gnarum, quam Neroni. & Campos madentes, et ipsis gnaros.

75. a. SVLLA gentis patriciae nobilis fuit, familia prope iam exstincta.) Seruius lib. Aen. VII. Sylla patriciae gentis fuit, familia iam exstincta &c.

75. b. VIX decima parte die reliqua.) antea in uulgatis, Diei, legebatur, quemadmodum est in Fuluij libro. Die, emendaui ex Prisciano lib. II X. & Gellio lib. IX. cap. XIV. cuius haec sunt: Ego in Iugurtha Sallustij, summae fidei, et reuerendae uetustatis libro, Die, casu patrio, scriptum inueni. uerba haec ita erant: Vix decima parte die reliqua. non enim puto argutiolam istam recipiendam: ut, Die, dictum, quasi, Ex die, existimemus. Supra quoque, 54. a. Et iam die uesper aderat, pro Diei. non enim assentior Fuluij libro, in quo Diei scriptum est: i tamen littera, quasi errasset librarius in scribendo, superscripta. Et 80. a. Vbi castra locata, & die uesper erat, quae item in loco Diei habet Fuluij

SCHOLIA

Fulvii liber. *Acie quoque, pro aciei, dixit idem Sallustius historiarum libro primo: quod patet ex Prisciano, Servio, & Probo.*

76. a. PARS equos adscendere.) *Frōto, Escendere, legit. in quo suspicarer mendum inesse, nisi ab eo litterarum ordinem servatum uiderem. haec enim recitat in uerbo, Escendo.*

76. a. OBTRUNCARE multos.) *sublato uerbo, Alios, quod in uulgatis libris erat, in quibus legebatur, Alios obtruncare, multos contra &c. mutata etiam distinctione, locum, ut opinor, illustravi. quam correctionem eidem Fulvii libro deberi fatendum est.*

76. b. DEIN custos pleno gradu in collem subducit.) *Apud Nonium, Cunctos, legitur, haec recitantem in uerbo, Subduco. De pleno autem militum gradu uidendus Vegetius lib. I cap. IX. & epistola Trebonij I 6. lib. XII*

76. b. TUBICINES simul omnes signa canere.) *pro, Signa, erat in uulgatis libris, Tuba. est autem absurdum, si dicas, Tubicines tuba canere. nam, si tubicines sunt, quis dubitet, quin tuba canant? itaque reposui, quod scriptum uidi in antiquissimo Fulvii libro. Tubicines autem signa canunt, cum tubarum clangorem spiritu excitant. paullo ante dixit, Ne signa quidem canere iubet. & in Catilina, 27. b. Signa canere iubet. utroque enim modo dici potest, Signa canunt, ut Signa sit nominandi casus; & Tubicines signa canunt,*

nunt, ut sit accusandi casus. Tubae uero signa uocantur, quia militibus signum dant, quid eis agendum sit. nam, si referre, aut inferre pedem oportet; si consistere, aut locum, ordinem ue mutare: uarie signa canunt.

78.b. IAM a principio inopi.) Inopi, non legitur in quibusdam antiquis libris. & sane abesse potest incolumi sententia.

79.a. COPIA facta mittendi.) uerbum, Mittendi, sustulimus, tamquam glossema, opinionem nostram confirmante Fuluij libro.

79.b. NAM etiam tum largitio multis ignota erat: munificus nemo putabatur, nisi pariter uolens.) Haec ex Pacuij Duloreste a Nonio recitari uideo in uerbo, Munes: ut fortasse uel a Pacu uio Sallustius hoc sumpserit; uel aliquid in Nonio desideretur. in quo etiam pro, Nam etiam tum, Animum quae tum, mendose legitur.

80.b. AB inermis pedibus.) antea, Inermibus. ego, Inermis, reposui, ex Nonio, haec recitante in commentariolo de mutata declinatione.

81.b. SED ego comperior, Bocchum non magis Punica fide, quam ob ea, quae praedicabat, &c.) sic emendaui ex Fuluij libro, & Prisciano lib.

II X. quo modo supra locutus, 50: Metellum magnum & sapientem uirum fuisse comperior. et Tacitus IV. Hunc ego Lepidum temporibus illis grauem, & sapientem uirum fuisse comperior. Sed & Gellius: Verum esse comperior, inquit, quod quosdam

SCHOLIA

quosdam bene litteratos homines dicere audiui .

83. a. V V L T V , colore , ac motu corporis , pariter atque animo uarius .) Fuluij liber : Vultu corporis pariter atque animo uarius . Seruius Aen. VII. Vultu, & oculis, pariterq. animo uarius . Alij : Vultu pariter corporis , atque animo uarius .

83. a. Q V A E scilicet , tacente ipso , occulta oris immutatione , patefecisse .) Fuluij liber : Q uae scilicet , tacente ipso , occulta pectoris specie oris patefecissent . Alij : Q uae scilicet , ipso tacente , occulta pectoris oris immutatione patefecisse . Vel : Q uae scilicet , tacente ipso , occulta oris immutatio patefecit .

I N . O R A T I O N E M

L E P I D I

85. a. RELEGATI in paludes .) haec Fronto ex primo historiarum in , Relegat in illum locum : in quo pro Relegati , Relegat , mendose legitur .

85. a. R E S secundae mire sunt uitij obtentui .) Seneca Controuersiarum lib. v. contr. 25. Cum sit praecipua in Thucydide uirtus breuitatis , hac eum Sallustius uicit , & in suis illum castris cecidit . nã in sententia Greca , tam breui , habes , quae saluo sensu detrabas : deme uel . . . uel . . . deme ; constabit sensus , etiam si nõ aequè cõptus , aequè tamen integer . at ex Sallustij sententia nihil demi sine detrimentis sensus potest . Titus autem Liuius tam

ini-

iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam et tamquam translata, et tamquam corruptam, obijceret Sallustio. nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum praeferat: laudat, quem non timet; et facilius putat, posse a se Sallustum uinci, si ante a Thucydide uincatur. Haec Seneca: ex cuius uerbis admonemur, Thucydidis locum nobis quaerendum esse, quem Sallustius imitatus est. Eadem apud Demosthenem sententia, qui & ipse Thucydidem assidue in manibus habebat; Olynth. 2.

Αλλ', οἶμαι, νῦν μὲν ὀπισθοκτείνετε τοὺς κατὰ θεὸν. αἱ γὰρ ὁπωραξίαι δέναι σκληρῆσαι, ἔσονται ταῖς αἰῶσι τοῖς ἀνθρώποις. εἰ δὲ τι πάσδε ποτε ἀκρωῶς αὐτὲ πάντ' ἐξετάθησεται.

I N . O R A T I O N E M

P H I L I P P I

88.3. TORPEDO animos oppressit.) Priscianus, hunc locum ex 1. hist. recitans, cum lellione impressa facit. Apud Nonium uero in uerbo, Torpedo, pro Opressit, Obrepsit scriptum est.

88.3. CUIVS in Urbē reditu decus, atque ordines omnes interierūt.) Fuluij liber: Cuius in Urbē reditu decus ordinis huius interijt. Quod probo.

I N . O R A T I O N E M

M A C R I

90.b. L. CINCIVS.) Pedianus 3: Sicinium

Z nomi-

nominat. quo modo & in antiquo Fuluij libro scriptum postea animaduerti.

90. b. QVAM uos iniuriae pertaesum est.) haec ex 3. hist. recitat Fronto in uerbo, Taedet.

91. a. QVO tribunos plebei modo patricium magistratum.) mendosus locus. quod si legas, Quom tribunis plebei mandando patricium magistratum; mendam tolletur, & sententia patefiet. Fuluij liber, Quos trib. &c.

91. a. NEQVE ego uosultum iniurias hortor.) & haec recitat Fronto, ex eodem hist. libro, in Hortor; omisso uerbo, Ego.

91. b. MVNIA uestra pensantur &c.) totus hic locus ualde perturbatus. neque tamen ex antiquo libro, qui ualde a uulgatis omnibus dissentit, elicere quidquam potui, quod sententiam illustraret. fortasse in hoc felicius erit aliorum industria. ego, ut in antiquo libro scriptum uidi, ita testatum relinquam, est autem in eo sic: In unia uestra pensantur: qua tamen quin is modis libertatem omnium aestimauere, qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. neque utilis exiguitate mors prohibetur. senescunt uires, sic ut neque absolui cura familiari tam parua res. & ignaui quisque tenuissimas perfrustratur: quae tamen, quamuis ampla, quoniam seruitij pretium ostentaretur. &c.

92. a. NEQVE enim ignorantia claudit res.) haec recitat Donatus in Ter. Eun. actu I. sc. 2.

IN . EPISTOLAM
POMPEII

92.b. VTRVM censetis me uicem aerarij praestare?) Diomedes lib. I. cap. IV. ex 3. hist. recitat, Vtrum uicem me praestare creditis.

IN . EPISTOLAM
MITHRIDATIS

94.b. INTER me, atque Lucullum proeliis, inopia rursus ambos incessit.) haec ex 4. hist. Carisius libro I. recitat, in quo, Prope, pro, Proelijs, mendose legitur in uulgatis libris.

94.b. MEIS militibus, procul ab domo, paruo labore, per nostra corpora bellum conficere.) haec Carisius lib. 2. ex 4. historiarij sic recitat : Meis militibus, belli prudentibus, procul ab domo, per nostra corpora bellum conficere.

AD . CAESAREM

DE . REP . ORDINANDA

99.3. RELIQVVM est, optare, uti, quae tibi placuerint, ea dij immortales approbet, beneq. euenire sinat.) sic IO5: Quae mihi utilissima factu uisa sunt, quaeq. tibi usui fore credidi, quam paucissimis potui, perscripsi. ceterum deos immortales obtestor, ut, quocumque modo ages, ea res tibi, reiq. pub. prospere eueniat. Et Demosthenes Olynth. Γ Χρησα ἡ εἶν παντος εἶνεκα. Et 3. Σχεδον εἰρηκα, ἃ νομιζω συμφερειν. υμεις ἡ εἰλοιθε ο, Τι κη Τη πόλι, καὶ ἅπασιν υμῖν σωοισην μέλλει.

INDEX RERVM

ET VERBORVM

MEMORABILIVM

- ABORIGINES** cum Troianis Romam condidit. 3. a. genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum. ibidem.
- Adherbal**, Micipsae filius. 31. b. 34. b. proelio vincitur a Iugurtha. 33. b. 34. a. uictus Romam contendit. 34. a. eius uerba in senatu. 34. b. ubi uis turtior, quam in suo regno. 35. b. a Iugurtha vincitur. 39. a. eius ad Iugurtham legati, de iniuriis querentes, ibidem. Cirtham profugit. 39. b. copias aduersus Iugurtham parat. 40. a. eius litterae in senatu recitatae. 40. b. deditio. 41. b. interitus. ibidem.
- Adolescentium animi molles, & aetate fluxi.** 6. a
- Adrumetum**, a Phoenicibus conditum. 38. b
- Aduersae res etiam bonos detestant.** 54. b
- Aedes Concordiae.** 17. b. 19. 6.
- Aemilius Scaurus** a Iugurthae largitione se continet. 37. a. eius mores. 37. a. 42. a. a Iugurthae legatis corrumpitur. 42. b
- Aeneas.** 3. a
- Aes alienum**, pro argento, aere solutum. 13. a
- Aes grande conflare.** 5. b. 10. a
- Aethiopes.** 30. b. 38. b
- Africa.** 72. a. eius situs, & descriptio. 30. b. 37. b. eam qui primo incoluerint. ibidem. a. Getulis & Libyibus possessa 38. a. eius pars prouincia P. R. 38. b. 40. b. 41. a. eius pars inferior a Numidis possessa. 42. b
- Albinus consul** ad bellum proficiscitur. 47. a. eius castra a Iugurtha circumuenta. 47. b. eius exercitus qualis. 50. b
- Alcibiades reuocatur.** 114. a

INDEX

- Aliena largiri, liberalitas.** 23.a.
Allobroges ad coniurandum ab Umbreno sollicitati. 15. b. a coniurationis iusurandum postulant. 17.a. iisdem, ob confurationem detectam, praemia decernuntur. 19.b.
Ambitio. 59.b. nitia uirtuti propius, quam auaritia. 4. b. corrumpit animos. ibidem. praua bonorum famam laedit. 75.b.
Amici. 78.b. officio, fideq. pariuntur. 32.b.
Amicitia firma, idem uelle, idem nolle. 8.a. non idem, quod factio. 44. a. in diuersis mentibus esse non potest. 45.a.
Animus diuinus. 1.a. eius, atque corporis bona, & muna. ibidem. insolens malarum artium. 2.a. in confulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius. 23. b. uitae mortalium dux, atque imperator. 29. a. cupidine caecus ad inceptum scelus rapitur. 41. a. ignauia, atque socordia corruptus. 43. b. cupienti nihil satis festinatur. 60.a. ferox, praua uia ingressus, ubi consueta non suppetunt, quae efficiat. 97. b. in aduersis rebus, quam in secundis, maior. 99.b.
Annius Caius, Leptitanorum praefectus. 65.a.
Annius Lucius, & Lucilius tribuni pl. magistratum continuare nituntur. 47.a.
Annius Quintus coniuratus. 7.a.
Antiochus. 83. b. 94. a. decem millibus talentorum a Philippo spoliatus. 93. b.
Antonius consul. 10. a. b. Catilinam cum exercitu persequatur. 14. a. orator excellens. 107.a.
Appii dictum, Fortunae suae quisque faber. 95.a.
App. Claudius interrex. 88.a.
Aquila, Catilinae uexillum. 28.b.
Archelaus, postremus seruorum, Mithridatis incepta impediuit. 94.a.
Aristonicus, Antiochi filius, triumpho ductus. 94.a.
Armeniorum origo. 38.a.
Asia. 1.a. 89. a. 95.b. a Romanis obsessa, spoliolum regis

INDEX

- gis Antiochi. 94.a
 Alper Numida. 81.a. Iugurthae legatus. 82. b
 Athenae suam celebritatem scriptoribus debent. 4. b
 urbs doctissima, atque eruditissima. 114.a
 Atheniensium triginta tyranni. 21. b
 Auaritia. 66. a. 70. a. 89. b. pecuniae studium habet. 4.
 b. 42. b. 49. b. 50. a. corpus animumq. uirilem effe-
 minat. 4. b. Romanorum. 52. b. falsa. 79. a. profunda.
 66. b. bellua fera, immanis, intoleranda. 103. a
 Auentinus mons, bis a plebe occupatus in secessione.
 44. a. & in fragmentis lib. 1.
 Aucto pro ualeto. 14. a
 Aurelia Orestilla, Catilinae coniux. 6. a
 Autronius Publius coniuratus. 7. a. consul designatus.
 ibidem. ambitus condemnatus. ibidem.

B

- BAEBIVS** Caius a Iugurtha corrumpitur. 46. a
 Bellienus Lucius praetor. 79. b
 Belli dolus. 1. b. facuitia. 20. b
 Bellorum causa, dominandi libido. 1. b
 Bellum pace mutare, uictoris in manu est. 27. a. facile
 sumitur, ceterum acerrime desinit. 67. a. aliorum
 pace mollius. 95. b
 Bellum Cimbricum. 27. b. ciuile. 30. b. Galicum. 83. a
 Macedonicum, & Punicum. 20. a. 93. b. & in fragm.
 lib. inc. maritimum, atque Mithridaticum. 15. a. Mi-
 thridaticum periculosissimum. 108. b. Punicum
 30. b. 49. b. 93. b. Romanos in officio retinuit.
 49. b. seruire Capuae, & in Apulia. 11. b
 Beneficii quam maleficii immemorem esse, multo
 praestat. 45. a
 Bestia Lucius conitratas. 7. a
 Bestia Lucius Numidiam prouinciam consul sortitur.
 42. a. auaritia corrumpitur. 42. b. eius de deditio-
 ne consilium cum Iugurtha. ibidem. exercitum in Afri-
 cam parat. 43. a. consul. 65. a

I N D E X

- Bithynia direpta. 94. a
- Bocchus, Maurorum rex. 38. b. 63. b. eius uxor, Iugurthae filia. 65. b. eius cum Iugurtha necessitudo. 66. a. cum Iugurtha aduersus Romanos incitat. 66. a. b. a bello desistere legati Marii hortantur. 67. a. Bocchi F. Volux. 77. b. cum Iugurtha coniungit exercitum. 75. b. apud Numantiam Latinam linguam didicit. 77. b. Sullae respondet. 78. b. eius purgatio ad Romanorum expostulationem. ibidem. eius legati a Iugurtha corrumuntur. 79. a. a Getulis spoliati, pauidi, sine decore ad Sullam profugiunt. ibidem. saepe a Mario Romanorum amicitiam petit. 80. a. ei Romanorum amicitia datur. ibidem. eius Punica fides. 81. b. cum Sulla per interpretem agit. ibidem. Iugurthae insidias tendit. 83. a. Romanis Iugurtham tradit. ibidem.
- Bomilcar Massiuae insidias tendit, eumque obruncandum curat. 46. b. reus ex aequo, & bono. ibidem. reum Iugurtha in Numidiam mittit. ibidem. studiis datus, iudicium fugit. 58. a. ei Metellus persuadet, ut sibi Iugurtham tradat. 58. b. a Metello corrumpitur. ibidem. eius impulsu Iugurtha deditionem incipit. 62. a. eius epistola ad Nabdalsam. 62. b. eius in Iugurtham insidiae detectae. ibidem. a Iugurtha necatur. ibidem.
- Bona aliena largiri, liberalitas. 23. a
- Brutus D. Semproniae maritus. 16. a. eius domus, coniurationis haud inscia. ibidem.
- C
- CABIR A.**
- Caesar Statilium custodit. 18. a. pontifex max. creatus Catulo deiecto. 19. a. ei Catulus, & Piso infensi. ibidem. eum Cicero inter coniuratos nominare noluit. ibidem. eius sententia de coniuratis. 20. a. 22. a. eius natura, & mores. 25. a. eius, & Catonis comparatio. ibidem. eius bellum aliorum pace mollius. 95. b

INDEX

95. b. eius uictoria ciuili. 96. b. laus. 99. b.
 C. Annius, Leptitanorum praefectus. 65. a
 C. Baebius a Iugurtha corrumpitur. 46. a
 C. Cornelius coniuratus. 7. a. pollicetur, se Cicero-
 nem confodere. 11. a
 C. Cotta uouit se patriae. 89. a. eius consulatus. ibidē
 C. Flaminius. 14. a
 C. Gracchi caedes. 43. b. 49. b. 111. b
 C. Julius in Apuliam a Catilina mittitur. 11. a
 C. Marius Aquilam bello Cimbrico habuit. 27. b
 C. Memmius tribunus pl. designatur. 42. a eius facun-
 dia. 42. a. 43. a. oratio ad populum. ibidem. rogatio.
 45. b. Iugurtham praesentem ad populum accu-
 sat. 46. a
 C. Murena in citeriore Gallia plures coniuratos in
 uincula coniecit. 16. b
 Callieratides classem amisit. 111. b
 Calpurnius consul acriter Numidiam inuadit. 42. b
 a Iugurtha corrumpitur. ibidem.
 Capitolium. 7. b. incensum uiginti annis ante coniu-
 rationem Catilinae. 18. a
 Capsa, opidum Numidiae magnū, atque ualidum, ab
 Hercule conditū. 71. b. eius, & Thalae situs, & colla-
 tio. 72. a. capitur a Mario. 73. a. ab eodem expu-
 gnatur, atque incenditur. ibidem, & 75. b
 Capua, municipium. 12. a
 Carthago, acinula imperii Romani, a stirpe interiit. 4.
 b. eius laus. 38. b. deleta discordiam Romae pepe-
 rit. 49. a. pleraeque Africae imperitabat. 65. b
 Cassius Longinus coniuratus. 7. a. 17. a
 Cassius Lucius praetor ad Iugurtham mittitur. 45. a. b
 Catabathmos. 37. b. 38. b
 Catilina reip. insidiatur. 2. b. eius mores, & ingenium.
 ibidem, & 109. a. 119. b. eius focit. 5. b. 6. a. nobi-
 lem uirginē, Vestae sacerdotem, stuprauit. 6. a. eius
 uxor Aurelia Orestilla. ibidem. filiū necauit. ibid.
 eius conscientiam uultus arguit. 6. b. repetitur darum
 reus, prohibitus petere consulatū. 7. a. eius oratio ad
 conscios

INDEX

- confcios coniurationis. 8. a. Ciceroni insidias machi-
 natur. 10. b. consulatum petit. ibidem. lege Plau-
 tia interrogatus ab L. Paulo. 12. a. eius responsio
 ad Ciceronis inuestiuam. 12. b. paratus ad dissimu-
 landa omnia. ibid. patricius. 2. b. 12. b. in Manliana
 castra noctu proficiscitur. 12. b. eius litterae ad Q.
 Catulū. 13. b. ad consulares. 14. a. hostis a senatu iu-
 dicatur. ibidem. eius exercitus. 25. b. fugam in Gal-
 liam parat. 26. a. seruitia repudiat. ibidem. duobus
 exercitibus clauditur. ibidem. eius uerba ad milites.
 26. b. eius interitus. 28. a. forriter pugnās occiditur.
 29. a. eius domus, sacrarium scelerum. 109. a. 109. b.
 scelera. ibid. in consulatu repulsa. 109. a. nocturnus
 imperator. 111. a. eius ambitio, simultas. 115. a. face-
 tus 119. a. a Caepionis amicitia defenditur. 119. b.
 Cato 100. b. eius. de cōiuratis oratio. 22. b. eiusdem
 sententia. 24. b. natura, ac mores. 25. a. esse, quam
 uideri, bonus malebat. ibidem. eius dicendi uolu-
 ptas. 106. a. Scipionis coactaneus. 107. a.
 Catulus a Catilina litteras accipit. 14. a. eius, & Cae-
 sariis inimicitiae. 19. a. Sulla longe saeuior. 90. b.
 Coparius coniuratus. 17. b. 24. a.
 Cethegus coniuratus. 7. a. captus, familiae, atque li-
 berorum implorat opem. 19. b. audax. 21. b. eius ui-
 ta. 113. a. ipse, & Lentulus, coniurationis capita. ibi-
 dem. terribilia portenta ciuitatis. 117. b.
 Cicero consul. 10. a. homo nouus. ibidem. insidiis pe-
 titur. 10. b. 11. b. inquilinus ciuis urbis Romae.
 12. b. urbis praesidio esse iussus. 14. a. Allobroges
 instituit, ut iusurandum ob signatum ad ciues perfe-
 rendū exigant. 17. a. senatū in aedem Concordiae
 conuocat. 17. b. de captis in ponte Miluio dubius.
 ibidem. de coniuratis in Senatu refert. 11. b. 19. b.
 Cimbricum bellum. 27. b. eius praeda. 84. b.
 Cincius, siue Sicinius Lucius, de tribunicia potestate
 loqui ausus. 90. b.
 Cinnae in Urbē reditu omnes interiorū ordines. 83. a.
 Cirtha. 77. b. 78. a. oppugnatur a Iugurtha. 39. a. b. 40. a.
 66. b.

I N D E X

- 66.b. Iugurthae tradita. 41.b
 Ciuem Romanum uerberibus caedi, nefas. 21.a
 Ciuilis belli causa. 30.b
 Ciuis nomen quis mereatur. 112.a
 Cn. Piso, factiosus. 7.b. in Hispaniam citeriorem missus.
 ibidem. custos publicarum caeremoniarum. 117.b
 Cohors Paelligna. 80.a
 Comedere bis die, uitio datur. 98.b
 Comitia. 10.a. 11.a. 47.a
 Comperio, pro comperio. 50.b. 81.b
 Concordiae aedes. 17.b
 Concordia paruae res crescunt. 32.b
 Coniuratio Catilinae ex quibus conflata. 5.b. 6.a & b.
 107.a. & b. prima. 7.a. secunda. ibidem. eius pignus
 sanguis humanus haustus. 9. b. eius causa aēs alie-
 num. 13.a. patefacta. 17.a. 20.a. uiginti annis post
 incensum Capitolium. 18.a. in domo Laecae con-
 equebatur. 108.a. 112.b. 113.a
 Coniuratorum catalogus. 7.a. eorum partes, & suum
 etiusque munus. 16.b. conieciuntur in carcerem. 18.
 a. in carcere necantur. 25.b
 Conscientia mala digna timēda. 6.b. 42.a. 45.b. 59.a. 86.a
 Consilium. 103.b
 Consilia in re militari. 103.b
 Consilia praua saepe magis, quam bona, prospere eue-
 niunt. 99.b
 Consuetudo in naturam uertitur. 68.a
 Consulibus Romae imperantibus, quantum resp.
 creuerit. 13.b
 Consul uel a senatu, uel a populo summam potesta-
 tem accipit. 11.a
 Consul designatus sententiam primus rogatur. 19.b
 Consulatus potestas. 11.b
 Consulatus petendi legitimi dies. 7.b
 Consulatus ante C. Marium nouo homini nemini
 mandatus. 59.b. 63.a
 Consultantes de rebus dubiis, odio, amicitia, ira, at-
 que misericordia uacare debent. 20.a
 Con-

INDEX

Consultores pessimi, cupido, atque ira.	60. a
Consultoribus incepta prava noxae.	86. a
Consulto, prius quam incipias; ubi consulueris, matu- re facto opus est.	1. a
Cornelii tres, fato Romae regnaturi.	18. a
Cornelius scriba.	84. b
Cornelius Lucius, custos publicarum caerimonia- rum.	117. b
Cornificius Quintus Cethegum custodit.	18. a
Corporis, & animi bona, & munera.	1. a
Corporis bona facile dilabuntur.	29. b
Corpus homini cum belluis commune.	1. a
Crassus Lucius, orator summus.	107. a
Crassus Marcus, Pompeio inimicus. 7. b. Gabinium custodit. 18. a. coniurationis conscius iudicatur. 7. a. 18. b. malorum patronus.	19. a
Cupido, atque ira, consultores pessimi.	60. a
Curae magnae magna merces est.	98. a
Curius Quintus coniuratus. 7. a. senatu motus a cen- soribus probris gratia. 9. b. eius cum Fulvia consuetu- do. ibidem. coniurationem patefecit. 9. b. 10. b. 11. a	38. b
Cyrene, colonia.	38. b
Cyrenenses magni, atque opulenti 65. b. quando ma- xime floruerint. ibidem. eorundem cum Poenis de finibus condiciones initae.	65. b
Cyrus in Asia bella gerere primus coepit.	1. a

D

DABAR , Massugrae filius, ex gente Massani- fae. 81. a. internuncius inter Bocchum, & Sul- lam.	81. b. 82. b.
Damasippus, iussu L. Sullae, iugulatus.	21. b
Decemviri Athenas profecti legum causa.	114. a
D. Bruti Domus coniurationis haud inscia. 16. a. eius uxor Sempronia.	ibidem.
D. Silanus, uir fortis, atque strenuus.	20. b
	Deo

INDEX

Deorum auxilia quibus parentur rebus.	24. a.	84. a
eorum uoluntates mutabilissimae.		112. b
Die, pro diei.	54. a. 75. b.	80. a
Discordia res maximae dilabuntur.		32. b
Diuitiae. I. a. quo modo decori habeantur.	32. a.	98. b
in iurium suspicioni obnoxiae		36. a
Domi industria, foris instum imperium.		23. b
Domitii Lucii uita.		103. a
Drusus, ob tyrannidis suspicionem, morte multatus		112. a
Drusus Lucius, patronus nobilitatis.		101. b
Ducum aduersus coniuratos catalogus	11. b.	12. a
E		
EGESTAS, & fames		93. a
Elephanti XL a Romanis interfecti.		54. b
Epistola Adherbalis in senatu recitata.	40. b.	Bomilcaris ad Nabdalsam. 62. b.
Catilinae ad Catulū. 13. b.		Lētuli ad Catilinā. 17. a.
Scipionis ad Micipsam. 32. a		Equidem scitis, Latina locutio.
		26. b
Equites R. cum telis circum aedem Concordiae.	19. b	Caesari gladio minitantur. ibidem.
iisdem indignum, regum peregrinorum satellites agere.		57. a. 60. b.
83. b		Equis uiris.
		104. a
Etruria, propter Sullae dominationem, egestate laborat.	11. b.	infamis latronibus. ibidem.
Eumenes.		94. a
Exempla mala ex bonis initiis orta.		21. a
Exercitus R. quo modo mollis euasent.		5. a
F		
FABII Maximi uerba.		30. a
Fabius Sanga, Allobrogum patronus.		16. a
Factio non idem, quod amicitia.		44. a
		Famae

INDEX

- Famae magis, quam irae, consulendum. 20.a.45.b
 Fama popularis, pro oraculo. 109.b. neque temere unquam nascitura, ueque temere occasura. ibidem.
 Fames, miserrima omnium mors. 92.b
 Familiae gladiatoriae. 12.a
 Fauonius Marcus, ciuitatis onus. 103.b
 Feneratores paci publicae officiant. 97.b
 Fides. 93.a
 Foedus nullum senatus populiq. R. iniussu fieri poterat. 48.a. 82.b
 Fortitudo quae. 23.a
 Fortuna simul cū moribus immutatur. 1.b. in omni re dominatur. 3.b. humana pleraque regit. ibidē, & 78.b. eius libido gentibus moderatur. 21. a. nihil uel eripere, uel dare potest. 29.a. meliores sequitur. 88.a
 Fortunae suae quisque faber, Appii dictum. 95.b
 Fufidius, honorum omnium dehonestamētum. 104.b
 Fulua, nobile Q. Curii sortum. 9.b. coniurationem detexit. ibidem.
 Fuluius Nobilior, coniuratus. 7.a. ad Catilinam proficiscitur. 15.b. a patre necari iussus. ibidem.
 Fuluius Flaccus, ab Opimio consule occisus. 37.a
 Furibundus. 12.b. 105.a. 111.a. 113.a

G

- GABINIA lex contra clandestinas coitiones. 114.a
 Gabinus Publius coniuratus. 7.a. 16.a
 Galbae dicendi uis. 107.a
 Gallica gens. 105.a. bellicosa. 15.b. infestissima Romano nomini. 23.b. armis praestans. 24.b. apud Romanos formidabilis. 83.a
 Gallicum bellum. 83.a
 Gaudae, Manstabalis filio, Massanisiae nepoti, regios honores Metellus negat. 60.a
 Getuli initio Africā habuere. 37.b. ferarū more uiuentes. ibidem. corā situs. 38.a. mores. 66.a. genus hominū ferum, & incultum. ibidem. eos armis assuefacit

INDEX

facit Iugurtha. ibidem. a Mario fusi, fugatiq.	76.b
Glabrionis Lucii sic deprehensa.	107.b
Gladiatoriae familiae.	12.a
Gloriae itinera duo, pacis scilicet, ac belli.	1.b
Gloriae certamen. 3. b. cupiditas.	111.b
Gloria inuidiam uincere, difficillimum.	32.b
Gloriam inuidia sequitur.	55.b
Gloria maiorum posteris quasi lumen est.	69.a
Gloria industria alitur.	102.b
Gracchus, ab Opimio consule occisus.	37.a
Gracchi, plebem in libertatem uindicare conantes, occiduntur.	49.b
Gracchorum caedes.	37.a. 49.b. 111.a
Gracchi Caii lex de uocandis ex quinque classibus centuriis.	102.b
Graecia.	1.a. 114.b.
Graeci uerberibus animaduertebant in ciues. 22.a. fau- cudia Romanis priores, non item uirtute.	24.b
Gulussa, & Mastanabal, fratres, morbo absumpti. 3. 1.a	

H

HANNIBAL. 83.a. Romanos afflixit.	30.b
Hercules in Hispania periit.	38. a
Herennius, a Pompeio cum exercitu deletus.	93.a
Hiempsal, Micipsae filius. 31. a. natura ferox, Iugur- tham despiciens. 33. a. eius grauius dictum Iugur- tham exasperat. ibidem. occiditur. 33. b. eius caput ad Iugurtham refertur. ibidem. Africae rex. 37. b. eius libri Punici. ibidem.	
Hippo, a Phoenicibus condita.	38.b.
Historias scribere, cur arduū. 2.a. magno usui esse. ibid.	
Hominis partes duae, atque utriusque munera. 1.a. 29. a. eius industria belluarum uim superat.	29.a
Homo adolescens.	15.a. 23.b. 31.a. 97.b
Hortensii Lucii, eximia caritate uiri, de Catilina sen- tentia.	119.a
Humana pleraque fortuna regit.	3.b. 78.b
	IGNA

INDEX

I

IGNARA , pro ignota.	39.a. 54.a. 73.b.
Ignavia nemo immortalis factus.	70.b
Imagines maiorum ad uirtutem accendunt.	30.a
Imperandum quam optimis.	95.b
Imperatorem agere, arduum admodum.	68.a.b
Imperium quibus artibus retineatur.	1.b
Imperio summo multa inest cura.	89.b
Imperia crudelia acerba magis, quam diuturna.	96.b
Incepta praua consultoribus noxae.	86.a
Indici coniurationis praemia constituta.	12.a
Indigus.	82.b
Industria gloria alitur.	102.b
Ingenium praestat uiribus. 1. a. in bello plurimum potest. 1. b. foecordia torpescit. 29. b. magnum res paruas attingere nequit.	98.a
Iniuriae cuique suae graues.	20.b
Iniuriam facere, summo imperio uti.	6.b
Instituta uetera corruptis moribus ludibrio sunt.	97.a
Interrogare, pro in iudicium uocare.	12.a
Inuidia ex opulencia oritur.	3.a
Inuidiam gloria uincere, difficillimum.	32.b
Inuidia gloriam sequitur.	3.a. 55.b
Ira, atque cupido, consultores pessimi	60.a
Iracundia apud alios, in imperio superbia.	20.b
Italiae uastitas ex bello ciuili.	30.b
Itali suffragia ferebant.	48.b
Italos necari in iudicio, leges permittebant.	62.a
Iudiciis acerbis ciuitas magis uastatur, quam corrigi- tur.	98.a
Jugurtha qualis. 30. b. 31. b. 37. b. ipse, Numidarum regis, bellum magnum, atrox, uaria uictoria. 30. b. Mastanabalis filius ex concubina, Massanifae nepos. 31. a. a Micipsa patruo filii loco habitus. ibidem. eius genus, mores, studia, & ingenium. 31. a. b. auxiliari exercitui praefectus. 31. b. quibus con- iecturis	

INDEX

lecturis regnum sibi polliceatur. 31. b. 32. a. Romanis carus. ibidem. Scipioni, propter uirtutem, placuit. ibidem. a Scipione laudatur. ibidem. adoptatur a Micipsa. ibidem, & 35. a. 40. a. Micipsae decreta rescindi oportere contendit. 33. a. eius ira, & insidiae in Hiempsalem. 33. b. Romanos largiendo fatigat. 34. a. pugna Adherbalem uincit, Numidia potitur, legatos Romam mittit. ibidem. excusatur a legatis. 36. b. largitionibus meliorem regni partem fortitus est. 37. a. Opimium corrumpit. ibidem. Cirtham obsedit. 39. b. Adherbalis regnum inuadit. ibidem. Adherbalem uincit. ibidem. ipse, & Adherbalis comparatio. ibidem. Cirtha potitur. 41. b. in Adherbalis amicos, ac propinquos crudelitas. ibidem. quam potens gratia, & largitione. 41. b. 42. a. saecuitia. 42. a. cruenta de Adherbale uictoria. ibidem. cum L. Cassio Romam uenit. 45. a. b. Baebium tribunum pl. corrumpit. 45. a. praefens a Memmio ad populum accusatur. 46. a. Italia decedere iussus. 46. b. eius uades quinquaginta. ibidem. cum Aulo, Albini consulis fratre, foedus facit, castra Romana capit. 48. a. peritia in re militari. 51. b. eius legati ad Metellum supplicatum missi. ibidem. adhortatio ad milites. 52. b. uincitur. 53. b. 62. b. exercitus funditur. 54. a. pabulum, et aquam corrumpit. 56. a. anxius, miserans fortunas suas. 58. b. Bomilcaris perfida suasionē dedit. ibid. imperata sibi a Metello nihil cunctatus. ibidem. bellum resumit. 59. a. amicos plerosque necauerat. 63. b. Bocchum regem, generum, ad bellum Romanum compellit. 65. b. eius filia Boccho nupsit. 66. a. exercitum Getulorum in unum cogit. ibidem. Getulos armis adiuuat. ibidem. a Mario armis exsutus. 71. a. b. cum spes frustrata. 77. b. occisis equitibus nix erupit. 78. a. condiciones quidem accipit, Mario tamen disfidit. 82. b. mutat subinde cubiculum contra insidias. 83. a. proditur Romanis a Boccho. ibidem. uictus Sullae traditur. ibidem.

INDEX

Iulius Caius in Apuliam a Catilina mittitur.	11.a
Iunius Silanus sententiam primus rogatur.	19.b
Ius gentium, & aequum bonum, diuersa.	46.b

L

LACEDAEMONII in Graecia bella gerere pri mi coeperunt. 1.a. Athenienses uicere.	21.b
Lamentationes hominum ferae.	111.b
Laecae in domo coniuratio concoquebatur. 108. a. 112. b. 113.a	
Laris opidum.	72.a
Latini suffragia ferebant.	48.b
Legatorum catalogus, qui ad regnum Numidiae diui dendum mittebantur.	37.a
Legati Adherbalis ad Iugurtham, de iniuriis queren tes.	39.a
Legati Bocchi a Iugurtha corrumuntur. 79.a. a Getu lulis spoliati; pauidi, sine decore ad Sullam pro fugiunt.	ibidem.
Legati C. Manlii ad Q. Marcium.	13. a
Legati a Iugurtha ad Metellum supplicatū missi. 51.a	
Legati Iugurthae Adherbalem Romae falso deserunt. 36.b. S. P. Q. R. pecunia corrumunt. 36.b. 37.a	
Legati Marii Bocchū a bello desistere hortantur. 67.a	
Legati Romanorum ad Iugurtham. 41.a. Adherba lem, & Iugurtham arma deponere iubent. 40. a. Iu gurthae pacem imperātes, frustra discedunt. 41.b	
Leges pro uita ciuium R.	20.b. 21.b
Legis praesidiū a praetore debitoribus creptum.	13.a
Legum Romanarum summa potentia.	101.a
Leges ex libidine imperantur.	21.a. b. 87.b
Lentulus Sura, coniuratus.	7.a
Lentulus cum exercitu in agrum Faesulanum ire pa rat.	16.b
Lentuli epistola ad Catilinam.	17.a
Lentulus coniuratus, praetor.	17.b
Lentulum, quia praetor erat, consul manu in senatum ducit.	

INDEX

ducit.	17.b
Lentulus coniuratus Lentulo Spintheri in custodiam traditur.	18.a
Lentulus patricius, & cōsularis in carcere necatur.	25.b
Lentulo frangitur gula laqueo	25.b
Lentulus ex libris Sybillinis sibi regnum Romanum pollicetur.	18.a. 117.b
Lentulus opifices, & seruitia eripere sollicitat.	19.b
Lentuli ignauiam Catilina increpat.	26.b. Romae no-
uarum rerum studiosos sollicitat.	15.b. eius somnus.
118. b. audacia. 12. a. ipse & Cethegus coniuratio-	
nis capita. 113. a. idem, & Cethegus terribilia por-	
tenta ciuitatis. 117. b. eius uita.	118.a
Lepidus Latio proconsul. 86. b. eius mandata.	87.a.
exercitum ad urbem ducit.	88.a
Leptitani, Romanis semper fideles. 64. b. 65. a. ad Be-	
stiam amicitiam rogatum miserunt. ibidem. eorum	
lingua, leges, & mores.	ibidem.
Leptis, a Phoenicibus cōdita. 38. b. eius situs. 38. b. 65. a	
Lex XII. tabularum, nequis coetus nocturnos in ur-	
be ageret.	114.a
Lex C. Gracchi de uocandis ex quinque classibus cen-	
turiis.	102.b
Lex Gabinia contra clandestinas coitiones.	114.a
Lex Memmii.	45.b
Lex Plancia.	123.b
Lex Plautia.	12.a
Lex Porcia.	21.a. 22.a. 124.a
Lex Saturia.	43.a
Lex Sempronia de prouinciis. 42. a de uocandis ex	
quinque classibus centuriis.	102.b
Lex pro debitoribus aduersus feneratores.	12.a. b
Liberalitas quae.	23.a
Libertas maxime omnium tueatur.	84.a
Libertas omnibus ex aequo optabilis.	103.b. 104.a
Libertas. 92. a. 95. a. periculosa quieto seruitio potior.	
85. b	
Libido bona.	104.b

INDEX

- Libri Punici Hiempfalis.** 37.b
Libyes Africam initio habuere. 37.b. ferarum more ui-
 uentes. ibidem. minus, quam Getuli, bellicosi. 38.b,
Liguris cuiusdam gregarii insidiis Mulucha capitur.
 37. b. 74. a
Locus medius apud Numidas honorificentior. 33. a
Loquendi modus, ante diem vi. Kal. pro vi. Kal. 11. b
Loquendi genus, clemens rumor. 40. a
Loquendi genus, de suo loco pugnam facere. 58. a
Loquendi genus domi militiaeque, pro in militia. 2.
 b. 3. a. 4. a. 11. b. 24. b. 34. b. 45. a. 88. b. 99. b.
 100. a. 102. a. 104. a. 105. b. belli domique. 49. a. do-
 mi, bellique. 89. a. domi forisque. 68. a
Loquendi genus, equidem scitis 26. b
Loquendi genus, faciant idem maioribus suis; pro, fa-
 ciant id, quod maiores sui fecere. 68. b
Loquendi genus, ignarus nominis R. pro ignorans.
 39. a. 66. a
Loquendi genus antiquum, esse ad urbem. 11. b
Loquendi genus, manifestus rerum capitalium, ma-
 nifestus sceleris. 24. b. 46. b
Loquendi genus, regio hostibus ignara, pro ignota.
 54. a. & 73. b
L. Bellienus Praetor. 79. b
L. Bestiae Calpurnio consuli prouincia Numidia ob-
 uenit. 42. a
L. Bestia consul avaritia corrumpitur 42. b
L. Bestiae consulis de deditioe consilium cum Iugur-
 tha. ibidem.
L. Bestia exercitum in Africam parat. 43. a
L. Cassius praetor deditioem Iugurthae persuadet.
 45. a. ad Iugurtham mittitur. 45. b
L. Catilina. uide, Catilina.
L. Cincius, siue Sicinius, primus de tribunicia potesta-
 te loqui ausus. 90. b
L. Cornelius, custos publicarum caeremoniarum. 117. b
L. Crassus, orator summus. 107. a
L. Domitius. 100. b. 103. a
L. Drus

I N D E X

L. Drusus, patronus nobilitatis.	101.b
L. Glabronis sica deprensa.	107.b
L. Hortensii, eximia caritate uiri, de Catilina sententia.	119.a
L. Lucilius, & L. Annius trib. pl. magistratum contumnuare nituntur.	47.a
L. Manlius trib. pl. de imperatore contra Iugurtham ad populum refert	63.a
L. Opimius, C. Sempronio Graccho, & M. Fulvio Flacco interfestis, consul uictoriani nobilitatis in plebein exercebat.	37.a
L. Opimius, legationis princeps, a Iugurtha corrumptur.	37.a
L. Paullus, lege Plautia, Catilinam interrogat.	12.a
L. Sidicinus, rerum nouandarum studiosus.	116.a
L. Sulpicius, e senatu motus.	114.b
L. Tarquinii indicio non habetur fides.	18.b
L. Torquato, & L. Cottae, consulibus, Catilina, & Antonius caedem parant.	7.b
L. Tullus.	7.a
L. Valerius Flaccus, & C. Pomptinius praetores, ad Allobroges intercipiendos missi.	17.a
L. Vargunteius Ciceroni infidias machinatur.	11.a

M

M A C E D O N I C I belli, & Punici causa. 20.a. 93.	
b. & in fragm. l. inc.	
Magis, magisque.	2.b. 30.b. 31.a.b. 54.b. 105.b
Magistratus in minoris uigiliis praecerant.	21.b
Magistratum insignia, a Tuscis sumpta.	22.a
Magistratus per manus traditi.	59.b
Magistratum creandorum ratio.	102.b
Malefactorum publicorum, & priuatorum diuersa ratio.	22.b
Malitia praemiis exercetur.	87.a. 102.b
Mamilii tribuni pl. rogatio, ut quaereretur in eos, qui a Iugurtha corrupti essent, uel pactiones fecisset.	48.b
Mastanabal, & Gulusa fratres, morbo absumpti.	31.a

INDEX

- Man. Lepidus. 7.a
- Manlius Faesulanus, coniurationis particeps. 10.a. in Etruria. 10. b. 11. a. Faesulis. 11. a. eius ad Marcium Regem legati & mandata. 13. a. ipse, & Catilina hostes a senatu iudicantur. 14. a
- Mällii Auli Torquati in filiū seueritas. 15. b. 24. a. 114. b
- Manlius Capitolinus, ob tyrannidis suspicionem, morte multatus. 112. a
- Manlius Aulus, Marii legatus. 70. b
- Manlius Lucius trib. pl. de imperatore contra Jugurtham ad populum refert. 63. a
- Mapalia, Numidarum aedificia. 38. a. 51. b
- Marcus imperator ad urbem, triūphum petens. 11. b.
- M. Aemilius consul. 85. b. omnium flagitiosorum potestremus. 86. a
- M. Bibulus quibus rebus in consulatu eruperit. 103. a
- M. Cotta, a Mithridate fufus. 94. b
- M. Crassus Pompeio inimicus. 7. b. Gabinium custodit. 18. a. coniurationis conscius iudicatur. 7. a. 18. b. malorum patronus. 19. a
- M. Fauonius ciuitatis onus. 103. b
- M. Fuluii caedes. 43. b
- M. Lepidus Latro proconsul. 86. b. exercitum ad urbem ducit. 88. a
- M. Liuius Drusus. 101. b
- M. Manlius, Q. Caepio male cū Gallis pugnarūt. 83. a
- M. Petreio exercitus aduersus Catilinam permittitur. 27. b
- M. Papirium L. Glabrio extinguere conatus. 107. b
- M. Scaurum legatum Jugurtha timet. 41. a. b
- Marius, Metelli legatus. 51. b. ei haruspex felicia omnia portendit. 59. a. eius insagines, & nobilitas. 50. b. 60. a. 67. a. b. ipsius, & Metelli inimicitiarū origo. 59. b. petendi missionē a Metello rogat. ibid. patria, natura, mores. ibidem. Gaudam aduersus Metellum incendit. 60. a. a Metello dimittitur. 63. a. ipsi nouo homini consulatus mādatur. ibid. & 66. b. Numidia traditur a populo. 63. a. 66. b. 67. a. eius legati Bocchum

I N D E X

chum a bello desistere hortantur. 67.a. illi senatus,
 acet aduersus, nihil abnuere audet. 67. b. consuli
 Numidia prouincia decernitur. ibidem. infestus no
 bilitati. ibidem. eius ad populum oratio. ibidem.
 imagines non habet. ibidem. litterarum Graecarum
 ignarus. 68. b. cicatrices aduerso corpore. 69. b.
 quare sordidus fuerit habitus. 70. a. eius in Africam
 expeditio. 70. b. 71. a. castella Iugurthae us, prae
 miisq. tentat. 71. a. Capsam capit. 72. b. eum Numi
 dae magis, quam mortalem, timent. 73. a. ei mens
 diuina inest. 74. a. ei uacordia obiectatur. 74. b. eius,
 & Sullae pugna cum Iugurtha, & Boccho. 75. b. eius
 pugna cum Mauris, & Getulis, latrocinio simili
 ma. 76. a. uirtus in pugna. ibidem. uictoria non in
 solentior factus. 76. b. Iugurthae, & Bocchi exercitus
 fundit. 77. a. in militia princeps, de Iugurtha trium
 phauit. 82. b. Romanorum in re bellica princeps ha
 bitus. 83. a. consul triumphat. ibidem. ei, iterum
 consuli, decreta Gallia. ibidem.

Maritimum, atque Mithridaticum bellum. 15. a
 Massanisa, rex Numidarum. 30. b. bellica uirtute
 praestans. ibidem. eius filii tres. ibidem. quando
 in Romanorum amicitiam uenerit. 30. b. 34. b.
 ipse, & Micipsa una cum Romanis Syphacem re
 gno expulerunt. 35. a. proli Romani nominis studiū
 commendat. 36. a

Masiua Iugurthae regnum affectat. 46. a. Iugurthae
 iussu occiditur. 46. b

Mauri dicti, qui antea Medi. 38. a. illis Bocchus im
 perauit. 38. b. pro opibus denas, atque eo amplius
 uxores ducunt. 66. a. a Mario fusi, fugatique. 76. b.

Medi postea Mauri dicti. 38. a. eorum origo. ibidem.

Medius locus apud Numidas honorificentior. 33. a

Memmius Caius trib. pl. 42. a. eius facundia. 43. a
 oratio ad populum. ibidem. rogatio. 45. b. Iugur
 tham praesentem ad populum accusat. 46. a

Metellus consul in Numidiam ad bellum proficisci
 tur. 50. a. eius in consulatu collega Silanus. ibidem.

INDEX

- ipsi consuli Numidia prouincia euenit. 50. a. 59. a
 fortiter rem gesturus, omnia adiumenta ignauiae
 sustulit. 50. b. eius laus. ibidem. exercitum, licentia,
& ignauia corruptum, ad militarem disciplinam re-
 uocat. 51. a. Iugurthae legatos corrumpit. ibidem.
 eius innocētia Iugurtha suis rebus diffidit. ibidem.
 expeditio in Numidiam. ibidem. eius calliditas. 51.
 b. cum Iugurtha pugna. 52. a. b. 53. a. b. Numidiae
 opida capit, uastatq. agros. 55. a. uictor milites pro
 meritis donat. ibidem. ei supplicationes decretae.
 55. b. Zamam oppugnat. 57. b. opponationem Za-
 mae frustra tentatam, omittit. 58. a. Bomilcarem
 corrumpit. ibidem. Iugurtham in si di is ag g r e d i t u r.
 58. b. eius superbia. 59. b. Gaudae, Massanabalis fi-
 lio, Massanifae nepoti, regios honores negat. 60.
 a. eius stratagemata. 61. b. Thalam opidum obsidet,
 & capit. 64. a. b. 72. a. mollities animi. 66. b. ad
 Bocchum legati. 67. b. conspectum Marii fugit.
 71. a. Romae lactissimis animis excipitur, plebi
 patribusq. iuxta carus. ibidem. eius exercitum Gal-
 lia auhit. 93. a
 Metellus Celer praetor. 12. a
 Metellus Creticus imperator, ad urbem, triumphum
 petens. 11. b
 Micipsa, Massanifae filius, & regni heres. 31. a. eius,
 Numidiae regis, genealogia. ibidem. eius filii duo.
 ibidem. de adoprando Iugurtha secum deliberat.
 ibidem. consilium aduersus Iugurtham. 31. b. Iugur-
 tham, ut bello caderet, auxiliari exercitui praeficit.
 ibidem. Iugurtham adoptat. 32. a. uerba ad Iugur-
 tham. 32. b. Iugurtham filius commendat. 33. a. mo-
 ritur. ibidem. eius in Iugurtham beneficia. 35. a
 Militaris disciplina magis ex animo, quam ex corpo-
 re, pendet. 1. a. b. non tam ex libris, quam ex acie,
 discitur. 68. b
 Milites ex classibus lecti. 70. b. capitecensi. ibidem.
 Militia ad pacem pertinet. 97. b. 98. a
 Misera fidem uerbis facit. 41. a
Mise

I N D E X

Miseris parum fidei.	40.b
Misericordia in miseriam uertitur. 24. a. in perniciem casura.	44.b
Mithridates. 91. b. cur ei res parū prosperae. 93. b. in la- tere uectigalium Romanorum. 94. a. Graeciae gra- ue seruitium dempsit. ibidem. Nicomedem Bitny- nia expulit. ibidem. Asiam, spoliū regis Antio- chi, recepit. ibidem. Cottam fudit. 94. b. apud Parum, & Heracleam naufragiis militum opti- mos amisit. ibidem. eius cum Lucullo proelia. ibidem.	
Mithridaticum bellum periculosissimum.	108. a
Morbus haud saepe quemquam superat.	37. b
Mores simul cum fortuna commutantur.	1. b
Mors, aerumnarum requies, non cruciatus. 15. b. 21. a	
Mulier ancilla.	33. b
Mulierem psallere, & saltare elegantius, quam pro- bae, non decet.	10. a
Mulieres in comitatu Catilinae.	10. a. 108. a
Mulucha flumē Mauros a Numidis diuidit. 38. b.	73. a
Mulucha urbs (ita Florus castellum ab amne fortassis appellat.) a Mario capitur.	73. a
Munificus nemo, nisi uolens.	79. b
Murena, ceteriori Galliae praefectus.	16. b
Muthul, Numidiae flumen.	52. a

N

NABDALSA, Bomilcaris in prodendo Iugurtha focius. 62. a. apud Iugurtham prodicionis suspicio- nem deprecatur.	62. b
Naturae infirmitas falso ab hominibus accusatur. 29. a eam, ceteris imperitantē, quis industria uicerit. 64. b una, & communis omnium. 68. b. unum omnibus finem, uel fero saeptis, statuit.	84. b
Necessitatis morsus grauissimu. 17. a. extrema non est exspe	

INDEX

exspectanda.	84.b
Necessitudo timidus fortes facit.	27.a
Neronis sententia de coniuratis.	19.b
Nisi, pro sed.	40.b.61.b.73.b
Nobilibus, in bello delinquentibus, fortunae bona patrocinantur.	68.a
Nobilitatis superbiae quo primum tempore obuiam itum sit. 30. b. eius commune malum superbia. 59. b. ignauia a Mario reprehenditur. 68.a.b.69.a. unde petenda. ibidem. eam peperisse, quam acceptam corrupisse, melius est.	22.a.44.b.69.a
Nouo homini. ante C. Marium cōsulatus nemini man datus.	59.b.63.a
Numantia deleta.	32.a
Numidarum studia iuuenilia. 51.a. eorum alii Iugur- tham, alii Adherbalem sequuntur. 34. a. eorum re- ges, Romani nominis maxime studiosi. 35. b. eor- um salutem ex Romanis pendere. 36.a. quare hoc nomine uocati. 38.a. eorum ingenia. 51.a. infidi, in- genio mobiles, nouarum rerum auidi. 51.a. 56.b.61. a.73.a. Romanos inuadunt. 53.a. fusi, fugatiq. 54.a. 63.b. eos in omnibus proeliis magis pedes, quam arma, tutati sunt. 63.b. eorum spes in fuga. ibidem. pro opibus denas, atque eo amplius uxores ducit. 66. a. eorum cibus, & abstinentia. 72.a. pabulo pe- coris magis, quam aruo, student. ibidem. plerumque lacte, & ferina uescebantur. ibidem.	
Numidiae pars firnior Iugurthae, speciosior Adherba li traditur. 37. a. eius regnum Micipsae heredes di- uidunt. ibidem. qui legati ad ipsam diuidendam missi fuerint. ibidem. eius origo, ac situs. 38. a.b. incrementum. ibidem. uastatur a Metello. 55.a. Ma- rio traditur.	63.a.66.b
Nusa, Nicomedis filius, regno frustratur.	94.a

O

OBSCURI uitam uirtute, & innocentia tuentur.

INDEX

20.b. eorum facta paucis nota.	ibidem.
Octavius Rufus quaestor.	79.b
Ope summa niti. 1. a. 15. a. 32. a. 36. a. 41. a. 44. b.	101. b
Opimius Lucius consul, legationis princeps, a Iugurtha corrumpitur, Caiumq. Gracchum occidit. 37. a	
C. Sempronio Graccho, & M. Fulvio Flacco interfectis, consul acerrime uictoriam nobilitatis in plebem exercuit.	ibidem.
Oratio Adherbalis coram senatu.	34. b
Oratio Bocchi per interpretem ad Sullam.	81. b
Oratio Caesaris.	20. a
Oratio C. Memmii.	43. a
Oratio Catilinae, qua coniuratos hortatur. 8. a. eiusdem, qua exercitum.	26. b
Oratio Catonis aduersus Caesaris sententiam.	22. b
Oratio legatorum.	13. a
Oratio Marii popularis admodum.	67. b
Oratio Micipsae ad Iugurtham.	32. b
Oratio Sullae ad Bocchum.	78. b
Orbis diuisio generalis.	37. b
Orta omnia intereunt.	29. b. 97. a

P

PAENITENTIAE serae locus, atque exēpla. 111. b	
Parta amittere maius dedecus, quam nihil parauisse. 22. a. 44. b. & 69. a	
Patres Reip. Romae praefides appellati.	3. a
Pater filium necat.	15. b. 24. a. 114. b
Paullus Lucius, lege Plautia, Catilinā interrogat. 12. a	
Pax diuersis in mentibus esse non potest. 48. a. haec foris Romanos in lasciuiam coniecit. 49. a. eius fundamenta.	97. b
Pecunia, maxima pernicies hominum. 98. a. 102. b eius studium paci communi officit. ibidem. eius desiderium.	111. a
Persarum origo, atque situs. 38. a. se per connubia Getalis permiscuere. ibid. alueos nauium inuersos pro ruga	

INDEX

aguriis habuere.	ibidem.
Perles, Philippi filius, in somniis occisus.	94.a
Petrcius, Antonii consulis legatus.	27.b.28.a
Philaenon arae.	38.b.66.a
Philaeni, uiui terra obruti, pro Poenorum rep.	65.b
Phoenices opida multa in Africa condidere.	38.b
Picenus ager.	26.a
Piso Gnaeus fastiosus. 7. b. coniurationis auctor.	ibid.
dem. quaestor, in citeriorem Hispaniam proprae-	
tor missus. ibidem. interficitur.	ibidem.
Pisonis & Caesaris inimicitiae.	19.a
Piso, seditionem cogitans, a Catilina confirmatus.	
115.b. custos publicarum caerimoniarum.	117. b
Pistoriensis ager.	26.a
Plautia lex.	12.a
Plebis secessio a patribus, & causa. 13.a.44.a.90.a.131.	
a.b. eius inopiae subuentum. ibid. Plebs urbana infa-	
mis, & egenus. 14.b. Catilinae incoepa probat. 6. b	
& ibidem. eius opes quando imminutae. 15. a. an-	
tea nouarum reru studiosa, Catilinae cōsilia exsecra-	
ri. 18.a.b. eius animi, post detectam coniurationem,	
mutati. 18.b. duae secessiones. 44.a. ex secundis re-	
bus insolentia. 49.a. eius nis. 44.a. eam Gracchi, in	
libertatem uindicare conantes, occiduntur. 49. b	
Pompeianum.	123.b
Pompeii remotior ab urbe exercitus Catilinae spem	
incoepi perficiendi auxit. 6. b. Crasso inuisus. 7. b.	
eius potentia formidolosa. ibidem. ad bellum ma-	
ritimū, atque Mithridaticum missus. 6.b.15.a. ipse,	
& Crassus consules tribuniciam potestatem resti-	
tuere. 15.a. summae gloriae adolescēs. 91.b. popula-	
ris. 92. b. sua Martia facta enumerat. ibidem. hostes	
per alpes in Hispaniam summouit. ibidem. de com-	
meatu, & sumptibus queritur. ibidem. maiore fortu-	
na, quam sapientia. 96.a. tamquam fanum debito-	
rum. 96. b. nihil aliud, quam Caesari obesse, animi	
prauitate, uolebat.	100.a
Pompeius Rufus Q. praetor.	12.a
	Pon

INDEX

Pontifex max. C. Caesar.	19.a
Pons Miluius.	17.a
Populus potestatem fumina[m] dat.	11.b
Populus Romanus quibus modis libertate excederit.	101.a.b.
Porcinae dicendi praestantia.	107.a
Porcia lex.	21.a. 22.a. 124.a
Porcius, Catilinae familiaris.	119.a
Portae clausae fugam prohibent.	61.a
Post principia.	53.a
Praedabundus.	72.a
Pretium, pro opera pretium.	66.b. 81.b
Primipili tertiae legio[n]is centurio.	48.a
Probitas parum per se tuta.	34.b
Proelium cum Catilina committitur.	27.b
Prodigalitas.	110.a
Proelium cum Catilina committitur.	27.b
Profopopœia patriae.	116.b. 121.a
Ptolemaeus rex pretio diem belli prolatat.	94.a
Publica a paucis emere, periculosum.	32.a
P. Autronius.	7.a
P. Caepionis, & Catilinae amicitia	119.b
P. Gabinus coniuratus.	7.a. 16.a
P. Rutilius, Metelli legatus, Mario exercitum tradit.	71.a
P. Senius in senatu recitat litteras, in quibus, Man- lium arma cepisse, scriptum erat.	11.b
P. Scipio. 30. a. eius uerba ad Iugurtham. 32. a. solit- us dicere, maiorum imagines uehementissime sibi animum ad uirtutem accendisse.	33.a
P. Scipioni Nasicae consuli Italiae prouincia obuenit.	42.a
P. Silius Nucerinus cum exercitu in Mauritaniam.	9.a
P. Sulla consul designatus. 7.a. ambitus condemnatus.	ibidem.
Punica fides incerta.	81.b
Punici libri.	37.b
Punicum bellum Romanos in officio retinuit.	49.b
& 93.b.	Pu

I N D E X

Pugna, latrocinio magis, quam proelio, similis. 76.a

Q

QVÆSITORES.	48.b
Quæstor propraetore.	7.b
Quasi, pro fere.	53.a
Q. Annius confuratus	7.a
Q. Catulus proconful.	83.a
Q. Caepio, & C. Manlius male cum Gallis pugna- runt.	83.a
Q. Cornificius Cethegum custodit.	18.a
Q. Curius coniuratus. 7.a. fenatu motus a cenforibus proabri gratia. 9.b. eius cum Fulvia confuetudo. ibidem. coniurationem patefecit. 9.b. 10.b. 11. a	
Q. Fabius Maximus. 30.a. folitus dicere, maiorum ima- gines uehementiffime fibi animum ad uirtutem ac- cendiffe. ibidem.	
Q. Fabii Sangae patrocinio ciuitas plurimã ufa. 16.a	
Q. Marcius Rex fenati decreto Faefulas mittitur. 11. b. eius refponfum ad legatorum postulata. 13.a	
Q. Metellus Celer in agrum Picenum miffus. 12.a praetor plures coniuratos iu uincula ceniecit. 16.b	
Q. Metellus Creticus fenati decreto in Apuliam mit- titur. 11. b	
Q. Minucio Ruffo confuli Macedonia prouincia ob- uenit. 46.a	
Q. Pompeius Rufus praetor Capuam fenati decreto mittitur. 12.a	

R

REATINVS ager.	14.a
Regere ui patriam, importunum.	29.b
Regni praefidia funt amici.	32.b
Regum antiquitus ftudia.	1. b
Regibus Romanis imperantibus, boni, quam mali, fu- fpectiores. 3. b	
Regem armis, quam munificentia, uinci, minus fla- gitio	

INDEX

- gitiosum. 82.a
- Res humanae semper ad deterius prolabantur. 1.a.b
54.b. fluxae, & mobiles. 79.b
- Res secundae. 74. b. sapientium animos fatigant. 5.a
insolentiam pariunt. 48. b. 49.a. mire sunt uitiis ob-
tentui. 85.a
- Resp. duabus artibus curanda, audacia in bello, ac-
quitate in pace. 4. a. eius specie pro sua quisque
potentia certat. 15.a. cum quibus rebus Romani
auxerint. 23.b. 95.a
- Rex nomen imperii primum fuit. 1.a
- Regi consilium dare, arduum 99.b
- Rhodiourum ciuitas magna, atque magnifica, infida,
aduorsa. 20.a. eorum a Romanis defectio. ibid. bel-
lo Macedonico capti, quare impuniti a Romanis
dimissi. ibidem. opibus pop. Rom. creuere. ibidem.
eorum iudicia. 102.b
- Roma urbs. 97. b. eius origo. 3.a.a Troianis condita.
ibidem. flore scens finitimis inuisa. ibidem. liberta-
tem adepta, breui plurimum creuit. ibidem. sicuti
sentina. 14. b. in ipsa fato regnaturi tres Cornelii. 18.
a. 117. b. ibi omnia uenalia. 32.a. 39.a. 42.a. 101.a. ue-
nalis, si modo inuenerit emptores. 45.a. 47.a. in ea,
post Carthaginem deletam, orta seditio. 49. a. in
patres, & plebem diuisa. 101.a
- Romanorum antiquitus de honoribus certamen. 1.b
antiquorum Romanorum mores, & instituta. 3.a
eorum beneficentia. 3.a. 78. b. saepe parua manu
fortissimos fudisse exercitus. 3. b. 24. b. praeclara
agere, quam scribere, malebant. 4. a. belli glo-
ria praestantes. 5. a. eorum in aedificando luxu-
ries. 5. a. & b. 8. b. erga Poenos foedifragos fi-
des. 20. a. arma, atque tela militaria ab Samniti-
bus, magistratuum insignia a Tuscis sumpserunt.
22. a. quam a maiorum uirtutibus desciuerint. 24.
a. Gallis belli gloria, non item Graecis facundia
praestiterunt. 24. b. eorum potestas in curandis so-
ciorum iniuriis. 35. b. a. Iugurtha sub iugum missi.
48.a

INDEX

48.a. iniusti, profunda auaritia, communes omniū hostes. 66.b. eis omnia regna aduersa. ibid. perculsi.	
78.a. eis melius uisum est, amicos, quam seruos, quae rere. 78.b. audendo, fallendo, bella ex bellis serendo, magni facti.	95.a
Romani exercitus prima corruptio.	5.a
Romano imperio ad occasum ab ortu solis omnia parebant. 14.a. eius finis.	95.a
Romanis equitibus indignum, regum peregrinorum satellites agere. 57.a. 60.b. 83. b. cum telis circum aedem Concordiae.	19.b
Romanarum legum summa potentia.	101.a
Romulus facuus. 84.a princeps, ac parens urbis.	116.a
Rumoris publici auctoritas, instar oraculi.	109.b
Rutilius Publius, Metelli legatus.	53.a

S

SAL, gulae irritamentum.	72.a
Sallustius a rep. ad scribendas historias se transfert. 2. a. 30.a	
Saluti potius, quam libidini, consulendum.	97.b
Sapientes pacis causa bellum gerunt, laboremq. spe otii sustentant.	97.b
Saturnaliorum dies, terminus coniurationis.	113.a.b
Saturninus, ob affectatae tyrannidis suspicionem morte multatur.	111.b
Satura lex.	43.a
Scaurus, in senatu princeps. 41.a. qualis. ibidem. a Iugurtha corruptus. 42.a. quaesitor	48.b
Scipio Africanus, Romani exercitus imperator bello Numantino. 31. b. eius uerba ad Iugurtham. 32.a. Iugurtham laudat. ibid. Iugurthae populi R. studiū commendat. ibid. eius litterae ad Micipsam. ibid.	
Scriba Cornelius	84.b
Secundae res. 74. b. sapientium animos fatigant. 5.a. insolentiam pariunt. 49. a. in miserationem exuertunt. 84.a. mire sunt uitis obtentui.	85.a
	Sedi

INDEX

Seditiones tribuniciae rep. agitabant.	47.a
Seditionibus omnia turbata.	86.a
Seleucia, maxima urbium.	95.a
Sempronia lex de prouinciis. 42. a. de uocandis ex quinque classibus centuriis.	102.b
Sempronia, coniurationis particeps. 10. b. D. Bruti uxor.	16.a
Senatores indigni ordine. 30. a. quadraginta in uisito- ria ciuili interiere.	100.b
Senatus potestatem summam dat. 11. b. eius misericor- dia, ac mansuetudo. 13. b. in aedem <u>Concordiae</u> uo- catus. 18. a. ipse animus, plebs corpus.	104.a
Senatusconsultum, ne quid resp. detrimenti caperet. 11. b. 88. a. eius summa uis. 11. b. in coniuratos 11. b. 19. b. 24. b. 25. a. de Numidia regno. 37. a. de subue- niendo Adherbali impeditur. 41. b. de prohiben- dis a moenibus Jugurthae legatis.	42.a
Senatus populiq. Romani iniussu foedus nullum fieri poterat.	48.a. 82.b
Senectus ipsa morbus.	88.b
Senius senator.	11.b
Sententiam primus rogatur consul designatus.	19.b
Sententias per tabellas fieri solitas.	104.b
Septimius Camers in agrum Picenum a Catilina mit- tirur.	10.b
Serpentes accenduntur siti.	71.b
Sertorius. 89. a. 91. b. Hispaniam citeriore uastauit.	92.b
Seruile bellum Capuae, & in Apulia.	11.b
<u>Sibylla.</u>	118.a
Sicca opidum quando primum a Jugurtha defecerit.	56.a. b
Sidicinus Lucius rerum nouandarū studiosus.	116.a
Sidonii quo modo in Numidiam peruenerint. 65. a. Leptim condiderunt.	ibidem.
Sifenna Lucius historicus.	75.a
Sitius Publius Nucerinus, coniurationis particeps. 9. a	93.b
Societatem belli initari quae considerare debeant.	93.b

INDEX

- Socordiae humanae imbecillitatis causa. 29.a
 Somnus aegrum animum facile opprimit. 62.b
 Spintheri Lentulo in custodiam traditus Lentulus con-
 iuratus. 18.a
 Sp. Albino consuli Numidia prouincia obuenuit. 46.a
 a Iugurtha ludificatus. 47. a. Metello exercitum
 ignauium reddit. 50. b. 51.a. Massanifae persuadet,
 ut regnum ab senatu petat. 51.b. eius exercitus solu-
 tissime uixit. ibidem.
 Sp. Maenius, ob affectatae tyrannidis suspicionem, mor-
 te multatus. 111.a
 Statilius coniuratus. 7.a. illi, & Gabinio negotium da-
 tur, uti Urbem incenderent. 16.b. 17.a
 Stipendia militum inaequalia. 89.a. 92.b. 93.a. 98.b
 Sulpicius Lucius, e senatu motus. 114.a
 Sumptuum ratio ad pacem pertinet. 97.b
 Superbia, commune nobilitatis malum. 59.b
 Supplicia, pro supplicationibus. 4.a. 24.a. 51. a. 55.b.
 60.b
 Suthul, opidum Numidiae, obsidetur. 47.a
 Sullae fratres, Publius, & Seruius, coniurati. 7.a
 Sulla quo pacto sibi exercitum fidum fecerit. 5.a. cru-
 delitas. 5.a. 21. b. 83.b. consul designatus. 7.a. de
 ambitu punitus. ibidem. lege Plautia a L. Paulo
 interrogatus. 12. a. Damaspum, & alios iugulari
 iussit. 21.b. eius, Marii quaestoris, mores, ingenium, &
 natura. 74.b. 75.a. eius facundiae, non aetate, a Manlio
 concessum. 78.b. oratio ad Bocchum. ibidem. a Ma-
 rio ad Bocchum de communibus rebus agendis mit-
 titur. 80. a. eius animi magnitudo. 80. b. inconstan-
 natus animus. ibidem. una cum Voluce per hostium
 castra proficiscitur. 80.b. 81.a. pollicetur pacem Boc-
 cho. 82.a. eius mors. 90. b. ei, lege belli, omnia li-
 cuerunt. 100.b
 Sullani milites gregarii senatores facti. 14. b. rapinis
 assueti, Catilinae occasionem augent. 6.b
 Syphacis, Numidiae regis, agros, urbesque, Romani
 Massanifae dono dant. 30.b. 35.a. 38.b.
 Syrris

INDEX

Syrtes in extrema Africa sinus duo. 38. b. 65. a. unde
 distae. ibidem. eis nomen ex re inditum. ibidem.

T

- TARQUINIUS** Lucius, coniurationis index, in
 uincula conicitur. 10. a. 18. b. eius indicio non ha-
 betur fides. 18. b
- Terentius Varro** ad Cannas **legiones** perduxit. 111. b
- Tereon** colonia. 38. b
- Thala**, opidum Numidiae magnum, & opulentum,
 ubi thesaurus. 63. b. a Metello obsidetur. 64. a. capi-
 tur. 64. b. 72. a.
- Thana**, flumen **Africae**. 72. a
- Thyrnida** opidum a Iugurtha capitur. 33. b
- Ti. Gracchus**, regnum affectans, occiditur. 43. b
- Ti. Neronis** sententia de coniuratis. 19. b
- Timor animi**. 56. b. auribus officit. 26. b
- Torquatus Aulus** filium necari iussit. 24. a. 114. b
- Torquato Lucio**, & **L. Cortae** consulibus **Catilina**, &
Autronius caedem parant. 7. b
- Transpadani**, Romae iudicati de repetundis. 19. b
- Tribunatus pl.** summa potestas 15. a. magistratus. 47. a
- Tribunicia potestas** Pompeio, & **Crasso** cos. restituta:
 15. a. ex ea discordiae accensae. 87. b
- Tribuniciae** seditiones rep. agitabant. 47. a
- Triginta Atheniensium** tyranni. 21. b
- Triumviri** capitales. 25. a
- Troiani** Romam condidere, Aenea duce profugi. 3. a
- Tuba**, pugnae signum. 29. a
- Tullianum**, locus in carcere. 25. b
- T. Turpilius Silanus**, Vaceensium praefectus, inus ex
 omnibus Italicis euasit. 61. a. 62. a. eius ex Latio. 62.
 a. defertor praesidii a Metello necatur. ibidem.
- Tusculanum**. 123. b
- Tyrannidem affectantium** catalogus. 47. a

INDEX

V

- VACCA** opidum, forum rerum uenaliū. 51. b. 61. b
Vaccenses a Metello deficiunt, Romanorumq. praesidia interficiunt. 61. a. diripiuntur. ibidem, perfidiae poenas luunt. ibidem.
- Valentia**, a Pompeio deleta. 93. a
Valerius Lucius Flaccus, & C. Pomptinius praetores, ad Allobroges intercipiendos missi 17. a
Vargunteius Lucius coniuuratus. 7. a. insidiatur Ciceroni. 11. a
Verba uirtutem non addere. — 26. b. 70. b
Vettius Picens. — 84. b
Via una, & ardua ad uirtutem. — 102. b
Victis quanta accidant incommoda. — 20. b
Victoris in manu est, bellum pace inutare. — 27. a
Victoria parta, uel ignauis gloriari licet. — 54. b
Viris labor, mulieribus mundiciae conueniant. 70. a
Viris nihil aliud reliquit, quam soluere iniuriam, aut mori per uirtutem. 84. b
Virtus clara aeternaq. habetur. 1. a. omnia domuerat. 3. b. ei honos non datur. 29. b. non eget composita oratione. 69. b. sola neque datur dono, neque accipitur. 70. a. post uitam magis magisque se extollit. 105. b
Vita hominum sine cupiditate agitata. 1. a. silentio non transacta. ibidem.
Vita & mors iure naturae. — 88. b
Vitabundus. 47. b. 58. a. 78. a. & in fragmentis, lib. 3.
Vitia uirtutum nomina fortita. — 23. a
Vivere qui dicantur. — 1. b
Vinbrenus coniuuratus Allobroges ad coniuurandum hortatur. — 15. b
Volux, Bocchi. F. 77. b. 80. a. b. a Boccho Sullae obuiam mittitur. 80. a. dubiae fidei apud Sullam. 80. b. 81. a

I N D E X

Urbe capta, nihil reliqui fit uictis.	22.b
Vticae magna negotiatorum multitudo.	60.a
Vtres ex coriis.	64.a. 72.b
Vulgus seditiosum.	61.a
Vulturtius Crotoniensis coniuratus. 17.a. cum Albrogibus ad Catilinam proficiscitur. ibidem. praetoribus se dat. 17.b. in ponte Miluio capitur . ibidem. de itinere, ac litteris interrogatur. 18. a. eius indicium de coniuratis . ibidem. ei, ob detestam coniurationem, praemia decernuntur. —	19.b

Z

Zamae situs. 54.a.b. regni Numidiae arx. 56. a. oppugnatur. 54.a. 56.b

S E R I E S   C H A R T A R V M .

* ~~A B C D E F G H I K L M N O P~~
Q R S T V X Y Z A A B B .

Omnes sunt quaterniones, praeter BB,
qui est duernio.

R O M A E , M . D . L X I V .

A p u d P a u l u m M a n u t i u m .

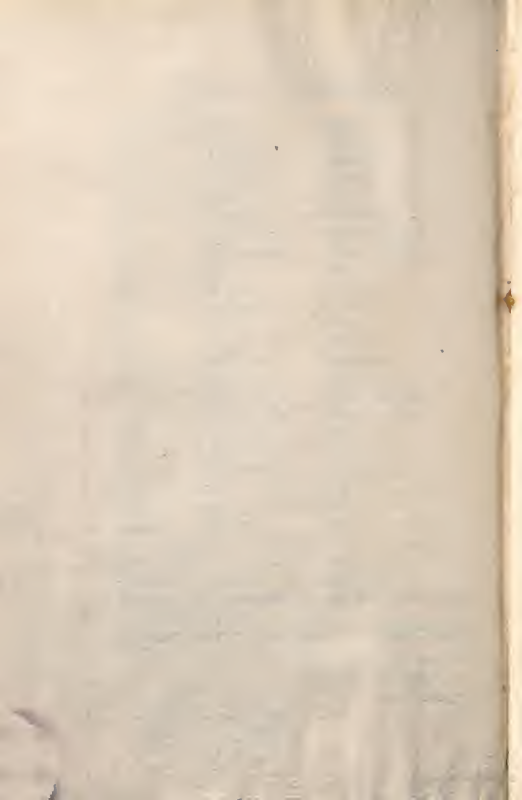
Errata sic corrigito .

Fol. 18.	plebs.	plebes.
44:	decus.	dedecus.
44:	paruisse	parauisse.
55:	focordia,	secordia,
57.	deinde.	dein.
60:	ab morbo.	ob morbos.
61.	domos suos.	domos suas.
62.	magis opibus.	magnis opibus.
63:	deinde.	dein.
65.	legiones.	regiones.
67:	arcessere.	accerferè.
80:	deinde.	dein.
81:	indigui.	indigus.
97:	sumptum.	sumptuum.
110.	100.	110.
113.	circumseptus.	circumsaepus.
134.	detrusus, aliq.	detrusus aliq.
135:	ce-cepit.	cepit.
136:	76.a	76.b
149.	ualtudinis.	ualetudinis.
161.	4.b	4.a
162.	152.	162.
163:	Sullam.	Sulla.
In Indice.		
In, Alcibiades.	114.a	114.b
In, Bellum, Galicum.		Gallicum.
Ibidem.	adde post numerum . 108.b.	Bellum Nu mantinum. 31.b.
In, Cato,	dele semipunctum post uerbum ,	Eius,

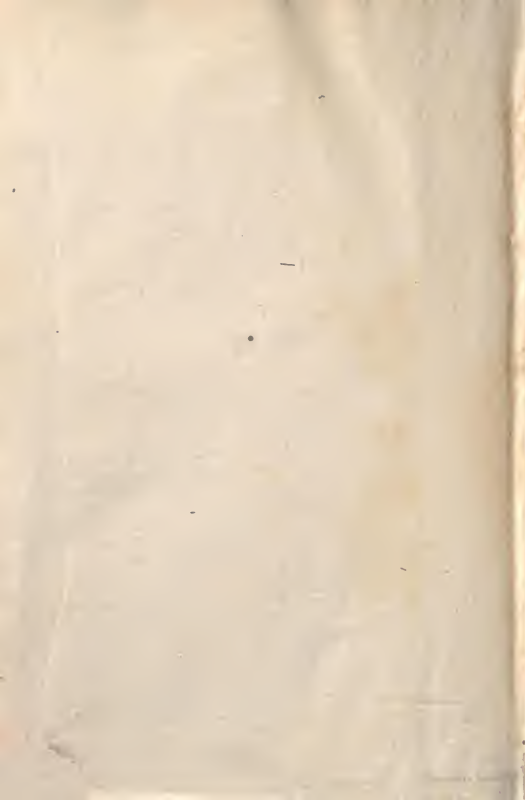

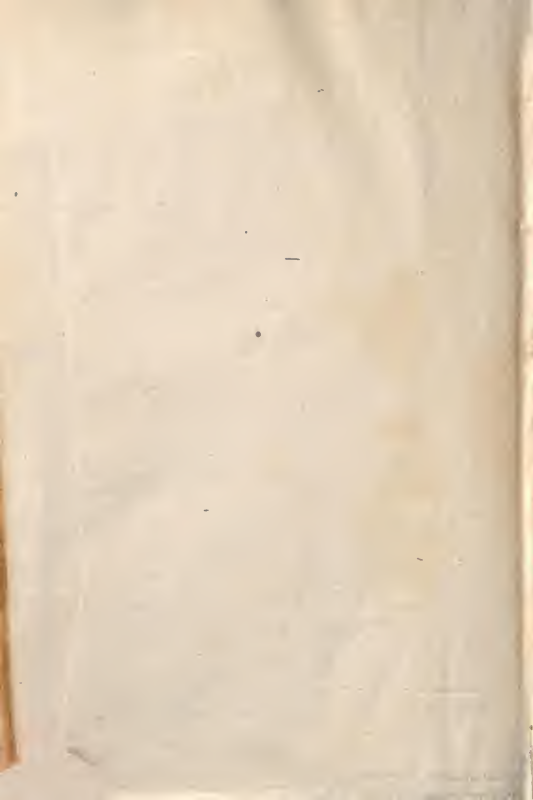

INDEX

48.a. iniusti, profunda auaritia, communes omniū hostes. 66.b. eis omnia regna aduersa. <i>ibid.</i> percussi.	
78.a. eis melius uisum est, amicos, quam seruos, quae rere. 78.b. audendo, fallendo, bella ex bellis serendo, magni facti.	95.a
Romani exercitus prima corruptio.	5.a
Romano imperio ad occasum ab ortu solis omnia parebant. 14.a. eius finis.	95.a
Romanis equitibus indignum, regum peregrinorum satellites agere. 57.a. 60.b. 83. b. cum telis circum aedem Concordiae.	19.b
Romanarum legum summa potentia.	101.a
Romulus faeuus. 84.a. princeps, ac parens urbis.	116.a
Rumoris publici auctoritas, instar oraculi.	109.b
Rutilius Publius, Metelli legatus.	<u>53.a</u>

S

SAL, gulae irritamentum.	72.a
Sallustius a rep. ad scribendas historias se transfert. 2. a. 30.a	
Saluti potius, quam libidini, consulendum.	97.b
Sapientes pacis causa bellum gerunt, laboremq. spe otii sustentant.	97.b
Saturnaliorum dies, terminus coniurationis.	113.a.b
Saturninus, ob affectatae tyrannidis suspicionem morte multatur.	111.b
Satura lex.	43.a
Scaurus, in senatu princeps. 41.a. qualis. <i>ibidem.</i> a Iugurtha corruptus. 42.a. quaesitor	48.b
Scipio Africanus, Romani exercitus imperator bello Numantino. 31. b. eius uerba ad Iugurtham. 32.a. Iugurtham laudat. <i>ibid.</i> Iugurthae populi R. studiū commendat. <i>ibid.</i> eius litterae ad Micipsam. <i>ibid.</i>	
Scriba Cornelius	84.b
Secundae res. 74. b. sapientium animos fatigant. 5.a. insolentiam pariunt. 49. a. in miserationem ex ira uertunt. 84.a. mire sunt uitis obtentui.	85.a
	Sedi

INDEX

Seditiones tribuniciae rep. agitabant.	47.a
Seditionibus omnia turbata.	86.a
Seleucia, maxima urbium.	95.a
Sempronia lex de prouinciis. 42. a. de uocandis ex quinque classibus centuriis.	102.b
Sempronia, coniurationis particeps. 10. b. D. Bruti uxor.	16.a
Senatores indigni ordine. 30. a. quadraginta in uisitoria ciuili interire.	100.b
Senatus potestatem summam dat. 11. b. eius misericordia, ac mansuetudo. 13. b. in aedem Concordiae uocatus. 18. a. ipse animus, plebs corpus.	104.a
Senatusconsultum, ne quid resp. detrimenti caperet. 11. b. 88. a. eius summa uis. 11. b. in coniuratos 11. b. 19. b. 24. b. 25. a. de Numidia regno. 37. a. de subueniendo Adherbali impeditur. 41. b. de prohibendis a moenibus Iugurthae legatis.	42.a
Senatus populiq. Romani iniussu foedus nullum fieri poterat.	48.a. 82. b
Senectus ipsa morbus.	88. b
Senius senator.	11. b
Sententiam primus rogatur consul designatus.	19. b
Sententias per tabellas fieri solitas.	104. b
Septimius Camers in agrum Picenum a Catilina mititur.	10. b
Serpentes accenduntur siti.	71. b
Sertorius. 89. a. 91. b. Hispaniam citeriore uastauit.	92. b
Seruile bellum Capuae, & in Apulia.	11. b
Sibylla.	118. a
Sicca opidum quando primum a Iugurtha defecerit.	56. a. b
Sidicinus Lucius rerum nouandarū studiosus.	116. a
Sidonii quo modo in Numidiam peruenerint.	65. a
Leptim condiderunt.	ibidem.
Sisenna Lucius historicus.	75. a
Sitius Publius Nucernus, coniurationis particeps.	9. a
Societatem belli inituri quae considerare debent.	93. b

I N D E X

Socordiae humanae imbecillitatis causa.	29.a
Somnus aegrum animum facile opprimit.	62.b
Spintheri Lentulo in custodiam traditus Lentulus con- iuratus.	18.a
Sp. Albino consuli Numidia provincia obuenit.	46.a
a Iugurtha ludificatus. 47. a. Metello exercitum ignauum reddit. 50. b. 51.a. Massanifae persuadet, ut regnum ab senatu petat. 51. b. eius exercitus solu- tissime uixit.	ibidem.
Sp. Maelius, ob affectatae tyrannidis suspicionem, mor- te multatus.	111.a
Statilius coniuratus. 7.a. illi, & Gabinio negotium da- tur, uti Urbem incenderent.	16.b. 17.a
Stipendia militum inaequalia. —	89.a. 92.b. 93.a. 98.b
Sulpicius Lucius, e senatu motus.	114.a
Sumptuum ratio ad pacem pertinet.	97.b
Superbia, commune nobilitatis malum.	59.b
Supplicia, pro supplicationibus. 4.a. 24.a. 51. a. 55.b. 60.b	
Suthul, opidum Numidiae, obsidetur.	47.a
Sullae fratres, Publius, & Seruius, coniurati.	7.a
Sulla quo pacto sibi exercitum fidum fecerit. 5.a. cru- delitas. 5.a. 21. b. 83.b. consul designatus. 7.a. de ambitu punitus. ibidem. lege Plautia a L. Paulo interrogatus. 12. a. Damaspum, & alios iugulari iussit. 21. b. eius, Marii quaestoris, mores, ingenium, & natura. 74. b. 75. a. eius facundiae, non aetati, a Manlio concessum. 78. b. oratio ad Bocchum. ibidem. a Ma- rio ad Bocchum de communibus rebus agendis mit- titur. 80. a. eius animi magnitudo. 80. b. inconsten- tatis animus. ibidem. una cum Voluce per hostium castra proficiscitur. 80. b. 81.a. pollicetur pacem Boc- cho. 82.a. eius mors. 90. b. ei, lege belli, omnia li- cuerunt.	100.b
Sullani milites gregarii senatores facti. 14. b. rapinis assueti, Catilinae occasionem augent.	6.b
Syphacis, Numidiae regis, agros, urbesque, Romani Massanifae dono dant.	30.b. 35. a. 38. b.
	Syrtes

INDEX

Syrtis in extrema Africa sinus duo. 38. b. 65. a. unde
dictae. ibidem. eis nomen ex re inditum. ibidem.

T

- TARQUINIUS** Lucius, coniurationis index, in
uincula conuicitur. 10. a. 18. b. eius indicio non ha-
betur fides. 18. b
- Terentius Varro ad Cannas legiones perduxit. 111. b
- Terewn colonia. 38. b
- Thala, opidum Numidiae magnum, & opulentum,
ubi thesaurus. 63. b. a Metello obsidetur. 64. a. capi-
tur. 64. b. 72. a.
- Thana, flumen Africae. 72. a
- Thyrnida opidum a Iugurtha capitur. 33. b
- Ti. Gracchus, regnum affectans, occiditur. 43. b
- Ti. Neronis sententia de coniuratis. 19. b
- Timor animi. 56. b. auribus officit. 26. b
- Torquatus Aulus filium necari iussit. 24. a. 114. b
- Torquato Lucio, & L. Cortae consulibus Catilinā, &
Autronius caedem parant. 7. b
- Transpadani, Romae iudicati de repetundis. 19. b
- Tribunatus pl. summa potestas 15. a. magistratus. 47. a
- Tribunicia potestas Pompeio, & Crasso cos. restituta.
15. a. ex ea discordiae accensae. 87. b
- Tribuniciae seditiones remp. agitabant. 47. a
- Triginta Atheniensium tyranni. 21. b
- Triumviri capitales. 25. a
- Troiani Roman condidere, Aenea duce profugi. 3. a
- Tuba, pugnae signum. 29. a
- Tullianum, locus in carcere. 25. b
- T. Turpilius Silanus, Vaccensium praefectus, unius ex
omnibus Italicis euasit. 61. a. 62. a. cuius ex Latio, 62.
a. desertor praesidii a Metello necatur. ibidem.
- Tusculanum. 123. b
- Tyrannidem affectantium catalogus. 17. a

INDEX

V

VACCA opidum, forum rerum uenaliū.	51.b.61.b
Vaccenses a Metello deficiunt, Romanorumq. praesidia interficiunt.	61.a. diripiuntur. ibidem, perfidiae poenas luunt. ibidem.
Valentia, a Pompeio deleta.	93.a
Valerius Lucius Flaccus, & C. Pomptinius praetores, ad Allobroges intercipiendos missi	17.a
Vargunteius Lucius coniuratus. 7. a. insidiatur Ciceroni.	11.a
Verba uirtutem non addere.	26.b.70.b
Vettius Picens.	84.b
Via una, & ardua ad uirtutem.	102.b
Vitis quanta accidant incommoda.	20.b
Victoris in manu est, bellum pace mutare.	27.a
Victoria parta, uel ignauis gloriari licet.	54.b
Viris labor, mulieribus mundiciae conueniunt.	70.a
Viris nihil aliud reliquit, quam soluere iniuriam, aut mori per uirtutem.	84.b
Virtus clara aeternaq. habetur. 1. a. omnia domuerat. 3. b. ei honos non datur. 29. b. non eget composita oratione. 69. b. sola neque datur dono, neque accipitur. 70. a. post uitam magis magisq. se extollit. 105. b.	
Vita hominum sine cupiditate agitata. 1. a. silentio non transfusa.	ibidem.
Vita & mors iure naturae.	88.b
Vitabundus. 47. b. 58. a. 78. a. & in fragmentis, lib. 3.	
Vitia uirtutum nomina sortita.	23.a
Viucere qui dicantur.	1. b
Vmbrenus coniuratus Allobroges ad coniurandum hortatur.	15. b
Volux, Bocchi. F. 77. b. 80. a. b. a Boccho Sullae obuiam mittitur. 80. a. dubiae fidei apud Sullam. 80. b. 81. a	

I N D E X

Urbe capta, nihil reliqui sit uictis.	22.b
Vticae magna negotiatorum multitudo.	60.a
Vtres ex coriis.	64.a. 72.b
Vulgus seditiosum.	61.a
Vulturius Crotoniensis coniuratus. 17.a. cum Albro-	
gibus ad Catilinam proficiscitur. <i>ibidem</i> . praetori-	
bus se dat. 17.b. in ponte Miluio capitur. <i>ibidem</i> ,	
de itinere, ac <i>litteris</i> interrogatur. 18. a. eius indi-	
cium de coniuratis. <i>ibidem</i> . ei, ob <i>detestam</i> coniu-	
rationem, praemia decernuntur.	19.b

Z

Zamae situs. 54.a.b. regni Numidiae arx. 56. a. oppu-	
gnatur.	54.a. 56.b

S E R I E S   C H A R T A R V M .

* A B C D E F G H I K L M N O P
Q R S T V X Y Z A A B B .

Omnes sunt quaterniones, praeter BB,
qui est duernio.

R O M A E , M . D . L X I V .

Apud Paulum Manutium.

Errata   sic corrigito .

Fol. 18.	plebs.	plebes.
44:	decus.	dedecus.
44:	paruisse	parauisse.
55:	focordia.	fecordia.
57.	deinde.	dein.
60:	ab morbo.	ob morbos.
61.	domos suos.	domos suas.
62.	magis opibus.	magnis opibus.
63:	deinde.	dein.
65.	legiones.	regiones.
67:	arcessere.	accersere.
80:	deinde.	dein.
81:	indigui.	indigus.
97:	sumptum.	sumptuum.
110.	100.	110.
113.	circumseptus.	circumsaepus.
134.	detrusus, aliq.	detrusus aliq.
135:	ce-cepit.	cepit.
136:	76.a	76.b
149.	ualtudinis.	ualetudinis.
161.	4.b	4.a
162.	152.	162.
163:	Sullam.	Sulla.

In Indice.

- In, Alcibiades. 114.a   114.b
 In, Bellum, Galicum.   Gallicum.
 Ibidem. adde post numerum, 108.b. Bellum Nu
 mantinum. 31.b.
 In, Cato, dele semipunctum post uerbum, Eius,

